

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI**

**MEŞRUIYET ARAYIŞI VE DIŞLANMA: YAZILI BASINDA KÜRT YANLISI LEGAL
PARTİLERİN HABERLEŞTİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tuncay Şur

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Ülkü Doğanay

Ankara-2015

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI**

**MEŞRUIYET ARAYIŞI VE DIŞLANMA: YAZILI BASINDA KÜRT YANLISI LEGAL
PARTİLERİN HABERLEŞTİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

Tuncay Şur

Tez Danışmanı

Prof.Dr. Ülkü Doğanay

Ankara-2015

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HALKLA İLİŞKİLER VE TANITIM
ANABİLİM DALI

**MEŞRUIYET ARAYIŞI VE DIŞLANMA: YAZILI BASINDA KÜRT YANLISI LEGAL
PARTİLERİN HABERLEŞTİRİLMESİ**

Yüksek Lisans Tezi

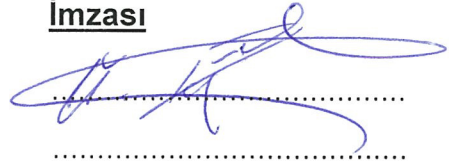
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Ülkü Doğanay

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

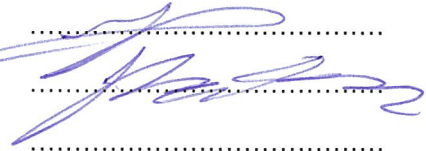
Prof. Dr. Ülkü Doğanay

İmzası

Doç. Dr. Behi YARAR

Yrd. Doç. Dr. Halil KARASLAN SANCIL

Tez Sınavı Tarihi

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim (17/08/2015)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı

Tuncay Şur

İmzası

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	3
I. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KÜRT YANLISI LEGAL SİYASETİN GELİŞİM ÇİZGİSİ	20
1. Tek Parti Döneminde Kürtlerin Siyasal Katılımı	20
2. Çok Partili Dönemde Kürtlerin Siyasal Katılımı	26
2.1. 1946 Sonrası CHP ve DP İçinde Kürt Yanlısı Siyasetin Varlığı	26
2.2. YTP İçinde Kürt Yanlısı Siyaset.....	30
2.3. Türkiye Sosyalist Hareketi’nin Kürt Meselesine Bakışı	33
2.4. Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Yanlısı Demokratik Siyaset.....	39
2.4.1. Türkiye İşçi Partisi İçinde Kürt Taleplerine Yaklaşım, Zımni Kabul ve Kopuş..	40
2.5. Türk Solundan Kopuş, Kürt Sosyalist Hareketinin Doğuşu ve DDKO	46
2.6. 1977 ve 1979 Belediye Seçimlerinde Kürt Yanlısı Adaylar	50
3. Legal Siyaset Temini Arayışında Türkiye’de Kürt Yanlısı Siyasi Partiler	53
3.1. 1990’ların Politik Atmosferi Bağlamında Kürtlerin Legal Siyasete Dâhil Olma Çabası.....	55
3.2. Dâhil Olma Çabası ve İttifak Arayışları.....	60
3.2.1. SHP Listelerinden Meclise Giren Kürt Yanlısı Siyaset ve Tasfiye	61
3.2.2. Yeni Demokratik Oluşum’dan Halkın Emek Partisine	64
3.3. İlk Kürt Yanlısı Legal Parti: Halkın Emek Partisi	65
3.3.1. SHP-HEP Seçim İttifakı, Yemin Krizi ve Olağanüstü Kongre.....	69
3.3.2. “Kürt Realitesi”, 1992 Newroz’u, İlk Ateşkes ve HEP’in Barış Çabaları	73
3.4. 2000’li Yıllar ve Kürt Yanlısı Demokratik Siyasetin Yeniden İnşası	82
3.5. Kürt Yanlısı Demokratik Siyasetin Parlamenter Yeniden İnşası	85
II. BÖLÜM: KÜRT YANLISI LEGAL SİYASETİN İZİNİ MEDYADA SÜRMEK	95
2.1. Haberlerde Kürt yanlısı siyasal partilerin temalaştırılması: Terör, suç ve dış güçlerin maşası olarak DEP ve DTP.....	98
2.1.1. Demokratik Siyasetin Şiddetle Özdeşleştirilmesi: DEP.....	102

2.1.2. Haber Başlıklarında DEP-PKK Birlikteliği	106
2.1.3. Belirsizlik Söylemi ve Başlıklara Yansıyan Müphemlik: “Kanlı Tahrik, Karanlık Oyun, Dehşet Şehri...”	111
2.1.4. Karşıtlık Söylemi: Türk Bayrağı Üzerinden Yeniden Üretilen “Biz” ve “Onlar” Ayrımı	117
2.1.5. Güvenlik Söylemi Eşliğinde Devletin “Koruyuculuğuna” Karşın DEP’in “Provokatörlüğü”	125
2.1.6. Kürtleri Legal Siyaset Zemininin Dışına İtme Stratejisi Bağlamında “Vatan Hainliği” Suçlaması	130
2.1.7. Haber Başlığına Taşınan Cinsiyetçilik: “Mecliste Cezaevi Fantezisi”	137
2.1.8. Adalet Arayışının Türkiye Düşmanlığı İle İlişkilendirilmesi: “Düşman Batı, İşbirlikçi DEP”	140
2.2. Devamlılıklar ve Eklemlenmeler Ekseninde DTP’ye Bakış	145
2.2.1. Aktörü Değersizleştirme Söylemi: “APO emir verdi...”, “KCK’dan emir...” ..	148
2.2.2. Haber Başlıklarında DTP-PKK Birlikteliği	153
2.2.3. Kriminal Öteki: Sahtekâr Sözüne Güvenilmez Kürt Siyasetçi	160
2.2.4. Ötekinin Ötekisi: Kadın, Kürt ve Siyasetçi	163
2.2.5. Savaştan ve Çatışmadan Yana Olmak: “Savaş Gazeteciliği”	168
SONUÇ	171
KAYNAKÇA	175
ÖZET	191
ABSTRACT	192
EK-1: 1990-2014 TARİHLERİ ARASINDA KÜRT YANLISI LEGAL PARTİLER	193
EK-2: YAZILI BASINDA KÜRT YANLISI LEGAL PARTİLERİN HABERLEŞTİRİLMESİ: İÇERİK ANALİZİ KODLAMA YÖNERGESİ	195

GİRİŞ

Bu çalışma, Türkiye’de Kürt yanlısı¹ legal siyasi partilerle ilgili yazılı basında yer alan haberlerin analizini konu edinmektedir. Çalışma, Kürt siyasi hareketinin legalleşme çabasının bir sonucu olarak değerlendirebileceğimiz siyasi partilerin meşruiyet arayışına yazılı basının kurduğu dışlayıcı söylemin temel unsurlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kürtlerin parlamenter ve idari düzeydeki siyasi katılım ve temsiliyeti, Kürt kimliğinin ve Kürt sorununun ulusal düzeyde bir demokratikleşme sorunu olarak tanımlanmasını savunan Kürt siyasi partilerinin ve diğer partilerin faaliyetleri ile yakından ilintilidir (Ersanlı, Özdoğan 2012: 25). 1990’lara kadar Kürtler, bir topluluk, bir etnisite, bir kültürel özgüllük veyahut Anadolu’nun kadim halklarından biri olarak yaşadıkları sorunlara ilişkin siyasi görüşlerini iktidar için yarışan bir parti platformu üzerinden açıklama imkânına sahip olamamışlardı. 1924 Anayasası’nda milletvekili seçilebilmek için gerek ve yeterli şartların sıralandığı 12.maddesi, parlamentoya milletvekili seçilebilmek için “Türkçe okuyup yazmayı şart koşuyordu.”² Bu tarihlerde parlamentoya seçilebilmenin önündeki engel Kürt olmak değildi şüphesiz ve hatta bu tarihlerde Türkçe okuma yazma bilen Kürtlerin olduğu ve parlamentoya da seçildikleri bilinir. Fakat parlamentoya seçilen Kürtler, Kürtlük kimliği ile değil Türk olmayı kabul ettikleri için seçilmişlerdir. Yeğen’in de belirttiği

¹ Bu ifadenin yerine “Kurdi” ya da “Kurdîstani” sözcüklerini kullanmak da mümkün. Ancak çalışmanın tamamında “Kürt yanlısı” ifadesini kullanacağım. Çünkü etnik köken olarak Kürt olmayan fakat Kürt taleplerinin dile getirilmesi konusunda mücadele veren çok sayıda aktivist, parti çalışanı ve üyesi bulunmaktadır. Dahası çalışmanın ilerleyen kısımlarında da ayrıştırılacağıımız üzere, HEP’le başlayan Kürt yanlısı siyaset yapan partilerin hiçbiri kendisini “Kürt partisi” olarak tanımlamamıştır.

²İlgili anayasa maddesi: <http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> [Erişim: 10.12.2014]

gibi, Kürtler parlamentoya kimliklerini “unutmak, ertelemek, iptal etmek” şartıyla ancak seçilebilirlerdi (2013: 120).

Burada vurgulanması gereken bir nokta, cumhuriyetin kuruluşundan beri özellikle de 1946’da çok partili yaşama geçişten sonra parlamentoda Kürt temsilcilerin hep olduğudur. Konuya ilişkin olarak Berkey ve Fuller (1998), Türkiye’de milletvekillerinin üçte biri kadarının hep Kürt kökenli olmuş olduğunu ileri sürmektedir. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürtlerin siyasal ve kültürel taleplerini şiddetten arındırılmış, demokratik bir zeminde açıktan dile getirecekleri müstakil mecralar oldukça geç bir tarih olan 1990’ların başına tekabül etmektedir. Bu çalışmanın ilk bölümünde de değinildiği üzere, cumhuriyetin kuruluşunu takip eden tek partili yıllar boyunca Kürtlerin, etno-politik temelli birden fazla silahlı kalkışması cebri yöntemlerle bastırılmıştır³. Cumhuriyetin ulus kimliğinin Türklük üzerinden

³Cumhuriyetin ilanından önce 1920’de Koçgiri’de Kürt Teali Cemiyetinin önde gelen isimleri olan Alişer ve Mehmet Nuri Dersimi’nin önderliğinde bir isyan patlak vermişti. Koçgiri İsyanı olarak kayıtlara geçen isyanın Ankara Hükümeti’nden talep ettikleri arasında, “Kürdistan muhtariyet idaresine muvafakat eden İstanbul Saltanat Hükümeti’nin” tutumunun benzer şekilde Ankara’daki hükümet tarafından da benimsenip benimsenmeyeceği hususu öne çıkan başlıktı (Dersimi, 2004: 139). Ancak Ankara Hükümeti isyanı bastırmak için Nurettin Paşa komutasındaki askeri hazırlıklara hız verir ve isyan kısa sürede bastırılır (Ağın, 2006: 27). Ankara Hükümeti, Koçgiri İsyanı’nı “Osmanlı’ya karşı bağımsızlık yanlısı bir ayaklanma, “Hilafet ve Padişah” düşmanı ilan ederek ezmiştir. Birkaç yıl sonra vuku bulacak olan Şeyh Said İsyanı ise, cumhuriyeti ilan etmiş olan aynı kadrolar tarafından “hilafet ve saltanatı geri getirmek isteyen” bir isyan olarak tanımlanıp bastırılacaktı (Başkaya 2008: 101). Kürtlerin yeni kurulan cumhuriyete dönük ilk silahlı başkaldırı girişimi 3-4 Eylül tarihlerinde Hakkari- Beytülşebap’ta Azadi örgütünün tertiplemesi ile gerçekleşmiştir. Ancak isyan girişiminin daha önceden bilinmesi ve yerel eşrafın da isyana destek çıkmaması neticesinde, isyan başlamadan sonlanmış oldu. 500’e yakın isyancı ve subay Irak’a kaçmak zorunda kaldı. Bu girişim Azadi örgütünün ilk isyan denemesiydi (McDowal, 2004: 268). Bir yıl sonra başlayacak olan Şeyh Said İsyanı ise Beytülşebap’tan daha kapsamlı bir başkaldırı olup 1938 tarihine kadar belirli aralıklarla dini ve etno-politik nedenlerden ötürü cumhuriyet yönetimine karşı gerçekleşecek Kürt başkaldırılarının ikincisi idi. 3,5 ay süren bu başkaldırı oldukça sert bir biçimde bastırılmış ve isyan sonrasında Zürcher’e göre 4 Mart 1925’te ilan edilen Tahrir-i Sükun Kanunu, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetim biçimini açıkça otoriter bir tek parti yönetimi haline getirmişti. Bu otoriter yönetim açıkça bir “diktatörlüktü” ve kanun sadece Şeyh Said İsyanı’nın bastırılması yönünde kullanılmayıp bir bütün olarak muhalefetin susturulmasına hizmet etti. Nitekim bahse konu olan kanun, 1929 yılına kadar yürürlükte kaldı (Zürcher 2012: 261). Mustafa Kemal ise Nutuk’ta Tahrir-i Sükun Kanunu ve İstiklal Mahkemeleri ile ilgili şu ifadeleri

inşa edildiği Tek Parti Dönemi boyunca ve münhasıran resmi ideolojisinin kurumlar vasıtasıyla bina edildiği 1930’lu yıllar, Türkiye’de Kürt kimliğinin etnik mevcudiyet düzeyine varıncaya kadar inkârının şekillendiği bir dönemdir. Nutuk’un 1927’de CHF kongresinde okunması ve fırkanın devletle bütünleşerek “dünyadaki ilk parti devletin” ortaya çıkması Kemalizm’in resmi devlet ideolojisi olmaya başladığı dönemi işaret etmektedir (Yeğen, 2009: 56). 1930-1945 yılları arasında “mitsel bir uzam” olarak zuhur eden Kemalizm, Türk toplumunun sınıfsız bir doğaya sahip olduğu ileri sürerek bu yolla tek parti rejimine meşru bir zemin arayışı içine girmiştir. Parti devlet anlayışı kapsamında, fırkadan ayrı herhangi bir siyasal oluşumun varlığı söz konusu bile olmazdı. Zira fırka, ulusa, ulus devlete ve tabiatıyla fırka aynı zamanda devlete eşdeğer görülmekteydi (Çelik, 2009: 76). Böylelikle toplumda farklı etnik, kültürel ya da dinsel toplulukların siyasal olarak varlık göstermeleri, siyasal alana katılabilmeleri “Kemalizm’in sınırları” içine hapsedilmiştir. Başka bir ifade ile, Kemalizm’in sınırları aynı zamanda devletin ve ulusun sınırlarını belirlediği, devletin varlık nedeni olduğu için siyasal varlık da ancak bu çerçevede içinde olmak kaydıyla söz konusuydu (Köker, 2009: 98). 1930’ların

kullanarak dönemin uygulamaların ne denli elzem ve yerinde olduğunu anlatıyordu: “...Biz alınan olağanüstü ve fakat yasal önlemleri... Ülkede huzur ve güvenliği sağlamak için uyguladık. Biz o önlemleri ulusun uygarlaşması ve sosyal gelişmesinde yararlı kıldık.” (Nutuk, 2010: 779). Şeyh Said İsyanı ile birlikte yeni cumhuriyet Kürt meselesi ile ilgili daha set tedbirler almakta gecikmedi. İsyanın sona ermesiyle aynı yıl içinde hazırlanan Şark Islahat Planı kapsamında isyana kalkışan ve kalkışanların yakınlarını ıslahat planı kapsamında sürgüne gönderildi (Bayrak, 2013:485; Ekinci, 2000: 171). Erken cumhuriyet döneminde Kürt nüfusuna yönelik olarak uygulanan bu zorunlu iskân politikaları 1990’larda da devam etmiştir (Bkz, Jongerden,2008: 400; Türkiye’de Göç ve Yerinden Olmuş Nüfus Araştırması (2006), Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara). 1926-1930 yılları arasında belirli aralıklarla devam eden ve Ağrı İsyanı olarak bilinen isyan yine şiddetle bastırılmış ve 1937-38 Dersim Tedip ve Tenkil Harekâtı ile erken cumhuriyet dönemindeki Kürtlerin silahlı başkaldırı dönemleri sona ermiştir (Ayrıca Bkz, Hallı, 1972; Bulut,2007: 219-251). Harekât sonrasında toplamda kaç kişinin öldüğü konusunda resmi rakamlar yoktur fakat Jwaideh, 40.000 insanın öldürüldüğünü ve 30.00’den fazla ailenin göçe zorlandığını aktarmaktadır (Jwaideh, 2012: 419). Beşikçi’ye göre ise, “Dersim’de Kürtlere yapılan katliam, Hitler’in yaptığı katliamları aratmayacak bir boyuttaydı” (Beşikçi, 1990: 50).

hemen başında Mustafa Kemal'in bizatihi kendisinin ulusu tanımlarken, etnik kökene dair göndermede bulunması, 1920'lerden farklı olarak etnik ve kültürel farklılıkların kabulünü peşinen reddeden bir yapıya büründüğünü göstermektedir. 1930'larda "devrim" çoktan gerçekleşmiş ve cumhuriyet ilan edilmiş olmasına rağmen, ülke sathında Kemalizm'den ve "devrimden" çok fazla kişinin haberdar olduğu söylenemezdi (Lewis, 1998: 472). Dolayısıyla tahayyül edilen ulusun inşa edilebilmesi için resmi devlet kurumları aracılığıyla Kemalizm'in inşa edilmesi gerekiyordu.

Ulusunu homojen ve ırksal göndermelerle tanımlayan ideolojik kavrayışın inşası devlet kurumları aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. 1931 yılında CHF'ye eklenen ve Türklüğün diğer ırklardan üstün olduğunu programında açıkça dile getiren Türk Ocakları, özellikle Kürt nüfusunun yoğun olarak yaşadığı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde Türkçülük çalışmalarını yoğunlaştırmıştır (Üstel 2010: 162-180). Halkevleri de Türk Ocakları'na benzer bir misyon edinmişti. Temel amaç halkı yekpare bir biçimde parti, yani cumhuriyet etrafında konsolide etmektir. Temel misyon, "kültürde, ülküde ve düşüncede birliğin sağlanması" idi (Yeşilkaya, 2011: 114; Yeğen, 2013: 182). Benzer şekilde, 1935'te kabul edilen "Güneş Dil Teorisi" ile Türkçenin bütün diğer dillerin anası olduğu ileri sürülmüş ve başta Kürtçe olmak üzere farklı diller üzerinde baskı oluşturulmuştur. Kürt dilinin sosyal hayat içinde dahi konuşulmasının yasaklanması (Hassanpour, 1997:231). Nüfusun Türkleştirilmesinde ve resmi devlet ideolojisinin inşa edilmesinde Köy Enstitüleri de benzer bir işlev görmüştür (Karaömerlioğlu, 2011: 102).

1950'ye kadar fiili olarak devam eden tek parti yönetimi boyunca, Kürt kimliğine dair resmi söylem “ Türk vatanında Kürt yoktur” (Yeğen, 2013: 110)⁴ kavrayışı üzerinden şekillenmiştir.

1950-1980 yılları arasında cumhuriyetin resmi Kürt söyleminden radikal kopuşlar yaşanmamış, Kürtlerin siyasal ve kültürel talepleri göz ardı edilerek, Kürt etno-politik talepleri bölgesel geri kalmışlıkla özdeşleştirilmiş ve meselenin siyasal ve kültürel veçhesi görmezden gelinmiştir. Bölgesel geri kalmışlık temelinde şekillenen geri kalmışlık söylemi, özellikle 1960'ların ortalarından itibaren sosyalist

⁴Osmanlı İmparatorluğu'nda Kürtlerin sınırlı da olsa bir tür idari statüye ve bu statü dâhilinde kültürel ve siyasal haklara sahip oldukları bilinmektedir (Bruinessen, 2008: 204-280; Kutschera, 2013: 23-50; Jwaideh, 2012: 117-155; Nikitine, 2010: 356-360). Birinci Dünya Harbi neticesinde dağılan imparatorluk topraklarından geriye kalan Anadolu'da dönemin ruhuna uygun olarak bir ulus devletin kurulması, Anadolu'da 1918 sonlarında hala varlığını koruyan toplulukların da dikkate alınmasını zorunlu kılıyordu. Nitekim Kurtuluş Savaşı olarak bilinen Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş aşamasından, cumhuriyetin ilanına kadarki süreci kapsayan zaman diliminde, yani 1919-1923 yılları arası, cumhuriyeti kuracak olan Kemalist kadrolar Kürtlerin fiziksel mevcudiyetini tanımanın yanı sıra, farklı bir etnik yapı olmalarından kaynaklı olarak kültürel ve siyasal haklarının da tesis edileceğini garanti altına alıyordu. Fakat resmi kuruluşunu tamamlayan Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında tanıdığı Kürt realitesinin hızla inkâra nasıl dönüştüğünün ilk resmi vesikası olarak anayasa metnindeki vatandaşlık tanımı yol gösterici olacaktır. 1924 Anayasası'nda yurttaşlık tanımının tek bir etniye hapsedilmesi, cumhuriyetin kuruluş aşaması (1919-1923) boyunca, başta Mustafa Kemal tarafından benimsenen çoğulcu söylemin, kuruluştan (29 Ekim 1923) hemen sonra terk edildiğine işaret ediyor. Cumhuriyetin kuruluşunu önceleyen muharebe dönemleri ve ilk meclisin Kürtlere karşı tutumu, hem Kürtlerin etnik varlıklarını tanıyor hem de etnik varlıklarından mütevellit oluşacak kültürel ve siyasal haklarını garanti altına almaktan bahsediyordu. Örneğin, Anadolu'daki silahlı direnişleri tek çatı altında toplamak için oluşturulan Anadolu ve Rumeli Müdafai Hukuk Cemiyeti (ARMHC) programının birinci maddesinde bütün “anasır-ı İslamiye'yi öz kardeş” olarak tanımlıyordu. İlâveten aynı madde “vaziyet-i irkiye ve şerait-i muhitilerine riayetkâr” ifadesini de açıkça kullanıyordu (Tunçay, 1989: 341). ARMHC'yi müteakip 1920'de Ankara'da kurulan Millet Meclisi ise Kürdistan kelimesini kullanmaktan herhangi bir sakınca görmeyecekti (Yeğen, 2013: 114). Mustafa Kemal, 1 Mayıs 1920'de yaptığı bir konuşmasında gayrı İslam olan unsurlar dışında kalan halkların bu toprakların bir parçasını olduğunu vurgularken şöyle diyordu: “Burada maksut olan... yalnız Türk değildir. Yalnız Çerkez değildir. Yalnız Kürt değildir. Fakat hepsinden mürekkep anasır-ı İslamiye'dir, samimi bir mecmuadır...” (Ahmad, 2014: 87). Ayrıca 29 Mart 1922 tarihinde İngiliz Yüksek Komiseri Horece Rumbold'un, Curzon'a gönderdiği gizli raporda Türkiye Büyük Millet Meclisinde (TBMM) yapılan bir oturumda Kürtlerin meskûn olduğu bölgelerde özerk yönetim kurma haklarının kendilerine tanındığı rapor edilmektedir. Adı anılan raporda, “TBMM Türk milletinin medeniyetin gerekleri doğrultusunda ilerlemesini sağlamak amacıyla, Kürt ulusu için kendi geleneklerine bir özerk yönetim kurmayı taahhüt eder.” ifadeleri bulunmaktadır (Yeğen, 2012a: 154).

örgüt ve partiler içinde de etki yaratmış ve birçok sosyalist örgüt ve partinin Kürt taleplerine yaklaşımı, en azından 1960'lar boyunca, kalkınma retoriğinin ötesine çok da geçememiştir. Bu bağlamda, Kürt etno-politikasının ilk defa olarak açıktan olmasa da dile getirildiği YTP gibi merkez sağ partiler dışında, kültürel ve siyasal taleplerin daha belirgin bir biçimde dillendirildiği TİP deneyimi, Kürtlerin legal bir parti vasıtasıyla cumhuriyet tarihinde ilk defa siyasal alan dâhil oldukları bir örnek olması açısından önemlidir. Ancak TİP içinde Kürt taleplerinin dile getirilişine ve kabulüne dönük zımnî kabul olsa da TİP'in ana gövdesinin meseleye kalkınma bağlamında yaklaşması ve 1960'ların sonunda partinin kapatılması, Kürt eto-politikasının legal zemin arayışın kısa sürede son bulmasını beraberinde getirdi.

1970'ler boyunca sivil siyaset üzerindeki askeri sulta ve ülkenin içinde bulunduğu siyasal şiddet ortamı Kürtlerin legal bir zeminde politika yapma olanaklarını ortadan kaldırmış, bu dönemde Kürt siyasal hareketinin radikalleşmiş ve Tek Parti Dönemi'nde şiddetle bastırılan silahlı hak arama döneminin yeniden başlamıştır. 1980 Askeri Darbesi'nin ardından demokratik siyaset yapma olanaklarının ortadan kalkmasına koşut olarak PKK'nin devlete karşı başlattığı gerilla savaşının şiddetlenmesi 1990'lar boyunca periyodik olarak ivme kazanmıştır. Mevcut çatışmalı ortam, Kürt etno-politik taleplerinin legal partiler aracılığıyla savunulmasını güçleştirse de paradoksal bir biçimde cumhuriyet tarihinde Kürt eto-politikasının açık bir biçimde dile getirilmesi de bu döneme denk gelmektedir. Kürt yanlısı legal siyasi parti geleneğinin ilk halkasını oluşturan HEP'in ortaya çıkışı, farklı partiler içinde siyaset Kürt yanlısı bir siyasetin yapılabilme sınırlılığı ya da reddinin bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Ancak özellikle 1990'ların politik iklimi bağlamında, herhangi bir partinin Kürt meselesine dair dolaylı olmayan

yollardan söz söylemesi, meselenin etno-politik yönüne vurgu yapması o partinin “etnik, Kürtçü” ya da “bölücü” olarak addedilmesi için yeterli olmuştur. Nitekim 1990’lar boyunca siyasal aktör olan tüm Kürt yanlısı legal partiler “bölücülük, Kürtçülük” gibi sıfatlarla birlikte anılmışlardır.

1991 seçimlerinde dönemin sosyal demokrat partisi olarak tanımlanan SHP ile ittifak sonucunda mecliste 22 milletvekili ile temsil olanağına kavuşan Kürt yanlısı legal siyaset, 1994’te tamamen meclis zemininin dışına itilmiştir. Kürt yanlısı siyasetin 1991-1994 yılları arasında mecliste temsil hakkı kazanması, cumhuriyet tarihi boyunca Kürtlerin maruz kaldıkları kategorik inkar söylemine ve asimilasyon politikalarına demokratik bir karşı koyuş zemini yakalamaları bakımından oldukça önemlidir. 1990’lar boyunca siyasal alanda varlık gösteren Kürt yanlısı legal partiler, hukuki, gayri hukuki kısıtlamalar, resmi ve gayri resmi olan kolluk baskıları, bürokratik engellemeler eşliğinde legal alanda var olma mücadelesi verdiler. 1990-2000 yılları arasında üç Kürt yanlısı legal parti kapatıldı, aralarında milletvekili, il ve ilçe başkanları ve parti çalışanlarının olduğu yüzlerce kişi “faili meçhul” cinayetlerin odağı oldu. 1990’lar boyunca siyasal faaliyet gösteren Kürt yanlısı legal partiler, askeri ve siyasi elitler tarafından Türkiye Cumhuriyeti’ne karşıt bir kamp olarak kodlandı ve “mağlup edilmesi, yok edilmesi” gereken kurumlar olarak görüldü. Partilerin, demokrasi, hukuk ve insan hakları talepleri “teröre destek” ve “terör örgütünün” talepleri olarak okudu. Bu yolla legal siyasi partilerin meşruluğu ve legalliği sorgulanarak, partilere yönelik baskı ve kısıtlamalar rasyonelleştirildi.

Türkiye’de Kürt meselesine dair devletin resmi kavrayışının 2000’lerin başından itibaren, en azından siyasi elitler tarafından, kısmen de olsa bir revizyona tabi tutulduğuna tanıklık etmekteyiz. Bu dönemin en belirgin özelliği, 1999-2005

yılları arasında devam eden çatışmasızlık haline koşut olarak, 2002 yılında iktidara gelen AKP hükümetinin AB üyelik süreci gibi politik gündemlerin de etkisiyle Kürt taleplerinin karşılanması konusunda bazı demokratik reformların hayata geçirilmesidir. Başka bir ifade ile 2000’li yılların başından itibaren, söylemsel düzeyde ve bazı uygulamalarla, Kürt ento-politik taleplerinin karşılanması yönünde bazı adımlar atılmıştır. Adı anılan dönem, aynı zamanda Kürt yanlısı legal siyasetinde ideolojik, örgütsel ve programatik bağlamda yeniden inşa edildiğı bir dönemdir. Bu yeniden inşa sürecinin en belirgin izlerini 2005-2009 yılları arasında legal siyasi aktör olan DTP döneminde sürmek mümkündür. Bu dönemde Kürt yanlısı legal siyaset, kültürel taleplerinin daha güçlü bir sesle dillendirilmesi, demokrasi talebi, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi-yerinden yönetim, cinsiyet eşitliğı ve ekoloji gibi yeni bir siyasal paradigma üzerinden inşa edilmeye çalışılmıştır. 2007 genel seçimlerine bağımsız adaylarla giren DTP, 13 yıllık aradan sonra yeniden mecliste temsil hakkı kazanmıştır. DTP’nin legal siyasete dahil olduğı 2005 yılından itibaren PKK gerillaları ile devletin güvenlik güçleri arasındaki çatışmaların yeniden başlaması, demokratik legal siyasetin 1990’larda olduğı gibi yeniden şiddetle ilişkilendirilmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. 2000’li yıllarda Kürt meselesinin algılanışına dönük politik dildeki kırılmalara rağmen, legal Kürt yanlısı siyasi partilerin, 1990’larki örneklerinde olduğı gibi meşru ve siyaseten aktör olarak tanımlanmadıklarını, illegal bir zemine itildiklerini görüyoruz. Özetle, Kürt meselesinin kavrayışına dair bazı politik kırılmalar ve atılan pratik adımlara rağmen, bu yaklaşım Kürt yanlısı legal partilerin tanımlanma biçiminde bir değışikliğe yol açmamıştır.

Evveliyatı itibariyle köklü bir mesele olmasına karşın Kürt meselesi üzerine Türkiye’de yapılmış olan akademik ya da yarı akademik nitelikte çalışma oldukça sınırlıdır. Bütün cumhuriyet tarihi boyunca cariliğini koruyan bir mesele olmasına rağmen konu ile ilgili olarak neden çok az sayıda çalışma yapıldığı sorusunun cevabını birinci bölümde cumhuriyetin Kürt meselesini nasıl tanımladığının izinin sürüldüğü kısa tarihçede bulmak mümkündür. Değinildiği gibi 1990’ların başlarına kadar Türkiye’de Kürt meselesi diye bir meselenin resmi devlet söyleminde kabul görmüyor oluşu, beraberinde Türkiye’deki akademik çalışmalarda söz konusu mesele üzerine söz söylenilmemesi sonucunu da doğurmaktadır. 1980 öncesine kadar Kürt meselesi üzerine yapılmış olan çalışmaların çok önemli bir bölümünün Türkiye dışında yapılmış olması da dikkat çekicidir. Türkiye dışında Kürt meselesi ile ilgili olarak yapılan çalışmalar genel olarak bir vaka ile sınırlı kalmayıp Kürt ve Kürdistan tarihi ile ilgili panoramik gözlem ve araştırmalara dayanmaktadır.⁵

Türkiye’de Kürt meselesi üzerine çalışma yapan ilk isimlerden biri olan Sosyolog İsmail Beşikçi, 1969 yılında yayımladığı Doğu Anadolu’nun Düzeni/Sosyo-Ekonomik ve Etnik Temeller adlı çalışmasında, ağırlıklı olarak Kürtlerle meskün olan illerdeki aşiret yapısı, toprak ilişkileri, devletle olan ilişkiler, etnik yapı ve dil gibi konular analize tabi tutulmuştur.⁶Sosyolog İsmail Beşikçi, bu

⁵Bu çalışmalardan bazıları: Basile Nikitine’nin, *Les Kurdes; Etude Sociologique et Historique* (Paris, 1956) çalışması Türkçeye “Kürtler” diye çevrilmiştir ve hala Kürt çalışmalarında temel kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Nikitine’in (2010) kapsamlı çalışması İran, Irak, Suriye ve Türkiye’deki Kürtleri konu edinmekte ve bu coğrafyalar üzerinde yaşayan Kürtlerin kökenleri, etno-politik yapısını, sosyo-kültürel özelliklerini ve dinsel inanç sistemlerini 20.yüzyılın başına kadar incelemektedir.

⁶Beşikçi, 1960’ların sonlarında yüksek sesle dillendirilmeye başlanan Kürt meselesinin mahiyetine dair yaptığı analizler nedeniyle Erzurum Atatürk Üniversitesindeki işini kaybetmiş, hayatının geri kalan kısmında Türkiye’de herhangi bir üniversitede akademisyen olarak çalışmasına izin verilmeyen Beşikçi, Kürt meselesi hakkındaki çalışmalarını bağımsız akademisyen ve sosyolog kimliği ile sürdürdü.Türkiye’de Kürt meselesi üzerine akademik çalışma yapmanın zorluğu ve muhtemel sonuçları ile ilgili olarak çarpıcı bir diğer örnek ise Nesrin Uçarlar’ın yaşadıklarıdır.

çalışmalarının “bedeli” olarak farklı zamanlarda toplam 17 yıl iki ay Türkiye cezaevlerinde yatmıştır.⁷ 1980’den sonra Türkiye’de Kürt ulusal mücadelesinin ivme kazanması ile birlikte Kürt meselesi üzerine çalışmalarda da bir artış gözlemlenmek mümkündür. Bu dönemdeki çalışmaların önemli bir bölümü Kürt meselesinin Orta Doğu’daki tarihsel kökenleri ve gelişimi üzerine odaklanmaktadır.⁸ 1990’larla birlikte Türkiye devleti ile PKK gerillaları arasındaki çatışmaların yoğunluk kazanması, Kürt meselesi ile ilgili çalışmaların yönünü ağırlıklı olarak Türkiye’de Kürt meselesinin kökenleri ve mevcut çatışmalı halin çözüm ve analizine bıraktı (Güneş, 2013: 35). PKK gerillaları ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) arasında yaşanan çatışmaların şiddetlenmesi ile siyasal şiddet çözümlemelerini merkezine alan çalışmalar yapıldı. Nihat Ali Özcan’ın 1999 yılında yayımladığı *PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi* isimli çalışması, PKK üzerinden yürütülen bir vaka çalışması niteliğindedir. Özcan (1999), çalışmasında PKK’nin parti programları ve parti tüzükleri gibi temel kaynaklara dayandırarak örgütün kuruluş aşamasından gerilla savaşına, örgüt içindeki kadın gerillalardan örgütün Irak,

Uçarlar, Kürt dili üzerine hazırladığı doktora tezinden kaynaklı üniversite yönetimi tarafından “bölücülük yapmakla” suçlanır ve doktora seviyesi dondurulmuştur. Nesrin Uçarlar, Marmara Üniversitesi Siyaset Bilimi bölümünde hazırladığı “Çoğunluk İktidarı ve Azınlık Direnişi: Türkiye’de Kürtçe Dil Hakları” başlıklı doktora tezinde bazı Kürt entelektüellerle görüştüğü ve Abdullah Öcalan’ın okuduğu kitapları incelediği için üniversite yönetimi tarafından “bölücülük yapmakla” suçlanmış ve doktora seviyesi durdurulmuştur. Nesrin Uçarlar, aynı tezi İsveç’in Lund Üniversitesinde tamamlamıştır (Taraş gazetesı, 7 Temmuz 2009).

⁷<http://www.ismailbesikciyakfi.org/default.asp?sayfa=kay&KayId1=3#.VKsoKiusXi8> [Erişim: 15.12.2014]

⁸David McDowall’ın 2004 yılında Doruk Yayınları tarafından Türkçeye çevrilen *Modern Kürt Tarihi* isimli kapsamlı çalışması, 19.yy. öncesinde Osmanlı’da Kürdistan’ın konumundan hareket ederek imparatorluğun dağılmasından sonra Türkiye, Irak ve İran topraklarında kalan Kürtlerin serüvenini incelemektedir. Kürtler üzerine yapılan başka bir önemli çalışma ise Martin V. Bruinessen’in 1992 yılında *Agha, Shaikh and State; The Social and Political Structures Of Kurdistan*, (Londra: Zed Books, 1992) adlı çalışmasıdır. Ağa, Şeyh, Devlet ismiyle Türkçeye çevrilmiştir (2008, İletişim Yayınları). Bruinessen çalışmasında, Kürt toplumunda oldukça önemli bir moment olan ve toplumsal yaşamın önemli ölçüde üzerinde örgütlendiği aşiret, ağalık ve şeyhlik kurumlarının sosyolojik ve pratik karşılıklarının izlerini sürmektedir.

Suriye, İran ve Avrupa'daki paydaşlarına uzanan bir analiz yapmaktadır. PKK'yi merkezine koyan bir başka vaka çalışması ise Ali Kemal Özcan'ın 2006'da yayımlanan *Turkey's Kurds; A Theoretical Analysis of the PKK and Abdullah Öcalan* isimli eseridir. Özcan (2006), çalışmasında cumhuriyetin kuruluş aşamasından 1970'lerin ortasında PKK'nin kuruluşuna kadar kısa bir tarihsel anlatı sunduktan sonra örgütün Kürtleri mobilize etmesi ve yükselişinde etkili olan Abdullah Öcalan ve liderlik kültürüne dikkat çekmektedir. Kürt meselesini çatışma bağlamında ele alan bir başka çalışma ise Aliza Marcus'un Türkçeye *Kan ve İnanç, PKK ve Kürt Hareketi* olarak çevrilen çalışmasıdır. Marcus (2012), çalışmasında bir dönem bölgede gazetecilik yapmış olmasının yanı sıra eski örgüt mensupları ile yaptığı birçok mülakata dayanarak PKK üzerine bir vaka çalışması sunmaktadır.

Türkiyeli bir akademisyen olan Mesut Yeğen'in Essex Üniversitesi'nde "*The Archaeology of Republican Turkish State Discourse*" ismiyle yaptığı doktora çalışması İletişim Yayınları tarafından (1999) "Devlet Söyleminde Kürt Sorunu" ismiyle kitap olarak basılmıştır. Yeğen, çalışmasında cumhuriyetin kuruluşunu önceleyen yıllardan kuruluş ve kuruluştan 1990'lı yıllara kadar devlet söyleminde Kürt meselesinin nasıl tanımlandığını birinci elden kaynaklara dayandırarak sorgulamaktadır(2013). Kürt meselesine ilişkin hem siyasal tarih analizi hem de çatışma analizini birlikte sunan Kirişçi ve Winrov (1997) ise, Kürt meselesini cumhuriyetin kuruluşundan 90'lı yıllardaki çatışmalı ortama uzanan ve muhtemel bir çözümün nasıl gelişebileceğinin sorularını yanıtlayan bir tarihsel perspektifte ele almaktadırlar.

Cengiz Güneş'in Essex Üniversitesinde *The Kurdish National Movement in Turkey: From Protest to Resistance* başlığı ile yayımladığı doktora tezi Dipnot

Yayınları tarafından *Türkiye’de Kürt Ulusal Hareketi: Direnişin Söylem* başlığıyla basılmıştır. Güneş (2013), kapsamlı çalışmasında bir vaka çalışması olarak PKK’yi merkezine almakla birlikte, 1960’larla birlikte “Kürt organik aydınlarının” öncülüğünde gelişen Kürt milliyetçiliğinin, başta TİP olmak üzere, Türk sosyalist hareketi ile ilişkisini ve kopuş sürecini dönemin metinleri rehberliğinde analiz etmektedir. 1970’lerin ortalarında ortaya çıkan ve o dönem “ulusal kurtuluşçuluk” motivasyonu etrafında mobilize olan PKK’nin ve diğer sosyalist Kürt örgütlerinin söylem ve pratiklerini inceleyen Güneş, PKK’nin Kürt ulusal hareketi üzerinde 1980’den sonra “hegemonik” bir etki oluşturduğu tespitini yapmaktadır. PKK’nin geçirmiş olduğu ideolojik ve söylemsel dönüşümü bizzat ilgili dönemin metinlerinin analizini yaparak ortaya koyan Güneş, 1990’lardan sonra PKK’de gelişecek olan “demokrasi ve çoğulculuk” söylemi ve bu söylemin hareket noktası olarak “radikal demokrasi” kuramını çalışmasının merkezine almaktadır. Çalışmasının bir bölümünü “Kürt yanlısı” demokratik siyasete ayıran Güneş, Kürt meselesi üzerine temel kaynak niteliğinde bir eser ortaya koymuştur..

Kürt meselesine dair az da olsa ortaya konulan akademik çalışmaların ekseriyetinin meseleyi siyasal tarih ve çatışma düzleminde ele aldığını belirtmiştik. Bu bağlamın ötesinde özellikle 1990’da Türkiye siyaset sahnesine giren ve Kürt taleplerini demokrasi, çoğulculuk, eşitlik ve özgürlük temelinde dillendiren, seçimlere giren, mahalli yönetimlere aday olan ve günümüze kadar da önemli başarılar sağlayan demokratik siyaset üzerinde yapılmış akademik çalışmalar neredeyse yok denecek kadar azdır. Bu konudaki iki önemli çalışmadan biri, 2009 yılında Şeref Kavak tarafından Boğaziçi Üniversitesi’nde yapılmıştır. Kavak, *The Democratic Society Party As a “Party For Turkey”: Official and Grassroots*

Politics of a Changing Identity (2005-2009) isimli yüksek lisans tezinde, demokratik Kürt siyasetinin 2005-2009 yılları arasında faaliyet gösteren Demokratik Toplum Partisinin (DTP) bir “Türkiye partisi” mi yoksa etnik temelli bir bölge partisi mi olduğu tartışmalarına, partinin özellikle ana akım medya ve ana akım siyasi partiler tarafından “tüm Türkiye’yi kapsayamadığı” yönündeki eleştirilere, DTP’li milletvekilleri ile yaptığı mülakatlar, partinin meclis çalışmaları ve partiye ait siyasi metinleri çözümleyerek cevaplar aramaktadır.

Ahmet Alış’ın 2009’da Boğaziçi Üniversitesi’nde hazırladığı, *The Process of the Politicization of the Kurdish Identity in Turkey: The Kurds and the Turkish Labor Party (1961-1971)* isimli yüksek lisans çalışması da Türkiye üniversitelerinde Kürt meselesi üzerine yapılmış önemli dönem çalışmalarından biridir. Alış (2009), çalışmasında 1960’larla birlikte Kürt aydın hareketinin gelişimi ve bu potansiyelin Türkiye İşçi Partisi (TİP) içinde kendine yer bulması ve 1970’lerin başından itibaren bağımsız bir Kürt etno-politik hareketinin örgütlenmesini konu edinmektedir. Diğer yandan, Delal Aydın (2005), *Mobilizing The Kurds in Turkey: Newroz as a Myth* başlığıyla Ortadoğu Teknik Üniversitesi’nde yaptığı yüksek lisans çalışmasında Newroz Bayramı’nın kökenlerine inerek Newroz mitinin tarihsel ve kapsamlı bir sunuşunu yapmaktadır. Ayrıca Aydın, Newroz Bayramı’nın Türkiye Kürtlerinin etno-politik konsolidasyonu sürecinde üstlendiği misyonu sorgulamıştır.

1990’da başlayan Kürt taleplerinin legal siyasi partiler ve parlamento aracılığıyla dile getirilmesi süreci günümüze kadar uzanan ve siyasal çalkantılarla örülü çeyrek yüzyıldan fazla bir zaman dilimine tekabül etmesine karşın doğrudan bu konu ile ilgili yapılmış akademik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Kürt taleplerinin dile getirildiği legal partilerle ilgili oldukça kapsamlı ve önemli iki gazetecilik çalışması,

Ölmez (1995) ve Demir (2005) tarafından ortaya konulmuştur. Bu iki önemli çalışmada yazarlar, 1990’lardan 2000’lerin başlarına kadar Kürt yanlısı legal siyasi partilerin kronolojik bir sunumunu yapmaktadırlar. Watts (2014) ise, çalışması boyunca 1990’la başlayan Kürtlerin demokratik yollardan, sandık ve seçim yöntemlerini kullanarak, farklı bir direniş ve karşı koyuş geliştirme pratiklerini mercek altına almaktadır. Siyasal karşı koyuş bağlamında “direnişin öteki yolları” olarak tanımladığı demokratik kanalların Kürt etno-politikası açısından kazanımlarını ve demokratik usullerle gösterilen karşı koyuşun beraberinde getirdiği ulusal ve uluslararası düzeydeki farkındalık yaratmadaki etkisini incelemektedir.

Türkiye’de azınlıkların, kadınların, farklı etnik, dinsel, cinsiyet gruplarının ya da daha toparlayıcı bir ifade ile toplumda dezavantajlı konuma sahip toplulukların ana akım medya tarafından nasıl görüldüğü ve adı anılan toplulukların ne tür içerik ve bağlamlar aracılığıyla temsil edildiklerine dair yapılmış akademik çalışmalar son on yılda yaygınlık kazanmıştır. Kürt yanlısı legal partilerin medya bağlamında inceleyen somut bir çalışma olmasa da, Kürtlerin medyadaki temsillerine ilişkin çalışmalar yok değildir. Mevcut çalışmalar⁹ medyada azınlık aktörlerine ya da dezavantajlı gruplara yönelik söylemin “biz ve onlar” karşıtlığı üzerinden inşa edildiğini ve bu kurgu üzerinden “etnik, dini, cinsiyet” temelli bir ırkçılığın-ayrımcılığın inşa edildiği tespit etmiştir (Köker ve Doğanay, 2010: 8). Erken dönem cumhuriyet basınında Kürtlerin temsilini 1937 Dersim harekâtı bağlamında çalışan

⁹Medya metinlerinde azınlıkların ya da çoğunluk içinde dezavantajlı konumda olan toplulukların konu edildiği çalışmalar için bkz; Sevda Alakuş Kural, Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili (1995); Sevda Alakuş, Medyada Kadın/Beden Temsil (Siyaset)i (2009); Hatice Çoban Keneş, Yeni İrkçi Söylemin Muğlak Karakteri ve Medyanın İşlevi (2013); Hatice Çoban Keneş, İrkçi Söylemlerin Niteliği ve Medyanın İşlevi (2014); Yurdagül Bezirgan Arar ve Nuri Bilgin, Gazete Haber Başlıklarında Ötekinin İnşası (2009); Ülkü Doğanay ve Halise Karaaslan Şanlı, Yazılı Basında İrkçi ve Ayrımcı Söylemlerin Olağanlaştırılması: Habertürk Gazetesi’nin “Sıradan Bir Gün”ündeki Haberleri Üzerine Bir İnceleme (2011) ;Eser Köker ve Ülkü Doğanay, İrkçi Değilim Ama (2010).

Baran (2014), çalışmasında dönemin on bir gazetesini inceleyerek, Dersim harekâtının haber söylemleri aracılığı ile meşru kılındığının ve erken cumhuriyet döneminin resmi Kürt algısının basındaki söylemler ile yeniden inşa edildiğini ortaya koymuştur. Dönemin resmi ideolojisi Kürt mevcudiyetini tanımamakta, Kürtlük iddiasında olanları “mütegallibe, şaki, çapulcu, sergende” gibi nitelemelerle tanımlamaya yönelmekteydi. Baran’ın çalışmasında, cumhuriyetin bu resmi Kürt algısının basın vasıtasıyla yeniden üretildiği ve Kürtlüğün resmi söylem içinde yeniden tanımlandığı ortaya koyulmuştur.

Bulut (2010), bir gazetecilik çalışması olarak değerlendirilebilecek çalışmasında, erken cumhuriyet döneminden itibaren 2000’li yılların başına kadar anaakım medyada Kürtlerin farklı veçheler çerçevesinde nasıl temsil edildiğinin izlerini sürmüştür. Bizim çalışmamız açısından, özellikle 1990’lı yıllarda Kürt yanlısı siyasetin ana akım yazılı basında nasıl yer bulduğu, hangi dolayimler vasıtasıyla haberleştirildiğine dair bazı çarpıcı örnekler sunulmaktadır. Bulut’un çalışmasında özellikle 1990’lı yıllardan sunulan haber seçkilerinde, Kürt yanlısı demokratik siyasetin dönemin resmi ideolojisine uygun düşen, söylemsel pratiklerle yer bulduğu açığa çıkmaktadır.

Köker ve Doğanay (2010)’ın yazılı basında ırkçı-ayırıcı söylemler üzerine yaptıkları çalışmada, yazılı basında toplumda azınlık olan aktörlerin medyada nasıl temsil edildikleri ve hangi söylemsel stratejiler yoluyla anlamlandırıldıkları sorunsallaştırılmıştır. Çalışmada, “başlıklarda terör ve Kürt sorununun birlikteliği” başlığı altında inceledikleri gazetelerde, özellikle dönemin Kürt yanlısı demokratik siyasetinin temsilcisi olan Demokratik Toplum Partisi’nin ana akım yazılı medya tarafından nasıl algılandığı, Kürt yanlısı demokratik siyasetin hangi başlık ve

kavramlarla ilişkilendirilerek haberleştirildiği ve söylem pratiğinin Kürtlere yönelik yerleşik algıları nasıl yeniden ürettiği ortaya koyulmaktadır (43-47).

İki bölümden oluşan bu çalışmanın ilk kısmında, Kürt meselesi üzerine var olan literatürden yararlanılarak cumhuriyetin Kürt kimliğine yaklaşımı ve cumhuriyet tarihi boyunca Kürtlerin Kürtlük kimliğini korumak kaydıyla demokratik legal siyasetin içindeki konumu tartışılacaktır. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürtlerin legal siyasal alandaki varlıkları, legal siyasal alana dahil olma çabaları ve bu kapsamdaki sınırlılıklarına dair ortaya koyulacak anlatı, 1990'dan itibaren kurulan Kürt yanlısı legal siyasetin ne tür bir tarihsel bağlam içinden geliştiğini göstermesi açısından faydalı olacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde 1993-1994 döneminin Kürt yanlısı legal siyasi partisi olan DEP ile 2005- 2009 yılları arasındaki legal siyasi parti olan DTP'nin yazılı basında nasıl yer bulduğu sorusu belirtilen dönem aralıklarında en çok satan üç gazete haberleri üzerinden araştırılacaktır.

Belirlenen dönem aralıklarında incelenen gazetelerdeki haberler, Van Dijk'ın eleştirel söylem analizi yöntemi takip edilerek analiz edilmeye çalışılacaktır. Bu yolla, Kürt yanlısı legal siyasetin haber söylemlerinde ne tür bir ideolojik kavrayışla sunulduğu ve dolayısıyla Kürt yanlısı legal siyasete dönük egemen anlatının nasıl yeniden üretildiği ortaya koyulmaya çalışılacaktır. “Kaşıt toplumsal çıkarların göstergeler düzeyinde” biçimlendiği ve “toplumsal iktidarın” dil dolayımıyla kurulduğu (Eagleton, 1996: 71-72), ideolojinin ise “manalar çerçevesinde gerçekleşen bir mücadele alanı” (Larain, 1994: 74) olduğu önkabulünden hareketle, haberlerde Kürt yanlısı legal siyasetin nasıl bir söylemsel çerçeve içinde yer bulduğu sorusu çalışmanın temelinde yatmaktadır. Böylelikle, medyanın kamuoyunda Türkiye Cumhuriyeti'nin kadim meselelerinden biri olan Kürt meselesinin çözümünde

Çatışma dışında bir yolu işaret eden Kürt yanlısı legal partilerin legal siyaset sahasından dışlanmasına yol açacak, kutuplaştırıcı, marjinalleştirici bir söylemin ve anlayışın oluşmasındaki rolünü sorunsallaştırmak amaçlanmaktadır.

I. BÖLÜM: TÜRKİYE’DE KÜRT YANLISI LEGAL SİYASETİN GELİŞİM ÇİZGİSİ

1. Tek Parti Döneminde Kürtlerin Siyasal Katılımı

Mart 1925’te Takrir-i Sükûn Kanunu’nun ilan edilmesi ile birlikte Zürcher’e göre, Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetim biçimi “otoriter bir tek parti yönetimi, açıkçası bir diktatörlüktü” (2012: 261). Kuruluş sürecinde Mustafa Kemal’e silah arkadaşlığı yapan ve ordu içinde önemli görevler üstlenen Kazım Karabekir, Ali Fuat Cebesoy gibi isimlere, ordudaki görevleri ile eş zamanlı olarak milletvekili olma haklarına dönük kısıtlamalar getirilince Halk Fırkası içinde tartışmalar ve tartışmalar neticesinde ayrışmalar yaşandı. Ahmad’ın “gelenekçi unsurlar” dediği çevrelerin Halk Fırkası içindeki muhalefetleri yeni bir parti kurmayla sonuçlandı. Ahmed’a göre “muhafazakâr muhalefet” Kasım 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasını (TCF) kurdu (2010: 92). TCF’nin siyasi ömrü oldukça kısa sürdü. Şeyh Said İsyanı vesilesiyle Takrir-i Sükûn Kanunu’ndan faydalanarak ülke genelindeki muhalefetin susturulması girişimleri meclisteki tek muhalefet partisini de kapsadı. Nitekim Mayıs 1925’te TCF şubeleri kapatıldı ve parti üyeleri yargılanmaya başlandı¹⁰(Tunçay, 1999: 153). Müstakil bir grup tarafından oluşturulan cumhuriyetin ilk muhalefet partisinin ömrü oldukça kısa sürmüş ve 1930 yılına kadar yeni bir muhalefet partisi kurma girişimi yaşanmamıştır. 12 Ağustos 1930’da kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) ise Tunçay’a göre, TCF’nin aksine “yapay bir girişimdir” zira SCF dönemin Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal tarafından kurdurulmuştur (1999: 247). Batı dünyasına demokratik bir çehre sunmak, 1929 Dünya Ekonomik Buhranı’nın yarattığı zaten var olan yoksulluk halinin daha da şiddetlenmesi ve doğu illerinde

¹⁰TCF’nin parti programında yer alan “efkâr ve itikadat-ı diniyeye hürmetkâr” ilkesi partinin gericiliği kışkırttığı ve Şeyh Said İsyanı’nın yaşanmasında tetikleyici rol oynadığı gerekçesi ile kapatılmıştı.

Kürt ayaklanmaları gibi nedenlerin yanı sıra, Mustafa Kemal, hükümetin denetlenemez ve sorumsuz bir noktada durduğunu düşündüğünden bir muhalefet partisinin yaratılmasında fayda görmüştür (Tunçay, 1999: 248-249). SCF, kurdurulduktan kısa bir süre sonra Fethi Okyar liderliğinde bir Ege Gezisi düzenler. Ancak gezi boyunca halkın SCF'ye olan yoğun ilgisi Cumhuriyet Halk Fırkasını (CHF) oldukça rahatsız etmiştir. Ege Gezisi'nden bir ay sonra Ekim 1930 tarihinde ülke genelinde yapılan yerel seçimlerde SCF'nin ciddi bir başarı göstermesi ve CHF'ye muhalefet eden toplumsal kesimlerin SCF'de kümelenmesi partinin geleceğini belirlemiştir¹¹. Nitekim SCF lideri Fethi Okyar "17 Kasım 1930 tarihinde Dâhiliye Vekâleti'ne pullu bir dilekçe göndererek SCF'yi kapattığını açıklamıştı" (Tunçay, 1999: 275). Fethi Okyar'ın SCF'yi kapatmasına müteakip yıllarda yeni parti kurma girişimleri olsa da 1946 yılına kadar tek parti dönemi devam etti.

Tek Parti Dönemi boyunca Kürtlerin parlamenter düzeyde siyasal temsili bahsine geçmeden evvel, 23 Nisan 1920'de henüz Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu ilan edilmeden Ankara'da açılan I. Meclis ve bu meclisin heterojenliğine kısaca değinmekte fayda var. İstanbul'daki meclisin dağıtılmasının ardından 19 Mart 1920 tarihinde Mustafa Kemal bir tebliğ yayınlarak Ankara'da toplanacak meclis için seçimlerin yapılmasını ister. Mustafa Kemal'in tebliğinde; livaların esas alınmasını, her livadan beş üyenin seçilmesini, seçimlerin gizli oy ve mutlak çoğunluk sistemine göre yapılmasını ve meclis üyeliği için her grup ve zümrenin aday gösterebileceğini belirtmiştir (Güneş, 1998: 29-30). Ankara'da kurulan meclis, herhangi bir etnik unsura gönderme yapacak tanımlamalardan kaçınmış ve hatta aynı meclis resmi

¹¹ SCF'nin yayımladığı 11 maddelik bir beyannamede parti, liberal ekonomik faaliyetleri benimsediğini, düşünce ve ifade hürriyetinden yana olduğunu ifade ediyordu. İlaveten SCF'nin beyannamesinde doğrudan seçim sistemine geçilmesi gerektiği savunuluyordu. SCF'nin bu ve buna benzer vaatleri halk nezdinde ilgiyle karşılanmıştı ve 1930 belediye seçimlerinde SCF, 502 belediyeden 30'unu kazanmıştı (Zürcher, 2012: 265).

belgelerinde “Kürdistan” ifadesini kullanmıştır (Yeğen, 2013:114). Temel’in aktardığına göre, 1920 Meclisi’nde Kürtleri temsilen bulunan bazı milletvekilleri Kürt ulusal kıyafetleri ile mecliste yer almışlardır ve bu milletvekilleri “Kürdistan mebusları” olarak adlandırılmıştır (2015:374). Aynı meclis tarafından hazırlanan 1921 Anayasası’nda ve Mustafa Kemal’in bazı konuşmalarında Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı bölgeler için bir tür muhtariyetin tanınması¹² minvalindeki belgeler Temel’in (2015), aktarımlarının doğruluğunu ispatlar niteliktedir. Dolayısıyla I.Meclis’in ve onun hazırladığı 1921 Anayasası’nın Kürtler açısından henüz açık bir inkâr içermediği ve Kürtlerin “Kürt talepleri” ile mecliste temsil hakkına sahip olmaları nazarında gözle görülür bir engel teşkil etmediği açıktır.

Lozan’ın imzalanmasın ardından, TBMM 1 Nisan 1923’te seçimlerin yenilenmesi kararı almış ve seçimlerden sonra kurulan II. Meclis cumhuriyeti ilan etmiştir. II. Meclis tarafından hazırlanan 1924 Anayasası ise ülkede yaşayan herkesi Türk olarak tanımlamış ve özellikle seçimlerle ilgili 12. maddesi Kürtlerin mecliste temsiliyetine açıkça engel olmamakla birlikte önemli ölçüde kısıtlamıştır. 1924

¹²22 Temmuz 1922’te TBMM’de yapılan oturumda Kürtlerle meskûn olan bölgeler ve bu bölgelerin yönetimine dair şu ifadelere rastlanır: “Tedricen bütün memlekette ve vasi mikyasta doğrudan doğruya halk tabakatının alakadar ve müessir olduğu surette idarei mahalliyeleler ihdası siyaseti dâhiliyemiz icabındadır. Kürtlere meskûn menatıkta ise hem siyasi dâhiliyemiz hem de siyasi hariciyemiz noktai nazarından tedricen mahalli bir idare ihdasını iltizam etmekteyiz” (TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, Cilt 21,s: 551). 1922 tarihli İngiliz belgelerinde ve TBMM Gizli Celse Zabıtları’nda geçen Kürtlere özerklik vaadinin bir benzeri ise Mustafa Kemal’in 16-17 Ocak 1923 tarihinde İzmit’te yaptığı bir basın toplantısında Kürt meselesine dair fikirlerini açıklarken karşımıza çıkıyor. Mustafa Kemal konuşmasının bir bölümünde: “...Başlı başına bir Kürtlük düşünmektense, bizim Teşkilat-ı Esasiye Kanunu gereği zaten bir tür yerel özerklik oluşturulacaktır. O halde hangi livanın halkı Kürt ise onlar kendi kendilerini özerk olarak idare edeceklerdir...” ifadelerini kullanıyor (Mustafa Kemal, Eskişehir-İzmit Konuşmaları 1923, s.105). Mustafa Kemal’in bu konuşmasında Kürtlere özerklik talebinden bahsetmesi ve özerkliği Teşkilat-ı Esasi’ye, yani anayasal güvenceye, dayandırarak dillendirmesi 1922’de İngiliz belgelerinde Kürtlere tanındığı iddia edilen özerkliğin varlığına dair güçlü bir dayanak oluşturmaktadır.

Anayasası'nın 12. maddesi ¹³ milletvekili seçilebilmenin ön koşulu olarak Türkçe okuyup yazmayı gösteriyor. Yeğen'e göre, bu maddeyle, yeni kurulan cumhuriyet; Kürtlere TBMM yolunu açıkça kapatmıyordu ancak "kimliklerini (Kürtlüklerini) unutmak, ertelemek, iptal etmek" kaydıyla her şeyi olabileceklerini söylüyordu (Yeğen, 2013: 120). 1923 seçimlerine kadar milletvekili seçilecek olan kişinin doğum yeri dikkate alınırdı. Bu durum seçilen vekilin yaşadığı bölgeyi temsil etmesi açısından önem arz etmektedir. Ancak bu uygulamaya 1923 seçimlerinden sonra son verilmiştir. 1920-1943 yılları arasında doğduğu ilden mecliste temsil edilme oranları Kürtlerin yaşadığı iller açısından kayda değer bir oradan düşüş göstermiştir. Örneğin 1920 seçimlerinde bu oran %69,8, 1923 seçimlerinde %70 iken, 1927 seçimlerinde %32,2'ye, 1939 seçimlerinde %18,6'ya kadar düşmüştür (Demirel, 2012: 198). Bu durumun doğurduğu sonuçlara değinen Temel, özellikle 1927 seçimlerinden sonra Kürtlerin yaşadıkları bölgeleri temsilen seçilen bazı milletvekillerinin seçildikleri bölgeleri temsil etmek bir yana, hiç görmediklerine vurgu yapmaktadır (2015: 375). 1946 yılına kadar seçimlere katılan tek parti CHP idi. Dolayısıyla Kürtlerin mecliste temsil edilmelerinin tek seçeneği CHP içinde siyasi faaliyet yürütmeleri ya da bu partiden milletvekili seçilmeleriydi. Ancak 1935 yılı itibari ile CHP'nin Kürt nüfusunun yoğunluklu olduğu birçok ilde teşkilat örgütlenmesi dahi yoktu. 1935 yılı seçimleri yapıldığında CHP'nin "Urfa, Mardin, Diyarbakır, Muş, Elazığ, Beyazıt, Van, Bingöl, Bitlis, Hakkâri, Tunceli" gibi illerde teşkilat örgütlenmesi yoktu (Demirel, 2012).

¹³Yabancı devlet resmi hizmetinde bulunanlar, terhipli cezaları gerektiren suçlardan veya hırsızlık, sahtecilik, dolandırıcılık, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas suçlarından biriyle hüküm giymiş olanlar, kısıtlılar, yabancı devlet uyrukluğunu ileri sürenler, kamu hizmetlerinden yasaklılar, Türkçe okuyup yazma bilmeyenler milletvekili seçilemezler.

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> [Erişim: 10.12.2014]

Tek Parti Dönemi'nde, 1923 seçimlerinden sonraki seçimlerde illere göre çıkarılan milletvekilleri sayılarına bakıldığında: 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 seçimlerinde Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bazı illerde milletvekili çıkarılmadığı gözlemlenmektedir. Örneğin 1923 seçimlerinden 2 milletvekilinin çıkarıldığı Ardahan ve Siverek'te, 1943 yılına kadar yapılan seçimlerde, beş genel seçimde, milletvekili çıkarılmamıştır. Bingöl, Bitlis ve Tunceli'de ise 1927, 1931 ve 1935 genel seçimlerinde milletvekili çıkarılmamıştır. Buna karşın 1923-1943 tarihleri arasında Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Diyarbakır, Elazığ, Van, Mardin gibi illerden ise Tek Parti Dönemi boyunca yapılan altı seçimin tamamında milletvekili çıkarılmıştır.¹⁴

Tek Parti Dönemi boyunca Kürtlerin Kürt kimliği ile ve Kürt yanlısı taleplerle mecliste temsil bulduklarını söylemek oldukça güçtür. Dönem boyunca “Kürt illerine Batı illerinden kişi ve bürokratlar atanmış” ve Kürtlerin mecliste olup olmayacağına ve ne şekilde temsil edileceğine tek parti yönetimi karar vermiştir. Meclise seçilen Kürtler ekseriyetle devlete yakın ağa ve şeyhlerin toplamından oluşmaktaydı (Temel, 2015: 375).

Tek Parti Dönemi cumhuriyet Türkiye'sine bu panoromik bakışın temel gayesi, kurucu dönem ya da geçiş dönemi olarak tanımlanan cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen zaman diliminde Kürt meselesinin algılanış ve tanımlanış müktesebatının kuruluştan hemen sonra oldukça keskin bir dönüşüme uğradığına işaret etmektir. Kuruluş aşamasında Kürtlerin etnik varlıklarını tanımakla kalmayıp siyasi ve idari haklarının da tesis ve temin edileceğini vurgulayan cumhuriyet,

¹⁴1923-1943 milletvekili seçimlerine dönük metinde aktarılan istatistikler için; TÜİK Milletvekili Genel Seçimleri, (1923-2011:7)

kuruluştan hemen sonra Türk topraklarında Kürt diye bir kavim yoktur, var olan Kürtlerin ise ancak ve ancak Türk olduklarını kabul etmeleri halinde tanınabileceklerini sayısız metinde vurguladı. Bu vurguya itiraz eden Kürtlerin etno-politik talepleri Tek Parti Dönemi boyunca “şeriat özlemi, gericilik, eşkıyalık, gayri medenilik” gibi sıfatlarla tanımlandı. Yeni kurulan cumhuriyetin Kürt mevcudiyetine ve mevcudiyetten mütevellit etno-politik taleplerinin tanınması ve karşılanması yönündeki bu keskin dönüşü, beraberinde Kürtlerin etno-politik temelde birden fazla kalkışmasını da getirdi. Bu kalkışmalar cebri yöntemlerle bastırıldı ve benzer kalkışmaların olmaması için metinde de örneklendirildiği üzere demografik düzenlemeler yoluna gidildi. Cumhuriyetin Tek Parti Dönemi boyunca Kürtlerin etno-politik taleplerinin cebri yöntemlerle bastırılmasının yanı sıra, demokratik süreçlere katılımları ve mecliste temsil edilmeleri de önemli ölçüde engellendi veya tek parti yönetiminin belirlediği çerçeve doğrultusunda gerçekleşti. Sonuç olarak, Tek Parti Dönemi boyunca Kürt nüfusunun yoğun olduğu birçok ilde CHP teşkilatlarının bulunmaması, Kürtlerin silahlı isyanlarının yaşandığı dönemler aralığında yapılan genel seçimlerinde Kürt nüfusun yaşadığı illerin bazılarında seçimlerin yapılmaması ve milletvekili seçilmemesi gibi veriler Tek Parti Dönemi’nde Kürtlerin, Kürt yanlısı taleplerle temsil süreçlerine katılmasının engellendiğini göstermektedir.

2. Çok Partili Dönemde Kürtlerin Siyasal Katılımı

5 Eylül 1945 tarihinde Milli Kalkınma Partisinin¹⁵ ve ardından 1946 senesinin 7 Ocak'ında CHP içinden bir grup muhalif milletvekili tarafından resmen kurulan Demokrat Partinin (DP) kurulmasıyla Türkiye'de çok partili siyasal yaşam başlamış oldu. Kuruluşundan itibaren sadece tek partinin seçim süreçlerine katılabildiği Türkiye'de 1946 tarihinden sonra, anayasal çerçevede kurulmuş ve seçimlere dâhil olacak CHP dışında iki parti daha oldu. Tek Parti Dönemi'nde önemli ölçüde siyasal temsil hakkından mahrum bırakılan Kürtler açısından DP'nin kurulması başlangıçta umut vadeden bir gelişme idi. DP'nin seçmen hedef kitlesi olarak belirlediği ve nüfusun ezici bir yüzdelik dilimine tekabül eden kırsal kesime dönük politikaları ve daha da önemlisi tek parti iktidarında dinsel ya da etno-politik sebeplerden kaynaklı CHP'den uzaklaşmış veya hiç bütünleşememiş olan topluluklar DP'yi bir şans olarak görüyordu. DP, "Kemalist iktidarın özellikle dini reformlarına küskün" bir yekünün olduğunun farkındaydı ve küskünlüğü kendisine avantaj kılacak şekilde hareket ediyordu (McDowal, 2004: 526). Kemalist iktidara dini ya da etno-politik sebeplerden ötürü "küskün" olan topluluklardan biri de Kürtlerdi.

2.1. 1946 Sonrası CHP ve DP İçinde Kürt Yanlısı Siyasetin Varlığı

DP'nin 1946'da kurulmasının ardından, seçim takvimine göre bir yıl sonra, 1947'de, yapılması planlanan genel seçimler öne alınarak 1946 tarihinde yapıldı ve tabiatıyla DP seçimlere hazırlıksız yakalandı. Yapılan erken seçimle ilgili ciddi şaibeler olmak kaydıyla, 1946 seçimlerinde yoğunluğu Kürtlerle meskûn tüm illerde seçimleri CHP

¹⁵DP'nin kuruluşundan önce, 5 Eylül 1945 tarihinde İstanbullu bir sanayici olan Nuri Demirbağ tarafından Milli Kalkınma Partisi resmen kurulmuştu. Ancak parti siyaseten tecrübesiz kişilerden oluşan bir kadroya sahipti ve kurucuları arasında millet meclisinden kimse yoktu. Bu da partinin çok fazla bir etki yaratmamasında etkili oldu (Zürcher, 2012: 310).

kazandı. DP, bu seçimlerde toplam 465 milletvekilinden sadece 61'ini kazanabildi. DP'nin milletvekili çıkardığı illerin arasında Kürtlerin yoğun yaşadığı iller bulunmamaktadır. Dolayısı ile 1946 seçimleri tek başına Kürtlerin DP'ye yöneldiğini söylemek için neredeyse hiçbir veri sunmamaktadır.¹⁶

DP'nin “dindar küskünlerle” kurduğu bağ, 1950 seçimlerinde kendini gösterdi ve bu seçimlerden DP ezici bir zaferle çıktı. DP toplam 487 milletvekilinin, 416'sını kazanmıştı. Buna karşın CHP sadece 69 milletvekili çıkarabilmişti. Bu seçimlerde Kürtlerin siyasal tercihlerini tamamen DP'den yana kullandıklarını iddia etmek güçtür. Zira Bingöl, Bitlis, Hakkâri, Van, Urfa, Mardin, Malatya ve Kars gibi illerde milletvekillerinin çoğu CHP listelerinden seçilmiştir.¹⁷ Ancak Kürt tarikat ve aşiret liderlerinin 1950 seçimlerinde açıkça DP'yi destekledikleri bilinmektedir. Örneğin, Said Nursi müritlerinden ve nüfuz alanından seçimlerde DP'yi desteklemelerini istemişti. Benzer şekilde Nakşibendî ve Kadiri gibi tarikatlar 1950 seçimlerinde DP'yi desteklediler (McDowall, 2004: 526). 1950 seçimlerinde gerek DP gerekse CHP Kürt bölgelerinden oy alabilmek için bölgenin sosyolojik bir gerçekliği olan şeyhlik ve ağalık gibi kurumlarla iyi geçinmek istemişlerdir. Kürt nüfusunun DP etrafında mobilize olduğunu daha 1947'de fark eden CHP, aynı tarihte daha önce yine CHP tarafından sürgüne gönderilmiş 2000 ağanın sürgünden dönmesine izin vermişti (McDowall, 2004:528). Bu dönemde DP listelerinden

¹⁶Kürtlerin CHP dışında bir partide temsil süreçlerine katılma hakkı elde ettiği ilk seçim olan 1946 seçimleri ile ilgili İsmet İnönü'nün yeni kurulan DP lideri ve Cumhuriyetin “üçüncü adamı” sayılan Celal Bayar'dan yapılacak olan seçimlere dair ricası oldukça ilginçtir. İnönü, 1946 seçimleri öncesinde DP lideri Celal Bayar'a Kürt illerinde parti teşkilatlılarının kurulmaması ve Kürt bölgelerinde seçim çalışmalarının yapılmaması “ricasında” bulunur. Bayar'dan “rica” ettiği hususta kendilerinin de dikkatli olacağını, zira meselenin bir “milli mesele” olduğunu söyler. Bayar ise İnönü'nün bu “ricasını” olumlu yanıtlar (Temel, 2015: 376).

¹⁷1937-1938 “Dersim Tedip Harekâtı”nın üzerinden 12 yıl geçmesinin ardından ilk defa şaibesiz olarak gerçekleştirilen seçimlerde CHP Tunceli'den milletvekili çıkaramamıştır. Tunceli'yi temsilen seçilen iki milletvekili de DP listelerinden seçilmiştir.

milletvekili seçilen bazı isimlerin Kürt yansılı bir duyarlılıklarının olduğu görülmektedir. Diyarbakır'dan DP listelerinden milletvekili seçilen Mustafa Remzi Bucak, Yusuf Azizoglu ve Mustafa Ekinci gibi isimler; Özalp'ta 1943 tarihinde 33 Kürt köylüsünü kurşuna dizdiren Mustafa Muğlalı'nın tahliye edilmesini eleştirmiş ve bu eleştirilerini meclis gündemine taşımışlardı. DP listesinden Ağrı milletvekili olarak seçilen Halis Öztürk Ağa ise Ağrı İsyanı'na bizatihi katılanlardan biridir (Temel, 2015: 379-380).

1954 seçimleri ise DP'nin parti tarihinde aldığı en yüksek oy yüzdesi ile kapanan bir seçim olarak bilinmektedir. Bu seçimlerde toplam 541 milletvekilinin 503'ü DP listelerinden seçilmiştir. CHP ise sadece 31 milletvekili çıkarabilmiştir. CHP toplam 31 milletvekilinin 25'ini Kürt seçmenlerin yoğun olduğu Erzincan (1), Kars (10), Malatya (12), Tunceli (2) gibi illerden çıkarmıştır. Geriye kalan, ağırlıklı olarak Kürtlerle meskûn illerdeki tüm milletvekilleri ise DP listelerinden seçilmiştir. Demokratların listesinden parlamentoya seçilen vekillerden Kamuran İnan, Şeyh Said İsyanı'ndan sonra sürgüne gönderilen Khizanlı Şeyh Salah al Din'in oğluydu, yine Van'dan parlamentoya seçilen Kinyas Kartal Said Nursi'nin bir müridi ve aşiret ağasıydı aynı zamanda (McDowall, 2004: 528-529). Bu dönemde ağırlıklı olarak DP listelerinden parlamentoya seçilen Kürt ağalar McDowall'a göre, egemen Türk varlığıyla daha yakından bütünleşebilmek için Kürt kökenlerinden sessizce vazgeçmişlerdi (2004: 532). 27 Mayıs Darbesi'nden önce yapılan ve DP'nin dahil olabildiği son seçim 1957 tarihinde yapıldı. Bu seçimlerde DP, kısmen oy kaybetmesine rağmen toplam 610 milletvekilinin 424'ünü kazanmıştı. Seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştı. CHP'nin ise önceki seçimlere göre oy oranını artırarak meclisteki sandalye sayısını 178'e çıkardığı görülmektedir. Bu seçimlerde CHP;

Bingöl'den (1), Elazığ ve Erzincan'dan (6), Kars'tan (12), Malatya'dan (9), Mardin'den (8), Muş'tan (1), Tunceli'den (3), Urfa'dan (9), Van'dan ise (5) milletvekili çıkarmıştır.¹⁸ Kürt seçmenlerin yoğunlukta olduğu diğer illerdeki tüm sandalyeleri ise DP kazanmıştır. Bir önceki seçimlerde DP'den Diyarbakır milletvekilleri olan Yusuf Azizoğlu, Mustafa Ekinci, İhsan Hamit Tiğrel gibi isimler DP'den ayrılan bir grup milletvekili tarafından 1955 yılında kurulan Hürriyet Partisine geçerler. Yusuf Azizoğlu ve Mustafa Ekinci öncülüğünde Hürriyet Partisi için, başta Diyarbakır olmak üzere, seçim kampanyaları yürütülür. Temel'in ifadesine göre, Kürt aydın Musa Anter gibi isimler de bu kampanyaya destek sunarlar (2015: 382). Ancak Hürriyet Partisi istenilen ilgiyle karşılanmaz ve Kürt bölgelerinden hiçbir vekil çıkaramaz.

Bu istatistikî verilerin kaba bir analizi, 1961 yılında yapılan genel seçimlere kadarki dönemi kapsayan aralıkta Kürtlerin ya da daha başka bir ifade ile Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerde parlamentoya milletvekillerinin seçildiğini göstermektedir. Ancak dönemin iki ana akım partisi olan CHP ya da DP'nin Kürt bölgelerindeki oyların tekeline sahip olduğunu ifade etmek oldukça güçtür. Her iki ana akım partinin de Kürt oylarını alabilmek için bölgede hakim olan ağalık ve şeyhlik müesseselerini kullandıkları görülmektedir. Bu tarihlerde parlamentoya seçilen Kürt vekillerin ağırlıklı olarak aşiret reislerinden ve dini otoritelerin desteklediği çevrelerden oluşması da bu durumu kanıtlar niteliktedir. 1950'li yıllarda parlamentoda Kürt etnisinden gelen milletvekillerinin olması, bu vekillerin Kürtlerin etno-politik taleplerini parlamentoya taşıdıkları anlamına gelmiyor. Dolayısıyla

¹⁸1950, 1954 ve 1957 milletvekili seçimlerine dönük metinde aktarılan istatistikler Türkiye İstatistik Kurumunun (TÜİK) Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2011), Yayın No:3685 çalışmasından alınmıştır.

1960'ların ortalarına kadar parlamentoya seçilen Kürt milletvekillerinin cumhuriyetin başka etnik kökenleri dışlayan ulus tanımıyla en azından açıktan bir sorunları yoktu, başka bir ifadeyle 1960'lara kadar, seçilen Kürt milletvekillerinin Kürt siyasi ve kimliksel taleplerini vaaz etmek gibi bir gündemleri olmamıştır.

2.2. YTP İçinde Kürt Yanlısı Siyaset

1940'larda Demokratlar tarafından sürgünden çağrılan ve Kürt bir ağa olan Yusuf Azizoğlu, Ekrem Alican, Şeyh Kasım Kufrevi, gibi isimler yanlarına çok sayıda Kürdü de alarak (1955-1958) tarihleri arasında Özgürlük Partisini (ÖP) kurmuşlardı (McDowall 2004). Ancak partinin bir etki sahası olmadı ve 1960 askeri darbesinden sonra kapatılan DP'nin yerine kurulan Yeni Türkiye Partisi (YTP), Azizoğlu ve arkadaşlarının yeni partisi olmuştu. YTP de tıpkı, aynı yıl (1961), kurulan Adalet Partisi (AP) gibi kendisini DP'nin halefi olarak görüyordu. 1961 seçimlerinde YTP ulusal düzeyde çok başarılı olamamasına karşın Kürt bölgelerinden hatırı sayılır oranda bir oy aldı.¹⁹ Partinin genel başkan yardımcısı olan Yusuf Azizoğlu, kurulan koalisyon hükümetinde sağlık bakanlığı yaptı (1961-1962).

YTP ile ilgili olarak bu çalışmada özel bir başlık açılmasının nedeni ise, YTP'nin bu seçimlerde Kürt nüfusunun yoğun olduğu illerde oldukça yüksek bir oranda oy almasıdır. Öyle ki YTP Diyarbakır'dan % 43 ile 3, Adıyaman'dan %49 ile

¹⁹ Aydınoglu, YTP'nin Kürt bölgelerinden almış olduğu yüksek orandaki oylardan hareketle, "1990'larda" ortaya çıkacak olan Kürt yasal partilerinin "ilkel" bir öncülü izlenimi verdiğini dile getirmektedir (2014: 17). Ancak 1950-1954-1957 ve 1961 genel seçimlerinde Kürtlerle meskûn olan bölgelerde siyasi partilerin aldıkları oy oranlarına ve kaç milletvekilleri çıkardıklarının istatistiklerine bakacak olursak, böyle bir sonuca ulaşmanın çok da mümkün olmadığını rahatlıkla görebiliriz. Beşikçi'nin de vurguladığı gibi 1945'ten sonra siyasal nüfuz alanı oldukça fazla olan ağalar ve şeyhler Kürtlerin oylarının hangi parti lehine kullanılacağı hususunda belirleyici olmuşlardır. Dolayısıyla siyasal iktidarlar, nüfuz alanı geniş olan Kürt eşrafi ile iyi ilişkiler kurmaya gayret etmişlerdir (Beşikçi 2014: 60-61).

2, Bingöl’de %55 ile 2, Siirt’ten %52’ile 2, Bitlis’ten % 47 ile 1, Muş’tan %44 ile 3, Erzurum’dan %45 ile 4, Van’dan % 35 ile 3, Tunceli’den %35 ile 1 milletvekili çıkarır ve adı geçen illerde YTP birinci parti olarak seçimlerden galip çıkar. Benzer şekilde Mardin ve Urfa gibi illerde de ikinci parti olarak çıkar. (Temel, 2015: 386-387, TÜİK,1923-2011 Milletvekili Genel Seçimleri:12). Bu veriler Kürt seçmenlerin önemli bir bölümünün 1961 seçimlerinde YTP’ye yöneldiğini işaret etmektedir. 1965 seçimlerinde YTP ile Kürt seçmenler arasında var olan ilişki daha da belirgin bir çehreye bürünmüştür. Zira 1965 milletvekili genel seçimlerinde YTP’nin ülke genelinde çıkardığı 19 milletvekilinden 14’ü Kürt nüfusunun ağırlıklı olduğu seçim bölgelerinden seçilmiş ancak toplamda aldığı oy oranı düşmüştür. YTP’nin 1965 seçimlerinde batı illerinden oy alamamasında bir önceki dönem sağlık bakanlığı yapan YTP’li Yusuf Azizoğlu’nun “doğuculuk” yapmakla suçlanması kuvvetle muhtemel etkili olmuştur. 1969 seçimlerinden ise YTP’nin etkisi oldukça azalmış ve her ne kadar çıkardığı milletvekillerinin tamamını Kürt seçmenin yoğun olduğu illerden çıkarsa da toplamda sadece altı milletvekili çıkarabilmiştir.

Aydınoğlu’nun (2014:17) ifade ettiği gibi, YTP’nin Kürt yasal partilerinin “ilkel” bir öncüsü” olduğunu, aldığı oy oranında Kürt nüfusunun yoğunlukta olduğu illerden milletvekili çıkarmasından hareketle iddia etmek için elimizde yeterince veri bulunmamaktadır. Hatta “doğuculuk” yapmakla suçlanan Yusuf Azizoğlu’nun savunması²⁰ YTP’nin Kürt yanlısı bir politikasının en azından açıkça olmadığını göstermektedir. YTP içinde Kürtlük davası ile yakından ilişkili isimlerin olduğu,

²⁰Belirtildiği gibi Yusuf Azizoğlu bir Kürt ağısıydı ve memleketi olan Diyarbakır’da da nüfuz sahibi olan biriydi. Azizoğlu açıkça sağ eğilimli olmakla birlikte bakanlık yaptığı dönemlerde Kürdistan’da birçok yere hastane ve dispanser yaptırdığı için kısa süre içinde “Doğuculuk” yapmakla suçlandı parlamentoda. Dönemin İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, Yusuf Azizoğlu’ndan TBMM kürsüsüne çıkıp Türk olduğunu söylemesini talep etti. Bu talep üzerine Azizoğlu, TBMM kürsüsünde, “Öz be öz Türk biziz, Doğu’da yaşayanlardır. Türklüklerinden şüphe edenler varsa Sayın İçişleri Bakanı gibi devşirmelerdir.” dedi (Beşikçi, 2010: 166).

“49’lar davasında” yargılanan bazı isimlerin olduğu bilinmektedir ancak bu veriler YTP’nin Kürt yanlısı bir siyaset izlediğini ifade etmek için oldukça yetersizdir²¹.

²¹ 1960’lı yılların başına kadar Türkiye’de yasal ya da yasal olmayan yollarla Kürt taleplerini dillendirecek bir siyasi parti ya da örgüt yoktu. 1960’lı yıllar boyunca Kürtlerin bir kısmı YTP’nin açıktan olmasa da Kürt yanlısı bir izlenim uyandırmasından ötürü bu partiye yönelmişlerdi. YTP ile çağdaş olan TİP içinde ise Kürtlerin sosyalist bir fikiryat zemininde Kürt taleplerini dile getirdikleri açıkça gözlenmektedir. Ancak bu dönemde YTP ve TİP dışında açıkça bir Kürt partisi olan ve Kürtler için federasyon modelini savunan Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi (TKDP) kuruldu. TKDP yasal olmayan bir parti idi. Parti, resmen 11 Temmuz 1965 tarihinde kurulmuş olsa da partinin kuruluşu 1961 yılına kadar gider. 16 Eylül 1961’de Silopi’de Abdülkadir Ökten, Faik Bucak ve Sait Elçi gibi isimlerin öncülüğünde Irak Kürdistan Demokrat Partisi’nin (IKDP) bir manada Türkiye temsilciliği kurulur (Temel, 2015: 160).TKDP 1965 yılında Siverekli bir ağa ailesinden bir avukat olan Faik Bucak’ın liderliğinde resmen kuruldu. TKDP, Kürtlük fikiryatı çerçevesinde örgütlenen bir siyasi partiydi (Ballı, 1991: 72). Devletin 1938 yılında bastırdığı son Kürt isyanının ardından TKDP Türkiye’de kurulmuş olan ilk Kürt ulusal partisiydi. Partinin kurulduğu dönemlerde Türkiye’de açıktan bir Kürt partisi kurmak mümkün olmadığı için, doğal olarak parti yeraltından faaliyet gösteriyordu. TDKP ideolojik olarak Molla Mustafa Barzani’nin Kürdistan Demokrat Partisi’ne (KDP) yakındı ve Türkiye sınırları içinde bir Kürt konfederasyonunu hedefliyordu. Barzani KDP’sinin taşıdığı geleneksel muhafazakâr yapıyı olduğu gibi kendinde barındırıyordu (Marcus, 2012: 38). Bozarslan’a göre de TKDP’nin liderlerinin ekseriyeti muhafazakâr, Kürtçü, aşiret reisleri ve şeyhlerden oluşuyordu (Bozarslan, 2003: 855).TKDP’nin parti tüzüğü, klasik manada bir federasyona tanınması gereken hakların tümünün Kürdistan bölgesine de tanınmasını talep ediyordu. Parti tüzüğündeki bazı maddeler:

“...Türkiye parlamentosunda Kürtler nispetine göre temsil edilmeli ve ekiller heyetinde (bakanlar kurulunda) yer almalıdır. Türkiye Kürdistan Bölgesi’nin sınırları belirtilmeli, Kürdistan toprağına muhacir yerleştirilmemelidir. Kürdistan vilayet ve köy isimleri değiştirilmemeli, değiştirilmiş olanlar eski isimlerine çevrilmelidir. Türkiye Kürdistanı’nda resmi dil Kürtçe olmalıdır. Kürdistan’da Kürtçe radyo ve televizyon kurulmalı, Kürtçe kitap, mecmua ve gazeteler neşredilmelidir. Kürdistan’da çıkan petrol ve madenlerden temin edilen karın %75’i Kürdistan’a sarf edilmelidir.” (Temel, 2015: 162-163).

Partinin tüzüğünde yer alan yukarıdaki ifadelerden de açıkça anlaşılacağı üzere TKDP bir tür otonom yapı talep etmektedir. TDKP’nin kurucu sekreteri olan Faik Bucak 1966’da bir silahlı saldırı sonucu öldürüldü ve kendisinden sonra partinin başına geçen arkadaşı Sait Elçi geçti. TKDP Barzani hareketinin bir parçası ve geleneksel Kürt siyasal hareketinin bir parçası olması hasebiyle, dönemin hâkim sosyalist atmosferinden uzaktı. Ancak parti, “doğu mitinglerine” aktif katılım sağlar ve mitinglerin tertiplenmesinde TİP’le birlikte hareket eder. 1969 yılında sosyalist eğilimli Sait Kırmızıtoprak ve bazı arkadaşları TKDP ile ilişkiler kurar ancak daha çok geleneksel ve milliyetçi eğilimde olan Sait Elçi ve çevresi bu durumdan rahatsızlık duyar. Bir süre sonra Sair Kırmızıtoprak kliği TKDP’den ayrılarak T-KDP’yi (Türkiye’de Kürdistan Demokrat Partisi) kurarlar. T-KDP’nin tüzüğü TKDP tüzüğü ile ciddi farklılıklar göstermemesine rağmen T-KDP parti tüzüğünde devrimci bir parti olduğunu vurgular ve parti tüzüğüne genel anlamda sosyalist bir dil hâkimdir (Temel, 2015: 256-257). Bu tarihten sonra “geleneksel” TKDP ile “devrimci” T-DKP arasında bir mücadele başlar. TKDP lideri Sait Elçi de 1971’de öldürülür.²¹ TKDP ve T-KDP ilerleyen yıllarda farklı fraksiyonlara bölünerek çok fazla etkili olmamakla birlikte uzunca yıllar varlıklarını sürdürürler.

2.3. Türkiye Sosyalist Hareketi'nin Kürt Meselesine Bakışı

Yeğen (2012a), Türkiye solunun Kürt meselesine bakışını, “tanışma, buluşma, ayrışma ve kopuş” olarak dört döneme ayırıyor (s:145-196). Yeğen’in tanışma olarak adlandırdığı birinci dönem 1920’lerle başlamıştır. Bu dönem Tunçay’ın belirlemesi ile üç örgütsel orijine dayanmaktadır. Bunlardan ilki, 10 Eylül 1920’de Bakü’de Mustafa Suphi önderliğinde kurulan Türküye Komünist Partisidir (TKP). İkincisi, TKP ile aynı tarihte üç TBMM üyesinin katılımı ile Baytar Binbaşısı Salih Hacıoğlu öncülüğünde kurulan Türkiye Halk İştirakiyun Fırkasıdır (THİF). Sonuncusu da Dr. Şefik Hüsnü Değmer ve çevresi tarafından kurulan Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasıdır (TİÇSF) (Tunçay, 2007: 349). Bunlara ilaveten, Mustafa Kemal tarafından kurdurulan resmi Türküye Komünist Fırkası olsa da resmi fırkayı değerlendirmemiz dışında bırakacağız. 1920’li ve 1930’lu yılların belirli sol neşriyatları olan Aydınlık, Orak Çekiç, Kadro, İnkılap yolu gibi dergilerde yayımlanan kimi yazılar, dönemin sol entelijensiyasının Kürt meselesine nasıl baktıklarını ortaya koyar niteliktedir. Komintern’in belirlediği stratejiler doğrultusunda hareket eden dönemin TKP’si Kürt başkaldırı ve direnişlerini modern cumhuriyet ile irtica (gericilik) arasında bir çekişme, mücadele olarak görüyordu (Yeğen, 2012a: 147). Orak Çekiç dergisi 26 Şubat 1925 tarihli 6. sayısında Şeyh Said İsyanı’nı değerlendirirken isyanı; irtica hamlesi, isyana önderlik eden Şeyh Said’i de irticanın başı olarak görüyor ve isyana karşı halkçı hükümetin yanında konumlandırıyordu kendini. Aynı derginin 5 Mart 1925’teki 7. ve son sayısında yine Şey Said İsyanı’nı bu kez “Yobazların Sarıkları Yobaz Zümresine Kefen Olmalı”

başlığı ile konu edinmişti (Tunçay, 1967: 186-187).²² 1927 yılında TKP'den ayrılan Şevket Süreyya Aydemir, Vedat Nedim Tör, İsmail Hüsrev gibi isimler tarafından 1932-1934 yılları arasında Ankara'da yayımlanan Kadro dergisi ise, anti-emperyalist bir çizgide olduklarını ileri sürerek iktidardaki CHP'yi "milli kurtuluş hareketi" çizgisine çekmeye çabalamıştır (Tunçay, 2007:352). Kadro'nun başyazarlarından İsmail Hüsrev'in Kürtlerle ilgili fikirleri ise derginin Kürt meselesine yaklaşımını açıkça ortaya koyar niteliktedir. Hüsrev'e göre, Kürt meselesi milli bir mesele değil, iktisadi bir meseledir. Yine Hüsrev' göre Şark vilayetlerinde Kürtçe konuşan vatandaşlarda bir milletin taşıdığı vasıfları henüz bulunmamaktadır (Akt, Yeğen, 2012a:159). 1920'ler ve 1930'lar boyunca Türkiye'de solun Kürt meselesine yaklaşımı Kemalist iktidarın yaklaşımından belirgin farklılıklar arz etmese de aynı dönemde Kürt meselesine farklı bir noktadan bakan tekil bir örnek söz konusudur. Hikmet Kıvılcımlı 1930 senesinde kaleme aldığı YOL serisinde Kürt meselesine dair içinde bulunduğu dönemin çok ötesinde ve dönemin sol muhtevasıyla pek uzlaşmayan fikirleri dile getirmiştir. Kıvılcımlı, Kürdistan devrimi diye bir mefhum kullanıyor ve Kürdistan devriminin her şeyden önce ulusal bir zulümden kurtuluş olduğunu dile getiriyordu (Kıvılcımlı, 2013: 107). Kıvılcımlı, Kürtlerin gerçekleştirdiği Şeyh Said ve Ağrı Ayaklanmaları'nı değerlendirirken Şeyh Said Ayaklanması'nda Kürt köylülerinin dini ve ruhani bir liderliği kabul ettiklerini vurgular. Ağrı Ayaklanması için, feodal beylerin ve devrimci burjuvazinin liderliğinde gerçekleştiğinin altını çizer ve ulusal karakterinin ağır bastığını söyler.

²² Aydınlık ve Orak Çekiç dergileri Şeyh Said İsyanı'nın karşısında hükümetin açıkça yanında durmalarına karşın iki yayın organı da 12 Mart 1925 tarihinde kapatılmaktan kurtulamamışlardır. Aydınlık dergisi yazarlarından Dr. Şefik Hüsnü, Nazım Hikmet gibi isimler yargılanacaklarını tahmin ederek yurt dışına çıkmışlardır. Nitekim geride kalanlar 1 Mayıs 1925'te yayımlanan bir beyanname ile tutuklanıp İstiklal Mahkemelerinde yargılandılar (Tunçay, 1967:188-189).

Kıvılcımlı'ya göre, Kürdistan'ın bağımsız siyasal ve sosyal kurtuluş mücadelesi için Kürt ağa ve beylerine, Kemalizmle bütünleşmiş Kürt burjuvazisine karşı Kürt köylüleri ve Kürt proleterleri ve Kürt aydınları ancak Kürdistan devriminin öncüsü olabilir (Kıvılcımlı, 2013: 107-108).

Tek Parti Dönemi, 1925'ten itibaren gerçekleştirilen “komünist tevkifatlar” ve genel olarak sol üzerindeki baskı yılları olarak geçmiştir. Bu dönemde başta TKP olmak üzere sol örgüt ve partiler cumhuriyet devrimi ile açıktan çatışma içine girmemelerine ve dahi cumhuriyet devrimini desteklemelerine karşın baskılardan kurtulamamış ve dolayısıyla dikkate değer siyasal bir varlık gösterememişlerdir. 1946 tarihinden itibaren çok partili döneme geçilmesi ile birlikte çok sayıda sendika ve sosyalist örgüt kurulmuştur. Ancak bu örgütsel bolluk dönemi çok kısa sürmüş ve aylar içinde kurulan sosyalist parti ve sendikalar beraberinde çok sayıda tutuklama ile kapatılır (Aydınoglu, 2007: 43). 27 Mayıs Darbesi'nin ardından hazırlanan 1961 Anayasası, Türkiye siyasi tarihinde ilk defa sendika, dernek ve sosyalist partilerin kuruluşunu ve siyasal faaliyet göstermelerinin önünü önemli ölçüde açmıştır. Aydınoglu'na göre, 1961 Anayasası Türkiye tarihinde ilk defa “aşağıdan insanların” kullanmaya kalkıştığı bir anayasadır (2007: 52). 27 Mayıs Darbesi ve sonrasında hazırlanan 1961 Anayasası'nın genel olarak Türkiye için, özelde ise Türkiye solu ve emekçiler için olumlu neticeler doğurduğu konusunda dönemin sol kanaat önderleri arasında bir fikir birliği vardır.²³ Bu yaklaşım, kısa süre sonra adları TİP'le birlikte

²³27 Mayıs Darbesi'nin Kürtler açısından ne anlam ifade ettiği konusunda ise Türkiye sol hareketi kadar iyimser olmak neredeyse mümkün gözükmemektedir. Zira darbeden hemen sonra tarihe “55'ler Sürgünü” olarak geçen 55 Kürt ileri geleni Sivas'ta bir askeri kampa sürgüne gönderilir. 1961 yılında 1587 sayılı kanunla çocuklara Kürtçe isim verilmesi yasaklanır ve Kürtçe köy isimleri Türkçeleştirilir. Kürtçe yayın yasaklanır ve Kürtlerle ilgili dergi ve kitapların ülkeye sokulması yasaklanır. 5 Ocak 1961 tarihinde çıkarılan 220 sayılı kanunla Yatılı Bölge Okullarının kurulması kararlaştırılır (Temel, 2015:129-130). Aynı dönemde Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde Kürtlerin sürgünü ve asimilasyonu doğrultusunda birçok rapor hazırlanır. Hazırlanan raporlara

anılacak olan Mehmet Ali Aybar ve Behiçe Boran gibi isimler için geçerli olmasa da TKP kökenli kadrolarda “orduya devrimci bir işlev” yükleme konusunda tartışmalara neden olacaktır (2007: 61). 1960’lar Kürt meselesinin, Türk solunun gündemine farklı tanımlamalarla olsa dahi yerleştiği ve Kürt meselesinin Türk sol çevreleri tarafından tartışılmaya başlandığı bir dönemdir. Dönemin okunabilmesinde referans sayılan dergilerinden biri olan Yön dergisi, Kürt meselesini daha çok “bölgesel geri kalmışlık” ve bölgede hakim olan feodal yapı kapsamında değerlendirip çözümleme eğilimindeydi. Yeğen’in ifadesi ile meselenin “etno-kültürel” ve etno-politik yanı ise ancak “utangaç” bir üslupla dile getiriliyordu (Yeğen, 2012a: 161). Benzer şekilde, Muzaffer İlhan Erdost ve Doğan Avcıoğlu’nun kimi yazılarında Kürt meselesinin “bölgesel geri kalmışlık” ve hâkim feodal yapının tasfiye edilmesin ötesinde “etnik bir mahiyetinin” olduğu vurgulanmıştı. Türkiye’de sol hareketin bir nevi “laboratuvarı” olan Türkiye İşçi Partisinin Kürt meselesine yaklaşımı ayrıntılı olarak bir sonraki bölümde incelendiğinden, 1970’lerin ilk yarısından itibaren çeşitlenen Türk sol örgütleri ve bu örgütler içinde Kürt meselesinin nasıl algılanıp tanımlandığına kısaca bakmakta yarar var.

1960’ların sonu ve 1970’lerin başı Türk solunun bölünerek çoğaldığı bir döneme denk gelmektedir. Bu bölünme ve çoğalmalar salt Türk soluna mahsus değildi, aynı tarih aralığında Türk sol hareketi içinde var olan ve Kürt taleplerini daha yüksek sesle dile getirenler de müstakil Kürt örgütlenmelerine kalkışmışlardı. 1970’lerin başında Türkiye’de devrimin nasıl yapılabileceği tartışmalarına ev sahipliği yapan Milli Demokratik Devrim ve Sosyalist Devrim tartışmalarında MDD çizgisinde bulunan ancak kısa süre sonra ayrı örgütlenmeye giden Mahir Çayan ve

ulaşan gazeteci Can Dündar ve Rıdvan Akar, Bülent Ecevit’in arşivinde ulaştıkları bu raporları “Ecevit ve Gizli Arşivi” adında bir kitapta yayımlamıştır.

arkadaşları tarafından kurulan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi (THKP-C) ve Doğu Perinçek'in liderlik ettiği Proleter Devrimci Aydınlik (PDA) çevresinin örgütlendiği Türkiye İhtilalci İşçi Köylü Partisi (TİİKP) den kopan ve İbrahim Kaypakkaya önderliğinde kurulacak olan Türkiye Komünist Partisi-Marksist Leninist'in (TKP-ML) Kürt meselesine bakışı oldukça farklıydı. THKP-C, ulusal mesele ile ilgili olarak, Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı'nı (UKKTH) prensip olarak kabul ediyor ancak bu hakkın her şart altında tanınması konusunda aynı tavrı göstermiyordu. Mahir Çayan 1971 Ocak ayında kaleme aldığı bir yazısında "Biz, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının ışığı altında diyoruz ki, 'her şart altında, her zaman meseleyi Misak-ı Milli sınırları içinde ele almak gerekir veya Kürt emekçi halkının çıkarları ile bağdaşan tek çözüm yolu ayrılma hakkını kullanmasıdır' diyen görüşler yanlıştır. Bu görüşlerin sahipleri her iki tarafın burjuva ve küçük-burjuva milliyetçi unsurlarıdır." (Çayan, 2004: 258-259). İbrahim Kaypakkaya liderliğindeki TKP-ML ise Kürt meselesine ilişkin dönemin şartlarına göre Türk solundan oldukça farklı bir yaklaşım sergiledi. Kaypakkaya, Kürt ulusunun cumhuriyetin kuruluşundan itibaren inkar ve katliamlarla yüz yüze kaldığını ve Kürtlerin ulusal taleplerinin "gericilik" ya da "dış müdahaleler" olarak tanımlanmasının yanlış olduğunu ve Kürt ulusunun "her şart altında" kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu ilkesini kabul ettiklerini vurguladı (Kaypakkaya, 2004: 270-309). 1970'lerin ikinci yarısından itibaren gerek legal gerekse illegal tüm örgütlerin temel tartışma konularından biri "Kürdistan'ın statüsü ve buna bağlı olarak da ittifaklar sorunu" olarak belirginleşti (Akkaya, 2014: 660). Hemen tüm Kürt örgütleri tarafından kabul edilen "Kürdistan'ın sömürge" olduğu tezi Türk sol örgütleri arasında tartışmalara neden oluyor ve bu tartışmalardan Kürtlerin ayrı bir

örgütlenmeye gidip gitmemeleri konusunda polemikler 1970'lerin sonuna kadar sürdü.

1970'lerin ikinci yarısında en kitlesel örgütlerden biri olan Devrimci Yol, “Kürdistan’ın sömürge” olduğu tezine karşı çıkarken “Türkiye’nin emperyalizme bağımlı bir ülke” olduğu fikriye bunu savunuyordu. Benzer şekilde Kürtlerin ayrı örgütlenmesi konusunda da “ulus esasına göre değil, sınıf esasına göre” örgütlenmenin gerekliliğini savunuyordu. Bu tarihler arasında “Kürdistan’ın sömürge olduğu tezini” savunan tek örgüt ise Kurtuluş Sosyalist Dergi etrafında örgütlenen Kurtuluş Hareketi’dir. Ancak Kurtuluş da “sömürge” tezini kabul ederken Kürtlerin ayrı örgütlenme fikrine Sıcak bakmıyordu (Akkaya, 2014: 663-668). 1970’ler boyunca TKP dışında neredeyse tüm Türk sol örgütleri Kürt meselesi ile bir şekilde ilişkilendiler, Kürt meselesine dair söz söyleme gayreti içine girdiler. Ancak 1980 askeri darbesinin ağır sonuçları neticesinde tekrar toparlanmaları oldukça zaman aldı ya da toparlanamadılar. Buna karşın 1970’lerin ilk yarısından itibaren başlayan ayrışmalardan doğup zamanla büyüyen PKK hareketi darbenin ardından “hegemonik” bir varlık göstererek yükseldi. Bu durum aynı zamanda 1970’lerin ikinci yarısına damgasını vuran “ayrı örgütlenme ve sömürge” gibi tartışmaların da sonu anlamına geliyordu. 1980’lerin ikinci yarısında ve 1990’lar boyunca Kürt hareketinin “hegemonik” temsilcisi haline gelen PKK ile Türk sol örgütleri arasında ilişki devam etse de radikal kopuş çoktan gerçekleşmişti.

2.4. Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Yanlısı Demokratik Siyaset

1960'lı ve 1970'li yıllarda Kürtlerin siyasi ve kimliksel taleplerinin dile getirilmesi hususunda gelişmeler yaşandı. DP iktidarı ile başlayan ekonomik liberalleşme hamleleri ve özellikle de tarımda makineleşmenin hatırı sayılır oranda artması²⁴ kırdan kentlere doğru göçü de beraberinde getiriyordu. Yıllar geçtikçe göçmenlerin sayısı büyük ölçüde arttı ve birbirine yakın yerlerde yaşama eğilimleri Kürt kimliğinin cumhuriyetin her yerinde kalıcı olarak yerleşmesini sağladı (McDowall 2004). 1920'li ve 1930'lu yıllarda Kürt etno-politik örgütlenmesi kırsaldaki ileri gelenler ve dini liderler tarafından, bazen kentli milliyetçi elitlerle işbirliğiyle ya da bunların desteği ile yürütüldü (Akt, Watss 2014, s: 58-59). 1960 ve 1970'li yıllarda ise Kürtlerin statüsünün değiştirilmesini savunanlar sosyal ve siyasi olarak çeşitli kesimlerden geliyordu. Batı'da eğitim görmüş avukatlar ve doktorlar olduğu kadar yazarlar, entelektüeller²⁵, sendikacılar, öğretmenler ve öğrenciler de vardı aralarında. McDowall gibi Bruinessen de Kürt ulusal bilincinin ve gururunun bir kitle olayına dönüşmesini Kürdistan dışındaki büyük kentlere göçe bağlıyor (2005: 187).

²⁴Örneğin, Zürcher'e göre Marshall Planı dâhilinde gönderilen ilk traktör 1949'da geldi ve 1948-1952 yılları arasındaki toplam traktör sayısı 1750'den 30 bine yükseldi. Bu da 1948'de 14,5 milyon hektar olan ekilip biçilen toprak miktarının çok fazla büyüyüp 1956'da 22,5 milyon hektara ulaşmasına olanak sağlamıştı (Zürcher 2012 s: 327-328).

²⁵ 1959'da Musa Anter'in de aralarında bulunduğu küçük de olsa bir kısım Kürt aydın gurubu *İleri Yurt* dergisini çıkarmaya başladılar. Bu, neredeyse on yıl sürecektir Kürtçe yayınların başlangıcına işaret eden ve Dersim İsyanı'ndan bu yana Türkiye'de Kürtlerin kendilerini ifade ettikleri ilk yayındı. Aynı zamanda bu gelişme "Doğuculuk" akımının da başlangıcıydı (McDowall 2004: 536). Ancak aynı yılın aralık ayında Musa Anter dâhil olmak üzere 52 Kürt komünistlik, Kürtçülük ve ayrılıkçılık yaptıkları gerekçesiyle tutuklandı. Bunlar arasında Emin Batu'un ölmesi ve iki kişinin de serbest bırakılmasından sonra sayının 49 olması sebebiyle "*49'lar Olayı*" olarak adlandırılan bu tutuklanma hadisesi, yakın dönem Kürt tarihinin en önemli dönemeçlerinden biri olarak anılır (Alış 2012: 64).

1960 Askeri Darbesi'nin ardından hazırlanan yeni anayasa, görevlendirilen bir "profesörler kurulu" tarafından hazırlandı. Yeni anayasa metni kurucu meclise bağlı yirmi kişilik bir anayasa komitesi tarafından yürütüldü. Ortaya çıkan yeni anayasa metni 1924 Anayasası'ndan oldukça farklı bir metin özelliğindeydi. Yeni anayasayı hazırlayan kurulun hedefinde "Millet Meclisi'ni" başka kurumlarla dengeleyerek bir "iktidar tekelinin oluşmasını" önlemektir. Bu saikler doğrultusunda "Cumhuriyet Senatosu" adı altında ikinci bir meclis oluşturuldu. Ayrıca anayasaya aykırı olarak değerlendirilen durumlarda bir üst merci olarak Anayasa Mahkemesi kurulmuş ve en önemlisi yargı, üniversite ve kitle iletişim araçları üzerinde tam bir özerklik sağlanmıştı (Zürcher 2012: 356). Yeni anayasa 1924 Anayasası'na nazaran hem sol cenaha hem de sağ cenaha daha geniş bir siyasal faaliyet alanı sunması itibarı ile "liberal" bir nitelik taşımaktaydı (Zircher 2012: 358).

2.4.1. Türkiye İşçi Partisi İçinde Kürt Taleplerine Yaklaşım, Zımni Kabul ve Kopuş

1961 Anayasası'nın görece liberal hüviyetinin de etkisiyle 13 Şubat 1961 tarihinde 12 işçi sendikacı tarafından Türkiye İşçi Partisi (TİP) kuruldu (Aren 1993: 31). TİP tüzüğünde, partinin amacını gösteren ikinci maddesinde "Türk vatandaşlarının tam bir refaha kavuşturulmasını, sosyal güvenliğin sağlanmasını ve hiçbir şahıs, zümre, hizip veya teşekkülün kanun üstüne çıkmasına izin vermeyerek kanunların belirlediği çerçevede çalışacağını" beyan etmişti (Aren 1993: 33). 16 sayfalık parti programında birinci bölümde yer alan "Cumhuriyet, Devlet ve Hükümet" ile ilgili olan kısmın birinci maddesi ise "Türkiye Cumhuriyeti'ni demokratik, laik, sosyal ve iş üzerinden kurulmuş bir devlet olarak kabul eder. Bu cumhuriyet içinde *egemenlik kayıtsız şartsız Türk Ulusundur.*" (Vurgular bana ait,

Aren 1993: 34). Aren'in de (1993) vurguladığı gibi bu program ve tüzüğe sahip bir partinin başlangıç itibarı ile sosyalizmi ana gündem maddesi yapmış bir parti olduğunu iddia etmek oldukça güçtür (34-35). Dolayısıyla bu noktaya kadar TİP'in Kürt meselesine bakışının ne olduğunu ya da daha doğru bir ifade ile Türkiye'de mevcut olan bir Kürt meselesinin olup olmadığının kabul edilip edilmediğine dair veriyle karşılaşmıyoruz. TİP Kürt meselesine dair ilk defa 12 Mayıs 1963'te Genel Başkan Mehmet Ali Aybar'ın Gaziantep Genel Yönetim Kurulu toplantısında yaptığı konuşmayla bir söz söylemiş oluyordu (Ekinci, 2004: 273). Aybar, konuşmasında:

“Bir büyük meselemiz daha var: Doğu ve Güneydoğu illerimizde daha çok Kürtçe ve Arapça konuşan ve Alevi mezhebinden milyonlarca vatandaşımız yaşıyor. Bunun doğurduğu çetin meselelerle karşı karşıyayız. Ulusal menfaatlerimize en uygun, en insanca çözüm yollarını bulmak, ihmal edilmeyecek bir yurt vazifesidir....Doğu ve Güneydoğu illeri mahrumiyet bölgesi olmaktan kurtarılmalıdır. Şimdiye kadar ihmal edildikleri de göz önünde bulundurularak okulun, hastanenin, fabrikanın, kütüphanenin, yolun en çok bu illere açılması gerekir. Memurların en iyisi, en insancılı ve en yurtseveri bu illere gönderilmelidir. Ta ki bu vatandaşlarımız anayurdun öz evlatları olduklarını kalplerinde duysunlar ve iç ve dış düşmanların kışkırtmalarına kapılmasınlar. Bu meselenin başka da bir çözüm yolu yoktur (Sosyal Adalet Dergisi, 14 Mayıs 1963,Sayı 9,s:9. Akt, Ekinci 2004: 274-275).

Aybar'ın konuşmasından da anlaşılacağı gibi TİP, belirtilen tarihte Kürt meselesinin varlığını kabul etmekte ve fakat meselenin etno-politik mahiyetini görmek konusunda oldukça çekimser davranmaktadır. Meselenin “geri kalmışlık ya da az gelişmişlik” bağlamında değerlendirildiği ve meselenin çözümünün ise 1964 yılında I.Kongre'ye de “Doğu Kalkınması” başlığıyla girecek olan “kalkınma” perspektifiyle ele alındığı görülmektedir.

17 Kasım 1963'te gerçekleştirilen mahalli idareler seçimlerinde TİP tarafından Diyarbakır'da belediye başkan adayı olarak gösterilen ve iki yıl sonraki genel seçimlerde TİP Diyarbakır milletvekili seçilecek olan Tarık Ziya Ekinci, seçim propagandası kapsamında kendisine tanınan radyo konuşması TİP'in o dönem Kürt meselesine bakışı açısından çarpıcı başka bir örnektir. Ekinci konuşmasına “Doğulu Kardeşlerim” diye başlar ve devamında “ Büyük Atatürk, “Köylü milletin efendisidir.” demişti. Topraksız köylüyü toprak sahibi yapmak istemişti. Fakat ağalar bırakmadılar... Hâlbuki TİP Atamız'ın istediği şekilde ve 27 Mayıs'la kazandığımız anayasamızın emrettiği gibi, köylüyü toprak sahibi yapmak için toprak reformunu savunuyor...” (Ekinci 2004: 278).²⁶ Ekinci, partinin o dönemki politikasının dışına çıkmadan “Kürt” kelimesi yerine müphem bir gönderme olan “Doğulu” yani “az gelişmiş” kavramını tercih ediyor ve tıpkı Mehmet Ali Aybar gibi meselenin etno-politik mahiyetinden hiç söz etmiyor. TİP'in 10-12 Şubat 1964 tarihleri arasında İzmir'de yapılan Birinci Büyük Kongre'sinde de Kürt meselesi “Doğu Kalkınması” bağlığıyla parti programına girmişti. Parti programının “Doğu Kalkınması” ile ilgili bölümünde:

“Doğu Kalkınması, Türkiye İşçi Partisinin memleket kalkınmasını gerçekleştirirken hemen ve titizlikle göreceği hizmetlerden biri olacaktır.

²⁶ Ekinci'nin “27 Mayıs'la kazandığımız anayasamız” vurgusuyla, 1960 Darbesi'ne olumlu bir gönderme yaptığı anlaşılıyor. Oysa 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Türkiye'de siyasal sebeplerden ötürü tutuklu bulunan hemen herkes serbest bırakılır, Kürt tutuklular dışında. “49'lar Davası'nda” yargılanan 51 Kürt için serbesti söz konusu değildir. Ayrıca darbeden sonra Milli Birlik Komitesi, Kürt aşiret reislerini ve toprak sahiplerini Sivas'ta bir kampa gönderir. (Beşikçi 2010:161-162). Beşikçi, Sivas'ta kampa gönderilenlerin sayısını 485 olarak verir. Kampta bulunan 55 Kürt ise Türkiye'nin batı vilayetlerine sürgüne gönderilir. Ayrıca 1948 yılında Mehmet Şerif Fırat tarafından yazılan ve Kürtlerin aslında Türk olduğu tezini savunan “Doğu İlleri ve Varto Tarihi” adlı kitap, 1961 yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yeniden basılır. Milli Birlik Komitesi Başkanı Cemal Gürsel'in ön söz yaptığı bu yeni baskıda “Kürtlerin özbeöz Türk olduğu” ve “Kürtçe denilen dilin aslında Türkçe” olduğu vurgusu bir kez de Cemal Gürsel tarafından yapılır (Beşikçi 2010: 162). Belirtildiği gibi 27 Mayıs aslında Kürtler açısından pek de bir şeyin değişmediğine işaret edecek birden fazla örneği daha ilk günlerden açıkça ortaya koymuştu.

Bugün Doğu ve Güneydoğu illerimiz büyük vatandaş ve memur kitlesi gözünde bir mahrumiyet bölgesidir. Kamu hizmetleri bu bölgede yok denecek kadar azdır. Bölgenin ekonomik geriliğine paralel olarak buradaki vatandaşlar sosyal ve kültürel bakımdan geri durumdadırlar. Üstelik bu vatandaşlarımızdan Kürtçe ve Arapça konuşanlar veya Alevi mezhebinden olanlar bu durumları sebebiyle ayrıma uğramaktadırlar... Bu gerçekleri olduğu gibi kabul etmek meselenin yurt yararına ve yurttaş yararına çözümü için ilk şarttı... Anayasamızın 12. maddesinde yurttaşlar arasında din, dil, ırk, sınıf ve zümre ayrımı gözetilmeyeceği yazılır. Anayasamızın bu emri harfi harfine yerine getirilecektir... Türkiye İşçi Partisi anayasanın 3. maddesinde belirtildiği gibi *Türkiye'nin, ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün olduğunu ifade eder ve her türlü bölücülüğü ve bölgeciliği kesinlikle reddeder* (Vurgular bana ait, TİP Program s.110-111, Akt, Aren 1993: 71-72).

TİP'in Birinci Büyük Kongresi'nde Kürt meselesine bakış, “geri kalmışlık ve kalkınma” perspektifinden kopmamıştır. Ayrıca o tarihlerde ayrılıkçı bir Kürt hareketi olmamasına rağmen “bölünme ve bölgecilik” vurgusunun yapılması dikkate değerdir.

TİP, Mehmet Ali Aybar liderliğinde 1965 genel seçimlerinde ulusal oyların yüzde üçünü alarak parlamentoya 15 parlamenter gönderdi. Tarık Ziya Ekinci Diyarbakır'dan, Behiçe Boran Şanlı Urfa'dan, Şaban Erik Malatya'dan ve Adil Kurtel Kars'tan milletvekili seçilmişti (Ekinci, 2004: 301).

1960'ların sorunda Kürtler ve Aleviler TİP'in bel kemiği haline gelmişlerdi. Birçoğu toprak mülkiyeti sorunu nedeniyle ve ağa sınıfının pençesinden kurtulmak için TİP'e gelmişti. Bazıları da partinin sol görüşlerinden etkilenmişlerdi (McDowall, 2004: 542). Kürtlerin bir kısmı TİP içinde kendileri için görece daha rahat bir alan bulmuşlardı. Ekinci'ye (2004) göre, o dönem Doğan Avcıoğlu liderliğindeki bir başka sol akım olan Yön dergisi ve çevresi, Türkiye'nin acil sorunlarının çözümü

için “devrimci” subaylar öncülüğünde gerçekleştirilecek bir darbeyi gündemlerine almışlardı. Kürt aydınlar, “sol-sosyalist” nitelikte dahi olsa olası bir “darbeye” sıcak bakmadıklarından Yön dergisi çevresinde değil de daha çok TİP içinde örgütlenmeyi tercih ediyorlardı (Ekinci, 2004: 270).

1961 Anayasası’nın görece özgür ortamı dahi açıktan Kürt yanlısı bir partinin kurulup faaliyet göstermesine olanak tanımıyordu. Dahası 1959’da *İleri Yurt* dergisinin yayımlanması ile az da olsa harekete geçen Kürt entelijansiyasının yayın organları üzerinde ciddi bir baskı mevcudiyetini koruyordu²⁷. Yayın organları kısa süre içinde kapatılıp yazarlar derdest ediliyordu. TİP içinde siyasi faaliyet yürütmeyi tercih eden Kürtler, 1960’ların ikinci yarısından itibaren TİP’in Kürt meselesine duyarsız kaldığı yönünde eleştirileri dillendirmeye başladılar.

Türkiye’de sol hareketin Kürt meselesine duyarsız kalması esasen cumhuriyetin üzerine bina edildiği Kemalist ideolojiden kopamamasıyla ilgiliydi. Sol, Başkaya’ nın da (2007) ifade ettiği gibi kalkınmacı bir programa sahipti ve bu kalkınmacı siyaset anlayışı TİP’e de sirayet etmişti. Örneğin TİP’in IV. kongresine kadar Kürt meselesine yaklaşımını tanımlayan anahtar sözcük “Doğu Kalkınması” idi. TİP’in Kürt meselesine ilişkin suskunluk ve belirsizliğinden rahatsız olan Tarık Ziya Ekinci ve arkadaşları parti içinde özerk hücreler (McDowall 2004) oluşturmaya başladılar. Ekinci’nin 1968’de partinin genel sekreteri ve kendisi gibi Kürt olan

²⁷ Örneğin, 1959’da çıkarılan *İleri Yurt* dergisi, 1961’de kapatılmıştı. Benzer şekilde *Dicle-Fırat* (1962), *Deng* (1963), *Yeni Akış* (1966) gibi dergilerin yayın ömürleri oldukça sınırlı oldu. Üstelik adı geçen dergilerin açıktan siyasal ve ideolojik bir duruşları da söz konusu değildi. Ayrıca 1967 yılında çıkartılan bir kararname ile “Kürt dilinde yazılmış basılı, ses bandına kayıtlı ya da benzeri biçimdeki diğer yabancı menşeli materyalin ülkeye sokulması ya da dağıtılması illegal olup yasaklanmıştır” (Resmî Gazete, no 12577, 14 Şubat 1967).

Mehmet Ali Aslan'ın²⁸ ertesı yıl parti genel başkanı olması üzerine, parti Kürt meselesi konusunda daha duyarlı bir hale geldi. Bu çabaların nasıl bir sonuç doğurduğuna bakmak için, 29-31 Ekim tarihleri arasında toplanan TİP'in IV. Kongresi'nde Kürt meselesine ilişkin alınan kararlardan birkaçına bakmak yeterli olacaktır.

Türkiye'nin Doğusu'nda Kürt halkının yaşamakta olduğunu... Kürt halkı üzerinde baştan beri hâkim sınıfların, faşist iktidarların, zaman zaman kanlı zulüm hareketleri niteliğine bürünen baskı, terör ve asimilasyon politikası uyguladıklarını... Partinin Kürt sorununa, işçi sınıfının sosyalist devrim mücadelesinin gerekleri açısından baktığını kabul ve ilan eder (TİP Genel Merkezi 1970, Akt, Alış, 2012: 75).

TİP'in Kürt meselesine yaklaşımındaki bu belirgin dönüşüm yukarıda da bahsedildiği gibi TİP içindeki Kürt yanlısı kişi ve grupların çabaları sonucunda olmuştur.²⁹ 1967'de Diyarbakır, Silvan, Ağrı, Dersim gibi illerde ve 1969'da benzer ve daha farklı illerde yapılan ve siyasi literatürde "Doğu Mitingleri" olarak anılan TİP öncülüğündeki kitlesel mitingler³⁰ gerçekleştirilmesine rağmen, TİP içindeki

²⁸ Mehmet Ali Aslan, Kürtlerin ulusal haklarının tanınmasını açıkça savunan *Yeni Akış* dergisinin editörüydü.

²⁹ Ancak TİP'in IV. Kongresi'nde bu kararları almış olmasının pratikte çok bir karşılığı olmayacaktı. Çünkü bu kongre yapıldığı tarihte parti de facto olarak kapatılma aşamasındaydı. Alınan bu kararlar partinin Anayasa Mahkemesince kapatılma nedeni olarak da sunulacaktı. Anayasa Mahkemesi TİP'i kapatma kararı aldığı anda, kapatmanın gerekçesi olarak 1961 Anayasası'na aykırı olduğu var sayılan bu radikal karar gösterilmişti (Alış 2012: 74).

³⁰ Mitingler henüz yeni kurulmuş olan Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), TİP, Dev-Geç ve özellikle Kürt bölgelerindeki Kürtlerin yoğun çalışmaları sonucunda düzenlenmişti. McDowall'a (2004) göre, bu gösteriler 1938 yılından beri devlete karşı yapılan ilk gerçek eylem ama daha da önemlisi kentli Kürtlerin cumhuriyete karşı gerçekleştirdikleri ilk kitlesel başkaldırıydı. Burada McDowall'ın kullandığı "kenti Kürtler" ifadesinden mitinglere sadece kentlerde yaşayan Kürtlerin katıldığı anlamının çıkarılması doğru olmayabilir. Çünkü o dönemde özellikle ağaların yerel eşraf üzerindeki baskılarından kaynaklı kırsal bölgelerden de mitinglere ciddi bir destek olmuştur. Beşikçi'nin belirttiğine göre, ağa olarak bilinen çevrelerden kimseler dahi mitinglere gitmiştir. Örneğin, Silvan'da birçok köyün sahibi olan İskân Azizoğlu ve Yusuf Azizoğlu'un mitinglerdeki faaliyetleri dikkate değer niteliktedir. Beşikçi'ye göre bu tarz katılımları, ağalık düzenin değişmesi gerektiğine bazı ağaların dahi ikna olmuş olabileceklerine yormak mümkündür (Beşikçi 2014: 74).

Kürtler neredeyse aynı tarihlerde kendi örgütlenmelerini kuruyor ve Türk solu ile ilişkilerini koparıyordu.

2.5. Türk Solundan Kopuş, Kürt Sosyalist Hareketinin Doğuşu ve DDKO

Bozarslan'a göre, 1960'lar boyunca Kürt siyasal hareketi TİP, FKF/Dev-Genç ve geleneksel Barzani hareketinin Türkiye'deki yansımaları biçiminde örgütlendi. (2014: 25). Bu dönemde, Kürt taleplerinin dile getirildiği platformlardan en önde gelenleri, TİP, YTP ve yasal bir parti olmasa da TKDP idi. Ancak YTP'nin etki alanı 1965 seçimlerinden sonra oldukça zayıflamıştı ve bu çalışmanın ilgili bölümünde de değinildiği üzere YTP'nin açıkça Kürt taleplerini savunduğunu iddia etmek de oldukça güç. Bozarslan'ın geleneksel ve milliyetçi Barzani hareketinin etkisiyle geliştiğini ifade ettiği TKDP ise, hâkim sol dalga içinde kendisine yeterince yer edinememişti.

TİP özellikle IV. Kongresi ile parti içinde "Doğulular" olarak adlandırılan grubun da etkisiyle, Kürt taleplerini yüksek sesle dile getirmeye başladı ancak bu da Kürtlerin ayrı örgütlenme taleplerinin önüne geçmekte yeterli olmadı. Bu dönemde Türk solu içinde var olan ve Milli Demokratik Devrim (MDD) ve Sosyalist Devrim (SD) şeklinde formüle edilen iki ana akım tartışma söz konusuydu. Ancak Kürtler açısından belirleyici olan ise iki ana akımın da Kürt taleplerine dönük "ikircikli" yaklaşımı idi (Güneş, 2013:128).

Dönemin sosyalist Kürt aydınlarından Musa Anter ve Kemal Burkay gibi isimler, Türk solunun Kürt meselesine dair muğlâk yaklaşımını eleştiriyordu. Örneğin Anter anılarında döneme ilişkin Türk soluyla yapılan tartışmaları aktarırken, Kürt meselesinin Türkiye'nin en önemli meselesi olduğunu vurguladıklarını ve

ülkedeki başka sorunların çözümü için evvela Kürt meselesinin hal yoluna koyulmasını ifade ediyor (Anter, 1999: 210). Türk soluna yönelik benzer eleştirileri Kemal Burkay'dan da okumak mümkün. Bu tartışmalar kısa süre içinde Kürtlerin müstakil örgütlenmelere yönelmeleri ile sonuçlanır. 1969 yılında Ankara ve İstanbul'da kurulan Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)³¹ kısa süre içinde birçok Kürt bölgesinde hızla örgütlenmeye başlar. Bozarslan'a göre DDKO'ların kurulması Kürt hareketinin hem Türk solundan hem de Barzani etkisindeki hareketlerden özerkleşmesi anlamında ilk adımı teşkil etmekteydi (Bozarslan, 2014: 27). Maraşlı'ya göre, DDKO'lar Türkiye'de legal ve kitlesel anlamda ilk Kürt örgütlenmesi olduğundan ötürü tarihsel bir momente sahiptir (Akt, Temel, 2015: 233). DDKO kurucuları arasında yer alan Mümtaz Kotan, DDKO'ların kuruluş misyonunu:

“...Türkiye'nin metropol merkezlerindeki üniversite gençliğini belirli bir kültür çalışması içine almak, aralarında maddi dayanışmayı kolaylaştırmak. Türkiye'deki ırkçı, şoven ve faşist şartlanmaları kırmak, halkların kardeşçe ve eşitçe yaşamalarını, daha mutlu olmaları yolunda mücadele veren devrimci demokrat kuruluşlar yelpazesinde yerini almak. Bu amaç kapsamı içindeki sözcükler; belirli bir kültür olarak Kürt kültürünü, maddi dayanışma olarak Kürt gençlerinin aralarındaki dayanışmayı, ırkçı, şoven, faşist şartlanmışlığı tarihsel sürecin Kürtlere dönük uygulamaları olarak ve devrimci demokrat yelpazeyi de ulusal, demokratik ve sosyalist muhtevanın esas alınması olarak yasal çerçeveye sığdırmıştı. Bu Kürt gençlerini örgütlemek ve kadrolaştırmak, daha ileri düzeydeki mücadele perspektiflerine örgütlü geçirmek demektir.” (Akt, Temel, 2015: 225).

³¹ Bruinessen'e göre, DDKO'daki “Doğu” aslında Kürdistan anlamındaydı ve bu da herkes tarafından biliniyordu. Ancak yasaklar nedeniyle Kürdistan yerine “Doğu” kelimesi kullanılmıştı (2005: 343).

Mayıs 1969’da ilk olarak Ankara’da kurulan DDKO, kısa süre içinde İstanbul, Ergani, Silvan, Kozluk, Diyarbakır ve Batman gibi merkezlerde şubeler açtı. DDKO eğitim faaliyetleri kapsamında bir dizi seminer düzenledi ve Türkiye ve dünya gündeminden haber ve yorumların yer aldığı “DDKO Bülten” adında bir haber bülteni yayımlamaya başladı. 1970 Mart ayından, 1971 Mart ayına kadar DDKO dokuz adet bülten yayınladı. DDKO bültenlerinde; devletin Doğu ve Güneydoğu’da gerçekleştirdiği “Komando operasyonları”, anayasal ve politik hak ihlalleri ve Kürtlere dönük kültürel asimilasyonlar gibi konular üzerinde durdu (Güneş, 2013: 131-132). 12 Mart 1971 Muhtırası’nın ardından, 27 Nisan’da Milli Güvenlik Kurulu (MGK) ülkenin 67 vilayetinin 12’sinde sıkıyönetim ilan etti. Muhtıra’nın ardından birçok siyasi örgüt ve parti gibi DDKO da kapatıldı ve DDKO’nun önde gelen üyeleri Sıkıyönetim Askeri Mahkemelerinde yargılandılar³².

DDKO Türkiye siyasi tarihinde ilk defa olarak Kürt taleplerinin yasal, demokratik kanallarla dile getirildiği bir platform olma özelliği taşıyordu. 12 Mart’la birlikte sonlandırılan bu deneyim yerini şiddete bırakacak ve 1990’a kadar Kürt taleplerinin yasal, demokratik yollardan dile getirildiği yeni bir deneyim yaşanmayacaktı.³³

³² DDKO sanıklarının yaptıkları siyasi savunmalar oldukça kapsamlı ve siyasi savunma niteliği taşıyan bir muhtevaya sahiptir. Savunmalarda Kürt toplumun ve dilinin tarihsel momentlerine vurgular yapılmış, Kürtlerin cumhuriyet tarihi boyunca kategorik inkârları, Kürt dilinin ve kültürünün asimilasyonuna dair güçlü vurgular yapılmıştır (Güneş, 2013:133-136).

³³ Abdullah Öcalan liderliğinde 1973’ten itibaren başlayan grup oluşumu resmi olarak 26-27 Kasım 1978’de Partiya Karkeran Kurdistan-Kürdistan İşçi Partisinin (PKK) kurulması ile son buldu. Abdullah Öcalan liderliğinde PKK’yi kuran çekirdek örgütlenme 1970’lerin başlarında bir öğrenci kuruluşu olan Ankara Demokratik Yüksek Öğretim Derneği (ADYÖD) çevresinde kümelenmişlerdi. Abdullah Öcalan dâhil olmak üzere ADYÖD’de faaliyet gösteren öğrencilerin çoğu dönemin iki radikal sol örgütü olan Türkiye Halk Kurtuluş Partisi Cephesi (THKP-C) ya da Türkiye Halk Kurtuluş Ordusu (THKO) sempaticanıydı. Sol gruplar üzerinde giderek artan devlet baskısı ve genel olarak solun Kürt meselesini çözümünü “muhtemel bir sosyalist devrim” sonrasına erteleme eğiliminde olması Öcalan ve arkadaşlarını hızla Türk solundan uzaklaştırdı. Nitekim 1975

yılında Öcalan ve çevresindeki grup ADYÖD'den ayrıldı. 1974 yılında kapatıldıktan sonra bu kez de Ankara Yüksek Öğretim Derneği (AYÖD) adında yeni bir dernek kurulmasına karşın Öcalan ve arkadaşları dernek içinde yer almadılar (Jongerden, Akkaya, 2012:115).1975 yılından itibaren Öcalan ve çevresindekiler çekirdek bir kadro haline gelmişlerdi ve bazı çevrelerde “Apocular”³³ olarak biliniyorlardı. Fakat kendilerini “Kürdistan Devrimcileri” olarak tanımlamışlardı (Jongerden, Akkaya 2012). O dönemki adıyla “Kürdistan Devrimcileri” ya da “Apocular” 1976 yılında Ankara’dan ayrılıp Kürt illerinde örgütlenmeye karar verdiler. “Kürdistan Devrimcileri” ya da “Apocular” solun içinden doğmuş bir hareketti, Irak ve İran’daki geleneksel Kürt milliyetçi damarını barındırmıyorlardı. 1978 yılında Abdullah Öcalan tarafından yazılan ve kuruluş manifestosu olarak kabul edilen “Kürdistan Devriminin Yolunda” ile PKK kendisini “ulusal kurtuluşçu” ve “proleter devrimci” bir hareket olarak duyurdu ve Marksist-Leninist prensiplere dayanan demokratik, birleşik bir Kürdistan inşa etme amacı güttüğünü açıktan ilan etti (Jongerden, Akkay 2012: 10). Aynı metinde Öcalan, “Kürdistan devrimi” için “milli demokratik devrim” ifadesini kullanmakta ancak “milli demokratik devrim”in uzun soluklu bir mücadelenin ardından ancak sosyalist bir devrime yönelebileceğine işaret etmektedir (Öcalan 1993: 121). 1978 yılında kabul edilen PKK Parti Programı’nda, Vietnam, Laos, Kamboçya, Filistin gibi ülkelerde verilen “ulusal kurtuluş” mücadelelerini anti-emperyalist bir karakterde olduğu vurgulanarak Kürdistan’da yürütülecek olan “ulusal kurtuluş savaşının da” anti-emperyalist bir muhtevada olacağının altı çizilmiştir. Zira Kürdistan tahlilinin yapıldığı programda, Kürdistan’ın Suriye, İran, Irak ve Türkiye devletleri arasında bir “sömürge” olduğu vurgulanıyor ve kurtuluş yolu olarak da Barzani (IKDP) hareketi gibi “burjuva-feodal” hareketler değil “manifesto”da da belirtildiği üzere “ulusal kurtuluşçu ve proleter” bir partiye ihtiyaç vardı (PKK Programı, 1978,Akt, Özcan, 1999:353-366). PKK’nin tanımladığı nitelikte bir birleşik Kürdistan’ın kurulmasının yolu da Türk devletine ve “feodal ağalara” karşı aşamalı olarak örgütlenecek bir “gerilla savaşı” olarak tayin edilmişti. Jongerden ve Akkaya’ya göre, PKK “sol içinden” doğan bir harekettir ve “kökenlerinde Kürt milliyetçiliği” yoktur (2012: 11). 1970’lerin başından itibaren PKK’nin oluşum süreci göz önüne alındığında bu dönemde varlık gösteren diğer Kürt örgütlenmeleri ile ya da geleneksel Kürt milliyetçi hareketleri ile ideolojik ya da kadro bağı düzeyinde bir yakınlık ya da etkileşimin olmaması Jongerden ve Akkaya’nın tezini doğrular niteliktedir. Ancak bu durumun kendisi PKK’nin 1970’lerdeki diğer Kürt sol örgüt ya da partilerden oldukça farklı ya da özgün tezler geliştirdiği ve bu yüzden 1980’den sonra kendisine geniş bir taban oluşturduğunu iddia etmek için yeterli değildir. Aydınoglu’na göre belirtilen tarihler arasında birçok Kürt sol örgütü, PKK’ye benzer şekilde “Kürdistan’ın bağımsızlığını” hedeflemekte ve ideolojik olarak da “bilimsel sosyalizmi” kendilerine rehber edinmekteydiler. Başka bir ifade ile PKK’nin sunduğu “programatiğin” dönemin şartlarına göre özgün bir yanı yoktu. PKK’nin ayırt edici özelliği, 1984’te devlete karşı giriştiği “gerilla mücadelesiydi” (Aydınoglu 2014: 30-31). 1978 yılına kadar Antep, Urfa, Elazığ, Tunceli, Batman gibi birçok ilde örgütlenme faaliyeti yürüttüler ve belirtildiği gibi Kasım 1978’de resmen kurulduklarını açıkladılar. 1970’ler boyunca PKK’nin zaman zaman şiddete başvurduğu görülmektedir. Ancak bu şiddet bir “gerilla savaşı” biçiminden uzak ve ekseriyetle partinin “feodal-işbirlikçi” olarak tanımladığı ağalara ve bazı “rakip” Kürt örgütlerine karşı yürütülen bir içeriğe sahipti. 15 Ağustos 1984 yılında PKK’nin silahlı kanadı olan Hêzên Rizgarîya Kurdistan (Kürdistan Kurtuluş Güçleri, HRK) gerillaları Siirt’in Eruh ve Hakkâri’nin Şemdinli ilçesinde Türk askeri noktalarına saldırılar düzenledi. Bu saldırılar, uzun yıllar boyunca sürecek olan PKK savaşçıları ile Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) arasındaki çatışmaların başlangıcı oldu. Güneş’e göre, “1970’li yıllar Kürt sosyalist hareketinin bölünmesini temsil ederken 1980’lerin ve 1990’ların başı”, daha sonra “hegemonik bir düzeye ulaşacak olan “PKK’nin ulusal kurtuluş söyleminin tortulaşması” dönemini temsil etmektedir (2013: 191). 1980’lerin ikinci yarısından itibaren PKK gerillaları ile TSK arasındaki çatışmalar daha da şiddetlenerek devam etti. Aynı tarihlere denk düşen, devlet tarafından Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları illerde uygulamaya konulan OHAL ve PKK gerillaları ile savaşmaları karşılığında silah ve mali destek sunulan “Köy Korucusu” olarak tanımlanan Kürt para-

2.6. 1977 ve 1979 Belediye Seçimlerinde Kürt Yanlısı Adaylar

1970'lerin sonuna doğru artan şiddet, Kürt yanlısı herhangi bir talebin dile getirilmesini oldukça güç kılıyordu. Örneğin 1979 yılında parlamentoda bulunan ve aynı zamanda, Bayındırlık Bakanı olan Kürt Parlamenter Şerafettin Elçi, “Türkiye’de Kürtler var, ben de Kürdüm.” ifadelerini kamuoyuyla paylaştığı için görevinden alındı ve iki yıl dört ay hapis cezasına mahkûm edildi (McDowall 2004: 550). 1970’li yıllar boyunca mevcut ana akım siyasi partiler içinde Kürtlerin varlığı bilinmektedir. Örnekte de verildiği gibi Şerafettin Elçi de bunlardan biriydi ancak ana akım partiler içinde Kürt taleplerinin dile getirilmesi söz konusu değildi. 1970’lerin ikinci yarısında, 1977 ve 1979 belediye seçimlerinde açıkça Kürt yanlısı siyaset yürüten adayların belediyeleri kazanmaları, yasal demokratik siyasetin tamamen ortadan kalktığı bir dönemde oldukça önemlidir. 1977 belediye seçimlerinde Diyarbakır’dan Mehdi Zana, Batman’dan ise Edip Solmaz seçimlere bağımsız adaylar olarak girerek belediye yönetimlerini kazandılar. Mehdi Zana, TİP içinde siyasi faaliyet yürütmüş ve Kemal Burkay liderliğinde kurulan TKSP’nin kurucu isimlerinden biriydi. Mehdi Zana’ya rakip olarak yine Kürt ve bazı sosyalist

milisleri savaşın şiddetini bir üst boyuta taşıdı. PKK’nin en temel iki yayın organı olarak Almanya’da basılan Serxwebûn (Bağımsızlık) ve Berxwedan (Direniş) dergileri 1980’lerden itibaren yayım yapmaktadırlar. Bunlara ek olarak 1985 yılında Avrupa’da yasal olarak faaliyet gösteren Eniya Rizgarîya Netewa Kurdistan (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi, ERNK), geniş çapta kültürel ve siyasal faaliyetler göstererek PKK’nin Avrupa’daki yasal kolu olarak örgüte çeşitli kapsamlarda destek sağladı. Kürt toplumun önemli bir kısmının PKK etrafında mobilize olması ve PKK’nin askeri alan dışında “toplumsallaşması” önemli ölçüde 1990’lar boyunca vuku buldu. Aynı döneme denk gelen ve bu çalışmanın da temel konusu olan Kürt yanlısı siyasi partilerin kurulması ve Kürt taleplerinin demokratik ve yasal yollardan dile getirilmesi hususunda yeni bir momentum yakalanması, 1990 sonrasında PKK’de söylemsel ve pratik düzeyde yeni arayışları da beraberinde getirdi.

çevrelerin desteklediği başka bir aday gösterilir fakat Zana, oyların çoğunluğunu alarak belediye başkanı seçilir (Temel, 2015:397). 1977 seçimlerinde Kürt yanlısı adayların kazandığı illerden biri de Batman'dı. Batman'dan belediye başkanı aday olan Edip Solmaz, Temel'e göre "Kürt kimliğinden ve görüşlerinden kaynaklı" olarak subaylık mesleğinden ihraç edilmişti. Seçimlere bağımsız aday olarak giren Solmaz'ı o dönem henüz adı pek duyulmamış olan PKK de desteklemiş ve Solmaz belediye başkanı olarak seçilmişti (2015: 401). Ancak bu deneyimler oldukça kısa sürdü. 1979 yılında Batman belediye başkanı seçilen Edip Solmaz yargısız bir infaz sonucunda öldürüldü. Diyarbakır Belediye Başkanı Mehdi Zana ise 1980'de tutuklandı ve 1991 yılına kadar cezaevinde kaldı (Güneş 2013: 284-285).

Bu deneyimlere ek olarak, 1979'da Ağrı Belediye Başkanı'nın ölmesi sonucunda yapılan ara seçimlerde, TKSP'nin³⁴ desteklediği Orhan(Urfan) Alparslan

³⁴TİP içinde "Doğulular" olarak bilinen sosyalist grup tarafından 1970 sonrası oluşturulmuş olan ilk sosyalist Kürt örgütlenme, 1971'in Aralık ayında kurulmuş olan Türkiye Kürdistan Sosyalist Partisiydi (TKSP). TSKP, partinin fikirlerini yaymak adına 1975-1979 tarihleri arasında "Özgürlük Yolu" ve 1977-1979 tarihleri arasında Roja Welat (Vatan Güneşi) isimli yayınlar çıkardı (Güneş, 2013: 148). İlaveten TSKP faaliyetlerini çıkardığı dergilere ek olarak, Devrimci Halk Kültür Derneği (DHKD) adı altında yasal gençlik derneklerinde yürütüyordu (Akkaya, 2014: 653).1974 senesinde ilk Kürt sosyalist örgüt olarak TKSP'nin kurulmasının ardından, 1970'li yıllar boyunca onlarca parçalı Kürt sosyalist parti ve örgütü sahneye çıktı. 1971-1974 süreci boyunca ortaya çıkan Kürt örgütlerinin siyasal kavrayışlarını üzerine bina ettikleri temel tez "Kürdistan'ın sömürge olması" ve "Türk solundan ayrı örgütlenme" ekseninde idi (Akkaya, 2014: 647). TSKP, programında Kürt meselesinin tahlilini yaparken Kürtlerin, "emperyalist, feodal, gerici ve ırkçı güçlerin" birlikte çabaları sonucu "bağımlı bir ulus" haline getirildiği tespitini yapıyor ve Kürdistan'ı bir "sömürge" olarak tanımlıyordu. TSKP, Kürdistan için "sömürge" tanımı yaparken salt dışsal bir olgu olarak "emperyalizmden" bahsetmiyor, eş zamanlı olarak Kürtlerin bağlı bulundukları ülkeler tarafından da sömürgeleştirildiklerinin altını çiziyordu (Güneş, 2013: 158). TSKP dahil olmak üzere 1970'li yıllar boyunca varlık gösteren bütün Kürt örgütlenmelerin silahlı bir mücadele tarzına karşı yaklaşımları, en azından, "teorik düzlemde" olumluydu (Akkaya, 2014: 651). 1979'da TSKP'nin bazı üyeleri partiden ayrılarak "Kürdistan Halk Partisini" kurdular. TSKP ise 1992 yılında parti adı içinde yer alan "Türkiye" sözcüğünü çıkararak "Partiya Sosyaliste Kurdistan/Kürdistan Sosyalist Partisi" (PSK) ismini aldı.1975'ten sonra kurulan bir diğer Kürt sosyalist örgüt "Rizgarî" (Kurtuluş) idi. Rizgarî, kendisini DDKO'nun ardılı olarak tanımlıyordu ve örgüt ismini taşıyan bir dergi yayınlıyorlardı. Rizgarî grubu dergi faaliyetlerinin yanı sıra "Komal" yayınevi bünyesinde Kürt meselesine ilişkin olarak çok sayıda kitap bastı. Rizgarî de tıpkı TKSP gibi faaliyetlerini bir yandan da kurdukları Anti Sömürgeci Demokratik Kültür Dernekleri (ASDKD) vasıtasıyla yürüttü. "Kürdistan'ın sömürge" olduğu tezini Rizgar hareketi de savundu.

belediye başkanı olarak seçilmişti. Aynı tarihte Urfa'nın Hilvan ilçesinde yapılan belediye başkanlığı seçimlerinde ise PKK'nin desteklediği Nadir Temel belediye başkanı olarak seçilmişti. Yine 1977 seçimlerinde Diyarbakır'ın Silvan ilçesinde DDKD'nin desteklediği aday Nazmi Balkaş, Cizre'de TKDP ve DDKD'nin desteklediği aday Sabri Vesek ve yine DDKD'nin desteği ile Siverek'te Suat Karataş belediye başkanlığını kazanmışlardı (Temel, 2015: 399-400). Zana, Solmaz ve diğer adayların açıktan Kürt yanlısı³⁵ siyasi duruşlarının Kürtlerin bir kısmında karşılık bulduğunu, 1977 mahalli seçimlerine bağımsız aday olarak giren adı anılan siyasetçilerin aldıkları oy oranlarından çıkarmak oldukça mümkün. Zira 1977 mahalli seçimlerinde Muş, Siirt, Ağrı, Mardin, Van, Bitlis, Tunceli, Elazığ, Bingöl ve Diyarbakır gibi Kürt bölgelerinde bağımsız olarak seçimlere katılan adayların aldıkları oy oranları %18 ile %56 arasındaydı. Bu oran bağımsızlar için Türkiye genelinde ise sadece %5 idi (Dorronsoro ve Watts 2009, Akt, Alış 2012). Zana, Solmaz ve diğer isimlerin Diyarbakır ve Batman belediyelerini kazanmaları cumhuriyet tarihinde bir ilke işaret ediyordu. İlk defa olarak ehven-i şer bir partiden aday olmayan ve daha da önemlisi açıktan Kürt yanlısı siyaset yapacağını duyuran

Hareketin içinden bir grup, 1978 yılının sonunda bazı iç tartışmalardan kaynaklı olarak "Ala Rizgarî" (Kurtuluş Bayrağı) diye yeni bir örgüt oluşumuna gittiler (Güneş, 2013; Akkaya, 2014). 1970'lerin ikinci yarısı boyunca faaliyet gösterecek olan Kürdistan İşçi Partisi (KİP), Kawa ve Kürdistan Ulusal Kurtuluşçuları (KUK) gibi örgütlerin hepsi, 1974'te Ankara ve İstanbul gibi merkezlerde örgütlenin ve kısa sürede yayılan Devrimci Demokratik Kültür Dernekleri (DDKD) içinden çıktılar (Ballı, 1991: 163). DDKD'den ayrılarak farklı bir örgütlenme içine giren ilk grup Kawa hareketi oldu. Kawa Kürt örgütleri içinde "Maocu" olarak adlandırılan tek gruptur. Ancak Kawa hareketi de 1978 yılında kendi içinde bölünerek, "Kawa" ve "Denge Kawa" (Kawa'nın Sesi) diye iki gruba ayrıldı (Gündoğan, 2007: 24-25). KUK ise 1977 yılında TKDP içindeki sosyalist kadrolar tarafından kurulmuştu ve kısa süre sonra kendilerini TKDP/KİP olarak adlandırdılar. 1970'li yıllar boyunca faaliyet gösteren Kürt sol parti ve örgütleri³⁴, "Kürdistan'ın sömürge olduğu" konusunda ve daha önce de belirtildiği üzere en azından "teorik düzlemde" "Kürdistan'ın kurtuluşu" için silahlı mücadelenin sürdürülmesi konusunda aynı fikirdeydiler ve hepsi "bilimsel sosyalizmi" "Kürdistan'ın kurtuluşu" için rehber edinmişti.

³⁵ Zana, 1977 mahalli seçimler bağımsız aday olarak yürüttüğü kampanyada Kürt kültürünün ve toplumunun savunulması gerektiğini açıkça dile getiriyordu (Watts, 2014: 79).

adaylar belediyeleri kazanmışlardı. Bu durum legal Kürt yanlısı siyasetin miladı olarak görülebilir. Zana ve Solmaz'ın belediyeleri kazanmaları bir başka çıkarımda bulunmamıza da olanak tanıyor: O da Kürt toplumunun bir kısmı Kürt yanlısı bir siyasi hareketin mahalli düzeyde olsa dahi var olmasına destek sunuyordu. 1970'lerin sonundaki bu ilk ve oldukça önemli sayılabilecek legal manada siyasete, yerel düzeyde dahi olsa kendi siyasi programları ile açıktan katılma deneyimi 1990'ların başına kadar uzunca bir ara vermek zorunda kaldı.

3. Legal Siyaset Temini Arayışında Türkiye’de Kürt Yanlısı Siyasi Partiler

Türkiye’de Kürtlerin siyasal ve kültürel taleplerini, demokratik yol ve yöntemler aracılığıyla açıktan ve kurumsal olarak dile getirmeleri 1990’ların başı gibi geç bir tarihe tekabül etmektedir. Çalışmanın ilk bölümünde de değinildiği üzere, 1990 öncesinde Kürt etnopolitik talepler, özellikle 1970’lerin ilk yarısından itibaren, ekseriyetle üçüncü dünyada da egemen eğilim olan, “ulusal kurtuluşçuluk” bağlamında, bağımsızlık, federasyon gibi farklı veçhelerde, farklı politik aktör ve öznelerce dile getirilmişti. Kürt etnopolitikasındaki bu radikal söylem, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren hegemonik bir düzeye ulaşmış ve 2000’li yılların başına kadar da bu konumunu korumuştur. Ancak münhasıran, 1960’ların ortalarından itibaren Kürt etnopolitikası bazı sosyalist örgüt ve patiler içinde demokratik usuller aracılığıyla varlık gösterse de, 1970’li yılların şiddeti bir kurtuluş yöntemi olarak gören hakim radikal söylemi içinde ve şüphesiz devletin demokratik alana yönelik demokratik olmayan cebri tahakkümü, Kürtlerin legal yollardan siyasete dahil olma çabalarını sonuçsuz bırakmıştır. Buna rağmen, 1960’ların sonundan itibaren Kürt etnopolitikasının demokratik dâhil olma çabası, legal derneklerden, mahalli

yönetimlere uzanan bir dizi girişimi hayata geçirmeye çalışsa da 1980 askeri darbesi ile bu tür girişimler topyekûn ortadan kalkmıştır.³⁶

12 Eylül 1980’de Tük ordusunun siyasete üçüncü kez müdahale etmesinin ardından Türkiye’de özellikle sol ve Kürt yanlısı muhalefetin alanları olabildiğince daraldı. 12 Eylül darbesi ile 1971’deki ordu müdahalesiyle özgürlükçü maddeleri budanan 1961 Anayasası’nı tamamen rafa kaldırdı ve nihayet 1961 Anayasası’na göre çok daha geri bir noktayı işaret eden 1982 Anayasası hazırlanıp yürürlüğe konuldu. 12 Eylül’den sonra Türkiye’de sol ya da Kürt yanlısı parti kurmak ve legal alanda faaliyet göstermek ise neredeyse mümkün değildi. 1982 Anayasası’nın siyasi partilerle ilgili kanunun 81.maddesi³⁷ ise açıktan Kürt yanlısı bir partinin kurulmasını ve siyasi faaliyet göstermesini peşinen yasaklıyordu. Kürt yanlısı demokratik siyaset yürütmek 1980’lerin sonuna kadar da mümkün olmadı.

Bu dönemde de merkez sağ Anavatan Partisi (ANAP) ve merkez sol Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Kürt bölgelerindeki siyasal seçimlerde baskın partiler oldu (Güneş, 2013: 284). 7 Haziran 1990 günü HEP’in kurulmasıyla Kürtler ilk kez hem genel hem de yerel seçimlere katılabilecek ve seçimleri kazanabilecek kapasiteye sahip “Kürt ulusal gündemi adına resmi bir siyasi parti” kurmuşlardı (Watts, 2014: 86).

³⁶ 1980 öncesinde Kürtlerin legal, demokratik yöntemlerle siyasal alana dahil olma çabaları, çalışmanın ilk bölümünde, TİP, DDKO ve 1977 mahalli seçimleri başlıkları altında ayrıntılı olarak tartışılmıştır.

³⁷ Siyasi partiler kanunun 81.maddesine göre siyasi partiler: Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini, kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.

3.1. 1990'ların Politik Atmosferi Bağlamında Kürtlerin Legal Siyasete Dâhil Olma Çabası

1950 ve 1960'ların görece “istikrar ve uzlaşmaya” dayalı siyasal atmosferi, 19760'ların sonu ve 1970'lerin başı itibariyle yerini, ekonomik alandan politik alana uzanan ve birçok siyasal analizcinin, çağdaş demokrasinin krizi olarak telakki ettikleri bir döneme bırakmıştır (Doğanay, 2003: 23). Bu bağlamda, çağdaş demokrasinin içine düştüğü meşruiyet ve yeni yol arayışları kapsamında, liberal demokrasinin demokratikleştirilmemesi, yurttaş katılımı, farklı kimlik ve tikelliklerin siyasal alana dahil olma çabaları üzerinden yürüyen bir dizi tartışma söz konusudur. Bu tartışmaların ana gövdesine oturan müzakereci demokrasi ve radikal demokrasi gibi yaklaşımlar, 20.yy.ın son çeyreğinde yeni bir siyasal tahayyül sunması bakımından ufuk açııcıdır.³⁸

1990'lı yılları tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de farklı kılan yönlerden belki de en önemlisi, dünya üzerindeki tek reel sosyalizm deneyiminin başarısızlıkla sonuçlanmasıdır. Bu başarısızlık, “komünizmin yenilgisi” ve antagonizmaların tümüyle ortadan kalktığı, sınırları belli olmayan ve herkesin kazandığı bir yeni dönem olarak tanımlansa da Laclau ve Mouffe bu yaklaşıma karşı çıkar. Diğer yandan, yukarıda da kısmen değindiğimiz, uzlaşmayı esas alan müzakereci yaklaşımlara da karşı çıkan Laclau ve Mouffe’a göre, “çatışma ve bölünme olmaksızın” çoğulcu bir demokrasi tahayyülü gayri mümkündür. Burada çatışma ve bölünmenin ortadan kaldırılamayacağı iddiası bir çözümsüzlüğe değil, aksine yeni toplumsal kurucuların heterojenliğine işaret etmektedir. Laclau ve Mouffe’un çığır açıcı çalışması *Hegemonya ve Sosyalist Strateji* kitabında da vurgulandığı üzere, bu

³⁸Liberal demokrasinin demokratik bir çehreye dönüştürülebilme çabaları adına yürütülen müzakereci demokrasi tartışmaları için bkz; Doğanay (2003), s. 38-144

heterojenlik farklı egemenlikler altında olan toplulukların “demokratik” karşı koyuşlara bir “eşdeğerlilik zinciri” yaratmaktan geçmektedir (Laclau ve Mouffe, 2012: 18-23). Bu “eşdeğerlilik zinciri”, kimlik mücadelelerinden, cinsiyet ayrımcılıklarına, inanç, çevre ve işçi mücadelelerine uzanan geniş bir alanı kapsamaktadır. Burada vurgulamak istediğimiz yine Laclau’dan hareketle, kısmen değineceğimiz “evrensellik ve kimlik” tartışması bizim açımızdan önem arz etmektedir. Laclau’ya göre, toplumsal formasyon yaşayan herhangi bir topluluğun “monadik” bir varoluş göstermesi mümkün değildir. Dolayısıyla kimlik, içinde bulunulan cemaatin diğer bileşenleri ile kurulan ilişki çerçevesinde anlam kazanır. Bu anlamı geçerli ve sürdürülebilir kılmak da tikelliğe “aşkın” bir mana kazandırmakla mümkündür. Yani herhangi bir kültürel grubun “özerklik” talebi ancak bu talebi evrensele başvurmakla mümkün kılar (Laclau, 2012: 23). Laclau’ya göre, tikeli yok sayan post modern teori ya da evrenseli hakim kılan “özcü” yaklaşımların her ikisinden de kaçınmak gerekir. Olması gereken, tikellikle evrensellik arasında makul bir ilişki kurmaktır. Farka dayalı bir tikellik ancak ve ancak evrensel ile kurulacak bir ilişki ile mümkün olacaktır (Laclau, 2012: 29).

Evrenselin, fark ve eşdeğerlilik arasındaki diyalektik bir ilişkiyle tanımlanması (Laclau ve Mouffe, 2012: 15); kimliğin, tikelliklerin, evrensel kurdukları ilişki kaçınılmaz olarak beraberinde bir tür “melezleşme” de getirmektedir. Ancak Laclau’ya göre, bu sonuç kaçınılmaz ve olması gerektir. Çünkü aksi türlü bir tür “yitişi”, kimliğin kayboluşunu temsil eder (Laclau, 2012: 46). 1990’dan itibaren Türkiye’de Kürt yanlısı demokratik siyaset, Türkiye Cumhuriyeti’nin farklılıkları yok sayan, homojenleştirici, demokratik olmayan yönüne vurgu yaparak Kürt yanlısı demokratik talepleri bir tür eşdeğerlik mantığı ile

sunar (Güneş, 2013: 285). Bu eşdeğer mantık zinciri içinde, Kürt yanlısı demokratik siyaset, Kürt etnopolitik taleplerini dile getirirken bir yandan evrensel ilkelere başvurarak bu taleplerin meşruluğuna vurgu yaparken, diğer yandan Kürt etnopolitik taleplerini toplumdaki diğer dezavantajlı toplulukların (kandınlar, işçiler, Aleviler vb.) talepleri ile eşdeğer bir zeminde dile getirir. Öte yandan, toplumsal içinde antagonizmaların sürekli var olacaklarını kabul etmek ön şartıyla, “biz/onlar” ayrımının inşasının başka bir biçimde kurulması gerekmektedir. Kurulacak bu ilişki biçimi, Mouffe’un değimiyle toplumsal siyasal alandaki antagonizmaları etkisizleştirmek (tamamen ortadan kaldırmak değil) ve bu momentten hareketle “biz/onlar” ilişkisini yeniden inşa etmek gerekmektedir (2013: 26-27).

“Biz/onlar” arasında var olan antagonistik ilişkiyi yeniden tanımlamak için Mouffe’un kullandığı “agonism” mefhumu oldukça önemlidir. Agonizm, çatışma halinde olan tarafların çatışmanın çözümü için “rasyonel bir çözümün” olmadığını kabul etmelerine ek olarak tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin “meşruiyetlerini kabul etme” durumuna tekabül etmektedir (Mouffe, 2013: 28). Yeni kurulan bu ilişki biçimi içinde çatışan taraflar “düşman değil hasımdır”. Tarafların birbirini düşman değil, “hasım” olarak görmesi, “birbirlerini aynı siyasal birliğe ait görmeleri ve çatışmanın gerçekleştiği ortak bir siyasal mekanı paylaştıkları” manasına gelmektedir (age.,s.28).³⁹ Güneş’in de vurguladığı üzere, Kürt yanlısı demokratik siyaset, Türkiye’deki uzlaşmazlıkları antagonizmacı bir yaklaşım yerine agonist bir mantıkla ele alınması gerektiğini vurgulayarak, farklılıkların çekişmeci bir demokratik düzlemde bir arada yaşabilmeleri gerektiğini savunmaktadır (2013: 287).

³⁹Mouffe’un “hasım” kavramsallaştırması, liberal kuramcılarının kullandıkları, basit manada, “rakip” kavramı ile aynı değildir. Çünkü liberal paradigma diskuru içinde kullanılan “rakip” kavramı, karşı tarafın konumunu ele geçirme üzerine bina edilmiştir. Ancak Mouffe’un “agonizm ya da hasım” mefhumu, toplumu yeniden yapılandıran ve iktidar ilişkilerini dönüştürme özelliği olan kurucu bir momente işaret etmektedir (Mouffe, 2013: 29).

Kürt yanlısı demokratik siyasetin 1990'ların başından itibaren, eşitlik, özgürlük gibi evrensel taleplerin yanında, taleplerini diğer topluluklarla eşdeğer bir zeminde demokratik kanallar vasıtasıyla dile getirme çabası hiç kolay olmadı. Şüphesiz bu konuda, devletin resmi Kürt söyleminin, özellikle 1924'ten sonra inşa edilen, "kategorik inkardan, irticai kalkışmaya, eşkıyalıktan, yabancı kışkırtmasına, bölgesel geri kalmışlığa" kadar uzanan geniş bir ard alan bulunmaktadır (Yeğen, 2013: 109-170).

Devletin resmi Kürt söyleminin 1990'lar itibariyle hala cariliğini yitirmediği rahatlıkla söylenebilmesine karşın, ilaveten 1990'ların kısmen paradoksal sayılabilecek kendine münhasır bir yanı da bulunmaktadır. 1990'ların Türkiye'si'nin içinde bulunduğu bu münhasır durum, bir yandan 1984'ten itibaren devletin güvenlik güçleri ile PKK gerillaları arasında devam eden ve şiddeti gittikçe artan savaş hali yaşanırken, diğer yandan 1990'ların başından itibaren resmi devlet söyleminin Kürt entopolitik taleplerini zımnen de olsa kabul etme eğiliminin eş zamanlı olarak vuku bulmasıdır.⁴⁰ Kürt yanlısı partilerin 1990'ların hemen başından itibaren demokratik siyasete dahil olmaya çabaları birçok açıdan zorluklar barındırıyordu. Bunlardan biri, kısmen değindiğimiz üzere devletin resmi Kürt söylemini, erken cumhuriyet dönemindeki formuyla olmasa bile hala vaaz ediyor olmasıdır. Bu durum beraberinde, Kürt yanlısı siyasi partilerin "bölücülükle" ya da PKK'nin yasal uzantısı olmakla suçlanıp bu doğrultuda resmi ve gayri resmi şiddete, hukuki ve gayri hukuki kovuşturmalara tabi tutulmasını getiriyordu. Hatta devletin bu konudaki refleksi o kadar yüksekti ki Kürt meselesinin "barışçıl yollarla" çözüme kavuşturulmasını

⁴⁰Bu konuda, başta dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal olmak üzere, yine dönemin önemli politik figürlerinden Süleyman Demirel ve Tansu Çiller'in de zaman zaman resmi devlet söyleminin dışına çıktıkları görülse de adı anılan aktörlerin resmi söylemi kıramadıkları ve tutumlarının belirli politik gündemlere ilişkin geliştirilmiş palyatif söylemler olduğunu söylemek mümkündür.

gündemine alan herhangi bir parti kapatılma tehlikesiyle karşılaşılıyor, kapatılıyordu (Barkey ve Fuller, 1998: 46; Romano, 2006: 162; Güneş, 2013: 288).⁴¹

Kürt yanlısı siyasi partilerin demokratik var oluşlarını zora sokan ve tam da bu yüzden uzunca bir süre varlıklarını ve niyetlerini anlatmakta güçlük çekmelerine neden olan, PKK ile devletin güvenlik güçleri arasındaki yoğun çatışma halidir. Jongerden'in, Human Rights Watch'ın (HWR) 1995 verilerine ve anılan dönemde çatışma bölgesinde üst düzey bir askeri yetkili olan Osman Pamukoğlu'na dayanarak verdiği rakama göre, 1993 yılı itibariyle 185 bin asker Doğu ve Güneydoğu'daki çatışma bölgelerinde bulunmaktaydı. Bu rakam Türk ordusunun toplam sayısının neredeyse yarısı anlamına geliyordu (2012: 88). Resmi güvenlik güçlerine ek olarak sayısı 2000'li yıllara doğru giderek artış gösteren "köy korucuları"⁴² da bölgede hüküm süren çatışmaların bir parçası idi. Köy korucuları dışında savaş bölgesinde "gayrı nizami"⁴³ bir güç olan bir diğer aktör ise Hizbullah idi. Devletin güvenlik

⁴¹ Türkiye'de Kürt meselesi ile herhangi bir şekilde ilişkilenen, meselenin demokratik ve barışçıl yöntemlerle hal yoluna koyulmasını dillendiren veya resmi olarak programına alan partilerin kapatılma gerekçeleri arasında "bölücülük" muhakkak var olmuştur. Örneğin, 1971'de TİP, 1990'da Türkiye Emek Partisi (TEP), 1991'de Türkiye Birleşik Komünist Partisi (TBKP) gibi partiler Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılan partilerden bazılarıdır.

⁴² "Köy korucusu" mefhumu, devletin bölgede yaşayan eşhas arasından seçilen ve tüm giderleri devlet bütçesi tarafından karşılanan bir tür paramiliter savaş gücü idi. Uygulama ilk defa olarak 1985 yılında "geçici köy korucuları" adı altında kısmi bir uygulama ile başladı ancak çok kısa süre içinde sayıları on bileri bulan bir gayrı resmi nizam sağlama aracı haline getirildi. İmset'in "Hamidiye Alayları'na" benzettiği köy korucuları, bir yandan PKK'ye karşı yürütülen operasyonlara destek veriyor, diğer yandan da devletin bölgedeki hakimiyetinin güçlenmesi için gayrı resmi bir baskı uyguluyorlardı (İmset, 1992: 105). Köy korucularının sayısı, 1990'ların hemen başında yirmi bin iken, bu sayı, 1993'te 35 bin, 1995'te ise 67 bine kadar ulaşmıştı, bu sayının 100.000'in üzerinde olduğunu öne sürenler de vardır. (Bozarslan, 2014: 157; Jongerden, 2012: 89; McDowall, 2004: 559). PKK'nin köy korucularına dönük tavrının oldukça acımasız olduğu rahatlıkla söylenebilir. PKK köy koruculuğunu kabul eden aşiret ve ailelere karşı acımasız saldırılar düzenlemekten açıkçası çekinmiyor ve bu konuda herhangi bir tolerans göstermiyordu (Barney ve Fuller, 1998: 147; McDowall, 2004: 562).

⁴³ Hizbullah adlı örgüt, 1990'lar boyunca Kürt bölgelerinde Kürt yanlısı siyasetçilere, aktivistlere ve genel manada Kürt siyasal hareketinin muhbirlerine dönük yüzlerce saldırı ve suikast düzenlemiştir. Kürt siyasal hareketi ve daha birçok çevrenin iddiasına göre, Hizbullah, 1990'lı yıllarda PKK ile savaşmak için desteklenen bir tür "gayrı nizami" radikal İslamcı örgütlenmeydi ve öldürülen birçok

güçleri, Köy Korucuları, Hizbullah ve PKK'nin dahil olduğu şiddetli çatışma ortamında Kürt yanlısı demokratik siyasetin yapılması tahmin edileceği üzere oldukça zordu. Başka bir ifade ile nizami ve gayri nizami askeri güçlerin savaştığı bir ortamda “söz söylemenin” ya da demokratik siyaset talebinde bulunmanın kahir ekseriyetle bir karşılığı bulunmuyordu.

Yukarıda belirtilen ve Kürt yanlısı demokratik siyasetin hareket alanını olabildiğince daraltan faktörlere ilaveten, Watts'ın işaret ettiği bir diğer nokta da oldukça önemlidir. Watts'a göre Kürt yanlısı siyasetçilerin ya da aktivistlerin devletten gördükleri baskıya ek olarak, bir de Kürt Siyasal Hareketi içinde olan silahlı milisler tarafında da baskıya maruz kalıyorlardı. Bu durum kendi içinde paradoksal ve ironik bir tablo ortaya çıkarır. Çünkü devletin “terörist, bölücü ya da ayrılıkçı” olarak suçladığı Kürt yanlısı siyasetçiler ve aktivistler, PKK ya da silahlı milislerce de “işbirlikçi, rejime hizmet eden ya da oportünist” olarak kısmen de olsa addedilmekteydiler (2014: 28-29).

3.2. Dâhil Olma Çabası ve İttifak Arayışları

1960'tan itibaren Kürt yanlısı demokratik siyaset TİP ve YTP içinde kısmen kendine yer bulmuş ancak 1970'lerin ilk yarısından itibaren Kürtlerin demokratik siyaset alanı daralmış ve Kürt taleplerini dile getirme biçimi radikal bir dönüşüm geçirmiştir. 1977 ve 1979 belediye seçimleri, yerel düzeyde Kürt taleplerini savunan adayların belediyeleri kazanması, 1980'lerin sonuna kadar Kürt siyasetinin demokratik zemindeki son varoluşuydu. 12 Eylül 1980'de Türk ordusunun siyasete üçüncü kez müdahale etmesinin ardından Türkiye'de özellikle sol ve Kürt yanlısı

Kürt siyasetçi ve aktivistin failiydi. Bu iddianın doğruluğu çeşitli soruşturmalarda ve tanıklıklarda önemli ölçüde ispatlanmış görünmektedir.

muhalefetin alanları olabildiğince daraldı. 1984 tarihinden itibaren PKK'nın Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı başlatmış olduğu gerilla savaşı kapsamında yaşanan şiddet döngüsü, demokratik bir zeminde Kürt taleplerinin dile getirilmesini olanaksız kılıyordu.

3.2.1. SHP Listelerinden Meclise Giren Kürt Yanlısı Siyaset ve Tasfiye

1983 yılında kabul edilen siyasi partilerle ilgili kanunun 81.maddesi⁴⁴açıktan Kürt yanlısı bir partinin kurulmasını ve siyasi faaliyet göstermesini peşinen yasaklıyordu. Dolayısıyla Kürtlerin mevcut siyasi partilerden birini tercih etmek dışında bir seçenekleri yoktu. Bu dönemde de merkez sağ Anavatan Partisi (ANAP) ve merkez sol Halkçı Parti (HP), Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Kürt bölgelerindeki siyasal seçimlerde baskın partiler oldu (Güneş, 2013:284). Ancak bu partilerden herhangi birinin diğerine göre Kürt nüfusunun ağırlıkta olduğu bölgelerden belirgin bir farkla seçimlerden galip çıktığını iddia etmek oldukça güç. Örneğin 12 Eylül Darbesi'nden sonra yapılan ve ANAP, HP ve Milliyetçi Demokrasi Partisinin (MDP) katıldığı ilk genel seçimlerde, bu üç parti arasında Kürt seçmenlerin belirgin bir tercihi söz konusu değildi.

1987 genel seçimlerinde ise Kürt seçmenlerin SHP'ye yöneldiklerini gözlemlemek mümkün. SHP, bu seçimlerde ANAP'tan sonra ikinci parti olarak genel oyların %24'ünü alıp 99 sandalye kazanarak meclise girdi. SHP, 1987

⁴⁴Siyasi partiler kanunun 81.maddesine göre siyasi partiler: Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde milli veya dini, kültür veya mezhep veya ırk veya dil farklılığına dayanan azınlıklar bulunduğunu ileri süremezler. Türk dilinden veya kültüründen başka dil ve kültürleri korumak, geliştirmek veya yaymak yoluyla Türkiye Cumhuriyeti ülkesi üzerinde azınlıklar yaratarak millet bütünlüğünün bozulması amacını güdemezler ve bu yolda faaliyette bulunamazlar.

(<http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=1.5.2820&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch>)=[Erişim:10.03.2015]

seçimlerinde Diyarbakır'daki 8 milletvekilinden 4'ünü, Tunceli'nin çıkardığı toplam iki milletvekilini, Hakkâri'nin iki milletvekilinden birini ve Mardin'in altı milletvekilinden ikisini kazanmıştı (TÜİK, 1923-2011: 18). 1987 seçimlerinde Kürt oylarının çoğunluğu merkez sağ partilere dağılmış olmasına rağmen SHP'yi ayrıcalıklı kılan husus, Kürt yanlısı siyaset yürüten isimlerin SHP listelerinden seçilmiş olmasıydı. Bu isimlerden Ahmet Türk⁴⁵ Mardin'den, daha sonra partiden ihraç edilecek İbrahim Aksoy ise Malatya'dan milletvekili seçilmişti. Bu durumun kendisi Kürt yanlısı demokratik siyasetin mümkün olmadığı bir dönemde SHP'yi Kürt yanlısı siyasetin tek merkezi haline getiriyordu. İlâveten, SHP salt Kürt yanlısı siyasetin merkezi değil; aynı zamanda sosyalistlerin, sosyal demokratların ve Kemalistlerin de içinde bulunduğu heterojen bir yapı arz etmekteydi (Demir, 2005: 57, Ölmez, 1995: 54). Watts'a göre “1960'lardaki Türkiye İşçi Partisi gibi SHP de yeni bir Kurdi liderlik kadrosunun gelişmesi için bir platform sağladı. Parti içindeki birçok liberal Türk, Kürtlerin sorunlarına kulak veriyor; demokratikleşme, kültürel özgürlükler ve olağanüstü halin kaldırılması konusunda Kürt aktivistleri destekliyordu” (2014: 96).

Her ne kadar Kürt yanlısı parlamenterler SHP içinde kısmen de olsa varlık gösterse de eş zamanlı olarak parti içinde tartışmaları ve sonu ihralarla bitecek olan gerilimleri de beraberinde getiriyordu. Ölmez'in “SHP içindeki sağ kanat” olarak tanımladığı isimlerden biri olan Ali Topuz'un, SHP içinde Kürt taleplerinin dile getirilmesinden rahatsızlık duyduğunu “Parti PKK'lıların işgali altında” ifadeleri açıklıyordu (1995: 55). Benzer şekilde, İstanbul'dan seçilen Kürt parlamenter

⁴⁵ Türk, seçim kampanyası sırasında PKK'ye destek vermek suçlamasıyla tutuklanmış daha sonra seçimi kazanınca serbest bırakılmıştı (Ölmez, 1995: 54).

Mehmet Ali Eren'in "hukukun ülkenin batısında ve doğusunda farklı uygulandığını ve hükümetin Kürtlerin varlığını inkâr ettiğini" söylemesi üzerine SHP içindeki gerilim giderek artan bir noktaya taşındı (Watts, 2014: 97). SHP içindeki tek tartışma konusu Kürt meselesine ilişkin konuların gündeme getirilmesi ya da Kürt yanlısı milletvekillerinden duyulan rahatsızlık değildi. Sol kanat olarak nitelendirilen SHP'liler üzerinde de bir baskı vardı.⁴⁶

SHP içinde Kürt yanlısı siyasetin parti içindeki gerilimi gözle görülür şekilde arttırması ise 1989 yılında Malatya milletvekili İbrahim Aksoy'un 1989'un Şubat ayında Türkiye-Avrupa Ortak Parlamento Komisyonu'nda Türkiye'de bir Kürt sorununun olduğunu söylemesi ile oldu. İbrahim Aksoy'un, Türkiye'de Kürtlerin birtakım sorunlarının olduğunu dillendirmesi sadece SHP içinde bir krize neden olmadı. Dönemin Başbakanı Turgut Özal, "SHP'nin ülkeyi bölmeye çalıştığını" söyleyerek Aksoy'u "bölücülükle" suçladı. Kısa süre sonra Aksoy, önce iki yıl süreliğine partiden uzaklaştırıldı, ardından partiden ihraç edildi. Ölmez'e göre, Aksoy'un partiden ihraç edilmesindeki en önemli neden 14-15 Ekim 1989 tarihleri arasında yapılacak olan Paris Kürt Konferansı'na davet edilen SHP milletvekillerinin bu konferansa katılmalarını önlemektir (1995: 64). Kürt yanlısı siyasetçilerin SHP'den kopmasını ve HEP'i kurmasını tetikleyen esas gelişme ise Kasım 1989'da 7 Kürt parlamenterin SHP'den ihraç edilmesi idi. 1989 yılının Ekim ayında 7 SHP'li Kürt parlamenterin parti emirlerine uymayıp Paris temelli France-Libertés Vakfı ile Kürt Enstitüsünün ortak düzenlediği uluslararası Kürt Konferansı'na katılması 7 SHP'li Kürt yanlısı vekilin partiden ihracının gerekçesi oldu. Konferansa, SHP lideri

⁴⁶ Bu baskının en belirgin örneklerinden biri, SHP'nin yedi teşkilatının görevden alınması idi. Bursa, İstanbul, Malatya, Siirt, Erzurum, İçel ve Diyarbakır il teşkilatları, partiye muhalefet ettikleri ve o tarihlerde Tutuklu Ailelerle Yardımlaşma Derneği'nin (TAYAD) "tek tip elbise" dayatmasına karşı başlattıkları kampanyaya destek sundukları gerekçesi ile tasfiye edildiler (Ölmez, 1995: 57).

Erdal İnönü dahil olmak üzere oldukça geniş bir davetli listesi vardı Türkiye parlamentosundan. Ancak davetliler arasından, konferansa sadece SHP’li yedi Kürt yanlısı milletvekili ve daha önce partiden ihraç edilen İbrahim Aksoy katıldı.⁴⁷ Konferansa katılan milletvekilleri dönüşte, 17 Kasım 1989 tarihinde parti suçu işledikleri ve ülkeyi bölme amacıyla faaliyet yürüttükleri gerekçesiyle partiden ihraç edildiler.

Watts’a göre, “her ne kadar PKK bu konferansa katılmasa da ve hatta enstitünün binası dışında bir protesto gösterisi düzenlese de” olay Tük medyasında ve siyasi çevrelerinde olağanüstü bir etki yaratmıştı. Kürt yanlısı SHP’li parlamenterlerin partiden ihracını protesto etmek amacıyla 12 SHP’li vekil daha partiden istifa etti. Bunu, SHP’nin bölgesel yönetiminden onlarcası ve toplamda SHP üyesi 3.000 kadar kişinin istifası takip etti (Watts, 2014: 98).

3.2.2. Yeni Demokratik Oluşum’dan Halkın Emek Partisine

SHP’den ayrılan Kürt yanlısı vekiller, bir kısım Türk solcuları ve liberallerden oluşan bir ekip kısa süre içinde “Yeni Demokratik Oluşum” (YDO) diye adlandırdıkları bir grup oluşturdular ve toplantılar yapmaya başladılar. SHP’den istifa eden milletvekilleri “Türkiye toplumunun bir mozaik olduğu, Türkiye’de değişik etnik unsurların olduğunu ve Kürtlerin de bunun bir parçası olduğunu ve Misak-ı Milli sınırlarının tek başına bir etnik unsura mal edilemeyeceğini vurgulayan bir metin yayınlayarak Kürt meselesinin parlamento zemininde demokratik yöntemlerle çözülmesini gerektiğini vurguladılar (Cumhuriyet, 1989,Akt, Demir,

⁴⁷ Konferansa katılan SHP milletvekilleri, Ahmet Türk, Mahmut Alınak, Adnan Ekmen, Mehmet Ali Eren, Salih Sümer, İsmail Hakkı Önal, Kenan Sönmez ve SHP’den ihraç edilen İbrahim Aksoy (Demir,2005: 69). Konferansa katılan sekiz ismin ortak özelliği Kürt olmaları ve Kürt yanlısı bir siyasi çizginin temsilcileri olmalarıdır.

2005: 75). Yeni Demokratik Oluşum Grubu, SHP'den ayrılan 16 milletvekilinin imzasıyla yayımladıkları “Siyasi Niyetler Bildirisi” ile Türkiye’de; özgürlükçü, katılımcı, emek yanlısı, ulusal ve evrensel değerlere saygılı, demokratik bir sol kitle partisi kurma niyetlerini açıkça beyan ettiler (YDO Arşivi, Akt, Demir, 2005: 76). YDO grubu 3-4 Mart 1990 tarihleri arasında bir Çalışma Kurultayı topladı. YDO yönetim komitesinden olan Bursa milletvekili, Türk solcusu Fehmi Işıklar amaçlarının , “solda var olan bir boşluğun doldurulması ve çağdaş bir demokrasinin kurulması için” yeni bir mücadele alanının yaratılması olduğunu dile getirdi. gerçekleştirilen çalışmaya farklı kesimlerden geniş bir davetli listesi olmasına karşın daha çok Kürt yurttaşlar ilgi gösterdi. Watts’a göre bu durum, Kürt meselesine dair geleneksel Türk solu yaklaşımın etkisiyle hareket eden Aydın Güven Gürkan ve Murat Belge gibi tanınmış Türk solcuların da olduğu bir grup tarafından eleştirilmişti. Çünkü Kürt tabanı denilebilecek grubun baskısıyla önde gelen Türk solcularının fikirleri ve çıkarları çarpışıyordu. Nihayetinde Gürkan ve Belge gibi Türk solcuları yeni kurulacak partiyi terk ettiler (2014: 99). Özetle, 7 Haziran 1990’da tartışmalardan geriye kalan kadro HEP’i kurdu ve SHP’den istifa eden 19 milletvekilinden 11’i HEP’e katıldı.

3.3. İlk Kürt Yanlısı Legal Parti: Halkın Emek Partisi

HEP kuruluşu itibarıyla Kürt meselesini ana gündemine koyan bir partiydi. Parti, programında açıkça Kürt meselesinin var olduğu ileri sürüyor, Kürtlere yönelik asimilasyon ve anti demokratik uygulamaların varlığını resmen ilan ediyordu. HEP programı 1980 askeri darbesinden sonra Türkiye’deki Kürt meselesini gündemine alan ilk program olma özelliğini gösteriyordu. HEP parti programı, gerek Kürt meselesinin demokratik kanallar aracılığıyla çözüme kavuşturulması gerekse

Türkiye'nin demokratikleşmesi önündeki en büyük engeli 1982 Anayasası olarak görüyor ve bu anayasanın değiştirilmesini talep ediyordu. Parti, Kürt meselesinin çözümü yolunda “halkların kendi kaderini tayin hakkı” prensibine bağlı olduğunu ve meselenin çözülmesi yolunda referandum, federasyon ve geliştirilebilecek benzer çözümleri sonuna kadar desteklediğini belirtiyordu (HEP Program,1992, Akt, Watts, 2014:173). HEP'in Kürt meselesine dair açıkça söz söylemesi, Kürt taleplerini demokratik yollardan dile getirmesi onu “etnik ya da bölge partisi” olarak nitelendirmek için yeterli değildir. Zira HEP Kürt yanlısı siyasal eğilimine rağmen kuruluş aşamasından itibaren Türkiye'deki tüm demokrasi çevrelerini kapsama gayreti içinde olmuştur. Güneş'in de vurguladığı üzere Kürt yanlısı siyaset, Türkiye'de “dışlayıcı, homojenleştirici, otoriter ve anti demokratik” siyasi geleneğin karşısına Kürtlerin demokratik taleplerini de gözeterek “Türkiye'nin demokratikleşmesi” ve Kürt taleplerinin dillendirilmesini “eşdeğer bir mantıkla” gündeme taşır. Bu doğrultuda “Türkiye'de kültürel ve dilsel farklılığı ve çoğulculuğu kabul eden bir ortak kimlik” yaratmayı öngörüyordu (2013: 285).

Kürt yanlısı siyasi parti geleneğinin başlangıcı olan HEP'in Kürt taleplerini demokratik kanallar aracılığıyla dile getirmesinin dışında, vurguladığı “Türkiye partisi” olma çabası partinin tüzüğünde de yer alıyordu. Parti tüzüğü HEP'in kimin partisi olduğu sorusuna, “HEP; işçilerin, işsizlerin, köylülerin, memurların, öğretmenlerin, demokrat, sosyal demokrat ve sosyalist aydınların, esnafın, zanaatkârın, baskı ve sömürüye maruz kalan halk kitlelerinin ve demokrasiden yana olan herkesin partisidir.” diye cevap veriyordu (HEP, Tüzük, Akt, Güneş, 2013: 292). HEP'in “Türkiye partisi” olma vurgusu her ne kadar güçlü ise de Türkiye'deki egemen siyasi çevrelerin ve ana akım medyanın HEP'e bakışı “Türkiyelilik”

çerçevesinden oldukça uzaktı. Nitekim 1990'ların hemen başında açıkça Kürt yanlısı siyaset yürütecek bir partinin kurulması hem ana akım Türk medyasında hem de siyasi çevrelerde bir telaş oluşturdu. Oluşan telaşın kaynağında ise yeni kurulan partinin (HEP) PKK ile ne derece bir yakınlığı olduğuna ilişkindi ki çok geçmeden hem siyaset çevrelerinde hem de Türk medyasında HEP'in PKK'nin siyasi kolu olduğu ⁴⁸ yönünde hiç tükenmeyerek günümüze kadar gelecek olan eleştiriler başlayacaktı. Partinin ilk olağan kongresini ana akım yazılı medyadan Hürriyet "Hep Kurultayı'nda İstiklal Marşı Okunmadı, Atatürk'e Dil Uzattılar" manşetleri ile yansıtıldı (Akt, Ölmez, 1995:125). Partinin ilk genel başkanı olan Fehim Işıklar⁴⁹ partinin Haziran 1991 yılında yapılan ilk kongresinde ana akım Türk medyasının ve siyasetinin HEP'e yönelik saldırılarını eleştiriyor ve şu ifadeleri kullanıyordu:

"...Bazı çevreler kurulduğundan beri HEP'i dar anlamıyla bir Kürt partisi olarak damgalamak itiyorlar. Biz ezilenlerin partisiyiz, bu çerçevede bir Kürt partisi olarak damgalanmaktan gurur duyuyoruz " (Demir, 2005: 118).

Partinin kurucu üyelerinden ve aynı zamanda parlamenter olan Mahmut Alınak da HEP üzerindeki baskıları şöyle ifade ediyordu:

"HEP'in misyonu Kürt sorununu çözmek değildi. İnsan hakları ihlallerine karşı mücadele etmek ve demokrasi için savaşıyordu. Kürt sorununu önemli bir mesele olarak görüyorduk tabii ki. Ama asıl demokrasi sorununu çözmeye

⁴⁸HEP'in PKK ile organik bağlamda bir ilişkisi yoktu. Ancak ana akım medyada ve ana akım siyasi çevreler tarafından HEP'le PKK arasında kurulmak istenen ilişki daha çok her iki hareketin de önemli ölçüde aynı sosyolojik taban üzerinde etki alanına sahip olmasıyla ilgili idi. HEP'e yönelik tüm suçlamalar karşısında aslında PKK'nin HEP'e ilk aşamada nasıl baktığını PKK lideri Abdullah Öcalan şöyle açıklıyor: "HEP'in oluşum öyküsü biraz karışıktır. Kürt kökenli milletvekilleri SHP içinde cılız bir muhalefet yapmak istediler. İnönü çok şoven bir tavırla onları dışladı...Özal SHP'yi zayıflatmak için HEP'e yeşil ışık yaktı...Bizim etkinliğimizi ucuza kullanmak isteyen çevreler teşekkül etti yani işbirlikçi bir Kürt partisi geliştirmek istendi. Biz bu temelde bazı müdahaleler yapmayı düşündük. Öyle bizim partimizdir diyemeyiz, eleştirdik, destekledik... SHP ile yaptıkları seçim ittifakını destekledik..." (Küçük, 1993: 335).

⁴⁹ Fehim Işıklar bir Türk sosyalist ve Işıklar'ın partinin genel başkanı olarak seçilmesi HEP'in etnik siyaset yapan bir Kürt partisi olmadığının kanıtlarından biriydi.

azimliydik, sadece Kürt sorununu değil... Ama HEP durmadan saldırı altındaydı. Bir biçimde daha çok Kürt olmaya zorlandı” (Watts, 2014: 101).

HEP üzerindeki baskıların temel kaynağı kuşkusuz 1990’larda hat safhaya tırmanan devlet güçleri ile PKK gerillaları arasındaki çatışmaydı. Devletin güvenlik güçleri ile PKK gerillaları arasında dozu gittikçe şiddetlenen çatışmalar bölgede gerilimi gittikçe arttırıyor; yargısız infazlar, faili meçhul cinayetler ve köy boşaltmalar gündelik yaşamın bir parçası haline geliyordu. Bu gelişmelerden Kürt yanlısı siyasi faaliyet yürüteceğini deklare eden HEP’in etkilenmemesi olanaksızdı. Çatışmaların şiddetlenmesi HEP’e dönük baskıların artması ile paralellik gösteriyordu. Oysa HEP PKK ile Türk ordusu arasındaki şiddeti giderek artan çatışmaya bir son vermek için siyasal uzlaşma ve diyalog sürecini savunuyordu. HEP bu doğrultuda “Onurlu ve Özgür Bir Yaşam Yürüyüşü” düzenledi. Yürüyüşün amacı Kürt meselesinin demokratik yöntemlerle hal yoluna koyulmasından, basın özgürlüğüne, demokratik ve özerk üniversite talebinden, işçi ve emekçilerin taleplerine kadar oldukça geniş kapsamlı bir talep listesinden oluşuyordu. 9 gün devam eden yürüyüş güvenlik güçleri tarafından engellemelerle karşılaşmış ve ana akım basında neredeyse hiç yer bulamamıştı. Bazı köşe yazarları, basının HEP yürüyüşüne ilgisiz kalmasını köşelerinde eleştirdilerse de HEP yürüyüşü ana akım medyada kendine yer bulamadı (Demir, 2005:106). Görsel basın tarafından da HEP’e dönük sansür oldukça üst düzeydeydi. Örneğin 1990 Körfez Krizinin yaşandığı dönemde mecliste hükümet politikalarını eleştirmek için kürsüye çıkan HEP Genel Başkanı Işıklar’ın konuşması sırasında TRT canlı yayını kesti. Ana akım medyanın ve siyasi çevrelerin HEP’i görmezden gelmesi ya da PKK ile ilişkilendirmelerinin yanı sıra, Kürt yanlısı demokratik siyasete karşı açıkça şiddet kullanılmaya başlandı. 1991’de HEP Diyarbakır il başkanı kimliği belirsiz kişiler tarafından evinden alınmış

ve birkaç gün sonra cesedi bulunmuştu.⁵⁰ Marcus (2012)'a göre Vedat Aydın cinayeti, “Kürt eylemcilerden kurtulmak için cinayetlere başvurulması konusunda yeni bir devlet destekli dönemin başlangıcı oldu” (2012: 279). Aydın'ın cenaze töreni sırasında da çatışmalar çıkmış ve bazı göstericiler hayatını kaybetmişti. Oldukça gergin olan bu politik atmosfer içinde erken genel seçim kararı alındı.

3.3.1. SHP-HEP Seçim İttifakı, Yemin Krizi ve Olağanüstü Kongre

Erken genel seçim tarihinin 20 Ekim 1991 olarak belirlenmesi sonucu HEP yapılacak olan genel seçimlere katılamıyordu. Çünkü siyasi partiler yasasına göre, bir partinin seçimlere girebilmesi için kurultay tarihi ile seçim tarihi arasında en az altı aylık bir sürenin geçmiş olması gerekiyordu. HEP'in bu süreyi doldurması için ise iki haftalık bir zaman dilimine ihtiyaç vardı. Erken seçim için verilen tarih kararı Demir'e göre, açıkça HEP'in seçimlere katılmasını önlemek üzere verilmişti (2005: 128). İlaveten, 1983 yılında seçim yasasına %10 barajının getirilmesi, Ekim 1991'de yapılacak olan ulusal çaptaki seçimlere HEP'in parti olarak katılabilmesi halinde dahi seçim barajını geçip milletvekili çıkarma şansını oldukça düşürüyordu. Bu şartlar altında “kavgalı ayrılık” yaşadıkları SHP ile seçim ittifakı yapma dışında bir seçenek görünmüyordu. SHP genel başkanı Erdal İnönü SHP-HEP ittifakının bir seçim ittifakı olmadığını, SHP'den ayrılan partililerin “yuvaya dönüşü” olduğunu gazetelerdeki demeçlerinde açıkça dile getirmesine karşın HEP Genel Başkanı Fehmi

⁵⁰ Vedat Aydın cinayetinin, PKK ile mücadelede kullanılan ve yasal bir birim olmayan Jandarma İstihbarat Terörle Mücadele (JİTEM) tarafından işlendiği 13 yıl sonra, bir dönem JİTEM için çalışan Abdulkadir Aygan tarafından itiraf edildi.

Işıklar yaptıkları ittifakla “HEP’i seçim dışında bırakmak isteyenlere demokratik bir ders” verdiklerini iddia ediyordu⁵¹ (Akt, Demir, 2005: 131).

SHP ulusal çaptaki oyların %20’sini alarak mecliste 88 sandalye kazandı. SHP listelerinden seçime katılan HEP adaylarının 27’sinden 22’si meclise SHP milletvekili olarak girdiler ve SHP’nin meclisteki toplam milletvekili sayısının çeyreğini oluşturdular. Güneş’e göre, “22 Kürt yanlısı milletvekilinin seçilmesi Türkiye tarihinde eşi görülmemiş bir olaydı; çünkü ilk defa Kürt hak ve taleplerinin kabul edilmesine bağlı bir partinin temsilcileri Türkiye’nin ulusal meclisindeydi. Ayrıca böylesi bir temsil, Kürt sorununa farkındalık yaratmanın bir yöntemi olarak silahlı mücadeleyi reddeden ve barış ile siyasal uzlaşma için mücadele eden Kürtler için önemli bir fırsattı” (2013: 296). SHP listelerinden meclise seçilen HEP’liler, seçimden hemen sonra SHP Genel Başkanı Erdal İnönü’ye “Acil Talepler” başlığı altında 20 maddeden oluşan bir “demokratikleşme paketi” sundular. Paketin muhtevası, “Kürt kimliğinin anayasal düzeyde tanınması, Kürt dilinin ve kültürünün yazılı ve sözlü olarak icra edilmesinin önündeki yasakların kaldırılması, OHAL uygulamasının sonlandırılması, Kürt bölgelerindeki kontrgerilla ve koruculuk sisteminin lağvedilmesi, cezaevlerindeki şartların iyileştirilmesi, tüm çalışanlara grev ve toplu iş sözleşmesi hakkının tanınması, anayasanın demokratikleştirilmesi, Genelkurmay Başkanlığının Milli Savunma Bakanlığına bağlanması” gibi taleplerden oluşmaktaydı (HEP Arşivi, Akt, Demir, 2005: 133). SHP lideri İnönü

⁵¹ SHP-HEP seçim ittifakı ile ilgili oldukça çarpıcı bir ayrıntıyı Demir aktarmaktadır. Demir’in aktardığına göre, SHP lideri İnönü ile HEP Genel Başkanı Işıklar arasındaki görüşmelerde aslında bir seçim ittifakının sağlanmadığı ancak Fehmi Işıklar’ın İnönü’ye seçimlerden sonra HEP’in fes edileceğini söylediği ve İnönü’nün de bunu kamuoyuna duyurduğu ifade edilmektedir. Ancak Işıklar ile İnönü arasındaki bu görüşmeden HEP’lilerin haberdar olmaması, İnönü’nün basında çıkan demecinden sonra ittifaka karşı çıktıkları aktarılmaktadır. Seçim ittifakının kamuoyuna deklare edilmesi nedeniyle İnönü ve HEP’liler zorunlu bir seçim ittifakı yapmak zorunda kalmışlardır (2005:131).

talepleri olumlu karşılamış ve zaten kendilerinin de parti olarak bu talepleri dillendirdiklerini ifade etmişti. SHP listesinden seçilen HEP’li parlamenterlerin görevlerine resmen başlayabilmeleri için parlamentoda yemin etmeleri gerekiyordu. Türkiye siyasi tarihine “yemin krizi” olarak geçecek olan yemin töreninden önce Diyarbakır parlamenterleri Fehim Işıklar şöyle demişti: “Bu yeminde Kürt ulusunun yemini inkâr edilmektedir. Yemin demokrasiye, insan haklarına, barışa, Türk ve Kürt halklarının kardeşliğine karşıdır” (Ölmez, 1995: 162). 6 Kasım 1991 günü TBMM daha önce tanık olmadığı bir “yemin krizi” ile karşılaştı. Kürsüye çıkan Hatip Dicle yeminin yasal bir zorunluluk olduğu vurgusunu yaparak bir tür protesto yaptı ve fakat “yemin krizi” mefhumunun ortaya çıkmasının esas aktörü Leyla Zana oldu. Zana, kürsüye çıkarken Kürt ulusal renklerini sembolize eden “sarı, kırmızı, yeşil” renklerle örülmüş bir saç bandını kafasında taşıyarak meclis kürsüsüne yöneldi. Zana henüz yemine başlamadan zaten parlamento sıralarından yuhalama ve protesto sesleri yükseliyordu. Zana, yeminini “Türk ve Kürt halklarının kardeşliği adına” yaptığını vurguladı ve yeminin sonunda da vurgusunu Kürtçe⁵² seslendirdi. Zana ve Dicle’nin milletvekili yemin törenindeki tavırları⁵³, SHP dâhil olmak üzere ana akım siyasi çevrelerde zaten var olan rahatsızlığı daha üst bir noktaya taşıdı. SHP lideri İnönü, “bunlar artık benim partimin üyeleri olamazlar, kendileri istifa etmiş sayıyorum” derken Cumhurbaşkanı Özal, “bu davranışlar seçildikleri bölgelerin yararına değil terör örgütü PKK’nın yararınadır” diyerek tepki gösterdi (Ölmez, 1995:165). Zana ve

⁵²Zana tam olarak şöyle demişti, “Ez vê sondê li ser navê gelê kurd û tirk dixwîm”. Türkçesi; “Bu yemini Kürt ve Türk halklarının kardeşliği adına ediyorum”.

⁵³Hatip Dicle ve Leyla Zana’nın meclisteki yemin törenleri ile ilgili olarak 25 Aralık 1993’te Özgür Gündem gazetesine konuşan Hatip Dicle, meclisteki yemin töreninden önce bir toplantı yaptıkları ve bir parti tavrı olarak yemin töreninde böyle bir tepki gösterdiklerini vurguluyordu. Ancak aynı açıklamasında Dicle, meclis kürsüsünde kendisi tarafından gerçekleştirilen eylemin HEP Genel Başkanı Fehmi Işıklar, Leyla Zana’nın yaptığı Kürtçe vurgunun ise Diyarbakır milletvekili Abdulkerim Zilan tarafından yapılacağı önceden kararlaştırılmıştı. Ancak her iki ismin de daha önce konuşulan bu eylemi gerçekleştirmemelerinden kaynaklı olarak kendisinin ve Leyla Zana’nın bu “görevi” üstlendiklerini ifade etmektedir (Özgür Gündem, Akt, Demir, 2005: 135).

Dicle'nin yemininin anayasanın üçüncü maddesinde yer alan "Türkiye Devleti ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütündür" ibaresini çiğnemek olarak yorumlandı. Yemin töreninin ardından ana akım yazılı medyada ise HEP'e dönük olağanüstü bir tepki vardı. Leyla Zana'nın Kürtçe olarak halkların kardeşliğine yaptığı vurgu ve Dicle'nin yemini anayasa gereği ettiğini vurgulaması Sabah gazetesinin manşetine "Bu Ne Cüret?", Meydan gazetesinde "2 Terörist Milletvekili Mecliste Olay Çıkardı", Milliyet gazetesine ise "Mecliste HEP Rezaleti" olarak yansıdı (Akt, Bulut, 2010: 208).

"Yemin krizinin" ardından 15 Aralık 1991'de düzenlenen olağanüstü kongreye Abdullah Öcalan'ın annesi Esmâ Öcalan'ın katılmasıyla birlikte HEP bir kez daha eleştirilerin merkezi haline geldi. HEP'in olağanüstü kongresine PKK lideri Öcalan'ın annesinin katılması ertesi gün ana akım yazılı basında HEP'e karşı neredeyse linç kampanyasına döndü. Tercüman gazetesi Öcalan'ın annesinin katıldığı kongre için "Apo'nun annesini protokole oturtup PKK şov yaptılar" ifadelerini kullanırken Cumhuriyet gazetesi, "HEP'te PKK şov" başlığını atmıştı.

Tercüman gazetesi ise yaşanan olayı "ihanet" olarak nitelemiş ve "HEP Kongresinden ihanet tablosu" başlığının altında "Eli kanlı eşkıya lideri Abdullah Öcalan'ın annesi alkışlar arasında ayağa kalkarak zafer işareti yaptı: Neyin Zaferi?" ifadelerini kullanıyordu (Akt, Bulut, 2010: 150-151). Sabah gazetesi ise kardeşi PKK'lı olan ancak kendisi mecliste milletvekili olan Sırrı Sakık'ı hedefe koymuştu. Sabah, "Kardeşi PKK gerillası olan Sırrı Sakık, Apo'nun annesinin elini öpme kuyruğuna girdi" ifadeleri ile HEP kongresini haberleştirmişti. Ana akım yazılı medyanın dilinden anlaşıldığı kadarıyla Abdullah Öcalan'ın annesi ya da Şemdin Sakık'ın kardeşi olmak "terörist" ilan edilmek için yeterli bir sebepti. SHP içinde

birçok kişi HEP'in PKK'in bir uzantısı olduğu konusunda ortak fikirdeydi ve artan baskılar sonucunda Hatip Dicle ve Leyla Zana SHP'den istifa etmek zorunda kaldı.

3.3.2. “Kürt Realitesi”, 1992 Newroz’u, İlk Ateşkes ve HEP’in Barış Çabaları

HEP’e dönük, ana akım medya ve siyasi çevrelerden baskılar artsa da SHP-DYP koalisyon hükümetinde SHP listelerinden mecliste bulunan HEP’liler aslında dolaylı olarak koalisyon hükümetinin dolaylı ortağı olmuş oluyorlardı. Dolayısıyla hükümetin Kürt meselesine dair demokratik kanallardan bir çözüm geliştirmesi için uygun bir ortam vardı. Koalisyon hükümetinin Başbakanı Süleyman Demirel ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü’nün Kürt bölgelerinde yaptıkları bir gezi sonrasında, Demirel’in yaptığı açıklama Cumhuriyet tarihinden bir ilke işareti ediyor ve Kürt meselesinin askeri olmayan bir yöntemle çözülebileceğine dair umut vadediyordu. Başbakan Demirel, Diyarbakır’da yaptığı bir konuşmada:

“Bu devleti Türk ırkından gelen vatandaşlar kurmuştur, diğerkleri ikinci sınıf vatandaş değıldir. Beraber kurmuşuz, kader birliğimizi rıza ile kurmuşuz... Biz siz diye bir şey yok hepimiz varız. Hepimiz varsak buradaki insana yani Kürtçe konuşan, Kürt asıllıyım diyen insana da Kürt kimliği diyoruz. Artık buna karşı çıkmak da mümkün değıldir... Öyleyse Kürt realitesini tanımak aslında Türkiye birliğini muhafazaya mani değıldir” (Akt, Demir,2009: 49).

Başbakan’ın “Kürt realitesini” tanınması HEP’liler tarafından oldukça olumlu karşılıandı ve Kürt meselesinin demokratik ve barışçıl yollardan çözüme kavuşturulması yönünde umutları arttırdı. Ancak bu durum oldukça kısa sürdü. Aktarıldığı üzere, HEP’in olağanüstü kongresi ve sonrasında yaşananlar politik iklimin giderek sertleşmesini de beraberinde getirdi. MGK toplantısının ardından

Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları bazı illerde var olan OHAL⁵⁴ uygulamasının uzatılması yönündeki karar SHP-DYP hükümetince de desteklenince siyasal gerilim daha da tırmandı. HEP barış ve demokratik çözüm taleplerinde bulunurken Kürt bölgelerinde PKK gerillaları ile devletin güvenlik güçleri arasındaki çatışmalar giderek artıyordu. Çatışmalar ve kayıplar kaygı verici bir boyuta ulaşmıştı. Örneğin Kürtlerin kültürel bir bayram olarak kutladıkları 21 Mart 1992 Newrozu’nda tespit edilen verilere göre; Şırnak’ta 22, Şırnak’ın Cizre ilçesinde 8, Mardin’in Nusaybin ilçesinde 15, Van’da 2, Hakkâri Yüksekova’da 2, Siirt ve Batman’ın Gercüş ilçesinde 2 kişi bayram kutlamaları sırasında güvenlik güçleri ile çıkan çatışmalarda hayatını kaybetmişti.⁵⁵ 1992 Newrozu’nda resmi rakamlara göre 57 kişi, yerel kaynaklara göre ise 120’den fazla kişi hayatını kaybetmişti. HEP Şırnak Parti Meclisi Üyesi Avukat Mesut Uysal, sadece Şırnak’ta 89 kişinin hayatını kaybettiğini ileri sürmüştü (Demir, 2005: 158). 1992 Newrozu’nun ardından HEP kökenli 14 SHP milletvekili, yaptıkları basın açıklaması ile SHP’den istifa ettiklerini deklare ettiler.

Demokratik siyaset kanallarının neredeyse tamamen tıkanıdığı bu dönemde Cumhurbaşkanı Özal, HEP’lilerle yaptığı bir görüşme sonrasında “silahların susması halinde birtakım demokratik adımların atılabileceğini” ifade etmişti. Gazeteci Ertuğrul Özkök’ün köşesinde duyurduğu bu haberden birkaç gün sonra toplanan HEP’in 2.Olağanüstü Konresi’nde, HEP Genel Başkanı Feridun Yazar’ın “PKK’nin silah bırakmasını ve yasal zeminde mücadele sürdürmesini” talep eden konuşması ve

⁵⁴ OHAL uygulaması ilk olarak 2 Mart 1984 tarihinde Bitlis’te uygulamaya koyuldu. Sıkıyönetim sona erince merkezi Diyarbakır’da olan OHAL Bölge Valilikleri oluşturuldu. Diyarbakır dışında, Bingöl, Elazığ, Hakkâri, Mardin, Siirt, Tunceli, Van ve daha sonra Batman ve Şırnak’ın dâhil edilmesi ile OHAL uygulamasının sürdüğü il sayısı 13’e yükseltildi. OHAL, uygulamaya konulduğu günden itibaren 46 kez uzatıldı. 1994 senesine kadar toplam 13 ilde OHAL uygulaması devam etti, 30 Kasım 2002 tarihinde ise tamamen kaldırıldı (Demir, 2009: 59).

⁵⁵ Çatışmalarda hayatını kaybedenlerin sayısını İHD şube ve temsilcilerinin 1992 yılında hazırladıkları “Olağanüstü Hal Bölge Raporu”ndan aldım. İHD Şube ve Temsilcilerinin Olağanüstü Hal Bölge Raporu 1992, Birinci Baskı, Kasım 1994, (Basım yeri belirtilmemiş).

Hatip Dicle'nin "Türkiye'de bir iç savaş yaşanmaktadır ve bir tarafında Türkiye Cumhuriyeti, diğer tarafında PKK vardır. Savaşan tarafları ateşkese çağırıyoruz. Ateşkesten sonra Kürtler, nasıl yaşamak isteyeceklerine kendileri karar vereceklerdir" açıklaması ertesi gün ana akım yazılı medyada "HEP maskeli PKK kurultayı" (Hürriyet), "PKK Ankara'da bayrak açtı" (Türkiye gazetesi), "Sanki PKK kongresi" (Milliyet) gibi başlıklarla karşılık buldu. HEP'in kongresine tek tepki ana akım yazılı basından değildi kuşkusuz. Kısa bir süre önce "Kürt realitesini" tanıyan Başbakan Demirel'in "Kimin üzerine ne görev düşüyorsa yapsın" sözleri HEP'in kapatılması talebi olarak yorumlandı. ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz ise "HEP evvela kendisi yasallaşmalıdır" diyerek demokratik siyaset yürüten bir partiyi yasadışı ilan ediyordu (Akt, Demir, 2009: 66). HEP Kongresi'nden bir gün sonra HEP kurucularından olan Kürt aydını ve gazeteci Musa Anter, Diyarbakır'da uğradığı bir silahlı saldırı sonucunda öldürüldü. HEP'e kapatma davasının açılması beklenen bir gelişme idi, nitekim beklenen oldu ve Temmuz 1992'de cumhuriyet savcısı, Türkiye Cumhuriyeti'nin birliğini ortadan kaldırmaya çalıştığı gerekçesiyle HEP'in kapatılması için Anayasa Mahkemesine başvuruda bulundu (Marcus, 2012: 279).⁵⁶

⁵⁶ HEP'in kapatılacağını bekleyen Kürt yanlısı vekiller iki parti daha kurdular: "Özgürlük ve Eşitlik Partisi (ÖZEP)-25 Haziran 1992, Özgürlük ve Demokrasi Partisi (ÖZDEP)-19 Ekim 1992"(Watts 2014,s.104). Kurulan partilerden ÖZEP'e kuruluşundan birkaç gün sonra Anayasa Mahkemesi tarafından "milletin bölünmez bütünlüğü aleyhinde faaliyette bulunduğu" gerekçesi ile kapatma davası açıldı. HEP'lilerin ÖZEP'e geçmeleri konusunda yapılan tartışmaların neticesinde, tam tersi bir fikir uygulamaya konuldu ve ÖZEP kendisini fes ederek HEP'e katıldı. Böylece ÖZEP'in 13 günden oluşan siyasi parti olma serüveni sonlanmış oldu. HEP'in kapatılma ihtimali üzerine kurulan diğer parti olan ÖZDEP'e de Anayasa Mahkemesi tarafından kapatma davası açıldı ancak gerekçesi "HEP'in yedek partisi olması" idi. Anayasa Mahkemesi tarafından açılan dava sonuçlanmadan ÖZDEP, 30 Nisan 1993'te kendini fes etti. Ancak kapatma davası devam etti ve 23 Kasım 1993'te "bölücülük" yaptığı gerekçesi ile ÖZDEP Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı (Demir, 2009: 71). Anayasa Mahkemesi ÖZDEP için kapatılma kararı verdiği tarihte ÖZDEP diye bir siyasi parti resmi olarak bulunmamaktaydı.

Demokratik siyaset alanının oldukça daraldığı bu politik iklimde, Cumhurbaşkanı Özal'ın Yekîtiya Nîştimanîya Kurdistan/ Kürditan Yurtseverler Birliği (YNK) lideri Celal Talabani aracılığıyla PKK lideri Abdullah Öcalan'la kurduğu diyalog, Öcalan'ın 17 Mart 1993 tarihinde, 20 Mart-15 Nisan aralığını kapsayan, tek taraflı ateşkes ilan etmesi ile neticelendi. Bu süreçte HEP'in ateşkesin uzatılması ve barış görüşmelerinin başlaması yönünde oldukça yoğun çabaları oldu. HEP, ateşkes süresinin uzatılması ve Kürt meselesine barışçıl yollardan çözüm geliştirilmesi talepleriyle PKK lideri Öcalan'la görüşmeye gideceklerini açıkladı. Altı kişiden oluşan HEP heyetinin Öcalan'la görüşmesi neticesinde ortak bir basın açıklaması ile Öcalan, ateşkesi süresiz uzattığını ilan etti. Ateşkes ve uzatılması Türkiye'de olumlu karşılanmıştı. Demir'e göre bu süreçte HEP ateşkes süresince "toplumda gerginlik yaratılmasına ve provokasyonlara izin vermemek için kitlesel eylemler yapmaktan bile vazgeçmişti" (Demir, 2005: 220). Ancak Özal'ın ölümü ve 24 Mayıs 1993 tarihinde PKK gerillalarınca yapıldığı iddia edilen, Bingöl-Elazığ karayolunda 33 silahsız askerin kurşuna dizilmesi ateşkesin sonu olmakla birlikte Kürt yanlısı demokratik siyaset yapan HEP'in de kapatılma sinyali oldu. Artan baskılar neticesinde Anayasa Mahkemesi 14 Temmuz 1993 günü HEP'in kapatılması ile ilgili yürüyen davayı karar bağladı ve 18 Ağustos 1993'te Resmi Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesinin gerekçeli kararı ile HEP resmen kapatıldı.

Kürt yanlısı demokratik siyasetin, sistemin içine girerek, egemen sistemin söylemini reddederek ona meydan okumaya kalkıştığı 1990'lı yılların politik atmosferinin neye tekabül ettiğini ve Kürt yanlısı demokratik siyasetin kenti taleplerini hangi temalar vasıtasıyla dile getirmeye ya da meşru kılmaya çalıştığını

kabaca aktarmaya çalıştık. 7 Haziran 1990'da kurulan⁵⁷ ve Ekim 1991 genel seçimlerinde SHP ile yaptıkları seçim koalisyonu⁵⁸ ile meclise giren 22 Kürt yanlısı vekil, sistemin merkezinde ona demokratik bir zeminde “meydan okuyan” siyasi geleneğin başlangıcı oldu.

1990'ların hemen başında açıkça Kürt yanlısı siyaset yürütecek bir partinin kurulması ve Kürt etnopolitik taleplerini meclise taşıyarak açıkça dillendirmesi pek çok açıdan Türkiye tarihinde bir dönüm noktası olmayı hak etmektedir. Tam da bu yüzden ki hem Türk medyasında hem de siyasi çevrelerde pek de hoş karşılanmamıştı, zira yeni kurulan parti PKK'nin siyasi kanadı olarak görülüyordu (Güneş, 2013: 296; Kirişçi ve Minrow, 2009: 161; McDowall, 2004: 571). Partinin ilk genel başkanı olan Fehim Işıklar⁵⁹ partinin Haziran 1991 yılında yapılan ilk kongresinde Türk medyasının ve siyasetinin HEP'e yönelik saldırılarını eleştiriyor ve şu ifadeleri kullanıyordu: “Bazı çevreler, HEP'i dar anlamıyla bir Kürt partisi olarak damgalamak istiyorlar. Biz ezilenlerin partisiyiz, bu çerçevede bir Kürt partisi olarak damgalanmaktan gurur duyuyoruz” (Demir, 2005: 118). Partinin kurucu üyelerinden ve aynı zamanda parlamenter olan Mahmut Alınak da HEP'in “Kürt sorununu” çözmek üzere kurulmuş bir parti olmadığını ancak, Kürt meselesinin temel bir demokrasi sorunu olduğunu vurguluyor ve esas amaçlarının demokrasiyi savunmak olduğunu söylüyordu (Watts, 2014: 101). HEP, parti programında Kürt meselesinin çözümünü, evrensel demokrasi ilkeleri doğrultusunda, Türkiye demokrasisinin

⁵⁷ Kürt yanlısı bir siyasi partinin (HEP) kurulmasında etkili olan gelişmelerden en önemlisi, 1987 seçimlerinde SHP listelerinden milletvekili seçilen bazı Kürt yanlısı milletvekillerinin Kürt meselesini demokratik yollarla dillendirmelerinden ötürü partiden uzaklaştırılmalarıydı. Bkz; (Ölmez, 1996: 73-74; Demir, 2005: 60).

⁵⁸ HEP'in SHP ile girdiği seçim ittifakın nedenleri ve sonuçları bu çalışmadaki HEP başlığı altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

⁵⁹ Fehim Işıklar bir Türk sosyalisti ve Işıklar'ın partinin genel başkanı olarak seçilmesi HEP'in etnik siyaset yapan bir Kürt partisi olmadığının kanıtlarından biriydi.

iyileştirilmesinden geçtiğini vurguluyordu. İnsan hakları, eşitlik, özgürlük, demokrasi gibi kavramlar HEP ve onu takip eden tüm Kürt yanlısı partilerin temel vurgularından birini oluşturmaktadır (HEP Program, 1990). HEP, kurulup TBMM'ye girdiği günden, kapatıldığı 14 Temmuz 1993'e kadar, çeşitli resmi veya gayri resmi zorluklarla mücadele etti. Mecliste konuşmaları engellendi, birçok üye ve sempaticisi "faili meçhul" cinayetlere kurban gitti.

HEP'in varisi olarak 7 Mayıs 1993'te kurulan DEP'in kaderi de HEP'ten çok farklı olmadı. Parti, programında Kürt meselesinin demokratik yollarla çözüme kavuşmasına vurgu yapmasının yanı sıra, ülke sathında genel bir demokratikleşmenin sağlanması için anayasal reformların yapılmasını da vurguluyordu (DEP Program). DEP, kuruluşuna müteakip, Kürt meselesinin çözümünü de içeren bir barış deklarasyonu yayımlamış ve şiddetten yana olmadığını vurgulamıştı. Tüm bunlar, DEP'e yönelik kapsamlı ve sistematik bir şiddet dalgasının önünü almada etkili olmadı. Hatta HEP'le mukayese edecek olursak, DEP'in uğradığı siyasal ve fiili şiddet, Kürt yanlısı siyasi partilerin tarihinde görülmemiş bir düzeyde idi. Partinin genel merkezi dahil olmak üzere, onlarca teşkilatı bombalandı. Mardin Milletvekili Menmet Sincar dahil olmak üzere onlarca üyesi siyasi cinayetlere kurban gitti. Tarihler 2 Mart 1994'ü gösterdiğinde ise, Kürt yanlısı siyasi partilerin 2007 yılına kadar TBMM dışında bırakıldıkları bir dönem başlamış oldu. 2 Mart 1994'te dokunulmazlıkları kaldırılan DEP milletvekilleri, meclis çıkışında gayri hukuki yöntemlerle gözaltına alındılar, yargılandıkları DGM'lerde değişen yıllarda hapis cezasına çarptırıldılar. DEP, 16 Haziran 1994'te Anayasa Mahkemesince kapatıldı.

Kürt yanlısı legal siyasetin saf dışı bırakılması, 1990'ların çatışmalı ortamı düşünüldüğünde, Kürt meselesinin çözümünde, siyasi ve demokratik olmayan yol ve yöntemlere başvuran devletin geleneksel aklının cariliğini koruduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Romano'nun da vurguladığı gibi, Kürt yanlısı partilerin kapatılması, siyaset dışına itilmesi ya da marjinalize edilmesi PKK'nin ve dolayısıyla şiddetin tek alternatif olmasının yolunu açıyordu (2006: 62).

DEP'in önce meclisten atılması, ardından kapatılması Kürt yanlısı demokratik legal siyaset arayışının sonu olmadı. Demokratik legal siyasetin yeni adresi olarak, Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) 11 Mayıs 1994'te kuruldu. Güneş(2013)'in de belirttiği gibi, 2003'te kapatılana kadar Türkiye'deki Kürt yanlısı katılımın temel vasıtası HADEP oldu. HADEP de kendisinden önceki Kürt yanlısı partilerin program, tüzük ve söylemlerine sadık bir siyasal söylem geliştirdi. HADEP, Kürt yanlısı partilerin de kapatılma gerekçelerinin sıralandığı 1982 Anayasası'nın değiştirilmesini ve yeni demokratik bir anayasanın hazırlanmasını programına koymuştu. Ayrıca HADEP için Kürt meselesinin çözümü ile Türkiye'nin demokratikleşmesi eşdeğer iki talep olma niteliğinde idi. Parti programının "Devlet ve Toplumun Demokratikleştirilmesi İçin" başlığını taşıyan bölümünde; 1982 Anayasası'nın değiştirilmesi, tüm toplumsal kesimlerin mecliste temsil edilmesinin önünün açılması, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi ve yereldeki yöneticilerin bölgede meskun olan yurttaşlar tarafından seçilmesi gibi vurguların yanı sıra yargı reformu, eğitim reformu, sendikal haklar gibi bir dizi talep dillendiriliyordu (HADEP Program, 1994: 9-12). Ayrıca parti, Kürt sorunun demokratik çözümünün evrensel normlara dayalı demokratik hakların Kürt halkına tanınması ile mümkün olabileceğini ifade ediyordu.

HADEP 1995'teki ulusal çaptaki genel seçimlere “Emek Barış ve Özgürlük Bloğu” adı altında bazı sol ve demokrasi yanlısı parti ve grupları da kapsayan bir blokla girdi ancak seçim barajından kaynaklı olarak parlamentoya temsilci gönderemedi.⁶⁰ Parti, siyasi diskurunu, öncüllerinde olduğu gibi “Türkiye partisi” olmak üzerinden inşa etmeye gayret etse de partiye dönük saldırılar devam etti (Bkz, Demir, 2009: 154-156). HADEP'in 23 Aralık 1996'da yapılan ikinci kongresinde Türk bayrağının “indirilmesi” nedeniyle parti büyük zarar gördü. Güvenlik güçleri tarafından kuşatılan salonda tüm parti meclis üyeleri gözaltına alındı. Olay ana akım medyada ve siyasi çevrelerde olağanüstü bir etki yarattı. Parti yetkilileri yaşanan olayı “tertup” olarak nitelendirsele de bu açıklamalar, yaşanan olay üzerinden Kürtlerin “hain ya da bölücü” olarak tanımlanmasının önüne geçemedi. Ayrıca partinin “Türkiye partisi” olma iddiasına da gölge düştü (Güneş, 2013: 309; Demir, 2009:171). Olayı takip eden günlerde, birçok HADEP binasına bombalı saldırılar düzenlendi, parti üyeleri gözaltına alındı ya da siyasi cinayetlere kurban gitti.⁶¹

⁶⁰HADEP, milletvekilliği genel seçimlerine katılan ilk Kürt yanlısı partidir. HADEP 1995 milletvekili seçimlerinde %4.16 oranında oy almıştı.1990'lı yıllar boyunca seçimlerin güvenliğine ilişkin çok makul bir ortamın olduğundan bahsetmek mümkün değildir. Dönem, siyaset ile askeri kurumların görünür bir biçimde ilişkilendikleri bir dönem olmakla birlikte, özellikle ağırlıklı olarak Kürt nüfusuyla meskun bölgelerdeki seçimler için farklı uygulamalar uygulanıyordu. Örneğin, OHAL bölgelerinde, Yüksek Seçim Kurulu'nun kararı ile farklı saat uygulamaları geçerli idi. Ayrıca dağınık halde bulunan Kürtlerin yaşadığı yerleşim yerlerinde “güvenlik gerekçesi” ile sandıklar tek merkezde toplanıyor ve oy kullanacak olan kişiler, bir ya da birkaç merkeze gitmek zorunda kalıyordu. Ayrıca HADEP, seçim dönemini kapsayan bir aylık dönem için hazırladığı raporda, bu zaman dilimi içinde 122 parti üyesinin güvenlik güçleri tarafından gözaltına alındığı ve gözaltına alınanların işkence ve kötü muameleye tabi tutulduğunu raporlamıştı (Demir, 2009: 160-167). Yerel eşhasın aktardığı ve ilgili dönemde adı geçen bölgelerden birinde yaşayan biri olarak benim de tanık olduğum kadarıyla, seçim sandıkları üzerinde resmi ve gayri resmi bir fiili baskının olduğu aşikârdır.

⁶¹ Bayrak “indirme” olayına ilişkin PKK'nin Avrupa kanadı ve Abdullah Öcalan tarafından açıklamalar yapıldı. PKK'nin Avrupa sorumlusu Kani Yılmaz, yaşanan olayı “provokasyon” olarak nitelendirdi (Serxwabûn, Aralık 1196: 10). Öcalan ise bayrak indirme gibi eylemlerin kendisinin ve partisinin ilkelerine aykırı olduğunu ve bu olaydan ötürü “Türk halkının duygularının incinmesini” üzüntüyle karşıladığını vurguluyordu (Demokrasi gazetesi, 29 Haziran 1996).

Olaylı parti kongresinin ardından HADEP'in kapatılması ihtimali göz önüne alınarak 24 Ekim 1997'de Demokratik Halk Partisi (DEHAP) kuruldu. Ancak 1997-1998 seneleri, hem Türkiye siyasetinin iç çekişmelere sahne olduğu, asker sivil geriliminin yaşandığı⁶² hem de sınır içinde ve sınır dışında PKK'ye dönük oldukça geniş kapsamlı askeri operasyonların yapıldığı bir dönem olma özelliğindedir. Dolayısıyla Kürt yanlısı demokratik siyasetin alanının olabildiğince daralması anlamına geliyordu tüm bu gelişmeler. 13 Kasım 1998'de PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Roma'da tutuklanması ile Türkiye'de başlayan protesto gösterileri HADEP'i doğrudan etkiledi. Öcalan'ın tutuklanmasını protesto etmek için birçok noktada gösteriler düzenlendi. HADEP'lilerin bir kısmı Öcalan'ın tutuklanmasını protesto etmek için açlık grevine girdiler. Protesto gösterileri sırasında ve sonrasında partinin Genel Başkanı Murat Bozlak da dâhil olmak üzere, üç binden fazla insan gözaltına alındı. Onlarca parti binasına dönük resmi ve sivil saldırılar oldu, İzmir'de bir kişi linç edilerek öldürüldü. Öcalan'ın yakalanışını protesto etmek için kendini ateşe verenler bile vardı (Özcan, 2006: 9-12; Demir, 2009: 191). 9 Ocak 1999'da HADEP'in kapatılması için Anayasa Mahkemesine başvuruda bulunulmasına rağmen parti, 2003 tarihine kadar kapatılmadı. Bu süreç içinde HADEP, 18 Nisan 1999'da aynı anda yapılan milletvekili genel seçimleri ve mahalli idare seçimlerine katıldı. HADEP, milletvekili genel seçimlerinden %4.8 oy aldı, mahalli idare seçimlerinden ise %3.4 oranında oy alarak biri büyükşehir (Diyarbakır) olmak üzere

⁶² 22 Kasım 1996 tarihli MGK raporu ülkede "iç tehdit" unsurları olarak "bölücülük ve irtica" başlıklarını seçmişti. "PKK ve onun yasal uzantısı" olarak HADEP "bölücü" tehdit olarak gösterilirken, dönemin iktidarı olan "Refahiyol" hükümeti de "irticai" tehdit olarak görüşmüştü. Nitekim 28 Şubat 1997 tarihli MGK bildirisi, Türkiye siyasi tarihine "post modern darbe" olarak geçerek "Refahiyol" hükümetini iktidardan indirdi.

toplamda 38 belediye kazandı (Turan, 2008: 317-322).⁶³ HADEP 2003 yılında kapatılana⁶⁴ kadar, 1994-2002 yılları arasında, üyelerinin çoğuna dava açılmış ve 33 HADEP’li de öldürülmüştü (Demir 2005).

3.4. 2000’li Yıllar ve Kürt Yanlısı Demokratik Siyasetin Yeninden İnşası

PKK lideri Abdullah Öcalan’ın Şubat 1999’da uluslararası bir operasyon sonucu Kenya’da yakalanıp Türkiye’ye teslim edilmesi yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Öcalan ilk açıklamalarında, Kürt meselesinin şiddetten arındırılmış yol ve yöntemlerle çözüme kavuşturulmasının mümkün olduğundan, eşit ve ortak bir yaşam temelinde Türkiye’den ayrılma gibi taleplerden vazgeçtiğini açıklamıştı. (Tekin’den akt, Gürer, 2015: 134). Kürt meselesinin şiddetten arındırılmış, demokratik yollarla çözüme kavuşturulması doğrultusunda 1999’un Ağustos ayında Öcalan’ın çağrısı ile PKK kalıcı ateşkes ilan etti ve Türkiye sınırları içindeki gerillalarını Kuzey Irak’taki PKK kamplarına çekti (Güneş, 2013: 2030). Öcalan, kapatıldığı İmralı Cezaevi’nde, yakalanıp Türkiye’ye getirildiği dönemki birilikte yaşam ve demokrasi vurgulu açıklamaları daha da kavramsallaştırarak “demokratik cumhuriyet, demokratik ulus, demokratik özerklik” ve “alternatif bir uygarlık tezi” olarak “demokratik modernite” gibi mefhumlar aracılığıyla somutlaştırdı (Gürer, 2015: 134). Güneş’e göre 1999-2001 yılları arasında PKK demokrasi söylemini önemli ölçüde benimsedi ve bu söylemi daha derinleştirdi ileriki yıllarda. Tam da bu bağlamda PKK’nin örgütsel bir dönüşe sahne olduğuna tanıklık ediyoruz (bkz; Jongerden ve Akkaya, 2012:124-128, Güneş, 2013: 252-280). Bazı gözlemcilere göre (Özcan, 2006), PKK’deki bu

⁶³ Seçimlerden kısa bir süre sonra “PKK’ya yardım ve yataklık yaptıkları” gerekçesi ile DEHAP’lı bazı belediye başkanları gözaltına alınıp tutuklandı, bazıları ise İçişleri Bakanlığı tarafından açığa alındı.

⁶⁴ 11 Mayıs 1994’te kurulan HADEP bugüne kadar kurulan Kürt yanlısı partiler içinde en uzun süre siyaset sahnesinde kalan partidir. HADEP 13 Mart 2003’te Anayasa Mahkemesi tarafından kapatıldı.

dönüşüm izlerini 1990'ların ortalarında da gözlemlemek mümkün olsa da belirgin bir dönüşümün 2000'li yıllarda ve özellikle 2005'ten sonra başladığını iddia etmek mümkün. PKK'nin siyasal, ideolojik ve programatik olarak içine girdiği bu dönüşüm ve süresiz ateşkes ilanı Kürt yanlısı demokratik siyasetin gelişmesini pozitif manada önemli ölçüde etkiledi. Nitekim Kürt yanlısı demokratik siyasetin 2005'ten sonra hızlı bir ivme kazanması ve giderek kurumsallaşması bu gözlemi doğrular niteliktedir.⁶⁵

Bu gelişmelere ek olarak, 1990'lardan itibaren yeniden yeniden kurgulanmakta olan uluslararası siyaset ortamında, demokrasi ve insan hakları “retoriğinin” canlandığı küresel siyasi hareketliliğin “Türkiye mekânındaki siyasi izdüşümleri” de özellikle 2000'li yıllarda Kürt yanlısı demokratik siyaseti doğrudan etkilemiştir (Yeğen, 2012b: 36-37). 1999'da Avrupa Konseyi'nin Türkiye'den azınlık dilleri ile ilgili Kopenhag kriterlerine uyması taleplerinin yerine getirilmesi kapsamında, Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) genişleme sürecine dahil edilmesiyle bir dizi düzenleme hayata geçirildi. Bunların başında Kürtçenin kullanımı ile ilgili düzenlemeler vardı. Benzer şekilde, 2002 ve 2004'te AB uyum yasaları kapsamında bazı demokratik düzenlemeler yapıldı (Olson, 2009: 40). Bu bağlamda yapılan reformlar, Kürt yanlısı partilerin demokratik siyaset sahasında daha da etkili olmalarını da beraberinde getirdi.

HADEP'in kapatılması ihtimaline karşı hazır bekletilen DEHAP'ın parti programı kendisinden önceki Kürt yanlısı partilerin programlarından belirgin bir

⁶⁵Özellikle 2005'ten sonra Kürt siyasal hareketinin “yeni paradigma” olarak nitelendirdiği dönüşümün ve bu bağlamda hem Kürt meselesinin çözümü hem de Türkiye'nin demokratikleşmesi için alternatif bir model olarak sunulan Demokratik Özerklik formülünün, farklı boyutları kapsayan aktör yönelimli bir sosyolojik yaklaşımla incelendiği Gürer (2015)'e, bu konuda yapılmış nitelikli bir çalışma olarak başvurulabilir.

biçimde farklıydı. Bu farklılık, genel olarak Kürt siyasal hareketinin 2000’li yılların başından itibaren günümüze kadar giderek belirginlik kazanan ve Kürt siyasal hareketinin “yeni paradigma” olarak adlandırdığı bir dönemin ruhuna işaret eden bir muhtevadaydı. DEHAP parti programında (2003), kendisinden önceki Kürt yanlısı partilerden farklı olarak, “kadın özgürleşmesi” (18), ekolojiye yapılan vurgu (21), devletin ve toplumun demokratikleşmesi (23), gibi yeni başlıkların yanı sıra, daha önceki Kürt yanlısı partilerin de vurguladıkları “yerel yönetimlerin güçlendirilmesi”, demokratik bir anayasanın hazırlanması, siyasi partiler kanunun değiştirilmesi gibi başlıklara yer verdi. Parti programının öncüllerine göre daha kapsamlı ve kapsayıcı olması, örneğin, parti programının üçüncü bölümünde kapitalist olmayan bir ekonomik modele işaret edilmesi ve yine dördüncü bölümde sosyal politikalara geniş yer ayırması, DEHAP’ın hem öncülü olan Kürt yanlısı partilerden daha kapsamlı bir programla ortaya çıktığı hem de sadece etnobölgesel siyaset yapmak üzere kurulmuş bir parti olmadığı kanaatini güçlendirmektedir.

DEHAP, 2002 milletvekili genel seçimlerine “Emek Barış ve Demokrasi Bloğu” üst başlığı ile dâhil oldu ancak seçim barajı nedeniyle parlamentoda temsil hakkı kazanamadı. DEHAP ulusal çaptaki oyların %6.22’sini almıştı. Bu sonuç Kürt yanlısı demokratik bloğun oylarında yaklaşık olarak yüzde otuzluk bir artış temsil ediyordu (Güneş, 2013: 311). 2004 mahalli idare seçimlerinde, DEHAP, aralarında SHP’nin de bulunduğu altında demokrasi yanlısı “güç birliği” bloğunun bir parçası olarak seçimlere girdi ve 54 belediye kazandı. DEP’li vekillerin AHİM kararları uyarınca yeniden yargılanmaları ve cezaevinden çıkmaları ile Demokratik Toplum Hareketi (DTH) kurulduğunu ilan etti. Kısa bir süre sonra Kasım 2005’te Demokratik Toplum Partisine (DTP) dönüşecekti. 2005 yılında DEHAP kendini

feshedip DTP'ye katılmasına rağmen hakkında açılan kapatma davası 2007 yılına kadar devam etti (Ersanlı ve Özdoğan, 2012: 28).

3.5. Kürt Yanlısı Demokratik Siyasetin Parlamenter Yeniden İnşası

Kürt siyasal hareketinin 2000'li yılların başından itibaren yeni bir politik kavrayışa meylettiğini ve bu yeni kavrayışın anahtar sözcüklerinin demokrasi, eşit yurttaşlık, demokratikleşme, ademi merkezi yönetim anlayışı gibi mefhumlar aracılığıyla somutlaştırıldığını vurgulamıştık. 2000'li yılların hemen başında varlıklarını sürdüren HADEP ve DEHAP gibi Kürt yanlısı partilerde bu yeni kavrayışın izlerini bulmak mümkündü ancak DTP ile birlikte Kürt yanlısı demokratik siyasetin geçmiş birikimini de koruyarak ve sahiplenerek yeni bir momente evrildiğini söylemek mümkün. Bu belirlemede, hem DTP'nin 1994'te meclisten atılan Kürt yanlısı demokratik siyasetini yeniden meclise taşıması hem de 1999'dan itibaren özellikle mahalli yönetimlerde giderek artan bir hegemonik güç, Watts'ın (2014) deyimiyle “rakip yönetimsellik”, olarak karşımıza çıkması etkilidir.

Ekim 2005'te kurulan DTP, parti program ve tüzüğünde (2005) diğer Kürt yanlısı partilerin vurguladıkları kapsamlı anayasal reform ve demokratikleşme çağrılarına ek olarak “demokratik özgür yerel yönetimler” başlığıyla yerel yönetimlere vurgu yaptı (45). Ayrıca daha kapsamlı olarak, bölgesel özerk yönetim talebini 2007'de gündemine aldı. Ancak DTP'nin özerklik talebi “salt etnik” ya da “toprak” talebi ile sınırlandırılacak bir talep değildi, bu talep özgün kültürel farklılıkların bölgesel ihtiyaçlar dâhilinde kendi kendini örgütlemesi ve yönetmesi anlamına geliyordu (Ersanlı ve Özdoğan 2012: 37-40). Devletin ve toplumun demokratikleşmesi şiarı ile yola çıkan DTP, 2000'li yıllarda Kürt siyasal hareketinin içinde girdiği siyasal ve ideolojik yeninden yapılanmaya yakın, paralel bir çizgide,

siyasal programını belirlemişti. Parti, cumhuriyetin toplumu “homojen” ve çıkarları “ortak” bir organizma olarak tanımlamasının karşısına, çok etnisiteli, çok kültürlü bir Türkiye modeli sunuyordu (Ersanlı ve Özdoğan, 2012: 51). DTP 22 Temmuz 2007 yılında yapılan ulusal seçimlere “Bin Umut Adayları” başlığı altında bazı sol ve demokrasi yanlısı çevrelerin de desteği ile bağımsız adaylar olarak girdi. Seçimlerden 22 milletvekili çıkaran DTP’nin, 13 yıllık aradan sonra meclise girmesi, Türkiye’deki Kürt yanlısı demokratik muhalefetin yeniden ve daha güçlü ortaya çıkmasını temsil ediyordu.

DTP 29 Mart 2009’da yapılan mahalli seçimlerde ise toplamda 99 belediye kazanarak⁶⁶ özellikle Kürt bölgelerinde oyların yarısından fazlasını almıştı. Güneş (2013)’e göre, DTP’nin bu başarıları Kürt hakları ve taleplerini yükseltebileceği yasal ve demokratik platformlar sağladı. Partinin özellikle mahalli idare seçimlerindeki başarısı; Kürt yanlısı demokratik siyasetin kendini yeniden üretebileceği, resmi ve kamusal alanlar elde etmesini sağladı. Watts’a göre bu kazanımlarla; devletin baskı altına aldığı dil, gündelik ve kültürel ritüeller ya da mekân gibi sembolik değeri oldukça önemli olan ve bu alanlar üzerinden inşa edilen tahakküm tersine dönerek adı anılan alanlar üzerinden Kürt yanlısı demokratik siyasetin kendini yeniden “sembolik olarak” ürettiği alanlara dönüştü (2014: 196-197).

DTP de kendisinden önceki Kürt yanlısı partiler gibi “Türkiye partisi” olduğunu ısrarla vurguladı. Dönemin iktidar partisi, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) başta olmak üzere parti “Kürt milliyetçisi” olmak ve “etnik siyaset” yapmakla suçlandı. Bu suçlamaya farklı ve zihin açıcı bir açıdan bakan Kavak’a göre, “Türkiye

⁶⁶ 2009 Mahalli Seçimleri’nin ayrıntılı sonuçları için; <http://www.ysk.gov.tr/>

partisi” olmak bir zorunluluk değildir, ayrıca DTP’nin “Türkiyelileşemediği” ya da “Türkiye partisi olmadığı” yönündeki eleştiri ve suçlamalar ekseriyetle, adı geçen partinin aldığı oyların önemli bir bölümünün Kürt nüfusunun yoğun olduğu bölgelerden olmasıdır. Bu mantıktan hareketle CHP ve MHP’nin de “Türkiye partisi” olup olmadığı tartışması şüphesiz dikkate değerdir (2012: 152). Kavak’ın DTP’nin parti tüzüğü ve DTP milletvekillerinin meclis konuşmaları örneği üzerinden yürüttüğü Kürt yanlısı demokratik siyasetin “Türkiyelileşme” tartışması bu konuda ufuk açıcı bir çalışma niteliğindedir. 2007-2011 yılları arasını kapsayan TBMM’nin 23. Dönemi boyunca partinin meclisteki faaliyetlerinin kapsamına bakıldığında, DTP’nin “etnik ya da milliyetçi” bir parti görünümünün çok ötesinde, meclisteki sayısal azınlıklarına rağmen kapsayıcı, ciddi bir demokratik mukavemet gösterdikleri gözlenebilir (Kavak, 2012: 156).

Parti tanımının, amaç ve nosyonun temel olarak belirlendiği tüzükte, Kürtlük kimliğine doğrudan bir referans verilmez, bunun yerine çokkültürlülük tercih edilir ve temel gaye salt Kürt meselesini çözmek değil, Türkiye’nin demokratikleştirilmesi olarak tanımlanır. Başka bir ifade ile Kürt meselesinin demokratik bir zeminde nihayete erdirilmesi Türkiye’nin demokratikleşmesi ile eşdeğer bir düzlem içinde ele alınır. İlaveten, Kürt yanlısı demokratik siyasetin giderek ana eksenine oturacak ve hatta Kürt yanlısı demokratik siyasette kadının kurucu bir özne konumuna taşıyacak olan politik kavrayış en açık biçimde DTP deneyiminde açığa çıkmıştır (DTP Tüzük).

DTP, demokratik bir karaktere sahip olmayan, merkezden yönetilen devlet anlayışının yerine, demokrasinin yerelden inşa edilmesi ya da yönetimin ademimerkezileştirilmesini öngörüyordu. Bu kapsamda, 8 Kasım 2007’te toplanan

partinin ikinci olağanüstü kongresinde Kürt meselesinin demokratik yollardan çözüme kavuşturulması ve Türkiye demokrasisinin demokratik bir muhtevaya büründürülmesi bağlamında yerel yönetim anlayışlarını “demokratik özerklik” tanımlaması ile gündeme getirdiler.⁶⁷DTP’nin bu çıkışı Türkiye siyasetinde ve ana akım medyasında “bağımsızlık istiyorlar” minvalinde ele alındı ve Kürt yanlısı siyasi partilerin suçlandığı gelenekselleşmiş “bölücülük” suçlamalarını beraberinde getirdi.

DTP’nin seçimlerde gösterdiği demokratik başarılarına rağmen, 2005 yılından itibaren PKK ile devletin güvenlik güçleri arasında tekrar başlayan çatışmaların da etkisi ile kısa sürede DTP üzerindeki baskılar artmaya başladı. Parti, PKK’nin “siyasi uzantısı” olarak tanımlanan Koma Civakên Kurdistan/Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) ile ilişkilendirilerek, 2009 yerel seçimlerinden önce başlayan ve seçimlerden sonra hız kazanan, Türkiye siyasetine “KCK Operasyonları” olarak geçen, kapsamlı ve uzun soluklu operasyonlar sonucunda binlerce Kürt yanlısı siyasetçi ve aktivist gözaltına alındı, yüzlercesi DTP’li seçilmiş ve partili tutuklandı. 11 Aralık 2009’da Anayasa Mahkemesi bir kez daha Kürt yanlısı bir legal partiyi “terör örgütü PKK’nın siyasi kanadı ve ayrılıkçılık” suçlamaları ile kapatma kararı aldı.⁶⁸

⁶⁷ DTP’nin yerel yönetimlere dair vurgusu ve ısrarının temelinde, evvela Kürt siyasal hareketinin daha önce de bahsedildiği gibi 2000’li yılların hemen başında yeni bir siyasal paradigma ile şekillenme çabası ve bu çaba kapsamında demokrasinin yerelden merkeze doğru inşa edilmesi kapsamında değerlendirilebilir. Ayrıca Türkiye’nin 1990’da AB Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’nı çekince koymak sureti ile imzalamış olması ve bu doğrultuda özellikle 2000’li yılların başından itibaren AB üyelik şartları kapsamında önemli bir yere sahip olan Kopenhag Siyasi Kriterleri’nin önemli şartlarından biri olan, AB aday ülkelerinin kendi ülkelerindeki azınlıkların kültürel haklarının koruma altına alınması koşulu gibi nedenler DTP’nin uluslararası meşruiyet kaynaklarını oluşturmaktaydı.

⁶⁸ 1990 -2009 arasında hakkında kapatma davası açılan (Tüm Kürt yanlısı legal partiler hakkında kapatma davası açılmıştı.) yedinci ve kapatılan dördüncü Kürt yanlısı legal parti oldu DTP.

DTP'nin siyaset sahnesinde var olduğu 2005-2009 yılları arası, hem Kürt yanlısı demokratik siyasetin dönüşüme uğradığı bir dönem hem de dönemin iktidar partisi olan Ak Partinin 2004-2009 yılları arasında, Kürt talepleri konusunda geleneksel devlet reflekslerinden kısmen de olsa uzaklaştığı bir dönemdir. Dönemin iktidarı Kürt meselesini kavradığı ve meselenin demokratik kanallardan çözülmesi gerektiğini en azından söylemsel düzeyde gündemine almıştı. Kürtlerin kültürel haklarının temin edilmesi gibi bazı konularda bazı küçük pratik adımlar atmış olsa da (2004'ten itibaren devlet televizyonunda kısa süreli Kürtçe yayın yapılması vb.) Kürt yanlısı demokratik siyasetin mecliste bulunan temsilci DTP'yi demokratik bir özne olarak görmek yerine, 1990'lardan beri süregelen egemen söyleme, "PKK'nın yasal yapılanması olduğu ve meşru olmadığı", bağlı kaldı. DTP'nin kapatılmasından bir yıl kadar önce 2 Haziran 2008'de kurulan Barış ve Demokrasi Partisi (BDP), DTP'nin kapatılması ardından Kürt yanlısı demokratik siyasetin yeni temsilcisi olarak ortaya çıktı.

Barış ve Demokrasi Partisi, Kürt yanlısı legal parti geleneğinin son halkasını temsil etmektedir. Yeni bir Kürt yanlısı partinin kurulmasının fikri temeli, daha önceki parti süreçlerinde de yaşandığı gibi Kürt yanlısı legal partilerin kapatılma ihtimallerine karşı yeni bir partinin hazırda bulundurulmasında yatmaktadır. Parti, Nisan 2008 yılında kurulduğunda Türkiye siyasetinde parlamenter düzeyde temsiliyeti bulunan DTP hâlihazırda siyasal alandaki cariliğini korumaktaydı. Ancak belirtildiği gibi DTP'nin kapatılma ihtimali vardı ve nitekim kısa bir süre sonra parti Anayasa Mahkemesince kapatıldı. DTP'nin kapatılmasının ardından, partinin milletvekillerinden Aysel Tuğluk ve Ahmet Türk'e beş yıl siyaset yapma yasağı getirilmişti, geriye kalan 19 milletvekili ise BDP'ye geçti. BDP'nin mecliste grup

oluşturabilmesi için gerekli olan 20 milletvekili sayısındaki bir eksiklik ise İstanbul Bağımsız Milletvekili Ufuk Uras'ın BDP'ye dahil olması ile giderildi. Böylece BDP, Türkiye siyasi tarihinde, HEP, DEP ve DTP'den sonra mecliste temsil edilen dördüncü Kürt yanlısı siyasi parti oldu.

BDP ve DTP'nin programı oldukça benzerdi. BDP'nin mecliste grubu bulunan Kürt yanlısı bir parti olarak siyasete dahil olduğu dönemden, kendisini fes ederek Demokratik Bölgeler Partisine (DBP) dahil olduğu 2014 yılına kadarki zaman dilimi iki açıdan oldukça önemlidir.

Birincisi, Ak Parti hükümetinin 2009 yazında, Kürt meselesini demokratik reformlar vasıtasıyla çözmeyi hedefleyerek başlattığı süreçtir. Başlangıçta “Kürt Açılımı” daha sonra “Demokratik Açılım” ve en sonunda “Milli Birlik ve Kardeşlik Projesi” olarak hükümet tarafından farklı adlandırmalarla zikredilen süreçte, ülkenin Cumhurbaşkanı ve Başbakanı Türkiye’de “Kürt sorunu” diye bir sorunun varlığını ve dahi ülkenin öne önemli sorunu olduğunu kabul etti. “Kürt sorununun” çözümü için birtakım demokratik hamlelerin yapılması, 1 Ocak 2009’dan itibaren “TRT Şeş/TRT Altı” kanalının açılması gibi, ayrıca resmi düzeyde olmasa da PKK’nin İmralı Adası’nda tutuklu bulunan lideri ile birtakım görüşmelerin yürütülmesi Kürt meselesinin şiddetten arındırılarak çözüme kavuşturulma yollarının arandığına işaret etmekteydi. Ancak paradoksal biçimde bu “demokratik” hamlelere eş zamanlı olarak 2009 Mahalli İdare Seçimleri’nden sonra başlayan ve seçilmiş belediye başkanları, sivil toplum yöneticileri ve çok sayıda parti aktivisti ve muhibini kapsayan “KCK Operasyonları” başlatılmıştır. Çakır’a göre, Kürt siyasal hareketinin silahlardan uzaklaştığı ve demokratik siyaset zeminine mobilize olduğu bir dönemde, üstelik hükümet tarafından “demokratik açılım” gibi isimlerle Kürt meselesinin kavranışında

geleneksel devlet aklının, güvenlikçi politikaların terk edildiğini andıran bir dönemde başlatılan “KCK Operasyonları” silahların tekrardan demokratik siyasetin önüne geçmesini tetiklemiştir (2011: 11).

İkincisi ise, 1999’da belirgin olarak başlayan ve periyodik olarak artan, Kürt yanlısı siyasi partilerin yerel yönetimler konusundaki seçim başarılarının 2009 ve en son 2014 yerel seçimleri ile birlikte en yüksek düzeye ulaşmasıdır. Ayrıca 12 Haziran 2011 yılında yapılan milletvekilliği genel seçimlerinde BDP’nin “Emek, Demokrasi ve Özgürlük Bloğu” adı altında farklı siyasi partiler ve sivil toplum örgütlerinin, genel olarak demokrasi yanlısı çevrelerin oluşturduğu bir blok aracılığıyla bağımsız adaylar olarak meclise girmesidir. 2011 milletvekili genel seçimlerinde, BDP toplamda 36 bağımsız milletvekili olarak meclise girmeyi başarmıştır.⁶⁹ Demokrasi yanlısı blok aracılığıyla meclise giren BDP milletvekilleri, geleneksel Kürt zevatinin da içinde bulunduğu, sosyalist çevrelerden mütediyyin isimlere birçok farklı siyasal eğilimi meclise taşımıştı. Bu farklılık bir yandan Kürt yanlısı demokratik siyasetin etki alanını genişletmek olarak okunabilse de aslında partinin özellikle son yıllarda ısrarla savunduğu ve parti programlarında ve pratik uygulamalarda gündeme getirdiği farklılıklar siyasetinin bir tezahürü idi.

BDP, öncülü olan DTP’nin ve 2007’de kuruluşunu ilan eden Demokratik Toplum Kongresinin (TDK)⁷⁰ gündeme getirdiği, yönetimin ademimerkezileştirilmesi

⁶⁹ Bu sayı sonradan 35’e düşmüştür. Çünkü Diyarbakır’dan seçilen milletvekili Hatip Dicle’nin vekilliği düşürülmüş, Dicle’nin oyları ile onun yerine Ak Parti adayı Oya Eronat meclise girmiştir.

⁷⁰ DTK, Kürt siyasal hareketinin, 2000’lerden itibaren geliştirdiği yeni politik kavrayış çerçevesinde, Abdullah Öcalan’ın çağrısı ile 2005 yılında çalışmalara başlamış bir organizasyondur. 2007 tarihinde kuruluşunu ilan etmiş ve 2010 ve 2011 tarihlerinde Demokratik Özerklik çalışmaları ile Türkiye kamuoyunda görünürlük kazanmıştır. DTK’nin resmi bir statüsü bulunmamaktadır ancak çalışmalarını legal ve demokratik bir düzlemde yürütmektedir. HDK, daha çok Kürt nüfusunun yoğun olduğu Doğu ve Güneydoğu illerinde faaliyet yürütürken, 2011 yılında Halkların Demokratik Kongresi (HDK) ise Türkiye’nin batı vilayetlerinde DTK’ninkine benzer bir siyasal kavrayışla

ve demokrasinin yerelden inşa edilmesi çalışmalarına devam etti. BDP, 2009'dan itibaren yurttaşların demokrasi süreçlerine aktif katılımını öngören bir yerel yönetim anlayışını sahip olduğu belediyeler aracılığıyla inşa etmeye devam etti. Bu bağlamda, DTP döneminde belediyelerde çok dilli kamusal hizmetin verilmesi, Kürt dilinin bölgede kamusal yaşamda kullanımının arttırılması, Kürt kültürünün otantik değerlerinin korunması ve genel olarak dil ve kültürel yaşam üzerindeki tahribatın giderilmesi yönündeki çalışmalar artarak devam etti. BDP, sahip olduğu belediyelerde, “yasak olmasına rağmen” Kürtçeyi kamusal bir hizmet aracı olarak sundu, Kürtçe neşriyatın yaygınlık kazanması için teşvikler sundu. Ayrıca kentlerin tarihi ve kültürel dokularının açığa çıkarılması ve ekoloji temelli bir gelişmeyi teşvik etmesi gibi adımlar attı. Gürer, belediye dahilinde uygulanan bu biçim politikaları “katılımcılığı esas alan farklı bir yurttaşlık rejiminin hayat bulduğu heterotopya” olarak nitelendirmektedir (2015: 288-289). Böylelikle BDP, Watts'ın (2014) da ifade ettiği gibi Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları mekan üzerinden, mekanın politik olarak yeniden inşa edilmesi ve sembolik değerler aracılığıyla alternatif bir toplumsal inşaya yönelmiştir.

Parti programında demokratik özerkliğe yer veren BDP, “Özgür Demokratik Yerel Yönetimlerle Demokratik Özerkliğe” (2010) başlığında hazırladığı bir taslak metninde Avrupa Yerel Yönetimler Şartı'nın gereklerinin yerine getirilmesinin demokratik özerkliğin önünü açacağını belirtmiştir. Hazırlanan taslakta, demokratik-katılımcı örgütlü bir toplum, ekoloji vurgusu, cinsiyet özgürlüğü vurgusu ve kapitalist olmayan katılımcı bir toplumsal ekonomi gibi başlıklar dikkat çekicidir (Ersanlı ve Bayhan, 2012: 231-232). Demokratik özerkliğin anayasal bir zeminde

birçok farklı demokrasi yanlısı grup ve çevrenin dâhil olduğu bir organizasyon biçimi olarak ortaya çıkmıştır. (Konuya ilişkin ayrıntılı bir tartışma için bkz; Gürer, 2015: 293-299).

tanınması çabası kapsamında, 2011 sonrasında mecliste yürütülen yeni anayasa çalışmalarında görev almış ayrıca müstakil olarak bir anayasa önerisi hazırlamıştır. BDP DTK ile birlikte 2011 yılında, anadilde eğitim, siyasi tutukluların serbest bırakılması, askeri operasyonların durdurulup demokratik müzakerelerin işletilmesi ve yüzde onluk seçim barajının düşürülmesi olarak sıraladığı talepler kapsamında sivil itaatsizlik eylemleri başlatmıştır (Radika gazetesi, 23 Mart 2011). Sivil itaatsizlik eylemleri, Kürt meselesinin çözüme kavuşmasında demokratik silahlı yöntemlerin kullanılmasından vazgeçilmesi hususunda Kürt yanlısı demokratik hareketin güçlü bir vurgusu olarak okunabilir. Vurgulanması gereken bir nokta ise, adı geçen sivil itaatsizlik eylemlerinin yapıldığı tarihlerin, Orta Doğu coğrafyasında, demokratik olmayan yönetimlere karşı kitlesel ve mobilize halk hareketlerinin yaygınlaştığı bir döneme denk düşmesidir. Yaygın kullanımda “Arap Baharı” olarak nitelendirilen bu kalkışma hareketleri ile eş zamanlı olarak Türkiye’de Kürt yanlısı demokratik siyasetin sivil itaatsizlik eylemleri başlatması kimi yorumcular tarafından devleti demokratik müzakere zorlama olarak okundu.

2013 yılının Ocak ayında DTK ve BDP temsilcilerinden oluşan bir heyetin PKK lideri Abdullah Öcalan’la görüşmesi ve sonrasında yaşanan gelişmeler, 2009 yılında hükümet tarafından farklı isimlerle tanımlanmasına rağmen özetle “Çözüm Süreci” denilen sürecin giderek resmi bir forma dönüşmesini sağladı. Aynı yılın 21 Mart’ında Abdullah Öcalan’ın İmralı Cezaevi’nden yazdığı “silahlar sussun siyaset konuşsun” temalı mesajın Newroz’da okunması ile PKK ile devletin güvenlik güçleri arasında bir çatışmasızlık hali ortaya çıktı.⁷¹ Gelişen süreçte çatışmasızlık halinin tahkim edilmesi ve giderek önce yarı resmi sonra resmi bir boyut kazanan, Kürt

⁷¹ Çözüm Süreci’nin kronolojik seyri için ayrıca bkz; Aktan (2014), Çözüm Süreci’nin Kronolojisi; <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160243-cozum-surecinin-kronolojisi> [Erişim:24. 05. 2015]

meselesinin silah dışında, demokratik usullerle, çözüme kavuşturulması konusunda BDP aktif rol oynadı.

2013'ten itibaren PKK ile devletin güvenlik güçleri arasında cariliğini koruyan çatışmasızlık halinin demokratik siyasetin etki alanını arttırdığı bir gerçektir. Bu çatışmasızlık ortamında, 30 Mart 2014 tarihinde yapılan Mahalli İdare Seçimleri'nde Kürt yanlısı BDP, tarihinin en büyük başarısını elde ederek 100'den fazla belediye kazanmıştır. Parti 28 Nisan 2014 tarihinde kendini fes etti. BDP'li milletvekilleri, 15 Ekim 2012 tarihinde kurulan Halkların Demokratik Partisine (HDP) katılarak meclisteki varlıklarını sürdürdüler,

II. BÖLÜM: KÜRT YANLISI LEGAL SİYASETİN İZİNİ MEDYADA SÜRMEK

Medyada Kürt yanlısı legal siyasi partilerin nasıl haberleştirildiği ve hangi söylemsel stratejilerin benimsendiğine odaklanan çalışmanın bu bölümünde, 1990'ların ilk ve 2000'lerin ikinci yarısında legal siyaset yapan ve meclise girmeyi başaran iki Kürt yanlısı partiye dair gazete sayfalarındaki haberler incelenmiştir. 1993-1994 tarihleri arasında Kürt yanlısı legal siyaset yapan ve mecliste bulunan DEP ile 2005-2009 yılları arasındaki Kürt yanlısı legal siyasi aktör olan DTP'nin siyaset yaptıkları tarih aralıkları itibarıyla ortak noktalarının ve farklılıklarının olması bu iki partinin ve dönemin tercihinde belirleyici olmuştur. Farklı dönemlerde legal siyaset yapan DEP ve DTP'nin bazı ortak noktaları olarak, meclise girebilmiş olmaları, kapatılmaları, siyaset yaptıkları dönemde devlet ile PKK arasında silahlı çatışmaların şiddetli olması gibi bazı belirlemeler yapmak mümkündür. Öte yandan özellikle 2005'ten sonra Kürt yanlısı legal siyasi hareketin ideolojik ve programatik dönüşümüne ek olarak devletin de Kürt meselesini kavrayış noktasında yeni bir döneme girmesi, başta AB üyeliği kapsamında bazı reform girişimlerinin başlatılması gibi gelişmeler, 1990'lar ile 2000'lerdeki siyasal atmosferdeki kırılmalara işaret etmektedir. Ancak adı anılan bu kısmi siyasal kırılmaların pratikte nasıl bir karşılığının olduğu, medyanın Kürt yanlısı legal aktörleri tanımlama, haber yapma ve çerçeveleme pratikleri itibarıyla 1990'lar ile 2000'lerde belirgin bir kırılmanın yaşanıp yaşanmadığı bu bölümümde tartışmaya açılacaktır.

Dilin toplumsal yapı içindeki ideoloji, güç ve iktidar ilişkilerinin oluşumunda ve yeninden üretilmesinde, tarafsız, saydam ve kendi dışında olup bitenin basit bir

mana ile yansıtma işlevi bağlamında “araçsal” bir yaklaşımının olduğunun aksine tam da ideoloji güç ve iktidar ilişkilerinin üretildiği bir alan olarak sorunsallaştırılması, söylemin ve söylem çözümlemesinin sosyal teori içinde yaygın olarak kullanılacak bir yöntem olarak ortaya çıkmasında öncülük etmiştir. Eleştirel medya çalışmalarında ideolojinin öne çıkarılmasıyla birlikte, dilin ve söylemin ideolojinin yeninden üretildiği ve toplumsal anlamlandırma sürecine girdiği bir alan olduğu ortaya koyulmuştur (Hall, 2005: 88). Kamusal söz söyleme, algı ve tutum oluşturma gücüne sahip olan medya metinleri, bir toplumsal formasyondaki tahakküm yapısını ve hâkim ideolojiyi kamusal olarak üretme gücüne sahiptir (Hall, 2005: 232). Dolayısıyla medya metinlerindeki dilin ve söylemin, anlamın inşası, şekillenmesi ya da manipüle edilmesi üzerinden doğrudan etkisi vardır. Egemen ideolojik kavrayışın dışında kalan, toplumdaki dezavantajlı toplulukların tanımlanmasında medya söylemleri doğrudan etkilidir. Bu bağlamda, Türkiye’de dezavantajlı bir topluluk olan Kürtlerin ve onların hak taleplerini dile getiren demokratik-lagal partilerin medyada nasıl yer buldukları, nasıl haberleştirildikleri ve hangi söylemsel stratejiler aracılığıyla çerçevelendirildikleri, bu partilere dönük kamuoyundaki algının ya da anlamın inşasında doğrudan etkilidir.

Bu çerçevede, Basın İlan Kurumu’nun verileri doğrultusunda Eylül 1993 ile Mart 1994 tarihleri arasında en çok satan üç ulusal gazete olan, Hürriyet, Sabah ve Türkiye gazetelerinde DEP’in konu edildiği haberler Milli Kütüphane’nin gazete arşivinden taranmıştır. Belirtilen tarih aralığında, zikredilen üç gazetede DEP’e ilişkin toplam 212 haber incelenmiştir. İnceleme konusu olan bir diğer parti DTP için ise Ocak 2006 ile Aralık 2009 tarihleri arasında, Basın İlan Kurumu’nun istatistiklerine dayanarak, belirtilen tarih aralığında en çok satan üç ulusal gazete

olan, Posta, Hürriyet ve Zaman gazetelerinde DTP ile ilgili haberler incelenmiştir. DTP anahtar sözcüğü ile arama motorları üzerinden gerçekleştirilen tarama sonucunda, üç gazetede DTP'nin konu olduğu toplam 288 haber incelenmiştir. DEP ve DTP ile ilgili incelenen haberler içinden 20 haber seçilerek kapsamlı bir analize tabi tutulmuştur.

Çalışma söylem analizini esas almakla birlikte, yazılı basında Kürt yanlısı legal partilere dönük marjinalleştirici ve kriminalize edici söylemlerinin dağılımını ortaya koymak adına, yukarıda belirtilen tarih aralığını kapsayan dönemde DEP ve DTP ile ilgili toplam 501 haber niteliksel içerik analizine tabi tutulmuştur. Bu yolla elde edilen sonuçların söylem analizine zemin oluşturması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda hazırlanan kodlama yönergesinde, haber başlıklarında ve haber metinlerinde Kürt yanlısı legal partilerin, PKK ile ilişkilendirilerek, terörle ilişkilendirilerek, suçla ilişkilendirilerek, uluslararası güçlerin güdümünde aktörler olarak, Türkiye'nin düşmanı-ulusal birlik karşısında bir tehdit unsuru olarak ya da siyaset yapan aktörler olarak ne ölçüde ve nasıl tanımlandıkları çoklu kodlama yoluyla saptanmaya çalışılmıştır. Ardından örnek olarak seçilen haberler, basının Kürt yanlısı siyasal partilerle ilgili söyleminin temel stratejileri olarak saptadığımız belirsizlik, karşıtlık, güvenlik ve değersizleştirme stratejilerin nasıl kurulduğunu ve işlediğini tespit etmek üzere incelenmiştir. Çalışma kapsamında seçilen haberlerin söylem analizi, Van Dijk'ın yazılı basındaki haberlere dönük olarak ortaya koyduğu söylem çözümlemesi yöntemi doğrultusunda gerçekleştirilmiştir (1988; 1991; 2005; 2008; 2010⁷²

⁷² Eleştirel söylem analizi, farklı pratikler aracılığıyla ortaya çıkan söylemin, bizzat kendisi vasıtasıyla ortaya çıkan eşitsizlik, güç, iktidar, ayrımcılık, ırkçılık gibi tahakküm ilişkilerini çok yönlü ve disiplinler arası bir kavrayışla açığa çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle eleştirel

2.1. Haberlerde Kürt yanlısı siyasal partilerin temalaştırılması: Terör, suç ve dış güçlerin maşası olarak DEP ve DTP

Gazetenin Adı	Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Hürriyet	166	33,1	33,1	33,1
Türkiye	64	12,8	12,8	45,9
Sabah	78	15,6	15,6	61,5
Posta	94	18,8	18,8	80,2
Zaman	99	19,8	19,8	100,0
Total	501	100,0	100,0	

Şekil-1 Haber sayılarının gazetelere göre dağılımı

söylem analizi, anlamın, öznenin, iktidar ilişkilerinin kuruluşunu ve yeniden üretilişini tarihsel ve eleştirel bir bağlam içinde ele alır (Van Dijk, 1991: 44-45; Van Dijk, 2005: 316; Durna ve Kubilay, 2003: 59). Toplumsal rızanın örgütlenmesinde ve yeniden üretilmesinde medya metinleri ve medya metinlerinde kullanılan dil oldukça önemlidir. Dilin, söylemi kuran araçlardan biri olduğu ve toplumsal iktidarın kurulması ve yeniden üretilmesinde ideolojinin önemi düşünüldüğünde dilin ve söylemin iktidarın kurulmasında aktif rol üstlendiği söylenebilir (İnal, 1996: 93; Van Dijk, 2005: 319). Van Dijk (2005), iktidarın sadece söylemin içinde yer almadığını aynı zamanda söylemin “berisinde” bir güç olarak tezahür ettiğinin altını çizer. Bourdieu (1977) den hareketle “simgesel seçkinlerin” söylemin yapı ve muhtevasını şekillendire bilme güçlerinin altını çizer (320-321). Van Dijk (1991) çalışmasında, medya metinlerindeki dilin kullanımını, sosyal, kültürel, bilişsel ve politik bağlamların medya metinlerine, özellikle haber metinlerine, nasıl nüfuz ettiğini ve söylemin kurulan bu ilişki içinde nasıl kurulduğunu incelemiştir. Van Dijk çözümlemesini, “haber yapıları” olarak adlandırdığı “makro” ve “mikro” haber yapıları aracılığıyla çözümler. Haberin “makro yapısı”, haberlerin tematik ve şematik yapılarının bütünsel olarak analiz edilmesine dayanır. Tematik yapı, haber metnin içeriğine ilişkin iken, şematik yapı, haberin başlık, üst başlık gibi bölümlerini kapsamaktadır. Haberin mikro yapısında ise sentaktik (söz dizimi) ve semantik (anlamsal) kurgulanış incelenir (Van Dijk, 1988: 26-27). Van Dijk’ın söylem analizinde esas olarak ideolojiler analize tabi tutulur. Çünkü ideolojiler metinler içinde farklı formlarda kendilerini gösterir ve metinler aracılığıyla yeniden üretilirler. Van Dijk’ın eleştirel yaklaşımını farklı kılan önemli hususlarda biri geliştirdiği bilişsel yaklaşım modelidir. Van Dijk’a göre, haber metninin makro yapılarının kurulmasında, haberi üreten profesyonellerin bilişsel algılayışlarına “bilişsel model der buna” bağlıdır. Yazara göre okuyucular zihinlerinde ise daha çok haberlerin makro yapıları kalmaktadır, dolayısıyla profesyoneller tarafından kurulan makro yapılar ideolojinin söylem vasıtasıyla yayılmasını ve akılda kalmasını sağlar. Böylelikle haber üretiminde sahip olunan ideolojik bilişsel algılayış toplumsal algılayışta bir tutum belirlemesi olarak ortaya çıkar (Van Dijk, 1988: 100-107). Haber metinlerindeki bilişsel kavrayışın daha çok “biz ve onlar” ideolojik inşası üzerinden ilerlediğinin altını çizen Van Dijk’a göre, adı anılan haber metinlerinde “biz” ekseriyetle olumlu bir manada iken “onlar” olumsuz bir karşılık bulmaktadır. Van Dijk da bir eleştirel söylem analizinin temel uğraklarını sıralamaya çalışmıştır. Yazara göre, söylemin bağlamı, iktidar ilişkilerinin analizi, “biz” ve “onlar” üzerinden kurulan ilişkinin açığa çıkartılması ve söz dizimsel yapının incelenmesi gibi başlıklar eleştirel söylem çözümlemesinde belirleyicidir (Akt, Durna ve Kubilay, 2003: 71).

İçerik analizine dâhil edilen toplam 501 haberin gazetelere göre dağılımı

Şekil-1’de gösterilmektedir.

Haber Başlıklarında Kürt Yanlısı Legal Partiler Nasıl Tanımlanıyor	Evet	Hayır	Total	Haber Metinlerinde Kürt Yanlısı Legal Partiler Nasıl Tanımlanıyor	Evet	Hayır	Total
PKK ile ilişkili olarak	365	136	501	PKK ile ilişkili olarak	354	147	501
Terörle ilişkili olarak	191	310	501	Terörle ilişkili olarak	186	315	501
Suçla ilişkili olarak	95	406	501	Suçla ilişkili olarak	112	389	501
Uluslararası güçlerin güdümünde aktörler olarak	67	434	501	Uluslararası güçlerin güdümünde aktörler olarak	65	436	501
Türkiye’nin düşmanı-ulusal birlik karşısında bir tehdit unsuru olarak	280	221	501	Türkiye’nin düşmanı-ulusal birlik karşısında bir tehdit unsuru olarak	288	229	501
Siyaset yapan aktörler olara	74	427	501	Siyaset yapan aktörler olara	96	405	501
Diğer	0	501	501	Diğer	0	501	501
Belirsiz	0	501	501	Belirsiz	0	501	501

Şekil-2 Haber başlıklarında ve haber metinlerinde Kürt yanlısı partilerin nasıl tanımlandığının dağılımı

Hürriyet gazetesinde haber sayısının fazla olmasının nedeni, gazetenin hem DEP hem de DTP döneminde çalışma kapsamına alınmasındandır. Kürt yanlısı legal partilerin haber başlıklarında ve haber metinlerinde nasıl tanımlandıklarının Şekil-2’de gösterilmektedir. Partilerin “PKK ile ilişki kurma, terör, suç, Türkiye düşmanı ve ulusal birlik karşısında bir tehdit unsuru ya da dış güçlerin güdümünde olan aktörler” gibi başlıklarla ilişkili olarak haberleştirilmesinin dağılımında, haber başlıkları ve haber metinleri arasında belirgin bir fark bulunmamaktadır.

Çalışmanın konusu olan Kürt yanlısı legal partilerin farklı dönemlerde ve dolayısıyla farklı politik atmosferlerde siyasal alanda varlık göstermelerine rağmen (DEP,1993-1994; DTP 2006-2009), içerik analizine tabi tutulan haber metinlerinde ve haber başlıklarında partilerin nasıl tanımlandığı sorusunu önemli bir değişiklik göstermemektedir. Şekil-3’te DEP’in konu edildiği toplam 200 haber metninin 148’inde parti PKK ile ilişkilendirilmiştir. DEP’ten 13 yıl sonra siyasal alanda varlık gösteren DTP’in PKK ile ilişkili olarak haber metinlerinde yer almasındaki sayılara bakıldığında, yazılı basının Kürt yanlısı legal partileri farklı dönemlerde, benzer temalar aracılığıyla haber metinlerine taşıdığı görülmektedir.

Haber Başlığı Hangi Partiyi Konu Ediniyor	PKK ile ilişkili olarak		Total
	Evet	Hayır	
Demokrasi Partisi (DEP)	158	64	222
Demokratik Toplum Partisi (DTP)	201	78	279
Total	359	142	501

Şekil-3 Haber başlıklarında DEP ve DTP’nin PKK ile ilişkili olarak tanımlanmasının dağılımı

Benzer şekilde Şekil-4’te DEP ve DTP’nin siyasal aktörler olarak tanımlandığı haber metni sayısı oldukça azdır.

Haber Başlığı Hangi Partiyi Konu Ediniyor	Siyaset yapan aktörler olarak		Total
	Evet	Hayır	
Demokrasi Partisi (DEP)	36	186	222
Demokratik Toplum Partisi (DTP)	50	229	279
Total	86	427	501

Şekil-4 Haber başlıklarında DEP ve DTP'nin siyaset yapan aktörler olarak tanımlanmasının dağılımı

Burada vurgulanması gereken bir husus, Kürt yanlısı legal bir parti olan ve DEP'in meclis dışına atılarak kapatılmasından 13 yıl sonra meclise giren DTP'nin yazılı basının haber metinlerinde hala bir siyasal aktör olarak tanımlanmamasıdır. Bu durumun kendisi, Kürt yanlısı legal partilere yazılı basının yaklaşımının 1990'lardan belirgin farklılıklar arz etmediğini göstermektedir.

Gazetenin Adı	Siyaset yapan aktörler olarak		Total
	Evet	Hayır	
Hürriyet	50	116	166
Türkiye	20	44	64
Sabah	16	62	78
Posta	18	76	94
Zaman	27	72	99
Total	131	427	501

Şekil-5 Kürt yanlısı legal partilerin haber başlıklarında siyaset yapan aktörler olarak tanımlanmasının gazetelere göre dağılımı

Çalışma dâhilinde incelenen gazetelerin haber başlıklarında ve haber metinlerinde Kürt yanlısı legal partileri nasıl tanımladıklarına dair dağılım ise gazeteler arasında belirgin bir farklılık içermemektedir. Şekil-5'te farklı dönem ve farklı siyasal süreçleri kapsamalarına rağmen, beş gazetenin haber başlıklarında Kürt yanlısı legal partileri siyasal aktör olarak tanımlama oranları haber sayıları da dikkate alındığında benzerlik göstermektedir. Son tahlilde, Kürt yanlısı legal partilerin demokratik zeminde siyaset yapma isteği ve meşruiyet arayışları, haber başlıklarında ve haber metinlerindeki tanımlanma biçimleri ile dışlanmış ve partiler marjinalize edilmiştir. Kürt meselesinin şiddetten arındırılmış, demokratik yol ve yöntemlerle

özölmesini talep eden ve bu doğrultuda siyaset yapan Kürt yanlısı legal partilerin, iki farklı dönemde Türkiye’nin en çok satan beş gazetesinin haber başlıklarında ve haber metinlerinde, “PKK, terör, suç, Türkiye düşmanlığı” gibi temel başlıklar etrafında haberleştirilmişlerdir. Partilerin ekseriyetle siyasal aktör olarak tanımlanmaması, Kürt meselesinin şiddet bağlamının dışında tartışılma zeminini olumsuz bir katkı yapmış ve meselenin şiddet çerçevesindeki mevcut halini kamusal olarak yeniden üretmiştir.

2.1.1. Demokratik Siyasetin şiddetle zdeşleştirilmesi: DEP

Van Dijk’a göre, bir haber metninin ya da bir konuşmanın ezberlenen ya da akılda kalan kısmı, o metnin bilişsel modelidir. Bu bilişsel model, genel olarak metnin yapısı, başlığı, sözcük seçimi ve metaforları aracılığıyla metnin ne olduğuna dair fikir verir (2010: 25). Öte yandan haber başlıkları ve başlıklarda kullanılan sözcükler, haberin konusunu en iyi şekilde özetleyecek bir biçimde medya profesyonelleri tarafından seçilir ve okuyucunun haberi okurken anlamlandırma süreçlerine doğrudan etki eder (Van Dijk, 1991: 50). Haber metninin makro yapısı ve haber metni için tercih edilen sözcük ve başlık “olumsuz” bir bilişsel yapıya sahipse, okuyucunun zihninde oluşturacağı muhtemel anlam da negatif bir muhteva içerecektir (Van Dijk, 2010: 25). Tercih edilen haber başlıkları ve sözcükler “bir bakıma anonimleştirilerek” okurların, toplumdaki belirli kesimlerle ilgili veya bu çalışmanın konusu bağlamında Kürt yanlısı siyasi partilerle ilgili tutum belirlemelerinde etkili olmaktadır (Doğanay ve Karaaslan şanlı, 2011: 52).

Hürriyet’te yayımlanan 7 Eylül 1993 tarihli haber (Bkz; Resim 1), 4 Eylül tarihinde Batman’da yapılan bir silahlı saldırı sonucu DEP Batman Milletvekili Nizamettin Toğu’un olay yerinde düşürdüğü kişisel ajandasında yazılı olduğu iddia

edilen birtakım bilgilerle ilgilidir⁷³. Haberin başlığı ve aynı zamanda gazetenin manşeti olan “Defterdeki Gerçek” ifadesi, Nizamettin Toğuç’un aslında “saklanmaya çalışılan yüzünü” ortaya çıkardığı iddiasındadır. Haber metninde, ajandadaki notlara dayandırılarak, Toğuç’un “geçen temmuzda Apo ile Şam’da iki görüşme yaptığı” iddia edilmektedir. Haberin devamında, ajandada yazılan notlardan milletvekilinin “PKK bağlantılarının da ortaya çıktığı” ve “Apo’nun” Nizamettin Toğuç’tan bir kişinin tayini için yardım istediği aktarılmaktadır. Buradan hareketle, manşette kullanılan “gerçek” sözcüğünün işaret ettiği, aslında DEP milletvekilinin PKK’li olduğu “gerçeğidir”.

⁷³2 Eylül’de, Batman’da DEP Genel Başkan Yardımcısı Nesim Kılıç’ın kardeşi Habip Kılıç uğradığı bir silahlı saldırı sonucunda yaşamını yitirdi. Batman’da işlenen bu cinayeti soruşturmak üzere DEP Genle Merkezi Ankara’dan dokuz kişilik bir heyet görevlendirerek Batman’a gönderdi. Heyet Diyarbakır Havalimanı’na iner inmez, DEP merkezince görevlendirilen ve DEP Genel Başkan Yardımcısı olan Nesim Kılıç polisler tarafından gözaltına alındı. Kalan heyet 4 Eylül günü Batman’da incelemelerine devam ederken DEP heyetine yönelik silahlı saldırı gerçekleştirildi ve Mardin Milletvekili Mehmet Sincar ile il yönetim kurulu üyesi Metin Özdemir yaşamını yitirdi. Saldırıda DEP Batman Milletvekili Nizamettin Toğuç ile beraberinde iki kişi de yaralandı.

Resim 1. Hürriyet, 7 Eylül 1993

Gazete manşetinde kullanımı tercih edilen “gerçek” sözcüğü, okuyucunun DEP’e dönük hâlihazırda var olan önyargıları da dikkate alındığında, Kürt yanlısı DEP ile PKK arasında varsayılan ilişkinin “kanıtlanmış” olduğu izlenimi verilmekte ve okuyucunun DEP’li milletvekili için zihninde oluşacak muhtemel ideolojik çerçeve içinde DEP ile PKK aynı anlama gelecektir.

Haberde kullanılan başlıklar kadar, alt başlıklar ve haberin üzerine kurulduğu bağlam bilgisi de önem taşımaktadır (Doğanay ve Karaaslan Şanlı, 2011: 52). Haberin detaylandırıldığı (Resim 1) alt başlıklarından biri olan “PKK sözcüsü karşılaşmış” ifadesinin altındaki haber anlatısında, DEP’li Toğuç’un 13 Temmuz’da İstanbul’dan Hollanda’ya, oradan da Almanya’nın Köln şehrine geçtiği ve Köln’de PKK’nin Avrupa sorumlusu Ali Sapan tarafından karşılandığı ifade edilmektedir. “PKK sözcüsü karşılaşmış” alt başlığı ve başlığın altında aktarılan haber metni, DEP milletvekilinin PKK ile “kanıtlandığı” iddia edilen ilişkisini detaylandırmaktadır.

Haberde ikinci bir alt başlık olarak kullanılan “Önce Apo’ya telefon açmış” ifadesinin altında, Toğuç’un Abdullah Öcalan’dan “Başkan” diye söz ettiği ve 20 Temmuz’da Frankfurt’tan uçakla Şam’a hareket ettiği haber metni yer almaktadır. DEP’in PKK ile özdeşleştirilmesi ve dolayısıyla “DEP milletvekilinin de eşittir PKK’li olmasının” bir başka kanıtı olarak, Toğuç’un Öcalan’a “Başkan” olarak hitap etmesi gösterilmektedir. Haberin devamında atılan diğer iki alt başlık ise “Şam’da iki kez görüşmüşler “ ve “Apo’nun tayin isteği” başlıklarıdır. İlk başlığın haber metni, Toğuç’un Öcalan ile görüşme tarih ve zamanlarına işaret ederken, ikinci alt başlıkta Öcalan’ın Toğuç’tan bir kişinin “tayini” için yardım istediği vurgulanmaktadır. Haber manşetinden itibaren “kanıtlandığı” varsayılan DEP ile

PKK arasındaki organik ilişki alt başlıklar ve başlıklar altındaki haber detayları ile çeşitlendirilmeye çalışılmıştır. Öcalan’ın Toğuç’tan “tayin” için “torpil” istemesine yapılan vurgu, Kürt yanlısı demokratik siyaset yapan bir partinin milletvekili olan Toğuç’un “aslında PKK ve Öcalan’ın talepleri doğrultusunda hareket eden” ve milletvekilliği nüfuzunu “Öcalan’ın istekleri doğrultusunda kullanan” yasal görünüme sahip ancak “gayrı yasal işlerle içli dışlı” olan bir kişi olduğu izlenimi verilmektedir.

Manşetten itibaren haberin üzerine bina edildiği makro yapı incelendiğinde, hâkim olan haber dili, manşet, kullanılan alt başlıklar ve haberin içinde kurulduğu bağlam, Nizamettin Toğuç’un Batman’da silahlı saldırı sonucu yaralanan bir milletvekili olduğu izlenimini uyandırmamaktadır. Aksine, PKK ile ilişkisi “tahmin edilen” ve saldırı “vesilesiyle” yere düşen ajandasındaki notlarla varsayılan ilişkisinin “kanıtlandığı” bir kişi olarak tanıtılmaktadır. Haberin tamamı incelendiğinde, Nizamettin Toğuç’un Batman’da DEP heyetine dönük silahlı bir saldırı sonucunda yaralanmış olduğu bilgisi sadece iki yerde geçiyor. Birincisi, manşetin altındaki kısa haber metninde, ikincisi ise habere fotoğraf olarak tercih edilen, Toğuç’un bandajlı kolu DEP Mardin Milletvekili Ahmet Türk’ün yer aldığı, fotoğrafın altındaki alt başlık ve kısa haber aktarımındadır. Fotoğrafın alt başlığı olan “YARALI TOĞUÇ” ifadesi, silahlı saldırıya uğrayan bir milletvekilinin yaralanma hadisesini ironik bir dille aktarmaktadır. Haberin anlatısında yer alan “omzundan ve kolundan yaralanan” Toğuç’a hastaneden çıkarken “yardım eden” HEP eski Genel Başkanı ve DEP Mardin Milletvekili Ahmet Türk açıklaması, münhasıran Ahmet Türk’ün kimliğine de gönderme yapmaktadır. Haberin anlatısının üzerine inşa edildiği bağlam bilgisi, HEP’in DEP’ten önce var olan Kürt yanlısı bir siyasi parti

olduğunu ve açıktan olmasa da “bölücülük ve Kürtçülük” yaptığı gerekçesi ile kapatıldığını okuyucuya hatırlatmaktadır.

2.1.2. Haber Başlıklarında DEP-PKK Birlikteliği

Medya profesyonellerinin manşetlere ya da haber başlıklarına DEP’lisyasetçilerin sözlerini taşımadıkları görülmektedir. DEP aktörlerinin bir manşete ya da haber başlığına taşınan sözleri ise ekseriyetle “olumsuz” eylemlerle ilişkilendirilmektedir. Öte yandan medya profesyonelleri, “kaynak kişi gösterme yoluyla görüşlerini aktarmaya değer bulduklarını ilan ettikleri çoğunluk aktörlerinin” ya da iktidar erklerinin manşet ya da başlıklara taşınan sözlerinde var olan “ırkçı-ayırıcı içeriklerin” bu vesileyle yaygınlık ve meşruluk kazanmasında herhangi bir sakınca görmemektir (Köker ve Doğanay, 2010: 65).

- 1) “PKK sempatizanları katildir” (Sabah, 2 Eylül 1993)
- 2) “PKK’yı kınamayanların mecliste yeri yoktur” (Türkiye, 27 Ekim 1993)
- 3) PKK eşittir DEP (Hürriyet, 19 Şubat 1994)
- 4) DEP’liler PKK’nın vekili (Türkiye, 2 Aralık 1993)
- 5) PKK’dan talimat alan milletvekili (Sabah, 29 Ekim 1993)
- 6) Meclis Lojmanları PKK’nın Üssü Oldu (Hürriyet, 21 Ağustos 1993)

Van Dijk’a göre, haber metni içindeki “imalar, belirsizlikler” örtülü anlamların ortaya çıktığı temel söylemsel stratejiler arasındadır (1991: 181). Haber metni ya da başlıkta başvuru olan “imalar” veya “dolaylılıklar” ekseriyetle belirsizlik olarak zuhur eder (Köker ve Doğanay, 2010: 155). 1 Eylül 1993 tarihinde TBMM’nin yeni yasama yılı açılış konuşmasında dönemin Cumhurbaşkanı

Süleyman Demirel, PKK ile TSK arasında yaşanan çatışmalara dikkat çekmek amacıyla yaptığı konuşma ⁷⁴ Sabah gazetesinin haber başlığı(1) oluyor. Konuşmasında, Demirel “PKK” ifadesini hiç kullanmamaktadır ancak haber anlatısında yer alan “kan dökenler” ifadesi örtülü bir söylemsel strateji olarak PKK’yi işaret etmektedir ki bu da haberin başlığı olarak tercih edilmiştir. Haber başlığındaki “PKK’ya sempati duyanlar katildir” ifadesi kendi içinde belirsizlik ve ima anlamı taşımaktadır. “PKK’ya Sempati duyanlar” kim, sorusunun cevabı görünürde yoktur. Ancak konuşmanın yapıldığı tarihte mecliste Kürt yanlısı DEP milletvekillerinin bulunması, kurulan bu örtülü söyleme muhatap aktörlerin DEP milletvekilleri olabilirliği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. ⁷⁵ Ayrıca Türkiye gazetesinin 27 Ekim 1993 tarihli haber başlığında tercih edilen, ANAP lideri Mesut Yılmaz’ın “PKK’yı kınamayanların mecliste yeri yoktur” (2) ifadesinde, “PKK’yı kınamayanlar” kim sorusunun muhatabının haber metninde DEP’li milletvekilleri olduğunu anlıyoruz. Aynı şekilde Hürriyet’te yer alan ve İçişleri Bakanı Nihat Menteşe’nin “PKK eşittir DEP” (3) sözlerini ya da Genelkurmayın DEP milletvekillerinin meclisten atılması doğrultusundaki açıklamalarını “DEP’liler PKK’nın vekili” (4) diye özetleyen veya Ankara DGM’si tarafından DEP

⁷⁴ Ülkenin bütün insanlarını, siyasi partilerini, demokratik kurumlarını Türkiye’nin her köşesinde, bugün de, yarın da, öbür gün de kalıcı bir huzuru, beraberce sağlamaya çağırıyorum. Burada açıkça ilan ediyorum ki, kim bu kan dökenlere destek oluyor veya onlara sempati duyuyorsa, Çatak’ın Sündüz Yaylası’nda, Bitlis’in Zeytinalı Köyü’nde, Erzincan’ın Başbağları’nda, Elazığ’ın Yoncabayırı’nda şehit edilen çocuklarımızın, kadınlarımızın, vatandaşlarımızın ve basılan karakollarda şehit edilen asker ve polisimizin katilidir” (Akt, Bolkan, 2005: 95).

⁷⁵ Bolkan’ın dönemin tanıklarından aktardığına göre, Demirel konuşmasının ilgili bölümünde DEP’lilerin oturdukları sıralara yönelerek yapmıştı. Dönemin DEP Milletvekili Hatip Dicle, Demirel’in bu konuşması ile “kendilerini katil olarak” suçladığını ve meclisteki diğer partilerin de (CHP, MHP, BBP, DSP) DEP’i hedef tahtasına koyan bu konuşmayı alkışlarla karşıladığını ifade ederek, Demirel’in konuşmasının ardından DEP’e yönelik saldırıların bir parçası olduğunu aktarmaktadır (Bolkan, 2005: 95). Bu konuşmanın mecliste Cumhurbaşkanı tarafından yapıldığı günden bir gün sonra, 2 Eylül’de, Batman’da DEP Genel Başkan Yardımcısı Nesim Kılıç’ın kardeşi Habip Kılıç uğradığı bir silahlı saldırı sonucunda yaşamını yitirdi.

Milletvekili Orhan Doğan'ın bir PKK sorumlusundan emir aldığı yönünde hazırlanan fezlekeyi “PKK'dan emir alan milletvekili” (5) olarak başlıklaştırılan haberlerde, başlıklarda kullanılan ifadelerin tırnak içine alınmaması ve kimin tarafından söylendiğinin belli olmaması atılan başlıkları “kamuya mal etme” ya da normalleştirme işlevi görmektedir. Bu normalleştirme, mecliste milletvekilleri bulunan ve demokratik siyaset yapan bir partiye dair okuyucunun zihninde adı geçen partinin şiddetle özdeş bir anlam çerçevesi içine yerleşmesine ve tutumunun bu paralelde belirlenmesine aracılık etmektedir.

Haber başlıklarında Kürt yanlısı demokratik siyaset yapan DEP ile silahlı bir örgüt olan ve şiddet eylemleri gerçekleştiren PKK'nin başlıklarda birlikte sunulması ya da çoğu zaman DEP yerine PKK ifadesinin kullanılması, demokratik siyaset ile şiddet arasında kurulan özdeşliğe vurgu yapmaktadır. Daha önce de vurgulandığı üzere; manşetler, haber başlıkları, spotlar okuyucun zihninde kalan makro haber yapılarıdır. Dolayısıyla haber için seçilen editoryal başlık okuyucunun haberin öznesi hakkında tutumlarının oluşmasında etkilidir. Haber (Bkz; Resim 2), dönemin Başbakanı Tansu Çiller'e ait olan bir sözü tırnak içinde almadan, kendi sözü gibi aktarmış ve başlıktaki DEP-PKK özdeşleştirilmesi ile ortaklaşma sağlamıştır. Haber başlığında ve spotlarda DEP sözcüğüne hiç yer verilmezken PKK ve meclis sözcükleri ile DEP'e gönderme yapılmaktadır. Haber spotunda yer alan “Çiller'den sert tepki” ifadesi ile ülkenin Başbakan'ının mecliste milletvekilleri olan ve demokratik siyasetin içinde yer alan bir parti ve onun milletvekilleri için kullandığı ifadeler “normalleştirilmiş”, demokratik bir tepki gibi sunulmuştur. Haber anlatısında, Çiller'in DEP Genel Başkanı Hatip Dicle'den “sayın” diye söz etmesine

DYP milletvekilleri “hain o hain” diye çıkıştılar... Çiller ise “doğru aynen öyle” dedi, sözlerine yer verilmiştir.

Tansu Çiller’in sözlerinin alıntılanma gereği duyulmadan, gazetenin kendi sözüymüş gibi haber başlığına taşınmasına karşın, Çiller’in Hatip Dicle için kullandığı “sayın” ifadesi tırnak içinde aktarılarak bu gazetenin bu katılmadığı vurgulanmaktadır. Haber anlatısındaki “Dicle’den sayın diye söz etmesine...” cümlesi, Hatip Dicle’nin “sayın” diye hitap edilecek değerde bir insan olmadığının altı çiziliyor, nitekim haberin devamında bu fikri paylaşan DYP milletvekilleri Başbakan’ı uyarak Dicle için “uygun” hitap şeklinin “hain” kelimesi olduğunu “hatırlatıyor” ve Çiller de onaylıyor.

Resim 2. Türkiye, 23 Şubat 1994

Vatan hainliği, milliyetçi diskurun önemli kategorilerinden biri olan dostlar ve düşmanlar, biz ve onlar ayrımı üzerinden inşa edilmektedir. Normal şartlarda yasalar kapsamında suç olarak değerlendirilebilecek ifadeler “millet adına, milletin çıkarları” adına siyasal söylemin bir parçası haline gelmekte ve medya da buna aracılık etmektedir (Özkırımlı, 2008: 286; Van Dijk 1991:184). Çiller’in Dicle için kullandığı “hain” sözcüğünün Dicle’nin hangi fiiline veya sözlerine karşılık olarak söylendiği haber metninde anlaşılmamaktadır. Ancak haber anlatısının devamında Hatip Dicle’nin milletvekilliği yeminine sadık kalmaması bu suçlama ile karşı karşıya kalmış olabileceği izlenimi uyandırır da metnin devamında “ülke bütünlüğüne yönelik hareketler” vurgusu Dicle için kullanılan “hain” sözcüğünün “vatana karşı işlenmiş bir suça” gönderme yaptığı anlaşılmaktadır. Bu büyük başlığın altında sağ köşeye iliştirilmiş “Moskova’da PKK’ya destek konferansı” alt başlığını taşıyan haber ve Rusya’nın bu konferansta “başkan yardımcısı” düzeyinde temsil edildiğine dönük haber metninde Türkiye’ye düşman olan ülkelerin PKK’yi destekledikleri ifade edilmiştir.

Haberin, milletvekilleri ile ilişkisi olmamasına rağmen, şematik kurgulanışta resim 2’deki haberle aynı kare içinde sunulması iki haber arasında okuyucunun zihninde bir ilişki kurmayı amaçlamaktadır. Haber başlıklarında, haber girişlerinde ve spotlarda Kürt yanlısı demokratik siyaset yapan DEP’in sunuluş biçimi, Van Dijk’in (2008) egemen olan ideolojik yapının başlıklarda temsil edildiğine dair vurgusu ile uyum içerisindedir. Ayrıca haber başlıklarında, spotlarda ve haber anlatılarında egemen ideolojik yapı karşısında azınlık aktörleri konumunda olan Kürt yanlısı DEP’e ve aktörlerinin sözlerine, olumsuz içerikler dışında, yer verilmezken

sözlerine değer atfedilen kişi ya da kurumların sözleri bazen aktarım olduğu anlaşılmaksızın başlıklara taşınabilmektedir.

2.1.3. Belirsizlik Söylemi ve Başlıklara Yansıyan Müphemlik: “Kanlı Tahrik, Karanlık Oyun, Dehşet Şehri...”

Medyanın herhangi bir durum ile ilgili olarak tanım yapabilme gücünü elinde bulundurması ve bu tanımları kitlesel dolaşıma sokabilmesi, anlamın toplumsal ve ideolojik olarak yeniden kurulmasına da aracılık eder (İrvan, 1997: 77). Buradan hareketle Althusser’in devletin zora dayalı aygıtlarının aksine, ideolojiye dayalı ve görünürde zoru içermeyen ideolojik aygıtlar olarak tanımladığı (medya, kültür ve eğitim kurumları gibi) failler aracılığıyla egemen ideolojinin inşa edildiği ve üst yapıya ait ideolojik aygıtlar tarafından yeniden üretildiğini söyleyebiliriz (Althusser, 2003: 167-173; 2005: 112). Dilin, söylemi kuran araçlardan biri olduğu ve toplumsal iktidarın kurulması ve yeniden üretilmesinde ideolojinin önemi düşünüldüğünde dilin ve söylemin iktidarın kurulmasında aktif rol üstlendiği söylenebilir (İnal, 1996: 93; Van Dijk, 2005: 319). Haber söyleminin ideolojik çerçevesini oluştururken başvurulan söylemsel stratejilerden biri olan belirsizlik ya da müphemlik medyanın aslında ideolojik olarak oyalama yaklaşımını göstermektedir. Medyanın bu ideolojik tutumunun özellikle başlıklara taşınmasının okuyucuda oluşabilecek muhtemel tutumu belirleme noktasında belirleyici olduğundan bahsetmiştik (Köker ve Doğanay, 2010; Van Dijk, 1991).

Burada ele alacağımız “Kanlı Tahrik” başlıklı haber, 4 Eylül günü Batman’da silahlı saldırı sonucu hayatını kaybeden DEP Mardin Milletvekili Mehmet Sincar’ın hayatını kaybetmesi ile ilgilidir (Bkz; Resim 3). Haberde kullanılan başlık, saldırının birtakım kötü şeylerin oluşmasına zemin hazırlamak üzere tertiplenen bir

provokasyon olduğu imasını içermektedir. Haber girişinin altında yer alan Mehmet Sincar'ın fotoğrafının yanına “öldü”, saldırıda yaralanan Batman Milletvekili Nizamettin Toğuş'un fotoğrafının yanına ise “yaralı” ifadeleri yerleştirilerek, yaşanan hadise karikatürize edilmiştir. İki fotoğraf arasında yerleştirilen “Dini müzik eşliğinde ateş başladı” spotuyla ise cinayetin fail(ler)i olarak Hizbullah örgütü gösterilmiştir. Toğuş'un fotoğrafının yanında “PKK-Hizbullah barışı bozuldu” alt başlığı ile cinayetin Hizbullah örgütü tarafından gerçekleştirildiği açıkça ilan edilmiştir. Ancak haberin tematik yapısındaki örgütlenmenin bir parçası olarak “PKK-Hizbullah” çatışmasının öne çıkarılması, DEP milletvekillerini sıklıkla yapıldığı üzere şiddet bağlamıyla çerçevelenmiş bir resmin içine yerleştirilmiştir. Haberin iç sayfalarındaki devamında, siyasilerin saldırı ile ilgili “üzüntü” dilekleri⁷⁶ aktarılırken, DEP Genel Başkanı Hatip Dicle'nin saldırı esnasında polis korumalarının olmaması yönündeki açıklaması ve DEP Şırnak Milletvekili Mahmut

⁷⁶Devlet Bakanı Mehmet Gölhan cinayetle ilgili olarak “iç hesaplaşma” ,“Ermenistan” ve “Hizbullah örgütünü” işaret etmişti. Gölhan'a paralel bir açıklamayı da Hükümet Sözcüsü Yıldırım Aktuna dile getirdi. Aktuna'ya göre “olayda Ermenistan ve PKK işbirliği” vardı. İçişleri Bakanı Mehmet Gazioğlu ise Sabah gazetesine yaptığı açıklamada cinayetin “bölgede gerginliği tırmandırmak amacı ile PKK tarafından” işlendiğini söylüyordu (Bolkan, 2005:114-115,Ölmez, 1995: 291).Olayın ardından Milliyet gazetesini arayan bir kişi, saldırının Türk İntikam Tugayı (TİT) tarafından gerçekleştirildiğini ve asıl hedeflerinin DEP milletvekilleri Leyla Zana ve Sedat Yurttaş olduğunu söyler ve saldırılarının bundan sonra da devam edeceğini ekler. Ancak Sedat Yurttaş Batman'a giden DEP heyeti içinde yer alan bir milletvekili değildi (Bolkan, 2005: 115). DEP'liler ise cinayetin kontrgerilla tarafından işlendiğini öne sürdüler. DEP'lilerin Mehmet Sincar cinayetini kontrgerillaya mal etmelerinin bazı sebepleri vardı kuşkusuz. Bunlardan en önemlisi, Batman'a giden DEP heyeti içinde bulunan partililerin tanıklık ettikleri Diyarbakır Havaalanı'nda yaşananlardı. Batman'a giden DEP heyeti içinde bulunan DEP Mardin Milletvekili Ali Yiğit, öldürülen Milletvekili Mehmet Sincar ve DEP Diyarbakır Milletvekili Hatip Dicle'nin anlatımına göre, Diyarbakır Havalimanı'na indiklerinde havalimanı polisler tarafından sarılmıştı. Havalimanında polisler tarafından gözetim altına alınan DEP Genel Başkan Yardımcısı Nesim Kılıç'ın bindirildiği polis arabasında PKK itirafçısı olan Alaattin Kanat da vardı. Mehmet Sincar PKK itirafçısını tanıdığını, çünkü aynı köyden olduklarını dile getirmiştir yanındakilere (Bolkan, 2005,98-99).

Alınak'ın Başbakan'ın olayı saatler sonra öğrendiğine dair yaptıkları açıklamalar sayfa sonunda ve birkaç satır olarak aktarılmıştır⁷⁷.

Haberde arka plan bilgisi olarak DEP'in ve milletvekillerinin demokratik siyaset yapma taleplerinden ötürü sistematik olarak saldırılara uğradıklarından ve aslında Mehmet Sincar'ın öldürüldüğü esnadan birkaç gün önce yine Batman'da DEP Genel Başkan Yardımcısı'nın kardeşinin silahlı saldırı sonucu öldürülmesi hadisesinin soruşturulması için orada bulunduklarından hiç de söz edilmemiştir. Dolayısıyla haberde, yaşanan olay DEP'in içinde bulunduğu sosyal ve siyasal atmosferin dışında tanımlanmış ancak bunun yerine saldırının PKK ile Hizbullah arasında olduğu iddia edilen çatışmanın bir sonucu olarak öne çıkarılmaya çalışılmıştır. PKK ile Hizbullah arasında varsayılan bir çatışmanın DEP milletvekillerine yansması ise PKK ile DEP arasında organik bir bağın bulunduğu dair yapılan bir imadır.

⁷⁷Konuyla ilgili olarak Başbakan Tansu Çiller'i telefonla aradığını belirten DEP Milletvekili Mahmut Alınak; Başbakan Çiller'den, Batman'da gerçekleştirilen bir silahlı saldırı sonucunda DEP milletvekillerinin öldüğü haberi ve ölü sayısı ile ilgili olarak bilgi istediğini ancak Çiller'in kendisine "İçişleri Bakanımız günlük olaylarla ilgili bilgileri rapor halinde akşam bana aktarıyor..." dediğini aktarıyor (Alınak, 1996: 95).

Resim 3, Hürriyet, 5 Eylül 1993

Haberin mikro yapısındaki örgütlenişe bakıldığında ise, manşette kullanılan “tahrık” sözcüğünün seçimi ile yaşanan hadisenin “peşinen” bir kışkırtma, provokasyon olduğu ön kabulü benimsenmiş gözükmektedir. Haber metninde tercih edilen sözcük seçimleri haberin nasıl bir ideolojik yapılanma bağlamında ele alındığını göstermesi açısından oldukça önem arz etmektedir. Haberin girişindeki “...Sincar öldü” tümcesinde tercih edilen edilgen yapı, suikast sonucu öldürülen bir milletvekilinin sanki doğal yollardan ölmüş olduğu izlenimi yaratmakta eylemin failini gizlemektedir.

DEP Milletvekili Mehmet Sincar’ın Batman’da suikast sonucu öldürülmesi olayı haberleştirilirken, “bilinmezlik, meçhullük ve müphemlik” söyleminin başvurulduğu bir diğer haber ise Sabah gazetesinin sür manşetinde yer almıştır. Haberin tematik yapısını oluşturan manşet, başlık ve spotların haberde makro örgütlenmenin kurulduğu alan olması, daha önce de değinildiği üzere okuyucu zihninde esas kalıcı olanın makro yapılar olması itibarıyla, atılan manşet gazetesinin

olaya hangi ideolojik çerçevede yaklaştığı göstermektedir (Van Dijk, 1988; Van Dijk, 2008).

Resim 4, Sabah, 5 Eylül 1993

Sabah'ın 5 Eylül 1993 tarihli haberinde (Bkz; Resim 4), biri milletvekili olmak üzere silahlı saldırı sonucu öldürülen iki DEP'li için tercih edilen manşette, olayın “şaiBELİ” olduğu iddiasıyla “bilinmezlik” yüklü bir söylem stratejisine başvurulmuştur. Haber metninde, manşette başvurulmuş belirsizlik söylemi daha da genişletilmiş yine fail ya da faillerin “meçhullüğü” söyleme hakim olmuştur. Anlatıda yer alan “Türkiye’yi istikrarsızlığa sokmak isteyen güçler” ifadesinde Türkiye siyasetinde, 1980 Askeri Darbesi’nden sonra ve özellikle de Turgut Özal iktidarı ile birlikte, 1990’lar boyunca bir “istikrar” söylemi ve istikrarın tehlikede olduğu iddiası (Coşar, 1999) göze çarpmaktadır. Haberde süregiden “istikrar” söylemi ile Türkiye’nin “iyi gidişatından” memnun olmayan “bilinmez odakları” işaret edilmektedir. Ayrıca bahse konu olan dönemde cinayetin işlendiği şehir dâhil olmak üzere Kürtlerin yoğun olarak yaşadığı birçok kent olağanüstü hal yasaları ile

yönetilmekteydi. “Türkiye’yi istikrarsızlığa sokmak isteyen güçlerin” kim olduğu sorusunun cevabı haber metninde yoktur. Manşet “karanlık güçlere” işaret etmekte ancak bunların kim olduklarından bahsetmemektedir. Anılan tarih itibariyle, saldırının yaşandığı Batman şehrinin, yoğun askeri önlemlere rağmen birçok faili meçhul cinayetin merkezi olduğu biliniyor olmasına rağmen, haberde herhangi bir arka plan bilgisine rastlanılmamaktadır. DEP milletvekillerinin Batman’a neden gittikleri konusunda da bir malumat aktarılmamıştır haber metninde. Alt başlıkların birinde cinayetin Hizbullah örgütü tarafından işlenmiş olabileceği iması varken, bir diğer alt başlık olan İç İşleri Bakanı’nın açıklamaları, saldırının PKK tarafından yapılmış olabileceğini ima etmektedir. Saldırıda herhangi bir şekilde bir “ihmalin” bulunabilme ihtimali ya da birtür güvenlik zafiyetinin söz konusu olup olmadığı sorunsallaştırılmamıştır. Başbakan’ın, İçişleri Bakanı’nın ve güvenlik birimlerinin konu ile ilgili açıklamaları alt haber başlıklarına taşınırken, saldırının hedefi olan DEP’lilerin görüşlerine ya da tanıklıklarına başvurulmamıştır. Saldırı ile ilgili DEP’lilerin spotuna taşınan sözleri ise, “DEP’liler özel timi suçladı”, olumsuz bir içeriktedir. Haberin tematik örgütlenişi, saldırının politik yönünü öne çıkarmayarak, esas hedefin “Türkiye’nin istikrarını bozmak” olduğu vurgusu üzerine kurulmuştur.

Haberin sürmanşeti için seçilen “oyun” sözcüğü, manası itibariyle kuralları önceden belirlenmiş olan ve bir plan dâhilinde gerçekleştirilen bir eyleme gönderme yapmaktadır. “Karanlık oyun” tümcesi haber anlatısı ile birlikte okunduğunda saldırının aslında esas hedefinin “Türkiye” olduğu ima edilmektedir. Dolayısıyla bu yolla, devletin ya da güvenlik birimlerinin cinayet ile ilgili olası bir ihmalleri ya da sorumlulukları peşinen bertaraf edilmektedir. Seçilen sözcük ve tümcelerle gazete cinayet ile ilgili olarak kendisini devletin durduğu ideolojik hatta konumlandırmıştır.

6 Eylül 1993 tarihli Sabah gazetesinin, Mehmet Sincar cinayeti ile ilgili manşetinde ise “Dehşet şehri Batman” ifadesini kullanarak Batman’ın zaten “tekinsiz” bir şehir olduğu ima edilmiş ve fail ya da faillerden bahsedilmeyerek, cinayet şehrin güvenilir olmaması ile ilişkilendirilmiştir.

2.1.4. Karşıtlık Söylemi: Türk Bayrağı Üzerinden Yeniden Üretilen “Biz” ve “Onlar” Ayrımı

Ulusun ve ulusal kimliğin devingen bir yapı arz ettiği düşünüldüğünde (Balibar, 1991), milliyetçilik ve milli kimlik inşası da benzer şekilde sürekli olarak bir tür yeninden inşaya ihtiyaç duyduğu anlaşılır. Milliyetçiliğin, zaman ve mekan mefhumlarından azade, statik ve değişmez bir yapıda olmadığı, aksine bir temsil sistemi olarak toplumsal ve siyasal yaşamı yeninden tanımlayan ve anlamlandıran bir söylem pratiği olduğu kabulünden hareket edersek, Billig’in de (1995) işaret ettiği üzere, milliyetçilik gündelik yaşam pratikleri içinde sürekli olarak yeninden üretilen simgesel ve söylemsel bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Gündelik yaşam pratikleri içindeki bu simgesel ve söylemsel yeninden üretim süreci, çoğunluk aktörleri olarak “biz”in; “karşıt kamp” aktörleri olarak ya da azınlıkta kalanlar olarak karşı tarafta konumlandırılan “onlar” karşısındaki üstünlüğü temeline dayanır (Akt, Gökalp, 2004: 40-41). “Biz”in “öteki” olandan ayırt edilmesinde kullanılan simgeler (bayrak, marş... vb) “biz”in ulusa aidiyet duygularını yeninden üretirken, “ötekileri” yani “biz”den olmayanların da karşıt kampta konumlandırılmasını beraberinde getirir. Kurulan bu milliyetçi söylem içinde, ulusun bir parçası olduğu düşünülen bireylere “ulus oldukları gerçeği” yeninden hatırlatılmak yoluyla milliyetçiliğin de yeninden üretimi sağlanır (Smith, 1991: 127). Benzer şekilde milliyetçiliğin ve milliyetçi söylemin her gün sıradan gündelik yaşam pratikleri üzerinden nasıl

üretildiğine dikkat çeken Billig (1995), milliyetçiliğin gündelik, sıradan üretiminin önemli ayaklarından biri olarak kitle medyasını işaret eder (Akt, Doğanay ve Karaaslan Şanlı, 2011: 42).

Bora'nın (1995) "resmi milliyetçilik" olarak tanımladığı, devlet merkezli milliyetçiliğin, "bayrak, ay yıldız... vb." simgeler aracılığı ile politik alan üzerinde hegemonik bir etkisi söz konusudur(103). Bu hegemonik baskı, bahsedilen simgelerin "kamusal alanda" çok fazla tüketilmesi sonucunu da beraberinde getirmektedir. Bostancı'ya (1996) göre, ulusal medya milli simgelere yaptığı göndermeler vasıtasıyla "biz" ve "onlar" arasında kurulan farklılığı sürekli olarak canlı tutar ve kitlesel olarak yeniden üretir. Milliyetçi söylemin kurulmasında en yaygın stratejilerden birinin "biz" ile "olar" arasında varsayılan ya da kurulan karşıtlıklar olduğunu belirtmiştik (Özkırımlı, 2008). Van Dijk (1991) da, medya metinlerindeki ırkçı ve ayrımcı söylemlerin "biz" ve "onlar" ayrımı ve karşıtlığı üzerinden kurulduğuna vurgu yapar.

Medya metinlerinde Kürt yanlısı demokratik siyasetin marjinalleştirilmesi başvuru söylemsel stratejiler arasında "biz" ve "onlar" arasında yapılan ayırım ve bu ayırım üzerinden kurulan karşıtlık ilişkisi belirleyicidir. Batman'da silahlı saldırı sonucu öldürülen DEP milletvekili Mehmet Sincar'ın cenazesinde bahsedilen bu karşıtlık ilişkisi, milliyetçi söylemin yeniden üretilmesinde sıklıkla başvuru bayrak simgesi merkezi bir yer tutmuştur. Sabah gazetesinin haber (Bkz; Resim 5), gazetenin birinci sayfasının altında DEP'lilere yönelik saldırının katilinin yakalandığını ifade eden haber başlığının altına, bir alt başlık olarak yerleştirilmiştir. Haberin siyah bir kutucuk içinde sunulması ve haber başlığında sarı rengin tercih edilmesi, haberin dikkat çekiciliğini artırmaktadır. Dolayısıyla gazetenin ilk

sayfasına bakan bir okuyucunun bu başlığı görmemesi mümkün değildir. Haber başlığında DEP'in Sincar'ın tabutuna Türk Bayrağı sarılmasına "hayır" dediği vurgulanmaktadır. "Hayır"ın tırnak içinde aktarılması yoluyla da bu ifadenin DEP'e ait olduğu ve gazetenin doğrudan aktardığı izlenimi yaratılmaktadır. Ancak haber metninde, paradoksal bir biçimde DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya tarafından yapılan açıklamalar aktarılmış ve Kaya'nın tabuta partinin bayrağının sarılacağını ancak "Türk Bayrağı'na karşı alerjilerinin olmadığı" sözleri aktarılmıştır. Haber anlatısının devam ettiği gazetenin iç sayfalarında da DEP'lilerin Türk Bayrağı'na "hayır" dediklerine dair bir enfomasyona rastlanılmamaktadır.

Resim 5, Sabah, 7 Eylül 1993

Dolayısıyla gazetenin ilk sayfasında DEP'liler tarafından ifade edilmeyen bir sözcüğü haber başlığına, üstelik doğrudan aktarmaymış gibi, taşımaları oyucuya,

“onların” yani DEP’lilerin “biz”e yani Türkiye’ye ve Türk Bayrağı’na karşı oldukları izlenimi yaratılmaktadır. Haber söylemi, DEP ile Türkiye devleti arasında bir karşıtlık ilişkisi kurmuştur ⁷⁸. Haberin “Katil yakalandı” başlığının altına yerleştirilmesi ile devletin Sincar’ın katilini yakaladığı, başka bir ifade ile üzerine düşen görevi yerine getirdiği, ancak buna karşın DEP’lilerin tabuta Türk Bayrağı’nın sarılmasını dahi “hazmedemedikleri” ima edilmektedir.

Resim 6, Sabah, 7 Eylül 1993

Haberin devamının yer aldığı gazetenin iç sayfalarında (Bkz; Resim 6), haber için seçilen “DEP’in bayrak kompleksi” başlığı ile “onların” yani DEP’lilerin “biz”

⁷⁸ Sincar’ın tabutuna Türk Bayrağı’nın sarılmayacağı yönünde bir eğilim ya da talep DEP içinde mevcut değildi. Bu hususta dönemin DEP Genele Başkan Yardımcısı Kemal Bilget yaşananları şu ifadelerle anlatmaktadır “...Mehmet Sincar’ın naşına Türk Bayrağı sarmadığımız doğru değil. Batman’dan getirirken DEP bayrağı sarılı olarak getirdik. Türk Bayrağı’na naşı sarmamak gibi bir kararımız yoktu. Cenazeye Türk ve DEP Bayrağı’nı birlikte saralım şeklinde bir kararımız vardı...” Anlatımının devamında Bilget, Ankara’da Hacettepe Hastanesi’nde bulunan Mehmet Sincar’ın cenazesini almaya giderken, Muş Milletvekili Sırrı Sakık’ın büyük ebatlarda bir Türk Bayrağı alması için görevlendirildiğini ve bayrağı aldıklarını ifade etmektedir (Akt, Ölmez, 1996: 299-300).

yani Türkler ve Türkiye devleti karşısında “yetersiz, kompleksli” olduğu ima edilmektedir.

Haber anlatısında cenazenin programı ile ilgili ayrıntıların aktarıldığı metinde ayrıca parti yetkilileri tarafından cenaze için mecliste bir törenin düzenlenmeyeceği vurgulanıyor⁷⁹. Haberde kullanılan “Cenazede DEP bayrağı” alt başlığı ile İçişleri Bakanlığının izni dâhilinde kurulan ve sembolü belirlenen demokratik siyaset yapan bir partinin bayrağı “kriminalize” edilerek illegal bir örgütün bayrağıymış gibi sunulmuştur. “Cenazede DEP bayrağı” alt başlıklı haberde, DEP’lilere ait olduğu iddia edilerek tırnak içinde aktarılan “TC” “karşıt kamp” ifadeleri aracılığıyla DEP, devletin karşısında ve “düşman” kampta yer alan bir aktör olarak tanımlanmıştır. Haberde kullanılan fotoğrafların arasında spot ve koyu zemin üzerinde yerleştirilen alt başlık ve haber anlatısının okuyucunun zihninde oluşturacağı izlenimin, DEP’nin

⁷⁹Mehmet Sincar’ın öldürülmesinin ardından cenaze töreni tartışmaları başladı. Batman’daki silahlı saldırı sonucu Sincar’la birlikte yaşamını yitiren Metin Özdemir’in cenazesi devlet yetkilileri tarafından gece gizlice gömülmüştü. Bolkan’a göre, Mehmet Sincar için de aynı yöntemle tevessül edilmesine karşın Sincar’ın babası buna karşı çıktı. Bolkan’ın aktardığına göre, Mardin-Kızıltepe Kaymakamı Mehmet Sincar’ın babası Tevfik Sincar’ı arayarak, Mardin Valisi ve Jandarma Komutanı’nın eşliğinde “helikopterle Batman’dan cenazeyi alıp Kızıltepeye gömmek” önerisi baba Sincar tarafından reddedildi (Bolkan, 2005: 120). Mehmet Sincar’ın cenazesi 5 Eylül günü Ankara’ya getirildi. Havalimanında cenazeyi karşılamak adına devlet ve hükümet yetkililerinden sadece Meclis Geçici Başkanı Yıldırım Avcı vardı. Cenaze Ankara’ya ulaşınca DEP’liler arasında “nasıl bir cenaze töreni” yapılacağı tartışmaları başladı. Tartışmalar Sincar için mecliste bir tören yapılıp yapılmayacağı üzerinde yoğunlaşmıştı. DEP’lilerin bir kısmı mecliste bir tören yapılmasını içerisinde bulundukları mağduriyetin kamuoyuna aktarımı ve törenin mecliste yapılmasından mütevellit olası bir polis müdahalesinin zorlaşacağı gibi gerekçelerle savunuyorlardı (Demir, 2005: 265). Sincar için mecliste bir tören yapılıp yapılmayacağına ilişkin olarak DEP’ten henüz bir açıklama gelmeden, Meclis Başkanvekili Yıldırım Avcı, tabuta Türk Bayrağı sarılması gerektiğini ve başka bir seçeneğin ise düşünülemeyeceğini vurgulayan bir açıklama yaptı (Akt, Bolkan, 2005: 127). Mecliste tören yapılmayacağını bir basın toplantısı ile açıklayan Yaşar Kaya, neden sorusuna ise “ Faili meçhul cinayetleri açığa kavuşturamamış bu parlamento, seçilip gelen arkadaşlarımızı kendi kimlikleri ile bir türlü hazmedemedi. Onları meclis kürsüsünde konuşurken yaka paça tokatlayıp aşağı indirdiler. 50 yıl daha demokrasicilik oynamaya niyetimiz yok” sözleri ile açıklıyordu (Akt, Demir, 2005: 265).

demokratik kanallar vasıtası ile siyaset yapan bir parti değil, Türkiye’ye ve Türk Bayrağı’na düşman bir illegal örgüt olduğu yönünde olması kuvvetle muhtemeldir.

Haberin mikro yapısının örgütlenmesi kapsamında benimsenen sözcük ve cümle yapılarına bakıldığında, “kompleks” kelimesinin seçimi ile DEP’in ve DEP’li aktörlerin “biz” in dışında tutulduğu ve “onların” yani DEP’lilerin “biz” e ait olanlara sahip olmadıkları için yetersizlik halinin yarattığı bir kompleks durumu içinde oldukları ima edilmektedir. “Cenazede DEP bayrağı” alt başlığı altındaki haber anlatısında kullanılan “ölen milletvekili” ifadesinin edilgen yapısı, milletvekilinin silahlı bir saldırı sonucu öldürüldüğü vurgusunu gizleyerek, saldırının fail ya da faillerinin olduğunun üstünü örtmektedir. Geniş haber anlatısında Mehmet Sincar’ın saldırı sonucu öldüğünün belirtilmesine karşın bahsedilen alt başlıklı haber spotunda edilgen bir cümle yapısının tercih edilmesi gazetenin meseleye dair ideolojik konumlanışı açısından önemlidir. Zira daha önce de belirtildiği üzere başlık, alt başlık ya da haber spotları okuyucu tarafından en fazla dikkat edilen ve daha sonra hatırlanabilirlik bağlamında en önemli haber unsurlarıdır. “Cenazede DEP bayrağı” alt başlıklı haberde sözcük seçimi açısından dikkat çekici diğer iki örnekten biri de “TC” ifadesidir.

Anlatıda “TC” ifadesinin DEP’lilerin Türkiye Cumhuriyeti’ni adlandırırken kullandıkları bir kısaltma olduğu iddia edilmektedir. Bu yolla DEP’lilerin Türkiye Cumhuriyeti demekten imtina ederek TC kısaltmasını kullanmalarının onların cumhuriyetin ve dolayısıyla devletin karşısında konumlandıklarının bir göstergesi olarak sunulmaktadır.⁸⁰. Bir diğer örnek ise “karşıt kamp” sözcükleridir. Anlatıda bu

⁸⁰ “TC” ifadesi PKK, PKK’liler, sempatizanları ve PKK’nin yayın organlarında sıklıkla başvuru alan bir tanımlama biçimidir. Haberde DEP’lilerin de aynı ifadeyi kullandıklarının iddia edilmesindeki amaç

sözcülerin DEP’liler tarafından kullanıldığı ima edilmektedir ve sözcüklerin “onlara” ait olduğunu vurgulamak içinde tümceler tırnak içinde aktarılmıştır. Oysa “TC” örneğinde olduğu gibi DEP’lilerin “karşıt kamp” sözcüklerini kullandıklarına dair de bir bilgi bulunmamaktadır metnin tamamında. Medya profesyonellerinin Kürt yanlısı DEP’e ilişkin sahip oldukları bilişsel ve ideolojik tutumlarının bir sonucu olarak seçilen bu sözcüklerden, gazetenin DEP’i ve DEP aktörlerini “illegal” ve “biz’e düşman olanlar olarak tanımladığını gösteriyor. Ayrıca medyanın bu “düşman” ya da “karşıtlık” algısını kamusal dolaşıma sokarak kamuoyunda DEP’e yönelik oluşacak tutumun olumsuz bir muhtevada şekillenmesine aracılık ettiği söylenebilir.

Cenazeye ilişkin yapılan tartışmaların devam ettiği ortamda Ertuğrul Özkök’ün Hürriyet gazetesindeki köşesinde “üst düzey bir yetkilinin” ağzından aktardığı bilgi, devlet ve hükümet yetkililerinin cinayete ve cenazeye “peşinen” yaklaşımlarını ortaya koyması açısından dikkat çekicidir. Özkök’ün yazısında kullandığı “üst düzey yetkili” tarafından söylendiği iddia edilen “Cinayeti çözeceğiz ve cenaze onlar için tam anlamıyla bir fiyasko olacak” sözleri, devletin yaşanan cinayeti ve cenaze törenini bir tür “hesaplaşma” bağlamı içinde ele aldığını gösteriyor. Özkök, yazısının devamında “üst düzey yetkilinin”, “onlar” kelimesinden PKK ve DEP’i kastettiğini anlıyoruz (7 Eylül 1993, Hürriyet gazetesi). “Üst düzey yetkilinin” açıklamalarından anlaşılan, devlet yasal bir parti olan DEP’i ve onun mecliste meşru yöntemler aracılığı ile seçilmiş olan bir milletvekilinin gündüz saatlerinde sokak ortasında öldürülmesi hadisesinin faillerinin bulunması hususuna, bir milletvekili cinayetine aydınlatılması olarak değil mecliste olan yasal bir partinin

DEP ile PKK arasında bir özdeşlik kurarak DEP’in aslında legal bir siyasal hareket olmadığına dair yapılmaya çalışılan göndermedir.

“eline koz geçmemesi” için fail ya da faillerin yakalanması gerektiği biçiminde yaklaşmaktadır.⁸¹DEP Mardin Milletvekili Mehmet Sincar’ın öldürülmesi ile birlikte, 1990’da HEP’in kurulmasından 1993 tarihine kadar geçen süre zarfında öldürülen Kürt yanlısı siyasetçilerin sayısı 54’e ulaşmıştı. DEP parti yöneticilerine Sincar’ın cenazesi verilmemişti ancak yine de DEP’liler Ankara Necatibey’deki Genel Merkez önünde bir tören düzenleme kararı aldılar. Bu törenin düzenlenmesi de polis tarafından engellendi. Mehmet Sincar’ın cenazesi devlet yetkilileri tarafından Sincar’ın memleketi olan Mardin Kızıltepe’ye götürüldü ve sekiz kişinin katıldığı bir cenaze namazı eşliğinde defnedildi (Ölmez, 1996: 3001)⁸².

⁸¹Mehmet Sincar cinayetinin aydınlatılması hususunda yeterli çaba harcanmamakla birlikte, sürekli olarak değişen failler ve bu doğrultuda yeni yargılamalarla birlikte eski faillerin tahliyeleri ile devam eden belirsiz bir süreç yaşandı. 30 Eylül 1993’te Mehmet Sincar cinayeti soruşturması kapsamında gözaltında bulunan zanlılardan 15’i serbest bırakıldı. Tutuklanan beş kişiden ikisi de daha sonra serbest bırakıldı. Mehmet Sincar’ın avukatı, Mehmet Sincar dosyasının 2001 yılında İstanbul’da yapılan Hizbullah operasyonları kapsamında yeniden açıldığını ve Hizbullah operasyonu kapsamında gözaltına alınan bazı isimlerin Mehmet Sincar cinayetine karıştığı gerekçesi ile tutuklandığını aktarmaktadır (Bolkan 2005: 186). Ancak 5 Aralık 2001 tarihli Akşam gazetesinde Mehmet Sincar cinayetinin failleri olarak gösterilen ve suçlarını itiraf ettikleri beyan edilen isimler tutuklu olarak yargılanmaya devam ederken, 2003 Temmuz’unda Sincar cinayetinin faili olarak iki yeni isim gösterildi. Mehmet Sincar davası ile ilgili olarak konuşan Sincar’ın eşi Cihan Sincar: “Her yıl bir tetikçiye eşimin faili olarak yakalıyorlar. Eşim öleli on yıl oldu ve hala bir fail bulunamadı, bana göre bu da fiyasko olacak” açıklaması aslında davanın seyrini özetler nitelikteydi (Akt, Bolkan 2005: 187). Mehmet Sincar’ın avukatları tarafından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) açılan dava çeşitli aksaklıklar nedeni ile düştü ve Sincar davası ile ilgili en son gelişme 30 Mayıs 2013 tarihinde yaşandı. Diyarbakır 6.Ağır Ceza Mahkemesi Mehmet Sincar’ı öldürmek suçlaması ile Hizbullah üyesi Cihan Yıldız’a ömür boyu hapis cezası verdi (30 Mayıs 2013,Radikal gazetesi).

⁸² Mehmet Sincar, Batman’da “faili meçhul” cinayetleri araştırmak üzere DEP milletvekili sıfatıyla bulunduğu sırada uğradığı silahlı saldırı sonucu öldürülmüştü. Ancak Sincar’ın ailesine maaş bağlanması yönündeki talep meclis başkanlığınca reddedildi. Meclis başkanlığı, Sincar’ın “vazife malülü” sayılamayacağını çünkü öldürüldüğü sırada “hususî işlerini” yürüttüğü hükmünü verdi (Ölmez, 1996: 302).

2.1.5.Güvenlik Söylemi Eşliğinde Devletin “Koruyuculuğuna” Karşın DEP’in “Provokatörlüğü”

Liberal paradigma içinde özgürlük alanın tanımlanması güvenlik söylemine eklenmiş bir biçimde yapılmaktadır (Neocleous, 2014). Güvenliğin, toplumu düzene sokmak gibi bir amacının olduğuna dikkat çeken Neocleous, güvenliğin bir tür yönetim biçimi olarak kavramsallaştırılabileceğini vurgular (2014:22). Foucault ise güvenliği bir iktidar mekanizması olarak ele almaktadır. Yazara göre “disiplinci iktidar ve güvenlik yapıları birbirlerini tamamlayan yapılar” olarak karşımıza çıkmaktadırlar (2014:9). Foucault’ya göre, güvenlik mekanizması “gerçekliğe onu iptal edecek, sınırlayacak, frenleyecek ya da kurala bağlayacak bir biçimde cevap verme işlevine sahiptir” (2014:46). Başka bir ifade ile herhangi bir olayın ya da durumun fiili olarak gerçekleşmesinden önce, onun gerçekleşebilme ihtimaline karşın yasaların gücünden yararlanılarak güvenlik adına ve özgürlükleri kısıtlamak pahasına birtakım kısıtlamalar ya da engellemelerin yapılmasıdır.

Soğuk savaş sonrası politik konsepte uygun olarak Türkiye’de de coğrafi bir belirlemecilik varsayımı üzerine bina edilen “dışarıdakine güvenmeme” ve iç istikrar sağlama söylemi gelişmiştir. Bu bağlamda ulusaşırı savaş ve güvenlik politikasının yerini önemli ölçüde iç güvenlik, içeriden tehlikeler ya da “ intra –state wars” gibi yaklaşımlara bırakmıştır. Bu “inernal stability” , iç istikrar kavrayışı, 1980’den sonra Türk politik ve askeri elitlerin yeni yaklaşımı olma özelliği göstermektedir. Adı anılan bu iç istikrarın sağlanmasının yolu “topraksal bütünlük” ve “ülkenin seküler karakterinin korunması” olarak tayin edilmiştir. İç istikrarın sağlanması söylemi önemli ölçüde bir “iç güvenlik tehdidinin” varlığı üzerine kurulmuş ve adı geçen iç güvenlik tehdidi olarak da PKK ve siyasal İslam’ın yükselişe geçmesi gösterilmiştir.

1990'ların başında “ayrılıkçılık ve terörizm” olan iç tehdit algısı, 1992'den sonra 1997'nin sonlarına kadar “radikal İslam ve Kürt ayrılıkçılığı” olarak yeniden tanımlanmıştır. Bu bağlamda 1990'lar boyunca Kürtlerin kültürel, kimliksel ya da politik herhangi bir talepleri “ayrılıkçılık” ve dolayısıyla PKK ile doğrudan ilişkilendirilerek okunmuştur. Bu okuma biçimi adı geçen içerikteki kitlesel protesto eylemlerinin Türk devletinin bütünlüğüne karşı girişilmiş ayrılıkçı eylemler düzleminde değerlendirilmiştir (Köker ve Doğanay, 2004: 120).

Oluşan bu iç tehdit kavrayışı, ulusal güvenliğe, demokrasiden daha üstün bir rol, paye biçilmesi sonucunu beraberinde doğurmuştur. Dolayısıyla tüm farklılıklar; etnik, ideolojik, dinsel, ekonomik... bunların hiçbiri çoğulcu bir demokrasinin bir parçası olarak görülmemiş, aksine ulusal bütünlüğün ve gelişmenin önünde bir tehdit olarak algılanmıştır (Akt, Köker ve Doğanay, 2004: 121).

1980 askeri darbesinden sonra, Türk medyasında da “ulusal güvenlik” söylemi hakim olmaya başladı. Medyanın protesto gösterileri düzenleyenlere yaklaşımı, faillere “sapkın” ve genel düzeni bozan insanlar olarak yaklaşması yönünde oldu (121-122). Güvenlik bir iktidar söylemi olarak düşünüldüğünde, hâkim askeri ve politik elitler bu söylemi medya aracılığı ile kamusal alana taşır ve kitleselleştirir (Köker ve Doğanay, 2004: 128).

DEP Milletvekili Mehmet Sincar'ın cenazesinin partisine ve ailesine verilmemesinin öne sürülen en önemli nedenlerinden biri “güvenlik” gerekçesi idi. Gazetenin birinci sayfasından aktarılan haberde (Bkz; Resim 7) kullanılan başlık ve haber metni ile Sincar'ın cenazesinin bir “soruna” dönüştüğü ve devletin cenazeyi “olaysız” bir şekilde defnetmesiyle sorunun ortadan kalktığı vurgulanmaktadır.

Resim 7, Hürriyet, 10 Eylül 1993

Haberin birinci sayfadan spot olarak aktarılan bölümünde, herhangi bir arka plan bilgisi ya da hikâyenin tamamı yoktur. Örneğin cenazenin kaldırılmasının neden bir “sorun” haline geldiğini sadece haber spotunu okuyan bir okuyucunun kiokuyucuların çoğunun haberin iç sayfalardaki devamını okumadıkları daha önce belirtilmişti, zihninde öldürülen DEP milletvekilinin cenazesi ile ilgili olarak cenazenin “soruna” dönüştüğü ve devletin müdahalesi ile bu sorunun ortadan kalktığı bilgisi kalacaktır. Haberin devamının yer aldığı gazetenin iç sayfalarında, Mehmet Sincar’ın cenazesinin kaldırılamamasın nedeninin, DEP’in milletvekili için bir tören düzenlemek istemesi ve devlet yetkililerinin de buna “güvenlik” gerekçesi ile izin vermemeleri olduğunu anlıyoruz. Haberin mikro yapısına yansıyan dil, politik ve askeri yetkiler tarafından öne sürülen “güvenlik” gerekçesini söylemsel düzeyde kitlesel olarak yeniden üreten bir muhtevaya sahiptir. Cenaze törenlerinin, dünyanın pek çok yerinde ve pek çok kültüründe, ölen kişiye duyulan saygı, dinsel görev ya da kişiyi onurlandırma gibi farklı saiklerle çeşitli etkinlikleri barındıran bir tür ritüel olduğu düşünüldüğünde, devletin “güvenlik” gerekçesi ile töreni yasaklaması

iktidarın kendisi için tehlike olarak gördüğü her alana müdahale edebildiğini göstermektedir. Medya da iktidarın dili güvenlik söylemini benimseyip yaygınlaştırarak, egemen ideolojik kavrayışla ortaklaşmaktadır.

Haber metninde (Resim 7)tercih edilen “olaysız” sözcüğü ile cenazenin DEP’e ve Sincar’ın ailesine verilmemesi konusunda öne sürülen “güvenlik” meselesine atıfta bulunarak cenazenin verilmesi halinde yaşanabilecek olası çatışmalara gönderme yapmaktadır.Haberin (Resim 7) devamının yer aldığı aynı sayfada devletin öne sürdüğü “güvenlik” gerekçesinin “kanıtı” olarak sunulmuş “PKK Cenazeyi Tehdit Etti” başlıklı bir habere yer verilmiştir.

DEP Milletvekili Mehmet Sincar’ın cenazesini PKK tehdit etti. Parti ve ailesi tarafından geleneklere uygun cenaze töreni yapılmadığı gerekçesi ile hastane morgundan alınmayan Sincar’ın cenazesini taşıyan uçağa bomba ihbarı yapıldı. Dün sabah erken saatlerde İstanbul’dan Ankara’ya getirilen özel uçağın personeline bile nereye gideceği söylenmedi. Cenazenin devlet tarafından sabah Şanlıurfa’ya gönderileceğinin açıklanması üzerine, kimliği belirsiz kişilerce uçağa bomba koyulduğuna dair ihbarlar yapıldı... (10 Eylül 1993, Hürriyet gazetesi).

Haberin anlatısında; haberde kullanılan başlık, cenaze tartışmalarının ana eksenini oluşturan güvenlik söyleminin haklılığını işaret etmektedir. Başlıkta, uçağa yerleştirildiği ihbar edilen bombanın PKK tarafından yerleştirildiği teyit edilmiş bir bilgi olduğu izlenimi uyandırmaktadır. Ancak haberin devamında, bombanın “kimliği belirsiz kişilerce” yerleştirildiğine dair yapılan ihbardan bahsedilmektedir.⁸³

⁸³Mehmet Sincar’ın cenazesinin partisine ve ailesine verilmemesinin temel gerekçesi olan “güvenlik” vurgusuna rağmen, DEP Milletvekili Mehmet Sincar’ın cenazesinin devletin resmi yetkililerince defnedilmesinden bir hafta sonra, Sincar’ın Kızıltepe’deki taziye evine bombalı saldırı düzenlendi. Saldırının düzenlendiği anda taziye evinde DEP Diyarbakır Milletvekili Leyla Zana da vardı. Bu saldırı, hedefteki ismin Leyla Zana olduğu yönünde yorumlandı. Leyla Zana yaşanan saldırı ile ilgili Özgür Gündem gazetesine verdiği mülakatta, Sincar’ın ailesine taziye ziyareti için kendisi ile

Öldürülen DEP Mardin Milletvekili Mehmet Sincar'ın cenazesinin partisine ve ailesine verilmeyerek devlet tarafından defnedilmesi Sabah gazetesinin 10 Eylül 1993 tarihli ilk sayfasında “Gergin cenazeyi devlet kaldırdı”, Türkiye gazetesinin 10 Eylül 1993 tarihli birinci sayfasında ise “Cenazeyi devlet defnet” başlıkları ile haber konusu olmuştur. Her iki gazetede de haberin makro örgütlenişi bağlamında tercih edilen başlıklardaki “devlet” vurgusu, DEP'in, Sincar'ın ailesinin ve daha geniş manada Kürtlerin cenazelerine “dahi” sahip çıkmadıkları imasını içermektedir. Ancak haber anlatıları incelendiğinde, gerek hikâyenin örgüsü gerekse habere konu olan hadise ile ilgili arka plan bilgisi eksiktir. Çünkü haberlerin detaylarında DEP'in ve Sincar'ın ailesinin cenazeyi neden almadığı, taleplerinin ne olduğuna dair enformasyona hemen hiç yer verilmemiştir. Sabah gazetesin haber başlığında kullandığı “gergin” sözcüğü ile öldürülen bir milletvekilinin cenazesinin bir tür soruna dönüştüğü iması yapılarak Kürt yanlısı demokratik siyaset bir kez daha olumsuz bir çağrışım uyandıracak bir biçimde haber konusu haline getirilmiştir⁸⁴.

birlikte; Ahmet Türk, Mahmut Kılıç, Selim Sadak ve Ali Yiğit'le birlikte beş milletvekilinin gittiğini fakat milletvekillerinin üç ayrı evde konakladıklarını aktarıyor (Akt, Bolkan, 2005: 169). Leyla Zana'nın beyanatı bağlamında yaşanan saldırı düşünüldüğünde, saldırının Leyla Zana'yı hedef olarak seçtiği iddiası kuvvetlenmektedir.

⁸⁴Devletin yasal olanakları kullanarak DEP üzerinde kurduğu baskı DEP Genel Başkanı Yaşar Kaya'nın tutuklanması ile devam etti. Yaşar Kaya'nın tutuklanma gerekçesi olarak, Almanya-Bonn'da ve KDP'nin Erbil'de yapılan kongresinde yaptığı konuşmalar gösterildi. Yaşar Kaya, birçok Kürt yanlısı siyasetçinin suçlandığı ve suçlanacağı “ Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bölünmez bütünlüğünün aleyhine konuşmak, Kürtçülük ve bölücülük yapmak” suçlaması ile tutuklanmıştı (Ölmez, 1996, Demir, 2005). Konuşmanın bir bölümü şöyleydi: “...Sizi DEP adına sevgiyle selamlıyorum. Sizler, ateşin ve güneş ülkesinin çocuklarısınız. Size böyle hitap etmek istiyorum. Çünkü sizin ülkenizin adını anmak siyasi partiler için kapatma gerekçesidir...” (DEP Arşivinden akt, Ölmez, 1996: 303). Yaşar Kaya'nın tutuklanması çalışmanın kapsamında incelenen gazete sayfalarında küçük bir haber olarak yer aldı. Türkiye gazetesi “DEP Genel Başkanı tutuklandı” başlıklı haberin anlatısında, Kaya'nın “bölücülük ve Kürtçülük yaptığı gerekçesi ile tutuklandığını” vurgulayarak tutuklanmanın meşruiyetini ortaya koymaya çalışmaktadır (17 Eylül 1993, Türkiye gazetesi). Ayrıca haberin hemen altında “PKK'da Büyük Panik” başlıklı bir başka habere yer verilerek, Yaşara Kaya ile PKK arasında ilişki kurulduğu görülmektedir. Hürriyet ve Sabah gazeteleri Yaşar Kaya'nın tutuklanma haberini 17 Eylül 1993 günü baskılarında sıradan bir haber olarak aktardılar.

2.1.6. Kürtleri Legal Siyaset Zemininin Dışına İtme Stratejisi Bağlamında

“Vatan Hainliği” Suçlaması

Türkiye’de Kürt meselesinin devlet nezdinde tanımlanış biçimine bakıldığında, cumhuriyetin kuruluşunu önceleyen kısa bir zaman dilimini kapsayan aralıkta Kürtlerin etno-politik haklarının tesisi konusunda bir politika izlenmiştir. Ancak cumhuriyetin ilanına müteakiben 1990’ların başlarına kadar devam edecek olan uzun zaman dilimini kapsayan dönemi, Türkiye’de Kürt diye bir etnik mevcudiyetin olmadığı politikası üzerine bina edilmiştir. Erken cumhuriyet dönemi boyunca Kürtlerin etno-politik hak talepleri “eşkıyalık”, “geri kalmışlık”, “irtica”, “yabancı devletlerin Kürtleri kullanarak Türkiye’ye müdahale etme çabaları yani yabancı kışkırtması” gibi nitelermeler bağlamında ele alınmış ve hak talepleri ekseriyetle cebri yol ve yöntemlerle bastırılmıştır (Yeğen 2013: 129-154). 1950’lerden 1980’lerin sonlarına kadar devam edecek süre zarfında Kürtlerin siyasal ve kültürel talepleri, meselenin etnik boyutundan arındırılmış bir biçimde “bölgesel geri kalmışlık” zemininde değerlendirilir (159).1990’ların politik bağlamı Türkiye’de Kürt meselesine dönük kavrayışta zorunlu bir değişikliğin gerektiğini ortaya koymuştur (Yeğen, 2012: 35). Nitekim 1990’lar boyunca Kürtlerin etnik bir topluluk olarak varlıkları resmi olarak kabul edilse de bu kabul Kürtlerin etno-politik taleplerinin karşılanması zemininde bir ilerleme kaydetmemiştir (Yeğen, 2012a; Yeğen, 2013).

Cumhuriyet tarihi boyunca kültürel ve siyasal talepleri olan Kürtlerin, “düşman” “terör” “ayrılıkçılık” “bölücülük” ve “vatan hainliği” gibi kavramlarla birlikte anıldığına dair pek çok örnek mevcut olmakla birlikte tahlilde

2000’li yılların ortalarına kadar Kürt etno-politik taleplerinin kabulü ve taleplerin tesisi noktasında gözle görünür bir gelişme yaşanmadığını da bir kez daha belirtmek gerek.1990’ların başı gibi geç bir tarihe kadar Kürt etnik mevcudiyetinin resmi devlet politikaları bağlamında inkâr edilmesi beraberinde Kürt yanlısı bir siyasi legal hareketin oluşabilme olanaklarını ortadan kaldırılmışsa da Kürt taleplerinin demokratik yol ve yöntemlerle dile getirilmesi konusunda bazı girişimler mevcuttur (Bkz; Temel, 2015).Türk milliyetçiliğinin resmi söylemlerinden biri olan “iç ve dış düşmanların Türkiye’nin bütünlüğüne ve mevcudiyetine” göz diktikleri savı Bora’ya göre zaman içinde “kronikleşen bir tehdit algısını” beraberinde getirmiştir (1995: 75-105). İç düşman olarak tanımlananlar ekseriyetle Türk ve Müslüman olmayan topluluklar olmakla birlikte, Kürtlerin Türkiye nüfusu içindeki demografik çoğunluğu ve cumhuriyet tarihi boyunca resmi devlet ideolojisine karşı gösterdikleri mukavemet düşünüldüğünde iç düşman sıralamasında “ayrıcalıklı” bir konuma yerleşmeleri muhtemeldir. Cumhuriyet tarihi boyunca Kürt meselesine dönük olarak “kategorik inkârdan” “zımni kabule” evrilen bir resmi devlet söylemi kaçınılmaz olarak medyanın Kürtlere ilişkin kurduğu dili de etkilemiştir. Dolayısıyla medyada Kürt yanlısı legal partilerin sunuluş biçimi “düşman”, “hain”, “dış güçlerin maşası olmak” gibi kategorik milliyetçi ve ayrımcı-ırkçı söylemsel kategoriler eşliğinde gerçekleşmiştir.

17 Mart 1994 tarihli Türkiye gazetesindeki haberin (Bkz; Resim 8) konusu, 2-3 Mart 1994 tarihlerinde yasama dokunulmazlıkları kaldırılan 5’İ DEP’li, 1’İ bağımsız toplam altı milletvekilinin yargılanma süreçleri ile ilgilidir⁸⁵. Haber için

⁸⁵ Yasama dokunulmazlığı, 1876’da yürürlüğe giren ilk anayasadan günümüze kadar yapılan anayasalarda, kapsam ve muhtevasında belirli değişiklikler yapılsa da devam etmiştir (Aktaş, 2006: 87). 1982 Anayasası’nın 83. maddesinde meclis kürsüsünün dokunulmazlığı garanti altına alınmış ancak, ilgili anayasanın 14. maddesi ki madde “ülkenin ve milletin bölünmez bütünlüğü” ile

tercih edilen manşet, DEP milletvekillerinin işledikleri iddia edilen suçların “vehametine” gönderme yapmaktadır. Haber girişinde manşetin altına fotoğrafları yerleştirilen DEP’li milletvekillerinin isimleri sayılarak, adı geçen milletvekillerinin Türk Ceza Kanunu’nun (TCK) 125. maddesi gereğince idamla yargılanacakları vurgulanmıştır. Haber girişinin altına küçük bir kutucuk içinde “TCK madde:125” alt başlığı ile yerleştirilen ilgili kanun maddesi hatırlatılmıştır. Manşet, haberin girişi ve alt başlık vasıtasıyla, başka bir ifade ile haberin makro yapısındaki kurgulanış itibarıyla verilmeye çalışılan anlam, Kürt yanlısı milletvekillerinin doğrudan “vatan haini” olduğu ve bunun kanundaki cezasının da “idam” olduğudur. Haberin ayrıntılandırıldığı iç sayfalardaki hikâye örgüsü, DEP’lilerin hangi fiilleri kapsamında “vatana ihanetle” suçlandıkları bilgisini içermemekle birlikte habere konu olan aktörlerin mevcut durum karşısındaki sözlerine de yer vermemektedir. 17 Mart 1994 Türkiye gazetesindeki haberin mikro yapısına bakıldığında, manşet için seçilen cümle ve haber girişinde TCK’ye atıf yapılarak, işlendiği iddia edilen suçun cezasının “ölüm” olduğuna işaret etmek için tercih edilen “idam” sözcüğü, Kürt yanlısı demokratik siyasete yönelik yaptırımları meşrulaştırıcı bir çerçeve içindesunulmuştur.

ilgilidir, (Bkz; [http://www.anayasa.gen.tr/1\\$982ay.htm](http://www.anayasa.gen.tr/1$982ay.htm) [Erişim: 20.04.2015]) ve maddenin kapsamı, yasama dokunulmazlığı dışında tutulmuştur. Yasama dokunulmazlığı kaldırılan milletvekilleri Anayasa Mahkemesine iptal başvurusu yapma hakkına sahiptirler. İptal başvurusunun mahkemece değerlendirilmesi ve nihai kararın Resmi Gazete’de yayımlanması, dokunulmazlığı kaldırılan milletvekillerinin durumunu belirleyen bir yasal çerçevedir. 2 Mart 1994’te dokunulmazlıkları kaldırılan DEP milletvekilinin durumu ile ilgili olarak bu yasal prosedürün işleyip işlemediği tartışma konusudur. Bu konuyla ilgili ayrıca bkz; (Sevinç, 2005: 182-189).

Resim 8, Türkiye, 17 Mart 1994

Medyanın kamusal söz söyleme gücü ve olanağı dikkate alındığında, Hall'ün işaret ettiği, gerçekliği “seçilmiş olan tanımlar” aracılığıyla tanımlama pratiğibağlamında medya, egemen olan ideolojik kavrayışı kitlesel olarak yeniden tanımlar (2005: 88). 17 Mart 1994 Türkiye gazetesindeki haberde, Kürt yanlısı demokratik legal siyaset, devletin resmi ideolojik kurgusu içindeki yapılanış biçiminin bir parçası olan Kürt yanlısı milletvekillerinin “vatan haini” olduğu söylemiyle, medya vasıtasıyla bir kez daha desteklenmiştir.

Kürt yanlısı demokratik legal siyasete dair “vatan haini” söyleminin gazete manşetleri aracılığı ile kamusal alanda yeniden üretildiği bir diğer örnek de 20 Şubat 1994 tarihli Sabah gazetesinde yer almıştır (Bkz; Resim 9). Haber konusu, 18 Şubat 1994'te DEP'in Genel Merkezi'nin bombalanması üzerine⁸⁶ dönemin İçişleri

⁸⁶DEP Genel Merkezi'nin bombalanması hadisesi ile ilgili olarak, dönemin İçişleri Bakanı Nihat Menteşe'nin “DEP, binasını kendi bombalamıştır” açıklaması, mecliste bulunan legal siyasi bir

Bakanı Nihat Menteşe'nin "kendileri bombalamışlardır" açıklamalarına karşılık olarak DEP Genel Başkanı Hatip Dicle'nin "alçaklık" nitelemesinde bulunması üzerine İç İşleri Bakanı'nın konuya dair yaptığı açıklamadır. Daha önce de belirtildiği gibi, haber manşetinde ya da başlığında başkasına ait olan bir sözün tırnak içinde aktarılması, aktarılan sözün gazetenin fikri olmadığı anlamına gelse de, Köker ve Doğanay'ın da işaret ettiği gibi (2010: 65), sözü manşete ya da haber başlığına taşınan kişinin sözüne biçilen değer bağlamında oldukça önemlidir. Haberin (Resim 9) girişinde manşetteki sözlerin sahibi olan İç İşleri Bakanı'nın Hatip Dicle'yi PKK ile işbirliği yapmakla suçladığı olaya ilişkin manşetin altında, "Dicle'nin öfke yaratan sözleri" spotu ve "DEP'li Dicle: PKK'nın Tuzla saldırısı normal" alt başlığı ile 17 Şubat tarihli Güneri Cıvaoğlu'nun köşe yazısından bir bölüme yer verilmiştir⁸⁷. 17 Şubat tarihli "Dicle'nin öfke yaratan sözleri" spotuna manşetin altında yer verilmesi manşetteki ifadeleri meşrulaştırma stratejisinin bir

partinin başkentte genel merkezinin bombalanarak kullanılmaz hale getirilmesi olayı karşısında devletin yaklaşımını göstermesi açısından dikkate değerdir. Hatip Dicle'nin, İçişleri Bakanı'nın açıklamalarını "alçaklık" olarak değerlendirmesi üzerine, Kürt yanlısı siyasetçiler için ekseriyetle devlet zevatı tarafından dillendirilen "vatan haini" ifadesi bu kez ve bir kez daha adı anılan bakan tarafından Dicle için kullanılmıştı (Cumhuriyet gazetesi, 18 Şubat 1994). Dönemin Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş de DEP'i "vatan hainliği" ile suçlamıştı. Güreş, DEP için:

Eşkiyayı, sadece Bekaa'da aramayın. Maalesef bunların bir kısmı yüce meclisin çatısı altındadırlar. Dokunulmazlık zırhından yararlanarak varlıklarını sürdürüyorlar ve tabi büyük ve yüce meclisi rencide ediyorlar. Türkiye'nin kendilerine sağladığı maddi ve manevi imkânları kullanıyorlar, kullanmakla da kalmayıp ihanet içinde bulunanların istifadesine sunuyorlar. Bunlar Türk askerine, düşman askeri gözüyle bakıyorlar. Öyleyse bunlar hain değil de kim haindir. (Cumhuriyet gazetesi, 22 Şubat 1994). İfadelerini kullanmıştı.

⁸⁷12 Şubat 1994'te beş askerin ve bir sivil yurttaşın yaşamını yitirmesine neden olan İstanbul'daki bombalı saldırıyı PKK üstlenmiş ve konuyla ilgili olarak Sabah gazetesinden Güneri Cıvaoğlu'na konuşan Hatip Dicle, "savaşta üniformalılar hedeftir" ifadesini kullanmıştı. Güneri Cıvaoğlu, Dicle'nin açıklamalarının özellikle bir bölümü seçip manşetten yayınlamıştı. Oysa konuşmanın tamamının aktarıldığı köşe yazısında Dicle'nin ülkede bir savaş hali olduğu tespitinin dönemin Genelkurmay Başkanı tarafından yapıldığı vurgulanıyor. Ayrıca Askerlerin ve PKK'lilerin sivil hedefleri vurulmaması gerektiğini ifade ediyor. Açıklamanın tamamı için (Bkz; 17 Şubat 1994, Sabah gazetesi).

parçasıdır.Haberin makro yapısında, Dicle'ye ait olduğu iddia edilen açıklamanın hangi politik bağlam içinde ifade edildiği belirtilmemekle birlikte, açıklamanın tamamına da yer verilmemiştir. Bu yolla, DEP'e dönük kamuoyunca oluşturulmuş olan ön kabuller de dikkate alındığında, İçişleri Bakanı'nın mecliste demokratik siyaset yapan bir partinin genel başkanını "vatan haini" olarak ilan etmesi rasyonelleştirilmiş ve kamuoyunda DEP ve DEP'liler "ülkenin bekasına kast eden" figürler olarak yeniden tanımlanmıştır.

20 Şubat 1994 tarihli Sabah gazetesi haberinin mikro yapısını oluşturan sözcük seçimleri, nedensellik ilişkileri ve genel olarak haberde kurulan retoriğe bakıldığında, haber spotunda kullanılan "öfke" sözcüğünün tercihi ile ülkenin en çok satan gazetelerinden birinin manşetinden demokratik legal siyaset yapan bir partinin genel başkanının "vatan haini" olarak hükümet yetkilisi tarafından ilan edilmesi normalleştirilerek sunulmuştur.

Resim 9, Sabah, 20 Şubat 1994

Kürt yanlısı demokratik siyaseti “vatan hainliği” söylemi aracılığıyla, ülkeye düşman ve karşıt olarak konumlandıran bir diğer haber örneği de 23 Şubat 1994 tarihli Hürriyet gazetesinin Çiller’in DEP’le ilgili açıklamalarını, “Çiller de Hatip Dicle’ye Hain Dedi” başlığı ile haberleştirdiği örnektir.

Haber için seçilen başlıktaki “Çiller de” ifadesi haber anlatısından da Anlaşılacağı üzere, Genelkurmay Başkanı ve İçişleri Bakanı’nın benzer muhtevadaki açıklamalarına göndermede bulunarak DEP’in ve DEP’lilerin “vatan haini” olduğu söylemini aklileştirme stratejisinin bir parçasıdır.

İçişleri Bakanı Nihat Mentese’nin ardından Başbakan Tansu Çiller de PKK’nın Tuzla katliamını “askeri hedeflere saldırı” olarak değerlendiren DEP Genel Başkanı Hatip Dicle’yi hain olarak ilan etti. Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güreş’in “PKK mecliste” sözlerini isim vermeden hatırlatan Çiller, “PKK’nın meclisin çatısı altında barınmasına müsaade etmeyeceğiz” dedi. Bazı kişilerin dokunulmazlık zırhının altına sığınamayacağını da hatırlatan Çiller şöyle devam etti...(23 Şubat 1994, Hürriyet gazetesi).

23 Şubat 1994 tarihli Hürriyet’in haber metninde kullanılan “Çiller de” ifadesinin, askeri ve politik elitlerin benzer içerikteki açıklamalarına atıfla başlığa taşınması, “ortak” akıl iması ve “ortak aklın” bir sonucu olarak Kürt yanlısı demokratik siyasetin vatana düşman olduğu varsayımının meşru kılınmasına aracılık etmektedir. Ayrıca askeri ve politik elitlerin Kürt yanlısı DEP ile ilgili benzer açıklamalarının birbirlerine eklemlendirilerek sunulması haberin mikro yapısının, DEP’e dönük “vatan hainliği” suçlamasının inandırıcılığını arttırmayı amaçlayan bir retorik üzerinden inşa edildiğini gösteriyor⁸⁸.

⁸⁸ Siyasi ve askeri elitlerin DEP’i meclis dışına atmak noktai nazarında mutabakata vardıklarını ve medyanın da varılan bu mutabakatı kamusal alanda yaygınlaştırma hususunda egemen ideolojik

2.1.7. Haber Başlığına Taşınan Cinsiyetçilik: “Mecliste Cezaevi Fantezisi”

Cinsiyete dayalı farklılıklar üzerinden gerçekleştirilen ayrımcılıklar ile “ırk, sınıf ve etnisiteye dayalı” ayrımcı ve ırkçı pratiklerin birleşmesi, kadınları çok yönlü bir ırkçı- ayrımcı söylem ve pratiğin aktörü haline getirmektedir (Çoban Keneş, 2013: 168). Işıl Gül ve Karan’a göre, bir kişinin birbirinden farklı alanlarda ve farklı temellerde ayrımcılığa uğraması aynı anda birden fazla ayrımcılığa uğraması “çoklu

kavrayışı sahiplendiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. DEP, bu politik iklim altında mahalli seçimlerden henüz çekilme kararını açıklamamıştı fakat DEP’in aday gösterdiği isimler tez elden derdest ediliyor, DEP’ten belediye başkanı aday olacak isimler kimliklerini açıklamaktan çekiniyorlardı. Bu konudaki en çarpıcı örnek, DEP’nin Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkan Adayı olarak göstereceğine dair tevatürlerin dolaşıma girmesi ile adı geçen isim olan Metin Toprak’ın “PKK’lı olduğu” gerekçesi ile gözaltına alınmasıdır (Ölmez, 1996: 344). Kürtlerin meskûn oldukları bölgelerde devam eden OHAL koşulları ve DEP’e yönelik saldırıların geldiği son nokta dikkate alınarak, 25 Şubat 1994’te DEP Parti Meclisi yaptıkları bir basın toplantısı ile mahalli seçimlerden çekilmek zorunda kaldıklarını kamuoyuna açıkladı. DEP’in seçimlerinden çekildiğini açıklaması, partinin PKK talimatıyla bu kararı verdiği yorumlarına neden oldu. Ana akım medyanın DEP’in mahalli seçimlere katılması konusunda takındığı tavır ikircimlikli bir tavidir. DEP henüz seçimlerden çekildiğini ilan etmemiş olmasına rağmen ve hatta her koşulda seçimlere girme kararlılığı göstereceklerini duyurmalarına rağmen 15 Şubat 1994’te Hürriyet gazetesi “Apo’dan DEP’e Emir; Seçimleri Boykot Et” manşetiyle çıkmıştı. DEP’in seçimlerden çekilmesini 27 Şubat 1994 tarihli Türkiye gazetesi manşetten “Demokrasiden Kaçıyorlar” başlığı ile duyurdu. Haberin devamında “İktidarıyla-muhalefetiyle bütün partiler” DEP’in seçimlerden çekilmesini “kaçmak” olarak nitelendirdi açıklamasına yer verilmiştir. Oysa DEP’in seçimlere girme noktasındaki ısrarcı tutumuna rağmen aday göstermesi muhtemel kişilerin suikast sonucu öldürülmeleri ya da gözaltına alınmaları gibi hadiselerle haberde yer verilmemiştir. Yani DEP’in yerel seçimlerden neden çekildiğine dair yaptığı açıklama haberde kendine yer bulamamış, kısaca “kaçış” olarak nitelendirilmiştir. DEP’in seçimlerden çekilme kararını açıklamasından bir hafta sonra, 2 Mart 1994’te, DEP’lilerin dokunulmazlıkları kaldırılmış ve bazı DEP milletvekilleri tutuklanmıştı. Dokunulmazlıklarının kaldırılması aynı zamanda mahalli seçimlere hazırlanan bazı siyasi partiler için de seçime hazırlıkta propaganda malzemesi olarak kullanılıyordu. Şüphesiz DEP’lilerin dokunulmazlıklarını kaldırmakla övünenlerin başında DYP lideri ve Başbakan Tansu Çiller geliyordu. Çiller, miting meydanlarında, “PKK’yı meclisten attığını söylüyor” ve kendisini dinleyenlerden alkış talep ediyordu. ANAP ve Demokratik Sol Parti (DSP) liderleri ise “PKK’yı meclise SHP’nin soktuğunu” vurgulayarak 1991 seçimlerindeki SHP-HEP ittifakına gönderme yapıyor ve dolaylı yollardan SHP’yi suçlayarak oy talep ediyorlardı. Görüldüğü üzere ana akım siyasi partiler, Kürt yanlısı siyasi partilerden bahsederken, adı geçen siyasi partilerin isimlerini dahi zikretmeyerek, doğrudan “PKK” ifadesini kullanmakta herhangi bir sakınca görmüyorlardı. 1994 mahalli seçimleri daha önce planlanan tarihte gerçekleştirildi. DEP’in seçimlerden çekilmesi üzerine, ağırlıklı olarak Kürtlerin meskûn olduğu illerdeki belediyeleri RP (Refah Partisi) kazandı. 1994 mahalli seçimleri için ayrıca bkz; (Turan, 2008: 246-297).

ayrımcılık” ya da “kesişen ayrımcılık” olarak tanımlanabilir (2011:21). Bu belirlemeden hareketle, bir kişinin kadın olması, Kürt olması ve siyasetçi olması aynı anda üç farklı temelde ayrımcılığa maruz kalması sonucunu beraberinde getirebilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de Kürt olmanın ya da Kürt yanlısı siyaset yapmanın medya metinlerindeki olumsuz sunuş biçimine kadın siyasetçi kimliği de eklenince, ayrımcı ve ırkçı söyleme eklemlenen cinsiyetçilik kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

Sabah’ın 5 Mart 1994 tarihli haberinde kullanılan “Mecliste cezaevi fantezisi” başlığı okuyucuda, aktarılan habere dair bir “merak” uyandırmaktadır. Ancak başlıkta kullanılan “fantezi” sözcüğünün “sınırsız hayal” manasının ötesinde, kelimeye günlük yaşamda yüklenen cinsel muhteva düşünüldüğünde, başlık doğrudan cinsiyetçi bir göndermede bulunmaktadır. Haber metni, dokunulmazlıkları kaldırılan beş DEP milletvekilinin gözaltına alınmamak için meclis dışına çıkmamaları ile ilgilidir. Haber metninde, başlıkta kullanılan “fantezi” sözcüğünün milletvekillerinin cezaevi günleri ile ilgili olarak kendi aralarında geçen bazı diyaloglara dayandırılıyor gibi görünmektedir. Fakat bu çalışmanın muhtelif yerlerinde vurgulandığı gibi başlığın, okurun haberin ne olduğunu anlamaya yönelik başvurduğu ilk kısım ve çoğunlukla da zihinde habere dair bir zihinsel temsilin oluştuğu yer olması nedeniyle önem arz etmektedir. Habere konu olan beş milletvekili içinde tek kadın milletvekili olarak Leyla Zana’nın bulunması ve bunun bir görselle desteklenmesi cinsiyetçi imanın gücünü arttırmaktadır. Haber görselinin yazılı basında, haberin sunuş araçlarından biri olması ve metne verilmek istenen anlamın tamamlanması noktasında önemli bir etkiye sahip olduğu düşünüldüğünde, Leyla Zana’nın etrafı erkekler tarafından çevrilmiş bir fotoğrafının haber için kullanılması başlıktaki

“fantezi” sözcüğünü okuyucu cinsiyetçi bir muhtevaya bürünmesini kolaylaştırmaktadır.

Özetle ifade etmek gerekirse, dokunulmazlıkları kaldırılmış beş DEP milletvekilinin, gözaltına alınmamak ve yaşananları protesto etmek için mecliste sabahlamaları haberi için tercih edilen “Mecliste cezaevi fantezisi” başlığı milletvekillerinden birinin kadın olmasıyla doğrudan ilgilidir. Haberin başlığı ve haberde kullanılan görsel, siyasette hegemonik alanı olan erkeğin arasında bulunan Leyla Zana’nın cinsiyet kimliğini öne çıkararak, zihinlerde onun Kadın ve Kürt bir siyasetçi olması ya da dokunulmazlığı kaldırılmış ve meclis dışına çıkması halinde gözaltına alınacak bir milletvekili olarak değil, egemen ataerkil cinsiyetçi söylemin bir nesnesi haline getirilmiştir.

Resim 10, Sabah, 5 Mart 1994

2.1.8. Adalet Arayışının Türkiye Düşmanlığı İle İlişkilendirilmesi: “Düşman Batı, İşbirlikçi DEP”

Kürtlerin demokratik hak taleplerinin cumhuriyet tarihi boyunca “irtica, geri kalmışlık, ecnebi kışkırtması, terör, bölücülük, hainlik, dış güçlerle işbirliği halinde olma” gibi farklı karşıtlık kategorileri aracılığıyla tanımladığı bir önceki başlıkta da vurgulanmıştı. Benzer şekilde daha önce vurgulandığı üzere “karşıtlık” (Van Dijk, 1991: 188), milliyetçi, ırkçı ve ayrımcı söylemleri “haklılaştıma” gayesi taşımaktadır çoğu zaman. Karşıtlık stratejisi temeli üzerinden inşa edilen “biz” e karşı “onlar” ın

düşmanlığı söylemi, “içeridekiler ve dışarıdakiler” (Köker ve Doğanay, 2010: 166) zemininde tanımlar. İçeride olanlar çoğunluğu, Türk ve Müslüman olanı, ekseriyetle temsil ederken, dışarıda bırakılanlar çoğunluğun dışında olan ve konjonktürel olarak değişebilecek herhangi bir topluluk olabilir. Dışarıda bırakılanlar yani ötekilerin resmi politik söylem içinde “düşman” figürü olarak tanımlandığı ve bu potansiyel düşman figürünün “ezeli ve ebedi düşman” olanlarla yani yabancı ülkelerle işbirliği yaparak Türkiye’nin bütünlüğüne kast etme risk ve potansiyelleri, Bora’nın (1995) ifadesiyle zamanla “kronikleşen tehdit” algısına dönüşmüştür. Türk’ün Türk’ten başka dostu yoktur retoriğine eklemlenen “iç ve dış düşmanlar” söylemi beraberinde çoğunluk aktörü olmayan toplulukların taleplerinin kriminalize edilmesinde sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Fethi Açıkel, “Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi” makalesinde, “iç ve dış düşmanlar” söyleminin “mazlumların” teorilerinde sıklıkla başvurulan bir söylem biçimi olduğunun altını çizerek, bu söylemin sürekli olarak “birilerinin dışarıdan köstek olmaya” , “onların gelişimini engellemeye” çalıştığını içermektedir (1996: 183-184).

Medyanın milli kimliğin inşasında ve milliyetçi söylemin gündelik olarak kitlesel bir biçimde yeninden üretiminde üstlendiği rol dikkate alındığında, medya, “biz” den olmayanlara yönelik sürekli olarak bir “düşman” algısı yaratmak ve bu vasıta ile homojen ve değişmez bir yapı olarak görülen “biz”in karşısında “onlar” ın potansiyel tehdit oluşturduğu algısını canlı tutmaktadır.

8 Mart 1994 tarihli Türkiye gazetesinde yer alan “Mitterrand DEP’lilerin hamisi oldu” başlıklı haber (Bkz; Resim 10), 2-3 Mart tarihlerinde dokunulmazlıkları kaldırılan DEP milletvekilleri için Avrupa’da birtakım girişimlerin başlatılmasını konu almaktadır. Haber kullanılan başlık, Fransa’nın DEP’i koruyup kollayan bir

ülke olduğu ve TBMM’ce dokunulmazlıkları kaldırılan milletvekillerine sahip çıkarak Türkiye’ye karşı bir ülke olduğu, yani düşman olduğu, örtük bir şekilde ifade edilmektedir. Kısa haber anlatısında, Avrupa Parlamentosunun da DEP’i kollayan bir organizasyon olduğu vurgulanırken, DEP’lilerin Türkiye’de yaşadıkları hukuksal sorunlar, dokunulmazlıkların kaldırılması ve DEP’lilerin “gayrı hukuki” yöntemlerle gözaltına alınmaları gibi olayın politik yönlerinden, haberin detaylandırıldığı 15. sayfada da bahsedilmemiştir.

Resim 11, Sabah, 8 Mart 1994

Bu haberin hemen altına koyu ve büyük puntolarla yerleştirilen cümle oldukça ilgisiz bir enformasyon olmasına rağmen, Almanya'nın da Türkiye'nin

düşmanı olduğu göndermesi yapmak için tercih edilmiştir. Koyu rengin ve büyük puntonun seçimi haberin okuyucunun gözünden kaçmaması için tercih edilmiştir. Ayrıca Yaşar Kaya'nın hem DEP Eski Genel Başkanı hem de Kürt yanlısı günlük gazete olan Özgür Gündem'in sahibi olması ve "Bölücülükten" "600 yıl" ceza istemiyle yargılanması, DEP'in ve Kürt yanlısı Özgür Gündem'in Türkiye'yi bölmeye çalışan "iç düşmanlar" olduğunun kanıtı olarak sunulmuştur. Yaşar Kaya'nın, "600 yıl" ceza ile yargılandığına yapılan vurgu, kullanılan rakamsal ifade aracılığı ile inandırıcı bir retorik inşa etmeyi amaçlamaktadır. Son tahlilde, "bölücülük" yapmaktan "600 yıl" ile yargılanan Kaya'nın Almanya'ya kaçması "iç düşman" ile "dış düşman" arasında ilişki olarak aktarılmıştır. Benzer bir ilişkinin yansıtıldığı bir diğer haber, Türkiye gazetesinin 11 Mart 1994 tarihli ve "Avrupa Parlamentosu'nun Küstahlığı..." başlıklı haberidir. Haberde, Avrupa Parlamentosunun kabul ettiği tasarıda DEP milletvekillerinin serbest bırakılması ve Türkiye'de "Kürt azınlığa" özerklik verilmesi kararı, uluslararası güçlerin, "dış düşmanların", "içerideki düşman" yani DEP aracılığı ile Türkiye'nin "bekasına kast etme" girişimi olarak sunuluyor.

DEP'in "Türkiye'nin düşmanları" ile işbirliği yaptığı ve Avrupa'nın DEP'lilerin "koruyuculuğunu" üstlendiği ve dolayısıyla "Türkiye'ye düşman oldukları" temalı haberlere bir başka örnek, 8 Mart 1994 tarihli ve "DEP'e Alman desteği" başlıklı Sabah gazetesinde yer alan haberdır. Haberin konusu, bir Alman milletvekilinin DEP'lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılması ve Türkiye devletinin Kürt meselesi konusunda takındığı tavırdan duyulan rahatsızlığın aktarılmasıdır. Ancak, 8 Mart 1994 tarihli haberin başlığı DEP ile Almanya arasında bir "işbirliğine" gönderme yapmaktadır. Bu yolla DEP Türkiye devletinin karşısında,

Almanya'nın yanında konumlandırılmıştır. Dolayısıyla DEP "içerdeki", Almanya ise "dışarıdaki" düşman olarak kodlanmıştır.

Sabah gazetesinin 10 Mart 1994 "DEP baş ağrıtıyor" manşetli haberinin konusu, dokunulmazlıkları kaldırılan DEP'li milletvekilleri için Amerikan Dışışleri Bakanı'nın endişelerini açıklamasıyla ilgilidir. Haberin manşeti (Bkz; Resim 11), demokratik ve legal yollardan Kürt yanlısı siyaset yapan ve mecliste yasama dokunulmazlıkları kaldırılan DEP'in ve milletvekillerinin Türkiye için ortadan kaldırılması gereken bir "sorun, baş belası" olduğuna gönderme yapıyor. Haberin resmi temsili, Türkiye'nin "başını ağrıtan" aktörlerin Avrupa ve Amerika, buna sebep olan aktörün ise DEP olduğuna gönderme yaparken, haberin hikaye kurgusunda Avrupa devletlerinin ya da Amerika'nın ne tür endişelerden dolayı ya da DEP'lilerin maruz kaldıkları hangi politikalardan kaynaklı olarak yaşanan süreci yakından izlemek istedikleri konusunda herhangi bir enfomasyona yer verilmemiştir.

Resim 12, Sabah, 10 Mart 1994

10 Mart 1994 tarihli Sabah’ın (Resim 11) haberinde sunulan, DEP’lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılmasının kamuoyu tarafından nasıl karşılandığına dönük, Başbakanlık tarafından yaptırıldığı iddia edilen araştırma sonuçlarının, toplumun “%76’sının” DEP’lilerin dokunulmazlıklarının kaldırılmasını olumlu bulduğu yönündeki enformasyon haber retoriğinin inandırıcılığını arttırmak için tercih edilmiş ve DEP’lilerin meclis dışına atılmalarının toplumsal bir meşruiyetinin olduğu vurgulanmıştır. “DEP baş ağrııyor” manşetinin altına yerleştirilen ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’in “Batı kendi işine baksın” başlıklı haber spotu, DEP üzerinden Türkiye’nin “iç işlerine müdahale eden” batılı ülkelere karşı Türkiye’nin “bağımsızlığını ve gücünü” Cumhurbaşkanı’nın sözleri ile kanıtlamaya çalışmıştır. Cumhurbaşkanı’nın açıklamalarından birkaç satıra yer veren haber anlatısında “Türkiye bağımsız bir ülkedir” tümcesi, batılı devletlerin Türkiye’nin bağımsızlığına ve bütünlüğüne kast etme potansiyellerine gönderme yapılarak bir kez daha “Türkiye’nin dostu olmadığı” ve batının Türkiye’ye düşman olduğu ima edilmiştir.

2.2. Devamlılıklar ve Eklemlenmeler Ekseninde DTP’ye Bakış

20. yüzyılın son çeyreği, Türkiye’de cumhuriyetin ilanından beri varlığını sürdüren, Kürt meselesinin şiddet vasıtasıyla gündeme geldiği ve ağır kayıpların yaşandığı bir dönem olmakla birlikte, eşzamanlı olarak Kürt meselesinde şiddet dışı aktörlerin siyasal alana çıktıkları ve meselenin çözümü için demokratik ve legal yollardan çaba sarf ettikleri bir döneme tekabül etmektedir. Bu bağlamda 1990’lı yıllar bir yandan cumhuriyet tarihindeki en şiddetli silahlı Kürt direnişine sahne olurken, öte yandan benzer şekilde cumhuriyet tarihinde ilk defa olarak Kürtler Kürt kimlikleri ile mecliste temsil ediliyor, Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları şehir ve kasabalarda Kürt yanlısı siyasal aktörler tarafından yönetilmeye başlanıyordu.

Bruinessen'in deyimiyle "Türk vatandaşı olup Kürt olarak siyaset yapılıyor" ve durum Kürtlerin şiddet dışında siyasal olanakları kullanarak, şiddetten arındırılmış yeni siyasal alanlar kurmalarına aracılık ediyordu (2015: 10). Kürt siyasal ve kültürel taleplerinin mecliste Kürt yanlısı milletvekilleri tarafından açıktan dile getirilmesi her ne kadar Türkiye siyasal tarihinde eşi görülmemiş bir deneyim olsa da zikredilen dönem itibariyle devletin resmi Kürt söyleminde (Yeğen, 2013) radikal bir değişikliğin olmamasından mütevellit bu durum kısa sürdü ve 1994'te hukuki ve cebri yöntemlerle meclis dışına atılan Kürt yanlısı demokratik legal siyaset 2007 yılına kadar mecliste temsil olanağı bulmadı.

1990'lar boyunca Kürt yanlısı demokratik legal siyaset yapmak isteyen partiler ve aktörler hukuki ya da gayri hukuki, çoğu zaman da resmi veya gayri resmi cebri yöntemlerle siyasal alanın dışına itildiler. 2000'li yılların başından itibaren gerek Kürt siyasal hareketindeki dönüşümler ve bunların Kürt yanlısı demokratik legal siyasete yansımaları gerekse Türkiye siyasetinin içine girdiği yeni ve siyasal kırımlarla örülü dönem Türkiye'de Kürt meselesinin kavrayışına ve muhtemel çözümüne dair yeni bir içgörü sunma açısından önemlidir. 2000'li yılların ilk beş yılı PKK'nin Türkiye devletine karşı yürüttüğü gerilla savaşını tek taraflı olarak durdurduğu bir dönem olması itibariyle Türkiye'de Kürt meselesinin şiddet zemininden uzaklaştığı bir döneme tekabül etmektedir. Ancak paradoksal bir biçimde bu dönem Kürt yanlısı demokratik legal siyasetin ivme kazandığı bir dönem değildir. 2002 yılında genel seçimlerden tek başına hükümet kuracak kadar oy alan AKP, 2000'li yılların ilk on yılında Kürt meselesinin en önemli aktörü konuma geldi.

AKP, 2002 genel seçimlerinde ve 2004 mahalli idare seçimlerinde Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları birçok ilde birinci parti olarak çıktı. 1999-2005 yılları

arasında var olan çatışmasızlık durumu, 2000'lerin başından itibaren Türkiye'nin AB'ye adaylık statüsü süreci kapsamında yapılan demokratik birtakım reformlar⁸⁹ ve özellikle ulus devlet ideolojisinin tek dil, tek kimlik gibi dayatmalarının sorgulanmaya başlandığı (Kavak, 2012:153) bir dönem olması hasebiyle Kürtlerin önemli bir kısmı AKP etrafında mobilize olmuştur. 2005 yılı itibariyle PKK'nin silahlı mücadeleye yeninden ve daha kapsamlı bir şekilde yönelmesi, AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin yavaşlaması, AKP iktidarının Kürt kültürel reformları ile ilgili bir duraksama dönemine girmesini beraberinde getirmiştir (Bozarslan, 2015: 71; Tezcür, 2015: 163). AKP iktidarı ile birlikte, devletin resmi Kürt söyleminde kısmen bir kırılma yaşanmasına ve Kürt meselesine ilişkin bazı kalıp yargıların kırılmasına karşın Kürt meselesinin siyasal ve kültürel boyutları ile çözüme kavuşturulması konusunda radikal bir dönüşüm yaşanmamıştır. Bozarslan'a göre, AKP'nin önce "Kürt açılımı" adıyla başlattığı, daha sonra "milli birlik ve kardeşlik ya da beraberlik" ismini alan reform süreci "Kürt radikalizmini" ortadan kaldırmadı zira AKP'nin aslında Kürtleri "Türk ve Müslüman milli ailesine" entegrasyonunu amaçlayan politikalar 2009'dan sonra Kürtlerin yerel yönetimlerde ve ulusal seçimlerde Kürt yanlısı siyaset etrafında daha fazla kitleselleşmesi sonucunu doğurdu (2015: 72-73).

2002-2009 yılları arasında Türkiye siyasetinde hegemonik bir alan inşa eden AKP iktidarı, bir yandan Kemalizm'in şekillendirdiği resmi devlet ideolojisi ve sivil siyaset üzerindeki "vesayet" kurumları, özellikle ordu, mücadele ediyor izlenimi uyandırır da diğer yandan Açıkel'in ifadesi ile "mazlumluk ideolojisi aracılığıyla

⁸⁹ 2000'lerin hemen başından itibaren Kürt kültürel kimliği üzerinde mevcut olan baskıların giderilmesi hususunda birtakım reformlar yapılmıştı. Örneğin, 2001 yılında "kanunen yasaklanmış dillerle" ilgili anayasa değişikliği, 2002'de Kürtçe yayın önündeki engellemelerin kaldırılması ve Kürtçe eğitim veren özel kurslara izin verilmesi ve 2003'te kişisel Kürtçe isimlere izin verilmesi vb. (Tezcür, 2015: 161).

baskıcı siyasal pratiklerin üretilmesi” zeminini yaratmıştır (1996: 154). Bu bağlamda 2000’li yılların ilk on yılı, Kürt meselesinin devlet nezdinde ele alınış biçimi açısından 1990’lardan radikal bir kopuşu değil, bazı söylemsel ve pratik kırılmalara rağmen eklemlenme ve süreklilik çizgisinde seyretmiştir.

Döneme ilişkin oluşturulmaya çalışılan bu politik bağlamsallık dâhilinde, Kürt meselesinde çatışmalı dönemin yeniden başladığı 2005’ten, kapatıldığı 2009’a kadar Kürt yanlısı demokratik legal siyasetin aktörü olan DTP’ye dönük, devletin politik kavrayışı 1990’larıkiyle devamlılık arz etmektedir. Başka bir ifade ile 1990’lı yılların Kürt yanlısı legal siyasi partilerinin tanımlandığı “bölücü, gayri meşru, terörle ilişkili, illegal” gibi temalar, 2005-2009 tarihleri arasındaki yeni legal siyasi aktör olan DTP’nin tanımlanması söylemine de eklemlenmiştir.

2.2.1. Aktörü Değersizleştirme Söylemi: “APO emir verdi...”, “KCK’dan emir...”

Van Dijk, ırkçı ve ayrımcı söylemlerin oluşumunda karşı tarafı değersiz kılma stratejisinin önemine dikkat çekmektedir (1991: 192). 12 Aralık 2009 tarihli Posta gazetesinin “Apo Emir Verdi İstifa Kaldı” başlıklı haberinde (Bkz; Resim 12), kullanılan başlık Kürt yanlısı demokratik legal siyasetin temsilcisi olan DTP’nin siyaseten bir aktör olmadığı ve PKK lideri Öcalan’ın “emirleri” doğrultusunda hareket eden bir parti olduğu vurgulanmaktadır. 19 Aralık 2009 tarihli haberin metninde Kürt yanlısı DTP’nin neden kapatıldığına dair bir arka plan bilgisi verilmezken, Türkiye’de 1990’dan beri Kürt yanlısı demokratik legal siyasi partilerin hepsine kapatılma davasının açıldığına ve DTP’nin de 1990’dan bu yana kapatılan beşinci Kürt yanlısı legal parti olduğu enformasyonuna da yer verilmemiştir. Dolayısıyla haberin makro yapısının üzerine örgütlendiği alandaverilmek istenen

mesajla, DTP'nin "bölücübaşı Apo'dan" talimat alan, kendi siyasal tercihlerini yapamayan ve dolayısıyla hem gayrı legallığına bir gönderme yapılıyor hem de DTP ve DTP'li politik aktörler itibarsız kılınmaya çalışılıyor.

Haberin girişinde PKK liderine ait olduğunu vurgulamak için tırnak içinde aktarılan "istifa etmeyeceksiniz, mecliste kalacaksınız" emir kipli cümle, DTP ile PKK arasında olduğu varsayılan, emir komuta zincirine gönderme yapmaktadır. Ancak haberin detaylarının yer aldığı 16. sayfada tırnak içinde aktarılan ve Öcalan'a ait olduğu iddia edilen cümlenin kaynağına dair bir bilgi yoktur. Benzer şekilde haber girişinde PKK liderini tanımlamak için kullanılan "bölücübaşı" sözcüğü, haber kurgusu içinde DTP'nin "emir aldığı kişi" olarak kullanıldığından, aynı zamanda dolaylı yollardan DTP'nin de "bölücülüğü" ima edilmektedir.

Haberin alt başlıklarından biri olan "APO İMRALI'DAN GÖRÜŞÜNÜ İLETMİŞ!" ifadesinin sonuna konulan ünlem işareti, haber anlatısında DTP Genel Başkanı Ahmet Türk'ün, Abdullah Öcalan'ın görüş beyan ettiği yönündeki açıklamalarına gönderme yaparak Türk'ün sözlerinin güvenilirliğini sorgulamaktadır. Zira haber başlığı ve metni, Öcalan'ın meclisten çekilme ile ilgili açıklamalarını görüş beyanı olarak değil "emir" olarak sunmaktadır. Haberin bir diğer alt başlığı olan "UFUK URAS'I TRANSFER EDECEKLER" ifadesi kapatılan DTP'nin yerine kurulan BDP'nin mecliste grup kuracak yeter sayıda milletvekiline sahip olmadığını, futbol literatüründe kullanılan bir sözcükle, transfer, gülünçleştirme stratejisine başvurarak aktarmaktadır.

Resim 13, Posta, 19 Aralık 2009

Kürt yanlısı DTP'yi ve DTP içinde siyaset yapan aktörleri tali olarak nitelendiren, demokratik siyasetin içinde olan aktörleri itibarsız ve değersiz kılan bir başka haber örneği de 17 Nisan 2009 tarihli Zaman gazetesi haberidir (Bkz; Resim 13). Haber, PKK'nın "şehir yapılanması" olduğu iddia edilen KCK isimli örgütsel yapıya dönük yürütülen operasyonlar⁹⁰ sonucunda, DTP'li belediye başkanlarının PKK ile olduğu varsayılan ilişkilerinin ortaya çıkması ile ilgilidir. 17 Nisan 2009 tarihli haberin başlığı, Diyarbakır Büyükşehir Belediye Başkanı DTP'li Osman Baydemir'i PKK'nın uzantısı olduğu iddia edilen bir örgütün emir komuta zincirinin bir parçası olarak kodlamaktadır. Haber anlatısında, KCK'ye dönük yürütülen soruşturmalarda elde edildiği iddia edilen bilgiler dâhilinde DTP'nin ve DTP'li belediyelerin siyasal programlarının KCK tarafından belirlendiği ispatlanmaya çalışılmaktadır. Osman Baydemir'in KCK "emirleri" doğrultusunda Başbakan

⁹⁰BDP'nin aktardığı verilere göre, KCK adı altında Nisan 2009- Ekim 2011 tarihleri arasında asker ve polis operasyonları sonucunda toplamda 7748 kişi gözaltına alınmış, bunlardan 3895'i tutuklanmıştı. Tutuklananlar arasında, Türkiye'nin on belediye başkanı, sekiz belediye başkan yardımcısı, iki belediye başkan vekili, iki eski belediye başkanı, iki il genel meclisi başkanı, dört il genel meclisi başkan vekili bulunmaktadır. Bkz; 30 Ayda KCK'den 7748 gözaltı, 3895 tutuklama, <http://www.bianet.org/bianet/siyaset/133216-30-ayda-kckden-7748-gozalti-3895-tutuklama> [Erişim: 15. 06. 2015].

Erdoğan'ı karşılamaması ve Erdoğan'ın Diyarbakır ziyaretleri sırasında yaşana birtakım protesto gösterilerinin KCK talimatları doğrultusunda DTP ve DTP'li aktörlerce tertiplendiğine dair anlatıda, legal siyasal aktörler şiddet temelli bir organizasyonla eşdeğer olarak sunulmuş ve mevcut legal siyasal zeminleri değersiz ve itibarsız kılınmıştır. Haberde, bahse konu olan dönemin PKK ile devletin güvenlik güçleri arasında çatışmaların yeniden şiddetlendiği bir dönem olması ya da KCK adı altın da yürütülen kapsamlı operasyonlarda binlerce Kürt sivil, siyasetçi ve aktivistin gözaltına alınıp tutuklandığını içeren dönemin siyasal atmosferine dair bir arka plan enformasyonu aktarılmamıştır.

17 Nisan 2009 tarihli haberin alt başlığı olarak seçilen ,“ ‘Zorunlu’ bağışlar PKK'ya aktarılıyor” tümcesinde DTP'li belediyelerinin PKK'ye gönderilmek üzere “haraç” toplanmasında aracılık ettikleri ima edilmektedir. Haberin ayrıntılarında, bazı DTP'li belediye başkanlarının belediye çalışanlarının maaşlarından kestikleri bir miktar parayla PKK'ye finansal destekte bulundukları ispatlanmaya çalışmıştır. Anlatıda aktarılan birtakım ayrıntılar ve belediye çalışanlarından kesildiği iddia edilen tutarın aktarılması haberin inandırıcılığını artırmak üzere başvuru olan haber retoriğinin bir parçasıdır. Bu yolla, Kürt yanlısı demokratik legal siyasetin PKK ile doğrudan ilişkili olduğu ve dolayısıyla meşru zeminde siyaset yapmadıklarına dair söylemsel zemininde devamlılığı noktasında 2009 yılı itibarıyla henüz bir kırılma yaşanmadığını görülmektedir.

Resim 14, Zaman, 17 Nisan 2009

Basının, DTP'yi ve DTP'li aktörleri haber konusu yaparken, onları yerleştirdikleri tematik çerçeveler, legal zeminde siyaset yapan bir partiyi ve onun halk tarafından seçilmiş meşru belediye başkanlarını, bağımlı, şiddetle ilişkili, itibarsız gibi kodlarla kitlesel dolaşıma sokmaktadır. Demokratik legal siyasetin, şiddete bağımlı bir örgütselözne olarak karar alabilme yetisinden yoksun bir yapı olarak resmedildiği başka bir haber örneğine de 12 Mart 2008 tarihli Hürriyet gazetesinde rastlamak mümkündür. "DTP'Lİ OLMA ŞARTI PKK'YA LİYAKAT" başlıklı haber, Yargıtay Başsavcılığı'nın DTP'nin kapatılması hakkında yaptığı açıklamaya ilişkindir. Haberde başlık olarak kullanılan tümce de Yargıtay'ın DTP hakkında beyan ettiği görüşlerden özetlenerek atılmıştır. Haberde kullanılan başlık, tırnak içine alınmadan, gazetenin kendi sözüymüş gibi aktarılmış ve bu yolla resmi bir kurumun DTP ile ilgili olumsuz bir beyangeneral bir yargı olarak aktarılmıştır. Başkasına ait bir sözü kendi sözüymüş gibi başlığa taşımakta bir sakınca görmeyen gazete, bu yolla DTP karşısındaki ideolojik perspektifini de ortaya koymuştur. 12 Mart 2008 tarihli haberin metninde, Yargıtay'ın DTP'de milletvekili olabilmenin

temel şartının “PKK’ya liyakatle” bağılı olmaktan geçtiği görüşleri aktarılmıştır. Haber başlığına da taşınarak genelleştirilen “liyakat” sözcüğü, DTP ve DTP’li aktörlerin PKK’ye “layık olmak için” çabaladıkları ve zaten politik aktör olmalarının tek yolunun da bu olduğu vurgulanıyor. Başka bir ifade ile Kürt yanlısı parti ve onun aktörleri ancak PKK’ye sadık bir şekilde bağılı olmaları halinde siyaset sahnesinde olabilirler, özne olarak bir değeri yoktur anlamı kurulmak istenen anlamdır.

2.2.2. Haber Başlıklarında DTP-PKK Birlikteliği

Medya bir hadiseyi sadece aktaran konumda olmayıp “seçme, kurgulama, birleştirme” gibi farklı stratejiler aracılığı ile anlamın inşası noktasında da belirleyici bir konumdadır (Çam, 2006: 240). Kürt yanlısı demokratik legal siyasete dönük, medyanın ideolojik konumlanması, hâkim ideolojik kavrayışlar karşısındaki konumlanması açısından önem kazanmaktadır. Bu bağlamda medyanın egemen olan ideolojik yapılanmanın devamlılığı açısından yeniden anlamlandırma, ad koyma, “neyin normal, neyin sapkın” olduğu konusunda üstlendiği tercihe dayalı bir ideolojik kavrayış, kamusal anlamlandırma pratiklerinin oluşması üzerinde doğrudan etkili olmaktadır (Çam, 2006, 241). Daha önce vurgulandığı üzere, Van Dijk’ın (2008) egemen ideolojik anlamların önemli ölçüde haber başlıklarında şekillendiğine dair yaptığı tespit, legal Kürt yanlısı aktörlerin haber başlıklarında nasıl sunulduğunun önemini artırmaktadır. Ayrıca Köker ve Doğanay’ın(2010) vurguladıkları, medya elitleri tarafından başlıklara taşınan tümcelere atfedilen haber değeri ve başlıklara taşınan sözlerin “anonimleştirme yoluyla yaygınlaştırılması” dikkate alındığında, Kürt yanlısı DTP’nin haber başlıklarında nasıl sunulduğu, medya elitlerinin DTP’yi başlıklara taşıırken ne tür temalar aracılığı ile taşıdıkları önem kazanmaktadır.

14 Kasım 2007 tarihli Hürriyet gazetesin haberinde kullandığı “Teröristler Mecliste” başlığı (Bkz; Resim 14), gazetenin kendi sözüymüşçesine tırnak içine dahi alınmadan doğrudan aktarılmıştır. Başlığa taşınan sözler aşırı milliyetçi bir partinin liderine ait olsa da, gerek bu sözlerle atfedilen değerden kaynaklı sözlerin başlığa taşınması gerekse başlığın yanında aşırı milliyetçi liderin fotoğrafının yerleştirilmesine rağmen başlıktaki sözlerinin tırnak içinde aktarılmaması yoluyla “Teröristler Meclis’te” ifadesi normalleştirilmiştir. Mecliste temsil edilen legal bir partinin milletvekillerine gönderme yapan başlık için, gazete “Ağır sözler” tanımlaması yaparak başlıktaki sözleri normalleştirmeye ve anlaşılır kılmaya çalışmaktadır. Haberin (Resim 14) anlatısında aşırı milliyetçi parti lideri, haberin yapıldığı tarih itibariyle mecliste bulunan tüm partileri PKK ile işbirliği yapmakla suçlarken, Kürt yanlısı DTP’yi herhangi bir dolayım ya da imaya başvurmada “terörist” olarak nitelendirmektedir. Haberin bağlamına dair bir enformasyon aktarılmadığından, aşırı milliyetçi parti liderinin baştan aşağı ırkçı ve ayrımcı ifadelerle örülü bu açıklamalarının hangi gelişme ya da gelişmelere gönderme yapmak istediği anlaşılmamaktadır.

Dönemin politik atmosferi dikkate alındığında, AKP hükümetinin Irak’taki Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile geliştirdiği ilişkiler, Türkiye’de Kürt meselesine dair bazı reform girişimleri ve dönem itibari ile Türkiye’de devam etmekte olan

[illegible]

14 Kasım 2007 tarihli haberin alt başlıklarından biri olan “TERÖRİSTLER TBMM’DE” ifadesi de aşırı milliyetçi lidere ait ifadelerdir. Ancak bu ifadeler de haber başlığında olduğu gibi gazetenin sözüymüşçesine aktarılmıştır. Alt başlıktaki haberin detaylarında aşırı milliyetçi lider mecliste bulunan DTP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılması gerektiğini ifade etmektedir. Mart 1994’te dönemin Kürt yanlısı legal siyasi partisi DEP milletvekillerinin dokunulmazlıklarının kaldırılarak meclis dışına atılmalarının ve zamanla uluslararası bir boyut kazanan demokrasi krizinin atlatılması üzerinden 13 yıl⁹¹ geçmiş olasına rağmen, 13 yıl

155

aradan sonra tekrar meclise girmeyi başaran Kürt yanlısı DTP'nin haber başlıklarında sunuluş şekli, 1990'lardan 2000'lere medyanın Kürt yanlısı legal siyasete dair ideolojik kavrayış biçiminin devamlılık gösterdiğini ortaya koymaktadır.

12 Aralık 2009 tarihli Posta gazetesinin haberi (Bkz; Resim 15), 2007 yılında hakkında kapatma davası açılan⁹² DTP'nin Anayasa Mahkemesinin oy birliği ile verdiği karar neticesinde kapatılmasına ilişkindir. Haberde kullanılan “DTP TERÖRÜN ODAĞI” başlığındaki sözlerin gazeteye ait olduğu anlaşılmaktadır. Haber başlığı üzerindeki spotta, başlığın Anayasa Mahkemesinin DTP'yi kapatma gerekçesinden aktarılan bir bölüm olabileceği ima edilse de haberin detaylı anlatısının yer aldığı gazetenin iç sayfalarında, mahkemenin kapatma gerekçesi olarak doğrudan başlıktaki cümle yer almamaktadır. Dolayısıyla haber başlığı ile Kürt yanlısı DTP hiçbir dolaylamaya başvurulmadan “terörist” bir örgüt olarak

attığı, uyum yasaları çıkardığı ve demokratikleşme konusunda ivme kazandığı bir döneme tekabül etmekteydi. Ayrıca AB uyum yasaları çerçevesinde, AHİM kararları Türkiye açısından bağlayıcı nitelik taşımaya başlamıştır. Tüm bu gelişmeler DEP milletvekillerinin yeniden yargılanmasının önünü açmıştır. AHİM'in DEP'lilerin yargılanma süreci ile ilgili olarak verdiği “ihlal” kararının ardından, DEP milletvekilleri 28 Mart 2003 tarihinde Ankara 1 Nolu DGM'de yeniden yargılanmaya başlandı. Ancak DGM, daha önce verdiği kararı tastik etti ve DEP'lilerin tutukluluk halleri devam etti. DEP milletvekillerinin bu kararı temyiz etmesi üzerine, Yargıtay 9. Dairesi 9 Haziran 2004'te DEP'lilerin tahliyelerine karar verdi (<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=40593&l=1> [Erişim: 05.10.2015]). Yaklaşık on yıl cezaevinde kalan Kürt yanlısı milletvekilleri 14 Ekim 2004'te Avrupa Parlamentosu tarafından konuk olarak ağırlandılar. Türkiye parlamentosunda milletvekili yeminine yaptığı Kürtçe ek yüzünden yargılanan ve on yıla yakın cezaevinde kalan Leyla Zana, Avrupa Parlamentosunda da Kürtçe bir konuşma yaptı. Fakat Türkiye'dekinin aksine konuşması ayakta alkışlandı. Böylelikle Leyla Zana, Türkiye'de olduğu gibi Avrupa Parlamentosunda da ilk defa Kürtçe konuşma yapan kişi olarak tarihe geçti. İlaveten Zana, Avrupa Parlamentosunun kendisine 1995 yılında verdiği “Sarakov Düşünce Özgürlüğü Ödülü”nü de dokuz yıl sonra aldı ve ödülü Türk ve Kürt halklarının barışına adadı.

⁹² DTP'ye kapatılma davasının açılmasından birkaç ay sonra, dönemin iktidar partisi olan AKP için de Anayasa Mahkemesince kapatılma davası açılmıştı. İlaveten muhafazakâr ve İslamcı bir çizgide Kürt siyaseti yapan Hak ve Özgürlükler Partisi (HAK-PAR) için açılan kapatma davası 2008'in Ocak ayında sonuçlanmış ve mahkeme partinin kapatılmaması yönünde karar almıştı. Bazı yorumculara göre, Anayasa Mahkemesinin HAK-PAR'ın kapatılmaması yönünde karar almasında, partinin İslami temelli bir Kürt siyaseti yapması ve devletle ilişkilerinde daha uyumlu olması etkili olmuştu (Olson, 2009, : 69).

kodlanmıştır. 12 Aralık 2009 tarihli haberin girişinde, DTP’nin Anayasa Mahkemesi üyelerinin “oy birliği” ile kapatılmasına dönük vurgu, partinin legal bir oluşum değil, bir “terör örgütü” olduğu konusunda yüksek mahkeme üyeleri arasında herhangi bir ihtilafın olmadığına gönderme yaparak verilen kararı rasyonelleştirmektedir. Ayrıca yine haber girişinde, DTP’nin “PKK ile ilişkisi nedeniyle kapatılan beşinci parti” olduğu anımsatılarak, Kürt yanlısı legal siyasi parti geleneğinin bir bütün olarak gayrı meşru yapılanmalar olduğu ima edilmiştir. “BATASUNA ÖRNEĞİ” alt başlığında Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç’ın İspanya’nın da ETA ile ilişkisi olduğu iddia edilen Herri Batasuna⁹³Partisini kapattığına dair açıklamaları ile DTP’nin kapatılmasının meşruiyetine vurgu yapılmıştır.

⁹³İspanya’daki Bask meselesi ile Türkiye’deki Kürt meselesi arasında bir analogi kurma ve dolayısıyla meselelerin çözümünü de benzer yol ve yöntemlerde arama eğilimi iki meselenin de tarihsel gelişim süreçlerinin benzerlikler arz etmelerinden ileri gelmektedir. Evvela iki halk da, Kürtler ve Basklar, tarihin belirli bir dönemine kadar görece otonom ya da bağımsız bir yapıya sahiptirler. Bu durum Basklar için 1876’nın sonlarına kadar görece bir özerklik olarak karşımıza çıkar. Ancak General Franco’nun faşist diktatörlüğü altında otonom yapılarını kaybeden Basklar, ETA’nın (Euzkadi ta Askatasuna- Bask Ülkesi ve Özgürlük) milliyetçi ve sosyalist bir programa sahip radikal düşünceleri etrafında bir araya gelirler. Franco rejiminin devrilmesinin ardından 1978 yılında yapılan İspanya Anayasası, ülkedeki farklı milliyetlere özerklik tanıyordu. Anayasadaki hak tanımları doğrultusunda oluşturulan 17 özerk bölgeden biri olan Bask Bölgesi, bölgesel parlamentosu ve parlamentonun yetki alanı dâhilinde, bölgesel bütçe belirleme, eğitim ve kültürel faaliyetleri belirleme gibi haklara sahiptir (Kirişçi ve Minrow 2009: 27-30). ETA’nın yasal kolu olarak tanımlanan Herri Batasuna (Halkın Birliği) bir seçim koalisyonu olarak kurulur ve 1 Mart 1979 tarihli genel seçimlere katılır. 5 Haziran 1986 tarihinde Herri Batasuna ve 30 Mayıs 2001 tarihinde Bastasuna diye iki farklı siyasi parti olarak siyasal alana dâhil olurlar(Şahin, 2010, SBF Dergisi 65-1: 154). İspanya Anayasası tarafından güvence altına alınan 17 özerk bölgeden biri olan Bask Bölgesi’nde özerk parlamento ve yönetim olmasına rağmen ETA bağımsız bir Bask ülkesi kurma fikrinden vazgeçmemiş ve dolayısı ile İspanya devleti ile arasındaki çatışmalar sonlanmamıştır. Kirişçi ve Minrow’a göre, mahalli ve genel seçimlere giren ancak ortalama oy potansiyeli %18 dolaylarında olan Herri Bastasuna ETA’yı açıkça desteklemektedir (2009,27). Nitekim İspanya Anayasası tarafından Herri Bastasuna’ya açılan kapatma davasında gerekçe olarak, Herri Batasuna ve ETA arasında yalnızca siyasal değil ekonomik ilişkilerin de bulunduğu vurgulanmıştı (Şahin, 2009: 155). Türkiye’deki Kürtler de tarihsel olarak Basklarla aynı düzeyde olmasalar da 20.yy.ın başlarına kadar bir biçimde otonom bir yapıda yaşamışlardı Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde. Ancak Türkiye Cumhuriyeti ulus devleti içinde benzer bir statü ya da anayasal tanınma hakkı elde edemediler. Kürtlerin cumhuriyet tarihi boyunca silahlı yol ve yöntemler kullanarak hak arama girişimlerinin son ve de en radikal olanı, ETA’nın ortaya çıkışı ve Bask halkını etrafında mobilize etmesine benzer şekilde, Türkiye’de bir askeri baskı rejimi olan 1980 darbesinden sonra devlete karşı PKK öncülüğünde başlatılan gerilla savaşı olarak karşımıza çıkmaktadır. PKK ile ETA

12 Aralık 2009 tarihli Posta gazetesindeki haberin devamının yer aldığı gazetenin 18. sayfasında “ ARTIK DERS ALINMALI” başlığının üstüne yerleştirilen “ Merakla Beklenen Kapatma Davasında Karar: DTP: 0, Anayasa Mahkemesi: 11” ifadelerinin yer aldığı haber spotunda, DTP’ye açılan kapatma davasının sonucu, “DTP” nin ağır yenilgisi olarak resmedilmiştir. Bu yolla, legal siyaset yapan bir parti “düşman kamp, yenilmesi gereken taraf” ve nitekim “mağlup edilen” taraf olarak nitelendirilmiştir.

Resim 16, Posta, 12 Aralık 2009

arasında belirli anlamlarda benzerlikler saptamak mümkün görünse de son tahlil de iki örgütün yapısı, gelişimi ve etki alanı oldukça farklıdır (Ayrıntılı iki çalışma için bkz; Jongerden ve Akkaya, 2012, Özcan, 1999). ETA ile Herri Batasuna arasında kurulan ilişki, benzer şekilde PKK ile Kürt yanlısı siyasi partiler arasında da kurulmuştur. Kürt yanlısı siyasi partiler ile PKK’nın benzer bir sosyolojik tabana yaslandıklarını söylemek mümkündür ve fakat Kürt yanlısı ilk parti olan HEP’in bu çalışmada da aktarıldığı üzere PKK’nın siyasi kanadı olarak kurulmadığı bilinmektedir. Zira adı anılan tarihlerde PKK’nın siyasi kanadı olarak ERNK faaliyet göstermekteydi. İlaveten Kürt yanlısı siyasi partilerin oy aldıkları taban her ne kadar ağırlıklı olarak Kürtlerden müteşekkil olsa da, adı anılan partiler “bölge partisi” ya da “etnik parti” olmak gibi bir misyon üstlenmemişlerdir. Vurgulanması gereken başka bir nokta ise 1978 gibi erken bir tarihte İspanya’daki Basklar için otonom bir yönetim tesis edilmesine rağmen ETA ve onun siyasi organı konumunda tanımlanan Herri Batasuna ayrılıkçı talepleri dile getirmekten vazgeçmemişlerdir. Buna karşın Türkiye’de 1993’ten bu yana PKK (PKK her ne kadar 2000’lerin başına kadar bağımsız Kürdistan söylemini sürdürse de) ve Kürt yanlısı siyasi partiler, Kürtlere yönelik hak ihlallerinin giderilmesi ve Kürtlere uluslararası sözleşmeler dâhilinde haklarının tanınması gibi temel talepler etrafında birleşmişlerdir. Nitekim 2015 senesi itibarıyla Kürtlerin anayasal düzeyde tanımlanmış bir statüleri hala yoktur.

Daha önce de vurgulandığı gibi, 2005-2009 dönemi, Türkiye’de Kürt meselesinin demokratik usuller vasıtasıyla çözülmesi yönünde en azından niyet beyanının ve bir kısım reformların yapıldığı bir dönem olmakla birlikte, eş zamanlı olarak çatışmaların şiddetlendiği bir dönemdir. Bu bağlamda, özellikle medyanın Kürt meselesine ve özellikle de Kürt taleplerini demokratik ve legal mecralar aracılığı ile dile getiren Kürt yanlısı legal partilere dönük 1990’lı yılların ayrımcı, ırkçı, kamplaştırıcı ve illegal zemine itici söyleminden radikal bir kopuş yaşamadığını vurgulamak gerekiyor. Kürt yanlısı legal partilere yönelik 1990’lardaki medya söylemlerinin, incelemeye konu olan bu dönemde de devamlılığının izlerini haber başlıklarında sürmek mümkündür.

- 1) “PKK Terörist” de, gel (Hürriyet, 5 Nisan 2006)
- 2) DTP “Terör” demedi (Hürriyet, 5 Mayıs 2006)
- 3) DTP’lilerden Apo’ya “Sayın” Teröriste “Gerilla” Hitap (Zaman, 28 Kasım 2006)
- 4) DTP Binasında PKK Belgeleri (Zaman, 20 Şubat 2007)
- 5) Vekillerde PKK Bilekliği (Hürriyet, 19 Kasım 2007)
- 6) PKK Ankara’da (Posta, 26 Haziran 2006)
- 7) DTP’lilere Terör Gözaltısı (Hürriyet, 12 Eylül 2009)
- 8) Parti Fonundan Teröre Kontör (Posta, 9 Ekim 2006)

Van Dijk’ın (1991), gazete okuyucularının önemli kısmının sadece haber başlıklarını okuduklarını, haberin ayrıntılarını çoğu zaman okumadıklarına dair yaptığı vurgu, bizi başlıkların zihinsel anlamlandırma ve ilişkilendirme süreçlerine doğrudan etki ettiği sonucuna götürmektedir. 5 Nisan 2006 (1) ve 5 Mayıs 2006 (2) tarihli haber başlıklarında DTP Kürt yanlısı siyaset yapan legal bir aktör olarak değil,

şiddet eylemleri yapan PKK'ye "terör örgütü" demeyen bir parti, başka bir ifade ile "terörü" destekleyen ve onu olumlayan bir parti olarak kodlanmıştır. 20 Şubat 2007 tarihli haber başlığında (4), DTP'nin PKK ile var olduğu iddia edilen ilişkisi kanıtlanmaya çalışılırken, 26 Haziran 2006 tarihli haber (6), DTP'nin PKK ile varsayılan ilişkisinin kanıtlanmasının ötesinde, DTP'nin bizzatı PKK olduğu, yani bir "terör örgütü" olduğu herhangi bir ima ya da göndermeye başvurulmaksızın açıktan dile getirilmiştir. Köker ve Doğanay (2010) tarafından da analiz edilen bu haber (6), yazarlara göre salt bir DTP karşıtlığını ortaya koymaktan öteye geçerek, okuyucuyu DTP ile PKK'nin aynı örgüt olduğuna ikna etmeye çalışmaktadır (151). 9 Ekim 2006 tarihli haber başlığında ise (8), DTP'nin, PKK'ye finansal destek sağlayan legal görünümlü bir tür paravan örgüt olduğuna dair bir anlam örgütlenmesi görülmektedir.

2.2.3. Kriminal Öteki: Sahtekâr Sözüne Güvenilmez Kürt Siyasetçi

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Kürtlerin medyada nasıl yer bulduğu sorusuna olumlu bir cevap vermek oldukça güç gözükmektedir. Örneğin, Baran'ın (2014), 1937-1938 yılları arasında basının Dersim'i nasıl tanımladığına odaklanan çalışmasında, Kürtlerin "mütegallibe", "medeniyet dışı", "suça meyyal" kriminal bir şark toplumu olarak gösterildiği ortaya konulmaktadır. Benzer şekilde, Bulut'un (2010), cumhuriyetin kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar geçen zaman diliminde basında Kürtlerin nasıl yer bulduğuna dair yaptığı haber derlemelerinden oluşan çalışmasında, özellikle erken cumhuriyet döneminde Kürtlerin basında "ilkel" "vahşet saçan", "barbar", "gerici" gibi kodlar vasıtasıyla temsil edildiğini göstermektedir. Köker ve Doğanay'ın (2010), yazılı basında ırkçı ve ayrımcı söylemlerin izini sürdükleri 2006 yılı ve 2007 yılının ilk ayını kapsayan

çalışmalarında, ırkçı-ayırıcı söylemlerin hedefi olan başat gruplardan biri olan Kürtlerin medyada “suça meyilli” bir topluluk olarak yer buldukları ortaya çıkarılmıştır. Sevda Alakuş Kural’ın (1995) medyada ötekinin temsili üzerine yoğunlaşan çalışmasında da Kürtler, “kriminal dünyanın insanları ve dolayısıyla bize zararı dokunabilecek harici ötekiler” olarak resmedilmektedir (Akt, Köker ve Doğanay, 2010: 8).

13 Kasım 2007 tarihli Hürriyet’in “Genel Başkan Sahte Çürükçü” başlıklı haberi (Bkz; Resim 16), DTP Genel Başkanı Nurettin Demirtaş’ın zorunlu askerlik yapamayacağına dair aldığı sağlık raporunun “sahte” olduğu ve sahte raporun da bir “çete” tarafından Demirtaş için hazırlandığına ilişkindir.

Resim 17, Hürriyet, 13 Kasım 2007

Hürriyet gazetesinin “günün haberi” seçtiği 13 Kasım 2007 tarihli manşeti, DTP Genel Başkanı’nın “sahtekâr” olduğunu ilan etmektedir. Haber girişinde, Genel

Başkan'ın askerlikten kaçtığı ve bunu yapmak için de bir “çeteden” yardım aldığı vurgulanarak hem Demirtaş'ın Türk Silahlı Kuvvetlerine hizmete ve dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne karşıtlığı ima edilmiş hem de gayrı meşru işler yapan bir “çete” ile içli dışlı olduğu vurgulanmıştır.¹³ Kasım 2007 tarihli haberin “Çürük raporu sahte” alt başlığında, Ankara Cumhuriyet Savcısı'nın DTP Genel Başkanı için “sahte resmi evrak düzenlemek” suçundan iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası talebinin aktarılması, Demirtaş'ın “sahtekârlığının” hukuki olarak da kanıtlandığının altını çizmeyi amaçlamaktadır. Benzer şekilde “Tüberkülozum dedi” ve “Hastanede kaydı yok” alt başlıklarında DTP'li Demirtaş sözüne güvenilmez, yalancı bir figür olarak okuyucuya sunulmaktadır. Savcılıktan soruşturma başlatılması, hastane raporlarının aktarılması gibi enformasyonlar haberin gerçekliğini okuyucuya inandırmak için başvuru retorik unsurlar olarak değerlendirilebilir.

Haberin devamında (Resim 16) iç sayfadaki 7 Kasım tarihinde yapılan DTP Kongresi'nde genel başkan seçilen Nurettin Demirtaş'ın hukuki durumu hakkında da Yargıtay tarafından bir incelemenin başlatıldığı bilgisi verilmektedir. Demirtaş'ın genel başkan olmadan önce 12,5 yıl cezaevinde “PKK üyesi olduğu gerekçesi ile” yattığı hatırlatılarak, DTP Genel Başkanı seçilmiş kişinin aynı zamanda bir “PKK üyesi” olduğu ima edilmektedir. Sonuç olarak haberde, Kürt yanlısı legal bir partinin genel başkanına ilişkin olarak medyanın inşa ettiği ve yaygınlaştırdığı anlamlandırma çerçevesi, birden fazla olumsuz damgalamayı içeren eklemlerle bir yapıda sunulmaktadır. Başka bir ifade ile aynı haberde Kürt yanlısı bir siyasetçi, “sahtekâr, sözüne güvenilmez, kriminal işlerle uğraşan, PKK üyesi olan vb” biçimde birbirlerine eklenen olumsuz özellikler zinciri içinde sunulmaktadır.

2.2.4. Ötekinin Ötekisi: Kadın, Kürt ve Siyasetçi

Kadınların siyasal yaşama dâhil olabilmeleri adına 1930 (mahalli seçimler) - 1934 (genel seçimler) gibi görece erken tarihlerden itibaren mevcut olan yasal olanaklara rağmen, kadınların siyaseten bir aktör, siyasal birer özne olarak tanımlanmaları, hegemonik ataerkil kavrayıştan azada değil, bizatihi onun bir parçası bağlamında şekillenmiştir. Erken cumhuriyet döneminde, 1935 yılı itibariyle kadınların mecliste temsil edilme oranı %4,5 iken bu oran 2007 gibi geç bir tarihe kadar %4'ün dahi altında seyretmiştir (Çağlayan, 2013: 124) ⁹⁴. Tek parti döneminden 2000'li yılların son çeyreğine kadar geçen zaman diliminde kadınların siyasi partiler içindeki rollerinde gözle görünür değişiklikler olmamıştır. Kadının kamusal alandaki “sınırlı ve kabul edilebilir” görünürlüğü ise “uyumlu, sadık, liderine bağlı” olmaları önkoşuluyla, partiler içinde “ikinci ya da yardımcı” kişi olma ve “cinsiyetçi içerikle şekillendirilmiş konumlara” erişebilmeleri ile sınırlıdır (Çağlayan, 2013: 125).

Kadınlar, egemen siyaset kodları içinde, siyasal aktör olmaktan çok siyasetin “vitrinindeki tali unsur” olarak çerçevelendirilmektedir. Türkiye’de modernleşmeci kavrayışın “Doğu” ya yüklediği tüm olumsuz anlamlar Kürt kadınına da eş zamanlı olarak yüklenmiştir (Çağlayan, 2013: 51). Bu belirlemeden hareketle, çoğunluk olmayan etnik kimlik ve kadın kimliğinin birlikteliği, Kürt kadının kamusal alandaki varlığını iki kat zorlaştırır⁹⁵. Kürt yanlısı legal siyasetin ilk defa meclise girdiği

⁹⁴Ayata’ya göre (1998), Tek parti döneminde kadınların meclisteki temsiliyetinin sonraki yıllara göre görece yüksek olması, tek parti döneminde kadın erkek eşitliğine gösterilen hassasiyetin ötesinde, dönemin Batılılaşma ülküsü çerçevesinde “araçsal” bir yaklaşım hâkimdir (Akt, Çağlayan, 2013: 124).

⁹⁵ Kürt kadınlarının kamusal alandaki görünürlüklerinin görece daha geç bir tarihe tekabül etmesinde özellikle dil politikalarının etkisi oldukça büyüktür. Kamusal alanda varlık gösterebilmenin

1991 seçimlerinde HEP milletvekili olarak meclise giren Leyla Zana⁹⁶ ile başlayan kadın siyasetçilerin Kürt yanlısı legal partiler içindeki varlığı 2007 yılında DTP'nin 21 milletvekilinin sekizini oluşturacak düzeyde artış göstermiştir⁹⁷.

Haber metinlerinde, ırkçı, ayrımcı, milliyetçi ve cinsiyetçi söylemler sıklıkla “hem birbirleri ile hem de kendi aralarında eklektik” bir yapıya sahiptirler (Köker ve Doğanay, 2010: 3). Alankuş’a göre medya metinlerinde “kadınlar beden, erkekler ise akıl” üzerinden inşa edilen bir temsil biçimi ile sunulmaktadır. Dolayısıyla kadınla beden arasında, erkek ile akıl arasında kurulan ilişkinin medyadaki yansıması, aslında hegemonik erkek aklının medyadaki zuhuru olarak okunabilir (2009: 1-4).

Posta’da yer alan 22 Aralık 2009 tarihli “Yaratık” başlıklı haberin (bkz, Resim 17) konusu, dönemin siyasal iktidarı olan AKP’nin Kürt meselesinin demokratik yollardan çözüme kavuşturulması için başlattığı bazı reform girişimlerine yönelik DTP Eş Bakanı Emine Ayna’nın yaptığı bir açıklama üzerine Başbakan yardımcısı Bülent Arınç’ın söylediği sözlerdir. Haber, Posta gazetesinin ilk sayfasında, dikkat çekiciliği arttırmak için kırmızı ve sarı renklerin kullanıldığı bir kutucuk içinde aktarılmıştır. Habere başlık olarak Arınç’ın açıklamalarından seçilen “Yaratık” kelimesi alınarak hakaret normalleştirilmiştir. Habercilikte fotoğrafın okurla kurduğu ilişki bağlamında, aktörlerin fotoğraflarının haberde yer alıp almaması veya fotoğrafların ne tür bir temsil içeriğine sahip oldukları önemlidir

şartlarından birinin çoğunluğun konuştuğu dili bilmek olduğu düşünüldüğünde, Türkiye’de Kürtçenin hala belirli anlamlarda yasak olması cinsiyet eşitsizliğini yeniden üretmekte ve Kürt kadınların kamusal görünürlüklerini sınırlamaktadır (Çağlayan, 2013: 53-54).

⁹⁶ Leyla Zana 1991 genel seçimlerinde, SHP-HEP koalisyonu sonucunda Diyarbakır milletvekili olarak meclise seçilmişti. Zana’nın meclisteki yeminine eklediği Kürtçe ek yüzünden linç edilmek istendi. Zana tam olarak şöyle demişti, “Ez vê sondê li ser navê gelê kurd û tirk dixwîm”. Türkçesi; “Bu yemini Kürt ve Türk halklarının kardeşliği adına ediyorum”. Daha sonra milletvekilliği düşürülen Zana on yıla yakın cezaevinde kaldı.

⁹⁷ Kürt siyasal hareketi içinde kadının yeri ve kadın hareketi için bkz, Aktaş (der) (2012).

(Köker ve Doğanay, 2010: 14). 22 Aralık 2009 tarihli posta gazetesinin haberinde kullandığı fotoğraflar incelendiğinde, Bülent Arınç'ın "alaycı bir gülümsemesinin" olduğu fotoğrafa karşılık Emine Ayna'nın "somurtkan" bir fotoğrafının tercih edilmesi, siyasetteki hegemonik erkek dilinin gazete tarafından sahiplenildiği ve kamusal olarak yeniden üretildiğini göstermektedir. Haber başlığı ve seçilen fotoğrafı birlikte değerlendirildiğinde, başlıkta kullanılan "yaratık" sözcüğünün çağrıştırdığı "biçimsel olarak uyumsuz", "estetik olmayan" gibi manalar ile Emine Ayna'nın fotoğrafı arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. Erkek egemen kavrayış tarafından verili olarak kabul edilen "güzellik" anlayışına uymayan Ayna'ya karşı Arınç'ın ayrımcı ve cinsiyetçi söylemi "gülünçleştirilme" çabasıyla sunulmuştur.

Ayrıca Bülent Arınç'ın açıklamasında kullandığı "bir kadıncağız var...Allah akıl fikir versin" ifadelerindeki, "kadıncağız" sözcüğündeki "zavallı, akıllı ermeyen, yarım akıllı" iması ataerkil, cinsiyetçi erkek dilinde ve zihinsel dünyasında kadın bir siyasetçinin nasıl kodlandığının açığa çıkması bakımından da oldukça önemlidir.

Resim 18, Posta, 22 Aralık 2009

Posta gazetesindeki haberin metni tamamen Bülent Arınç'ın açıklamaları üzerine şekillenmiştir. Başka bir ifade ile haber hikâyesinde Emine Ayna'nın demokratik açılımla ilgili ne dediğine ya da iddia edilen açıklamaları hangi bağlam içinde yaptığına dair bir enformasyona yer verilmemiştir. Bu yolla kadın ve Kürt bir siyasetçi, siyasetin bir aktörü olarak ya da siyasal bir gündemle ilişkili olarak yaptığı açıklama ile değil, “aşağılanan, akıllı kıt olan, ne dediğini bilmeyen” bir figür olarak haber temsiliinde yer almıştır.

Kürt kadın siyasetçilerine dönük, örtük, imalı ve ilişkilendirme gibi söylemsel stratejiler yoluyla kurulan ayrımcı ve cinsiyetçi söylemin bir diğer örneği ise 6 Kasım 2007 tarihli Hürriyet gazetesindeki haber örneğidir. Haber (bkz, Resim 18), DTP Van milletvekili Fatma Kurtulan'ın kocasının PKK'li olduğu ve bunun ispatı üzerine inşa edilmiştir. “DTP'li vekilin kocası dağda mı” haber başlığı, bir yandan DTP milletvekili Kurtulan'ı kocasının haberin merkezine yerleştirildiği bir bağlam içinde onun üzerinden tanımlarken, öte yandan kocasının var olduğu iddia edilen ilişkilerine gönderme yaparak Kurtulan'ın da PKK'li olduğu ima edilmektedir. Haberin ammetninden, Fatma Kurtulan'ın PKK tarafından kaçırılan sekiz askerin serbest bırakılmasında aracılık eden üç DTP'li milletvekilinden biri olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Fatma Kurtulan'ın haber konusu yapılmasında, sekiz askerin özgürlüğüne kavuşmasında arabuluculuk görevi üstlenen kadın bir siyasetçi olması değil, 1992 yılında evlendiği iddia edilen Salman Kurtulan'ın PKK ile olan ilişkisi belirleyici olmaktadır. Bu tercih, habercinin kadın ve Kürt olan bir milletvekilini, kendi müstakil eylemleri üzerinden tanımlamayıp, kocasının varsayılan ilişkileri üzerinden kadın milletvekiline dönük bir anlam inşa etme çabasında olduğu ortaya koymaktadır. Saygı Öztürk imzalı haberin dili edilgen bir yapıdadır ve habere ilişkin

ziyade, PKK’li olduğu iddia edilen kocasının “teröristliği” ve onun aracılığı ile tanımlanan potansiyel bir tehlike olarak resmedilmiştir.

2.2.5. Savaştan ve Çatışmadan Yana Olmak: “Savaş Gazeteciliği”

Dünyanın birçok bölgesinde 20. yüzyılın son çeyreğini kaplayan savaşlar, silahlı ulusal kurtuluş hareketleri ve uzun süreli iç çatışmalar paralel Barış Gazeteciliği 1970’li yıllardan itibaren dillendirilmeye başlansa da, 1990’lı yıllarla birlikte görünürlük kazanmıştır.

Barış gazeteciliği, barış odaklı iken, savaş gazeteciliği, savaş şiddet odaklıdır. Yani birincisi, çatışma konularına her iki tarafın kazanımları üzerinden yaklaşır, sorunu açık uzam, açık zamanda tartışırken, uzlaşmazlıkların nedenlerini saydamlaştırırken, bütün tarafların sesini duyurmaya, öteki tarafla duygudaşlık kurmaya çalışırken, bütün tarafların insanlaştıır; bütün silahları olumsuzlaştırırken ayrıca herhangi bir savaş/şiddeti gerçekleşmeden önce önlemeye yönelik pro-aktif habercilik yaparken; savaş gazeteciliği zafer kazanmaya yani mutlak bir kazanç ve kayba odaklı, sorunu kapalı uzam, kapalı zamanda tartışan, ilk taşı kim attığı üzerine odaklanan, öteki tarafı şeytanlaştıran, reaktif nitelikli yani, haber yapmak için şiddetin gerçekleştirmesini bekleyen hatta kışkırtan, şiddet ve silah tapınıcılığı yapan bir gazetecilik. İkinci olarak barış gazeteciliği, “olgusal gerçeklere” sadık habercilik yaparken, savaş gazeteciliği, taraflandığı güç merkezinin propagandasını yapmak üzerine kurulu...Üçüncü olarak, barış gazeteciliği sıradan insan odaklı iken, diğeri ekonomik, askeri, siyasal vb. seçkin odaklı bir gazetecilik. Başka ifadeyle, haber değeri ve kaynağı olarak bu ikincileri kullanan, onlara dayanan bir gazetecilik. Son olarak, yine BG çözüm odaklı iken, SG zafer odaklı bir gazetecilik (Alankuş, 2014; 2008: 15)

Barış Gazeteciliğine yönelik olarak Alankuş’un Johan Galtung’dan aktardığı yukarıdaki tanımlamaya ilaveten Lynch ve Annabel McGoldrick’in tanımlamasına göre Barış Gazeteciliği, “Barış Gazeteciliği, editörlerle habercilerin toplumdaki

çatışmalara şiddet dışı yöntemlerle yaklaşılmasını sağlayacak ‘öyküleri’ seçip, haberleştirmek konusunda yaptıkları bir tercihtir”.⁹⁸ Barış Gazeteciliği, toplumda var olan sınıfsal, kimliksel, cinsel, dinsel gibi iktidar alanlarının tümünde uygulanması mümkün bir gazetecilik pratiği olarak karşımıza çıkmaktadır.

Toplumsal alandaki herhangi bir gerginlik, çatışma ya da savaş hali durumunda, gazetecilik pratiği yaptığı haberlerle barışa-uzlaşmaya ya da savaşa ve çatışmaya hizmet edebilir. Barış Gazeteciliği bunlardan ikincisinin tercih edilmesidir. Ancak burada vurgulanması gereken bir husus, Barış Gazeteciliğinin “editöryal” bir seçim (Alakuş, 2014) olduğu düşünüldüğünde, Savaş Gazeteciğinin mevcut iktidar ilişkilerine hizmet ettiği ve insanı değil, siyasal, askeri ya da bürokratik elitleri merkeze aldığını söyleyebiliriz. Başka bir ifade ile savaş ya da barış gazeteciliği yapmak, iktidar ilişkilerinden azade olmamakla birlikte bir tercihtir. Buradan hareketle, bu çalışmada incelenen iki farklı dönemde (1993-1994-DEP, 2006-2009-DTP), Türkiye’de yazılı basının Kürt yanlısı legal partilere yönelik olarak kurduğu haber dilinin, anlamlandırma çerçevelerinin barışa ve çözüme değil, savaşa ve çatışmaya dönük olduğu görülmektedir. 1990’ların çatışmalı ortamında yazılı basın, Kürt yanlısı legal aktör olan DEP’i haberleştirirken “biz” ve “kazanımlarımız”, “onlar” ve “kayıpları” (Alankuş, 2008: 16) temelli bir dil kurarak barıştan yana değil, savaş yanlısı bir gazetecilik sergilemiştir. Yaşanan çatışma ortamında, şiddet dışı bir aktör olan ve Kürt meselesinin demokratik yollarla çözümünü savunan DEP için yazılı basın dışlayıcı, şeytanlaştırıcı, hedef gösteren, kriminalize eden bir dil kullanırken, DEP’li milletvekilleri, hedef gösterilmiş, suçlu ve mağlup ilan edilmiştir. Dolayısıyla yazılı basının legal Kürt yanlısı DEP’e dönük

⁹⁸ Alankuş (2014), “Barış Gazeteciliği Tutarlılık Gerektirir” <http://ayrintidergi.com.tr/baris-gazeteciligi-tutarlilik-gerektirir-sevda-alankus-ile-soylesi/> [Erişim: 02.08.2015]

bu tutumu çatışmanın ve politik gerilimin sürekli olarak canlı tutulmasında rol üstlenmiştir.

Yazılı basının 1993-1994 tarihleri arasında DEP’e yönelik tutumu, 2006-2009 dönemimin Kürt yanlısı legal aktörü olan DTP için de geçerliliğini sürdürmüştür. DTP, legal yollardan siyaset yapan ve mecliste grubu bulunan bir parti olarak değil, PKK şiddetine aracılık eden ve dolayısıyla PKK ile birlikte yok edilmesi gereken bir gayrı meşru organizasyon olarak tanımlanmıştır. Her iki dönemde de yazı basında özellikle Kürt yanlısı kadın milletvekillerine dönük erkek egemen dil, farklı ayrımcılık pratikleri ile eklemlenerek varlığını sürdürmüştür.

SONUÇ

Türkiye’de Kürt yanlısı legal partilerin yazılı basında nasıl haberleştirildikleri üzerine odaklanan bu çalışmanın ilk bölümünde ele alınan, tek parti döneminden itibaren Kürtlerin etno-politik talepleri ile legal siyaset alanında yer almalarının önünde, cebri, hukuki ya da gayri hukuki engellemelerin cumhuriyet tarihi boyunca devamlılık halinde olduğu görülmektedir. Cumhuriyetin kuruluşundan 1990’lı yılların başına kadar Kürtlerin legal ve parlamenter siyasete dâhil olabilecekleri müstakil parti ve örgütlenmelerin yokluğu, Kürt taleplerinin şiddet zemininde dile getirilmesi sonucunu beraberinde doğurmuştur. 1990 sonrası Kürt yanlısı partilerin kurulması, legal ve parlamenter siyasete dâhil olmaları Kürt etno-politik taleplerinin demokratik yollardan dile getirilmesinde önemli bir monet teşkil etse de Kürt yanlısı legal partiler, egemen askeri, siyasi ve medya elitleri tarafından demokratik alanın dışına itilmiş, bu partilerin meşruiyet arayışları dışlanma ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla, HEP’ten BDP’ye kadar son çeyrek yüzyılda Türkiye siyasetinde varlık gösteren Kürt yanlısı legal partiler, Kürt meselesinin şiddet sarmalından kurtulması konusunda alternatif politikalar üretmişlerdir. Ancak buna rağmen, gerek PKK ile aynı sosyolojik tabandan beslenmeleri ve bunun bir sonucu olarak şiddetle ilişkilendirilmeleri, gerekse devletle PKK arasında devam eden uzun soluklu çatışmalı ortama ilaveten devletin fiili ve hukuki baskılarından kaynaklı olarak legal siyasetin güçlü ve dönüştürücü bir aktör olmaları güçleşmiştir.

Kürt yanlısı legal siyasetin kamusal anlamlandırma süreçlerinde medyanın rolü dikkate alınarak, medyanın incelenen dönemler arasında Kürt yanlısı legal partileri nasıl haberleştirdiği oldukça önemlidir. Bu doğrultuda çalışmanın ikinci bölümünde yapılan medya analizinin ortaya çıkardığı bulgulardan hareketle, Kürt

yanlısı legal partilere dönük inşa edilen medya söylemi ile siyasi ve askeri elitlerin söylemleri arasında ideolojik bir birlikten söz edilebilir. Medya analizine dâhil edilen 1993-1994 DEP döneminde, dönemin legal aktörü olan DEP’e yönelik yazılı basındaki söylem, marjinalleştirici ve kriminalize edici bir muhtevaya sahiptir. Başka bir ifade ile DEP’in haber konusu olması ya da başlıklarda yer alması, onun mecliste bulunan legal siyasi bir aktör olasından kaynaklı değil, meşruluğunun, legallığının ya da “terörle” ilişkisinin sorgulanması aracılığı ile gerçekleşmektedir. İncelenilen dönem aralığında ülkenin en çok satan gazete manşetlerinde, haberlerinde ve haber başlıklarında DEP, Türkiye Cumhuriyeti’nin karşısında, ona düşman, onu bölmeye çalışan legal görünümlü bir “terör” uzantısı olarak resmedilmiştir.

Dönemine ilişkin yapılan medya analizi kapsamında DEP’in ve DEP’li aktörlerin gazete sayfalarında, “bölücü, Kürtçü, terörist, vatan haini, PKK’lı” gibi anahtar sözcükler etrafında tanımlanmıştır. DEP ile ilgili analiz edilen haberdeki bir diğer çarpıcı husus ise, partinin siyasi çalışmalarının, özellikle çatışmaların durması, yoğun olarak yaşanan insan hakları ihlallerinin giderilmesi, tüm kesimler için demokrasi talebi ve bu kapsamda yürütülen faaliyetler neredeyse hiç haber konusu olmamıştır. Diğer bir ifade ile okuyucu gazete sayfalarında DEP ile ilgili haberlere, ekseriyetle partinin suçlandığı, illegalize edildiği ya da hedef haline getirildiği içerikler aracılığıyla karşılaşmıştır. DEP’in maruz kaldığı fiili, resmi ya da gayri resmi, hukuki ya da gayri hukuki saldırılar dahi haber söylemlerinde aklileştirilmiş, meşruluk dayanakları bulunarak normalleştirilmiştir. Özetle Kürt yanlısı demokratik siyasetin incelenilen dönemdeki aktörü olan DEP’in legal siyaset alanına dâhil olma konusundaki ısrarı ve Kürt meselesinin şiddetten arındırılmış bir zeminde çözüme kavuşturulmasına dönük üstlenmeye çabaladığı demokratik rol, askeri ve siyasi

elitler tarafında da yapıldığı gibi, medya söylemleri aracılığıyla da değersizleştirilmiş ve dışarıda bırakılmıştır. Partinin başta Kürt meselesi olmak üzere, ülkenin sosyo-politik gündemine müdahil olması ve bu gündeme dair söz söylemesi engellenmiş, söylediği söz gayrı meşru ilan edilmiştir medya söylemleri vasıtasıyla.

Kürt yanlısı legal siyasi partilerin siyasal alana dâhil olma ve söz söyleme ısrarının devamlılığı beraberinde dışlamanın devamlılığını da getirmiştir. Bu noktada, 2005-2009 yılları arasındaki legal aktör olan DTP'nin medya söylemindeki görünümünün analizi bize, 1990'lardakine benzer şekilde, Kürt yanlısı legal siyasetin bu dönemde de özne olarak tanımlanmadığını, şiddet ve "terörle" ilişkilendirildiğini ve hala meşru kabul edilmediğini göstermektedir. 2000'li yılların başından itibaren, askeri elitlerde olmasa da, siyasal iktidarın Kürt meselesine dair yeni ve meselenin ento-politik yönüne dair kısmi vurguların olduğu bir paradigmaya evrildiğini görüyoruz. Ancak bu yeni paradigmanın Kürt yanlısı legal siyaseti tanımlama noktasında önceki dönemlerden belirgin bir kopuşun yaşanmadığını gösteriyor. Siyasal iktidarın Kürt meselesini kavrayış noktasında kısmi bir restorasyona gitmesi bu restorasyonun etkilerine medya söylemlerine de yansımaları beraberinde getirmiyor. Zira çalışmaya konu olan dönemin en fazla satan gazetelerinde Kürt yanlısı legal aktör olan DTP'ye dair kurulan söylem, 1993-1994'teki DEP söyleminin sürekliliği ve o dönemdeki söylemsel yapıya eklenme üzerinden inşa edilmiştir. 2002-2009 yılları arasında Kürt taleplerinin karşılanması ile ilgili birtakım reformlar yapılmış ve Kürt meselesinin demokratik yollardan çözüme kavuşturulması için ismi sıkça değişen "açılımlar" yapılmış olmasına rağmen, Kürt yanlısı legal aktör olan DTP medya söylemlerinde demokratik ve siyasal bir özne olarak tanımlanmamıştır. Döneme ilişkin olarak incelenilen haberlerde, DTP'nin

mecliste 2007'ten itibaren bir grubu olmasına ve Kürt meselesinin dışında da hatırı sayılır çalışmalar yapmasına rağmen, partinin haber konusu olması “sansasyonel” gündemler aracılığıyla. Bu gündemler DEP dönemine benzer şekilde, partinin, PKK ile olduğu varsayılan ilişkisi, ülkeyi bölmeye çalışması, “teröre” destek vermesi ya da en azında “göz yumması” gibi konular etrafında şekillenmiştir. DTP'nin haber söylemlerinde çerçevelenmesinde, Kürt yanlısı partilerin isim değişikliklerinin onların PKK ile varsayılan ilişkilerini ortadan kaldırmadığı ve bu partilerin hala “garı meşru” aktörler olduğu vurgusu hâkimdir. Son tahlilde, 2000'li yıllardan itibaren Kürt meselesinin cumhuriyet tarihi boyunca süregelen inkâr ve asimilasyona dönük resmi söyleminde bazı kırılmalar yaşanmış olmasına karşın bu kırılmaların izlerini medya söylemlerinde görmek mümkün değildir. Farklı politik bağlamlar içerisinde, farklı dönemlerde siyaset sahnesinde olmalarına karşın, yazılı basının Kürt yanlısı legal partilere karşı mağlup edilmesi gereken öteki, yenilmesi gereken düşman dili kurmuştur. Başka bir ifade ile belirtilen dönem aralıkları yazılı basının tutumu daha çok savaş gazeteciliği ile özdeşleşmektedir.

2006-2009 yılları arasında medya söyleminde Kürt yanlısı legal siyaset hala siyasal meşruiyeti kabul edilmeyen, PKK üzerinden tanımlanan ve ortadan kaldırılması gereken ötekidir. Türkiye'nin en köklü, en tartışmalı ve hala çözüme kavuşturulamamış gündemlerinden biri olan Kürt meselesinin şiddet zemininden arındırılmamış olmasında, çeyrek yüzyıla yakın bir zamandır Türkiye siyasetinde varlık mücadelesi veren Kürt yanlısı legal partilerin askeri ve siyasi elitler kadar medya söylemleri aracılığıyla da tanımlandıkları anlamsal çerçeve birlikte çıkacaktır.

KAYNAKÇA

- Açıkel, F., (1996), “Kutsal Mazlumluğun Psikopatolojisi”, **Toplum ve Bilim**.
Sayı:70, (Psikanalize Bakmak Özel Sayısı), ss.153-198
- Ahmad, F., (2014), **Bir Kimlik Peşinde Türkiye**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aktaş, F., (2012), **Demokratik Siyaset ve Demokratik Toplum Savunması: KCK Savunmaları**, Diyarbakır: Aram Yayınları.
- Alankuş, S., (2009), **Medyada Kadın/Beden Temsil (Siyaset)i**,
http://www.obarsiv.com/pdf/sevda_alankus.pdf [Erişim: 15.06.2015]
- Alankuş, S., (2014), **Barış Gazeteciliği Tutarlılık Gerektirir”**
<http://ayrintidergi.com.tr/baris-gazeteciligi-tutarlilik-gerektirir-sevda-alankus->
[Erişim: 02.08.2015]
- Alankuş, S., (2008), **Yeni Habercilik Arayışları: Hak Odaklı Habercilik, Yurttaş Gazeteciliği, Barış Gazeteciliği**, <http://www.academia.edu/> [Erişim: 02.08.2015]
- Alınak, M., (1996), **HEP, DEP ve Devlet, Parlamento’dan 9.Koğuşa-2**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Alış, A.,(2009), **TheProcess of he Politicization of theKurdish Identity inTurkey: TheKurdsandtheTurkishLaborParty (1961-1971)**, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Althusser, L., (2005), **Yeniden Üretim Üzerine**, çev,A.Işık Ergüden, İstanbul: İthaki Yayınları.

Althusser, L., (2003),**İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları**, çev, Alp Tümertekin, İstanbul :İthaki Yayınları.

Atatürk, M,K., (2010), **Nutuk 1919-1927**, Ankara :Palme Yayıncılık.

Aydinoğlu, E., (2007), **Türkiye Solu (1960-1980)**, İstanbul :Versus Yayınları

Aydın, D., (2005), **Mobilizing TheKurds in Turkey: Newroz as a Myth**, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ortadoğu Teknik Üniversitesi.

Ağın, Ö., (2006), **Kürtler, Kemalizm ve TKP**, İstanbul :VS Yayınları.

Anter, M., (1999), **Hatıralarım**, İstanbul :Avesta Yayınları.

Aydinoğlu, E., (2014), **Fis Köyü’nden Kobanê’ye Kürt Özgürlük Hareketi**, İstanbul: Versus Yayınları.

Akkaya, A, H., (2014), **Kürt Hareketi’nin Örgütlenme Süreci Olarak 1970’ler**,İçinde, Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı, 60’lardan 2000’lere Seçme Metinler, Emir Ali Türkmen, Abdurrahim Özmen (der), Ankara: Dipnot Yayınları.

Aktaş, K., (2006), **Yasama Dokunulmazlığı Kurumunun Türkiye’de Gelişimi**, Yasama Dergisi, Sayı, 3,Ekim-Kasım-Aralık

Akyol, H., (2012), **Susturulamayanlar, Özgür Basın Geleneği**, Diyarbakır: Aram Yayınları

Aren, S., (1993), **TİP Olayı (1961-1971)**, İstanbul: Cem Yayınları.

Ayşe, Ç,A.,vd (2015), **Çözüm Doğru: Olasılıklar, İmkânlar ve Sorunlar Üzerine Değerlendirme**, Türkiye Barış Meclisi, İstanbul, Basım Yeri Belirtilmemiş

Balibar, E., (1991), **Ulus Biçimi: Tarih ve İdeoloji**, İçinde ,E. Balibar& I.,Wallerstein (der) Irk, Ulus, Sınıf. Belirsiz Kimlikler, İstanbul: Metis Yayınları.

Ballı, R., (1991), **Kürt Dosyası**, İstanbul: Cem Yayınları.

Baran, T., (2014), **1937-1938 Yılları Arasında Basında Dersim**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Barkey, H, J., ve Fuller, G, E., (1998) J. **Turkey'sKurdishquestion**. Rowman & LittlefieldPublishers, New York.

Başkaya, F., (2008), **Paradigmanın İflası Resmi İdeolojinin Eleştirisine Giriş**, Ankara: Özgür Üniversite Yayınları.

Başkaya, F., (2007), “**Türkiye’de Sol Hareketin İdeolojik Arka Planı Üzerine Bazı Gözlemler**”,İçinde, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Tarihi, Sol, Cilt 8 (ed.) Tanıl Bora, Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bayrak, M., (2013), **Kürtler ve Ulusal Demokratik Mücadeleleri**, İstanbul: Özge Yayınları.

Beşikçi,İ., (1969), **Doğu Anadolu’nun Düzeni, Sosyo/Ekonomik ve Etnik Temeller**, Ankara : E Yayınları.

Beşikçi, İ., (2004), **27 Mayıs ve Kürtler**, İçinde, Resmi Tarih Tartışmaları-9, Tolga, E.,Haydar, Ç., (ed), İstanbul: Özgür Üniversite Yayınları.

Beşikçi, İ.,(2014), **Doğu Mitinglerinin Analizi**, İstanbul: İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları.

Beşikçi, İ., (1990), **Tunceli Kanunu (1935) ve Dersim Jenosidi**, İstanbul: Belge Yayınları.

Bolkan, A., (2005), **Faili Meçhul Bir Cinayetin Öyküsü, Mehmet Sincar**, Aram Yayınları, İstanbul

Bora, T., (1995), **Milliyetçiliğin Kara Baharı**, Ankara: Birikim Yayınları.

Bostancı, M.N. (1996). “**Medya Ulus İlişkisi**”, Yeni Türkiye (Medya Özel Sayısı), S.12

Bozarslan, H., (2003), **Kürd Milliyetçiliği ve Kürd Hareketi (1898-2000)**, Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce/Milliyetçilik, Cilt:4, içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozarslan, H., (2011), **İmparatorluktan Cumhuriyete Türkiye’de Etnik Çatışma**, Eric, J,Z.,(ed) içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozarslan, H., (2014), **Türkiye’de Kürt Sol Hareketi**, Kürdistan Sosyalist Solu Kitabı, 60’lardan 2000’lere Seçme Metinler,İçinde, der,Emir Ali Türkmen, Abdurrahim Özmen, Ankara :Dipnot Yayınları.

Bozarslan, H., (2014), **Neden Silahlı Mücadele?: Türkiye Kürdistan’ında Şiddeti Anlatmak**, Türkiye’de Siyasal Şiddetin Boyutları, (ed), Çeğin, G.,Şirin,İ., içinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bozarslan, H., (2015), **Türkiye’de 2010’larda Kürt Meselesi**, Çatışma Çözümleri ve Barış, der, Murat Ataş, İçinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Bulut, F., (2007), **Dersim Raporları**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.

- Bulut, F., (2010), **Türk Basınında Kürtler**, İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bruinessen, M, V.,(2005), **Kürdistan Üzerine Yazılar**, çev. Nevzat Kırış, Bülent Peker, Leyla Keskiner vd, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bruinessen, M,V., (2008), **Ağa, Şeyh, Devlet**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bruinessen, M, V., (2015), **Global Perspektifle 1990’larda Kürtler**, 1990’larda Kürtler ve Kürdistan, der, Ayhan Işık vd, İçinde, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,
- Coşar, S., (1999), **İstikrar, İktidar, İdeoloji Üçgeninde Türkiye’de Merkez**, Birikim Dergisi, Sayı, 120.
- Çağlayan, H., (2013), **Kürt Kadınların Penceresinden, Resmi Kimlik Politikaları, Milliyetçilik, Barış Mücadelesi**, İstanbul: İletişim Yayınları
- Çakır, R., (2011), **12 Eylül’den 12 Haziran’a Siyasi Partiler, Barış ve Demokrasi Partisi (BDP)**, SETA Analiz, Sayı, 38, <http://file.setav.org/Files/Pdf/12-eylulden-22-hazirana-siyasi-partiler-bdp.pdf> [Erişim: 05.12.2015].
- Çam, Ş., (2006), **Medya Çalışmalarında İdeoloji Yaklaşımına İlişkin Epistemolojik ve Yöntemsel Sorunlar**, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazetecilik Anabilim Dalı, Ankara
- Çayan, M., (2004), **Bütün Yazılar**, İstanbul: Boran Yayınları.
- Çoban, K, H., (2013), **Yeni İrkçi Söylemin Muğlak Karakteri ve Medyanın İşlevi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Çelik, N, B., (2009), *Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem*, içinde *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2 / Kemalizm*, (ed), Tanıl Bora, Levent Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, s.75-80

Demir, E., (2005), **Yasal Kürtler**, İstanbul: Tevn Yayınları.

Demir, E., (2009), **Öteki Kürtler, Bir Geleneğin Anatomisi ve 2009 Mart Seçimleri**, Ankara: Orion Kitapevi.

Demir, E., (2012), **DEP'ten BDP'ye Kürt Devajavusu Dokunulmazlık**, Ankara: Orion Kitapevi.

Demirel, A., (2012), **Tek Partinin Yükselişi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Demirer, Y., (2012), **Tören Simge Siyaset, Türkiye'de Newroz ve Nevruz Şenlikleri**, Ankara: Dipnot Yayınları.

Dersimi, N., (2004), **Kürdistan Tarihinde Dersim**, İstanbul: Doz Yayınları.

Doğanay, Ü., (2003), **Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek**, Ankara: İmge Kitapevi.

Doğanay, Ü., ve Karaaaslan Şanlı, H.,(2011), **Yazılı Basında İrkçi ve Ayrımcı Söylemlerin Olağanlaştırılması: Habertürk Gazetesinin “Sıradan Bir Gün” deki Haberleri Üzerine Bir İnceleme**, *Kültür ve İletişim Dergisi*, Sayı, 14 (2), Yaz.

Durna, T.,Kubilay, Ç.,(2010), **Söylem Kuramları ve Eleştirel Söylem Çözümlemeleri**, *Medyadan Söylemler*, İçinde, (der) Tezcan Durna, İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.

- Eagleton, T., (1996), **İdeoloji**, çev, Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ekinci, T,Z., (2000), **Vatandaşlık Açısından Kürt Sorunu ve Bir Çözüm Önerisi**, İstanbul: Küyerel Yayınları.
- Ekinci, T, Z., (2004), **Sol Siyaset Sorunları, Türkiye İşçi Partisi ve Kürt Aydınlanması**, İstanbul: Cem Yayınları.
- Ersanlı, B., Özdoğan, G,G.,(2012), **Kürtlerin Türkiye’de Yakın Dönem Siyasi Temsiliyet ve Katılım Mücadeleleri**, İçinde,Türkiye Siyasetinde Kürtler, Direniş, Hak Arayışı, Katılım, Ersanlı vd (ed.), İstanbul: İletişim Yayınları.
- Foucault, M., (2003), **Toplumu Savunmak Gerekir**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Foucault, M., (2014), **Güvenlik, Toprak, Nüfus**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Gül, I, İ, Karan, U., (2011), **Ayrımcılık Yasağı, Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme**, (ed), Burcu Yeşiladalı, Gökçeçiçek Ayata, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Güneş, Cengiz., (2013), **Türkiye’de Kürt Ulusal Hareketi, Direnişin Söylemi**, çev. Efla-Barış Yıldırım, Ankara: Diptnot Yayınları.
- Güneş, İ., (1998), **‘Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin Toplanması ve Nitelikleri’**, **Birinci Meclis**, İstanbul: Promat Matbaacılık.
- Gürer, Ç., (2015), **Demokratik Özerklik, Bir Yurttaşlık Heterotopyası**, Ankara: Nota Bena Yayınları,

- Hallı, R., (1972), **Türkiye Cumhuriyeti’nde Ayaklanmalar 1924-1938**, Ankara: Genelkurmay Harp Tarihi Başkanlığı Yayınları.
- Hall, S., (2005), İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulanın Geri Dönüşü, M. Küçük (der.) **Medya, İktidar, İdeoloji**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 73-121.
- Hall, S., (2005), Kültür Medya ve İdeoloji Etki, M. Küçük (der.) **Medya, İktidar, İdeoloji**, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, 191-234.
- Hassanpour, A.,(1997), **Kürdistan’da Milliyetçilik ve Dil, 1918-1985**, çev, İbrahim Bingöl, Cemil Gündoğan, İstanbul: Avesta Yayınları
- İHD Şube ve Temsilciliklerinin Olağanüstü Hal Bölge Raporu 1992, Birinci Baskı, Kasım 1994, Basım Yeri Belirtilmemiş
- İnal, A., (1996), **Haberi Okumak**, İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İrvan, S., (1997) **Medya, Kültür, Siyaset**, Ankara: Ark Yayınları.
- Imset, I. G., (1992), **The PKK: a report on separatist violence in Turkey;(1973-1992)**, Turkish Daily News.
- Jongerden, Joost ve Ahmet Hamdi Akkaya., (2012), **PKK Üzerine Yazılar**, çev. Metin Çulhaoğlu, İstanbul: Vate Yayınevi.
- Jongerden, J., (2008), **Türkiye’de İskan Sorunu ve Kürtler, Modernite, Savaş ve Mekan Politikaları Üzerine Bir Çözümleme**, İstanbul: Vate Yayınları.
- Jwaideh, W., (2012), **Kürt Milliyetçiliğinin Tarihi, Kökenleri ve Gelişimi**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Karaömerlioğlu, A.,(2011), **Orada Bir Köy var Uzakta, Erken Cumhuriyet Döneminde Köycü Söylem**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kavak, Ş., (2010), **The Democratic Society Party As a “Party For Turkey”: Official and Grassroots Politics of a Changing Identity (2005-2009)**, Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi

Kavak, Ş., (2012), **Kürt Siyaseti’nin 2000’li Yılları: “Türkiyelileşme ve Demokratik Toplum Partisi**, Türkiye Siyasetinde Kürtler, Direniş, Hak Arayışı, Katılım, İçinde, (der), Ersanlı, B., vd, İstanbul: İletişim Yayınları.

Kaypakkay, İ.,(2004), **Seçme Yazılar**, İstanbul:Umut Yayınları.

Kendal, N., (1980), **Kurdistan in Turkey**, Chaliand, G. (Ed.). İçinde. A peoplewithout a country: the Kurds and Kurdistan. Interlink Books.

Kıvılcımlı, H., (2013), **İşçi Sınıfı ve Köylülük**, Türkiye Sosyalist Solu Kitabı- 1920’lerden 70’lere Seçme Metinler, (ed), Türkmen, E, A., İçinde, Ankara: Dipnot Yayınları.

Kirişçi, K.,Winrow, G,M.,(2009), **Kürt Sorunu, Kökeni ve Gelişimi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Köker, E., Doğanay, Ü. (2004). **Protest Movements and the Problem of National Security in theTurkishTelevisions**, International andEuropean Security versustheExplosion of Global Media Conference, ed.MariaManuelaTavares, RiberioRenaud de La Brosse, IoanHorga. Bruxelles

Köker, E.,Doğanay, Ü., (2010), **İrkçi değilim ama...Yazılı Basında İrkçi-Ayrımcı Söylemler**, Ankara: İHOP Yayınları.

Köker, L., (2009),Kemalizm/Atatürkçülük, Modernleşme, Devlet ve Demokrasi, içinde *„Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2 / Kemalizm*, (ed), Tanıl Bora, Levent Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, s.97-111

Kutschera, C., (2013), **Kürt Ulusal Hareketi**, İstanbul: Avesta Yayınları.

Küçük, Y., (1993), **Kürt Bahçesinde Söylesi**, Ankara: Başak Yayınları.

Laclau, E., (2012), **Evrensellik Kimlik ve Özgürleşme**, çev. Erduğrul Başer, İstanbul: Birikim Yayınları.

Laclau, E.,Mouffe, C., (2012), **Hegemonya ve Sosyalist Strateji, Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru**, çev, Ahmet Kardam, İstanbul: İletişim Yayınları.

Larrain, J., (1994), **İdeoloji ve Kültürel Kimlik, Üçüncü Dünya Gerçeği**, çev,Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Marcus, Aliza., (2012), **Kan ve İnanç PKK ve Kürt Hareketi**, çev. Ayten Alkan, İstanbul: İletişim Yayınları.

McDowall, D., (2004), **Modern Kürt Tarihi**, çev. Neşenur Domaniç, Ankara: Doruk Yayımcılık.

Mouffe, C., (2013), **Siyasal Üzerine**, çev, MehmetRatip, İstanbul: İletişim Yayınları.

Mustafa Kemal’in Eskişehir -İzmit Konuşmaları (1923), Kaynak Yayınları, 1993.

Neocleous, M., (2014), **Güvenliğin Eleştirisi**. çev. Tonguç Ok. Ankara: Notabene Yayınları.

Nikitine, B.,(2010), **Kürtler**, İstanbul: Örgün Yayınevi.

Olson, R., (2009), **Kan İnançlar ve Oy Pusulaları, Türkiye’de Kürt Milliyetçiliğinin Yönetimi 2007-2009**, İstanbul: Avesta Yayınları.

Öcalan, A., (1993), **Kürdistan Devrimi’nin Yolu (Manifesto)**, Köln: Weşanên Serxwebûn.

Ölmez, A.O., (1995), **Türkiye Siyasetinde DEP Depremi**, Ankara: Doruk Yayınları.

Özcan, N.A., (1999), **PKK (Kürdistan İşçi Partisi) Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi**, Ankara: Asam Yayınları.

Özcan, A.K.,(2006), **Turkey Kurds; A Theoretical Analysis of the PKK and Abdullah Öcalan**, Routledge, Londra

Özkırımlı, U., (2008). **Milliyetçilik Kuramları Eleştirel Bir Bakış**, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Qasımlo, A., (2012), **Kürtler ve Kürdistan**, İstanbul: Avesta Yayınları.

Resmi Gazete, no 12577,14 Şubat 1967.

Romano, D., (2006), **The Kurdish nationalist movement: opportunity, mobilization and identity** (No. 22). Cambridge University Press.

Sevinç, M., (2005), **Anayasa Mahkemesi Kararlarının Resmi Gazete’de Yayımları İle Bağılayıcılığı Arasındaki İlişki**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı :60-1

Sevinç, M., (2007), **22. Yasama Dönemi’nin[2002-2007] Ardından, Yasama Bağımsızlıkları Konusu**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı: 62-3

Smith, A.D., (1991), **Milli Kimlik**, (Çev.: B. S. Şener) İstanbul: İletişim Yayınları.

Şahin, A., (2010), **İnsan Hakları Hukukunda Siyasi Parti Özgürlüğü ya da AHİM’in 30 Haziran 2009 Tarihli “Batasuna” Kararını Yeniden Düşünmek**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65-1: 154

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Devre I, Cilt 21,s. 551

Temel, C., (2015), **1984’ten Önceki 25 Yılda, Kürtlerin Silahsız Mücadelesi**, İstanbul: İsmail Beşikçi Vakfı Yayınları.

Tezcür, M, G., (2015), **Türkiye’de Silahlı Çatışmanın Med Cezirleri ve Zor Bir Barış**, Çatışma Çözümleri ve Barış, der, Murat Ataş, İçinde, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tunçay, M., (1989), **Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923-1931)**, İstanbul: Cem Yayınları.

Tuncay, M.,(1967), **Türkiye’de Sol Akımlar (1908-1925)**, Ankara: Bilgi Yayınevi.

Turan, A, Ş., (2008), **Türkiye’de Yerel Seçimler**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Turhan, M., (2002), **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Siyasi Parti Kapatma Davaları**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı: 57-3

Türkiye İstatistik Kurumu, **Milletvekilleri Genel Seçimleri (1923-2011)**, Yayın No:3685

Üstel, F., (2010), **İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Van Dijk, T., (1991), **Racism and the Press**. Londra: Routledge.

Van Dijk, T. A., (1988), **News as Discourse**, New Jersey, LawranceErlbaumAssociates, Publishers

Van Dijk, T. A., (2005) **Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları**” içinde: Medya, İktidar, İdeoloji, 315-376. Mehmet Küçük (çer. ve der.), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Van Dijk, Teun A., (2008), **Discourse and Power**, Palgrave: Macmillan

Van Dijk, T. A., (2010),**Söylem ve İktidar, (Discourceand Power)**, çev. Pınar Uygun, içinde Nefret Suçları ve Nefret Söylemi HateCrimesandHate Speech, İstanbul: Hrant Dink Vakfı Yayınları.

Watts, Nichole F., (2014), **Sandıkla Meydan Okumak, Türkiye’de Kürtlerin Siyasi Yolculuğu**, çev. Bilgesu Sümer, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeğen, M., (2009), **Kemalizm ve Hegemonya**, içinde *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2 / Kemalizm*, (ed), Tanıl Bora, Levent Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, s.56-75

Yeğen, M., (2012), **Müstakbel Türk'ten Sözde Vatandaşa, Cumhuriyet ve Kürtler**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeğen, M., (2012), **İngiliz Belgelerinde Kürdistan**, Ankara: Dipnot Yayınları.

Yeğen, M., (2012b), **Son Kürt İsyanı**, , İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeğen, M.,(2013), **Devlet Söyleminde Kürt Sorunu**, İstanbul: İletişim Yayınları.

Yeşilkaya. N., G.(2011), **Halkevleri**, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 2 /
Kemalizm (Ciltli),Halkevleri,7.Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları.

Zürcher, Erik J., (2012), **Modernleşen Türkiye'nin Tarihi**, çev. Yasemin Saner,
İstanbul: İletişim Yayınları.

İnternet Kaynakları

[http://rapory.tuik.gov.tr/28-04-2015-04:09:28-](http://rapory.tuik.gov.tr/28-04-2015-04:09:28-12733883211757732150414577064.html)

[12733883211757732150414577064.html](http://rapory.tuik.gov.tr/28-04-2015-04:09:28-12733883211757732150414577064.html)? [Erişim: 15.04.2015]

<http://www.ismailbesikciyakfi.org/default.asp?sayfa=kat&KatId1=3#.VKsoKiusXi8>

[Erişim: 15.12.2014]

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> [Erişim: 10.12.2014]

<http://www.bianet.org/bianet/siyaset/160243-cozum-surecinin-kronolojisi>

[http://www.bianet.org/bianet/siyaset/133216-30-ayda-kckden-7748-gozalti-3895-](http://www.bianet.org/bianet/siyaset/133216-30-ayda-kckden-7748-gozalti-3895-tutuklama)

[tutuklama](http://www.bianet.org/bianet/siyaset/133216-30-ayda-kckden-7748-gozalti-3895-tutuklama) [Erişim: 15. 06. 2015].

<http://www.abgs.gov.tr/index.php?p=40593&l=1> [Erişim: 05.10.2015]

<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> [Erişim: 10.12.2014]

[http://www.anayasa.gen.tr/1\\$982ay.htm](http://www.anayasa.gen.tr/1$982ay.htm) [Erişim: 20.04.2015]

Parti Programları

HEP Program, 1990, Basım Yeri Belirtilmemiş

DEP Program, Basım Yeri ve Tarihi Belirtilmemiş

DEHAP Program ve Tüzük, 2003, Basım Yeri Belirtilmemiş

DTP Program ve Tüzüğü, 2005, Basım Yeri Belirtilmemiş

BDP Program ve Tüzüğü, Basım Yeri ve Tarihi Belirtilmemiş

HADEP, Program 1994, Basım Yeri belirtilmemiş

Gazeteler

Sabah Gazetesi

Türkiye Gazetesi

HürriyetGazetesi

Posta Gazetesi

Zaman Gazetesi

ÖZET

Kürt etno-politik taleplerinin dile getirilmesinde şiddetin yaygın bir araç olarak kullanılması bir tür keyfiliğin ötesinde, Kürt taleplerini dile getirmek için müstakil, legal ve demokratik platformların kurulmasının cumhuriyet tarihi boyunca olanaksız olmasıyla yakından ilgilidir.

1990'lı yılların hemen başında kurulan ve Kürt etno-politik taleplerini demokrasi, insan hakları, eşitlik ve özgürlük gibi evrensel mefhumlar aracılığıyla, şiddetten arındırılmış bir zeminde dile getiren Kürt yanlısı legal partiler çeyrek asırlık bir zaman dilimi boyunca Türkiye siyasal hayatında varlık göstermektedir. Kürt meselesinin Türkiye'de hala çözüme kavuşturulmamış bir mesele olması ve legal Kürt yanlısı partilere ilişkin yapılmış çalışmaların yetersizliğinden hareketle, bu çalışmada, medyanın kamusal anlamlandırma süreçleri üzerindeki etkisi ve bu yolla hâkim ideolojik kavrayışın söylemsel düzeyde yeniden üretildiği ve yaygınlaştırdığı savından hareketle, medyanın Kürt yanlısı legal partileri nasıl temsil ettiği üzerinde durulmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde, cumhuriyetin kuruluşundan 1990'lı yıllara kadar Türkiye siyasal hayatı içinde Kürt etno-politikasının izlerinin sürüldüğü tarihsel bir bağlam oluşturulmaya çalışılmıştır. İkinci kısmında ise Kürt yanlısı legal partilerin Türkiye siyasal hayatına dâhil olduğu 1990-2013 dönemi içinden seçilen iki Kürt yanlısı legal partinin siyasal ve ideolojik kırılmalar ve devamlılıklar eşliğinde medyada kendilerine nasıl yer buldukları üzerinde durulmuştur. Bu yolla, medyanın legal siyasal faaliyet gösteren Kürt yanlısı partileri ne tür söylemsel çerçeveler yoluyla kamusal alana sunduğu ve Türkiye kamuoyunun zihinsel kodlarında Kürt yanlısı legal siyasete dair anlamın inşasında üstlendiği rol sorunsallaştırılmaktadır.

ABSTRACT

The use of violence as a common tool in expressing of Kurdish ethno-political demands is closely related with the impossibility of establishing the legal, independent and democratic platforms that intended to state the Kurdish demands. The pro-Kurdish legal parties which were founded in the early 1990's have defended the Kurdish ethno-political demands through the universal notions such as democracy, human rights, equality and freedom without resorting to violence. These parties have existed in Turkish political life over a quarter of a century of time. Within the framework of the current study it is aimed to find out how the Turkish media represents the pro-Kurdish parties based on the Kurdish issue which is still unresolved. Considering the lack of studies on the legal pro-Kurdish, the study focuses on the effect of media on public interpretation processes and the reproduction of dominant ideological conception in the discursive level. In the first chapter of study, the historical context is discussed which includes the Kurdish ethno policy in Turkish political life from the establishment of the Republic until the 1990's. The latter chapter examines the period between the years 1990 and 2013 by focusing on two pro-Kurdish legal parties. In this vein, the representation of these parties in the media are analyzed in political and ideological ways. As a general, this research investigates how the Turkish media represented the pro-Kurdish legal parties within the discursive frames between the certain periods.

EK-1: 1990-2014 TARİHLERİ ARASINDA KÜRT YANLISI LEGAL PARTİLER⁹⁹

PARTİ ADI	GENEL BAŞKAN	K.TARİHİ	KAPANIŞ. T	NOT
HEP Halkın Emek Partisi	Fehmi Işıklar, Feridun Yazar, Ahmet Türk	07.06.1990	14.07.1993	1991 genel seçimlerine SHP ile girdi. 1991 Genel Seçimlerine SHP ile ittifak yaparak girdi. Bu ittifak sonucu meclise 22 Kürt yanlısı milletvekili girdi.
ÖZEP Özgürlük Eşitlik Partisi	Mahmut Alınak	25.06.1992	04.07.1992	HEP'e katıldı
ÖZDEP Özgürlük ve Demokrasi Partisi	Mevlüt İlik	19.10.1992	30.4.1993	Kendini feshetmesine rağmen kapatıldı.
DEP Demokrasi Partisi	Yaşar Kaya, Hatip Dicle	07.05.1993	16.6.1994	Hiçbir seçime katılmadı. 2 Mart 1994'te milletvekillerinin dokunulmazlıkları kaldırıldı. Meclisten atılmasına müteakip Anayasa Mahkemesince kapatıldı.
HADEP Halkın Demokrasi Partisi	Ahmet Turan Demir Murat Bozlak	11.05.1994	13.03.2003	Anayasa Mahkemesince kapatıldı. Seçimlere parti olarak katılan ilk Kürt yanlısı partidir. 1995 Genel Seçimleri'nde %4.16, 1999 Genel Seçimleri'nde %4.75 oranında oy aldı. Aynı yıl yapılan Mahalli İdare Seçimleri'nde, toplamda 38 belediye kazandı.

⁹⁹ Bu tablo Çetin Gürer'in Demokratik Özerklik, Bir Yurttaşlık Heterotopyası isimli çalışmasının Kurucu Özneler başlığıyla Kürt yanlısı siyasi partileri tartıştığı kısımdan alıntılanmıştır (2015: 282-284). Tabloya bazı eklemeleri ben yaptım. Bu tabloda aktarılan Kürt yanlısı siyasi partiler dışında, 1990'lar ve 2000'ler de münhasıran Kürt meselesini gündemlerine alan ve fakat meselenin demokrasi ve barış temelinde çözülmesini talep eden başka legal partiler de kurulmuştur. Ancak bu partiler, tabloda aktardığımız Kürt yanlısı legal partilerin "ideolojik" çizgisi dışında ve onların bir devamı niteliğinde değildir. Bu partilerden bazıları: Demokrasi ve Değişim Partisi (DDP), Nisan 1995'te kurulmuş, 19 Mart 1996'da Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır. Demokrasi ve Barış Partisi (DBP), Mart 1996'da kurulmuş, Mart 2002'de Hak ve Özgürlükler Partisine (HAK-PAR) katılmıştır. Demokratik Kitle Partisi (DKP), Ocak 1997'de kurulmuş, Şubat 1999'da Anayasa Mahkemesince kapatılmıştır. HAK-PAR, Şubat 2002'de kurulmuş, hala siyaseten cariliğini sürdüren bir partidir. Bu partilerden, Anayasa Mahkemesince kapatılmış olanların kapatılma gerekçeleri, Kürt yanlısı siyasi partilerin kapatılma gerekçeleri ile benzerlik göstermiştir.

DEHAP Demokratik Halk Partisi	Veysi Aydın Mehmet Abbasoğlu Tuncer Bakırhan	24.10.1997	20.11.2005	DTP ile birleşti. 2002 milletvekili genel seçimlerine “Emek Barış ve Demokrasi Bloğu” adı altında bazı demokrasi yanlısı partilerle ittifak yaparak girdi. %6.22 oranında oy aldı.2004 Mahalli İdare Seçimleri’nde “Demokratik Güç Birliği” adı altında demokrasi yanlısı partilerle ortak girdi. Toplamda 54 belediye kazandı.
ÖZGÜR PARTİ Özgür Toplum Partisi	Ahmet Turan Demir	06.06.2003	26.06.2007	Feshedildi
DTP Demokratik Toplum Partisi	Nurettin Demirtaş, Emine Ayna, Mustafa Sarıkaya, Aysel Tuğluk-Ahmet Türk (Eş Başkan)	09.10.2005	11.12.2009	Anayasa Mahkemesince kapatıldı. 2007 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerine “Bin Umut Adayları” adı altında demokrasi yanlısı çevrelerle bağımsız olarak girdi. 22 milletvekili meclise seçildi. 2009 Mahalli İdare Seçimleri’nde 99 belediye kazandı.
BDP Barış ve Demokrasi Partisi	Mustafa Ayzit, Demir Çelik, Selahattin Demirtaş-Gülten Kışanak (Eş Başkan)	02.05.2008	12.07.2014	Kendini feshetti. Adını Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) olarak değiştirdi. 2011 milletvekili genel seçimlerine “Emek Demokrasi ve Özgürlük Bloğu” adı çeşitli demokrasi çevreleri ile girdi.36 milletvekili meclise seçilmesine rağmen, Hatip Dicle’nin milletvekilliği düşürüldüğü için bu sayı 35’e düştü. 2014 Mahalli İdare Seçimleri’nde toplamda 101 belediye kazandı.

EK-2: YAZILI BASINDA KÜRT YANLISI LEGAL PARTİLERİN HABERLEŞTİRİLMESİ: İÇERİK ANALİZİ KODLAMA YÖNERGESİ

1) Haberin Başlığı:

2) Gazetenin Adı:

- 1) Hürriyet
- 3) Türkiye
- 2) Sabah
- 4) Posta
- 5) Zaman

3) Haberin Tarihi:

4) Haber hangi partiyi konu ediniyor?

- 1) Demokrasi Partisi (DEP)
- 2) Demokratik Toplum Partisi (DTP)

5) Haber başlıklarında Kürt yanlısı legal partiler nasıl tanımlanıyor?

- 1) PKK ile ilişkili olarak
- 2) Terörle ilişkili olarak
- 3) Suçla ilişkili olarak
- 4) Uluslararası güçlerin güdümünde aktörler olarak
- 5) Türkiye'nin düşmanı- ulusal birlik karşısında bir tehdit unsuru olarak
- 6) Siyaset yapan aktörler olarak
- 7) Diğer
- 8) Belirsiz

6) Haber metinlerinde Kürt yanlısı legal partiler nasıl tanımlanıyor?

- 1) PKK ile ilişkili olarak
- 2) Terörle ilişkili olarak
- 3) Suçla ilişkili olarak
- 4) Uluslararası güçlerin güdümünde aktörler olarak
- 5) Türkiye'nin düşmanı- ulusal birlik karşısında bir tehdit unsuru olarak
- 6) Siyaset yapan aktörler olarak
- 7) Diğer
- 8) Belirsiz